

## **Innehåll**

Förord	5
<i>Lennart Weibull och Sören Holmberg</i> Tövan i opinionen	7
<b>Bakåtblickar</b>	
<i>Lennart Nilsson</i> Väljarna och den offentliga sektorn	21
<i>Lennart Weibull och Sören Holmberg</i> Föränderligt förtroende	39
<i>Peter Hillve</i> Intet nytt under solen	55
<i>Ingela Wadbring</i> Tidningsläsning igår och idag	67
<i>Jan Strid</i> Tidningsinnehållets viktighet	85
<i>Marina Ghersetti</i> Biografpubliken 1988-1995	101
<b>Framåtblickar</b>	
<i>Sören Holmberg</i> Kärnkraftsfrågans återkomst	119
<i>Per Hedberg</i> Kärnavfallsopinionen i skuggan av folkomröstningen i Storuman	133
<i>Martin Bennulf</i> Det gröna handlingsutrymmet	147
<i>Hanna Kjellgren</i> Miljöpolitisk styrning – en fråga om rött eller grönt?	167
<i>Jonas Hinnfors</i> Marknadsopinion i blindo?	181
<i>Lennart Weibull</i> IT i de svenska hushållen	193
<i>Ingela Wadbring och Lennart Weibull</i> Gratistidningsläsning - inte bara <i>Metro</i>	209

### **Inåtblickar**

<i>Lennart Nilsson</i> Svenska folket och monarkin	223
<i>Peter Esaiasson</i> Mona Sahlins förlorade popularitet	231
<i>Henrik Oscarsson</i> Partiernas andrahandsstöd	253
<i>Maria Oskarson</i> Politisering av jämställdheten	267
<i>Sören Holmberg</i> Medborgerlig tillit i det civila samhället	281
<i>Henrik Oscarsson</i> Svenska folkets partikartor	291
<i>Kent Asp och Lennart Weibull</i> Har svenskarna en medieideologi?	315
<i>Gunilla Jarlbro</i> Våld, övergrepp och riskuppfattning	331
<i>Lennart Weibull</i> Våld, samhälle och medier	341

### **Utåtblickar**

<i>Marie Demker</i> Blott Sverige svenska krusbär har	359
<i>Rutger Lindahl</i> Den komplexa EU-opinionen	371
<i>Ulf Bjereld och Ann-Marie Ekengren</i> Du gamla, du fria?	395
<i>Anna Rönström och Lennart Weibull</i> Världen utanför	413

### **Dokumentation**

<i>Anna Rönström</i> SOM-undersökningen 1995 – metod och utfall	435
Författarna Bilagor: Broschyr, formulär/kodbok	449

# OPINION I TÖVAN

LENNART WEIBULL OCH SÖREN HOLMBERG

Mitt i nittioalet tövar den svenska opinionen. Det politiska livet har inte helt återhämtat sig efter den intensiva hösten 1994 med riksdagsval, regerings-skifte och EU-folkomröstning. Hösten 1995 är det långt till nästa val: de politiska och ekonomiska prognoserna skiftar, ledarskapsfrågorna skapar osäkerhet och konsekvenserna av EU-medlemskapet är oklara. EU-parlamentsvalet med ett 42-procentigt valdeltagande blev ett magplask. Knappt ens EU-motståndarna kunde vara glada även om det gick bra för vänsterpartiet och miljöpartiet. Partierna söker läka de inre koflikter som EU-debatten har påvisat och medierna spekulerar om framtiden. Exportindustrin visar rekordvinster, men arbetslösheten ligger kvar på samma nivå som tidigare.

Hösten 1995, mitt i nittioalet, förefaller inte opinions- och konjunkturbarometrarna ge tydliga utslag. Under denna politiskt mångtydiga höst genomförde SOM-institutet sin tionde frågeundersökning om svenska folkets inställning till samhälle och medier. Frågan är vilka tendenser vid 1990-talets mitt som SOM-undersökningen kan finna.

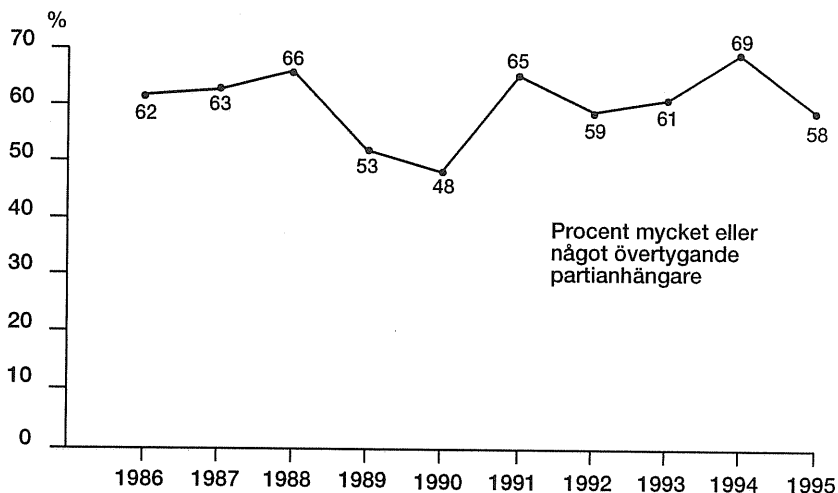
## **Ett år senare**

Intensiteten hos den politiska hösten 1994 gav i hög grad utslag i SOM-undersökningen 1994. Medborgarnas engagemang i de politiska partierna var mycket starkt, i själva verket på den hösta nivå som uppmäts i SOM-undersökningarna. Ett år senare har engagemanget fallit med tio procentenheter och är tillbaka på samma nivå som eftervalsåret 1992 (figur 1).

Att partiengagemanget går ner mellan valen är ett uttryck för den elektorala intressecykeln (Holmberg, 1994). Partiövertygelsen är högre under valår än under mellanvalsperioder. Nivåskillnaderna mellan valår och mellanvalsperioder kan dock variera. Fallet i partiengagemang på tio procentenheter mellan 1994 och 1995 är större än motsvarande nedgång mellan 1991 och 1992 (sex enheter), men mindre än den mellan 1988 och 1989 (tretton procentenheter).

**Figur 1 Medborgarnas grad av partiövertygelse 1986-1995 (procent)**

**Fråga:** (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti): "Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" Svartaltnativ: "ja, mycket övertygad; Ja, något övertygad; nej".



**Kommentarer:** Andelen är beräknad på samtliga svarande. Resultaten gäller svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Källa: SOM-undersökningarna respektive år

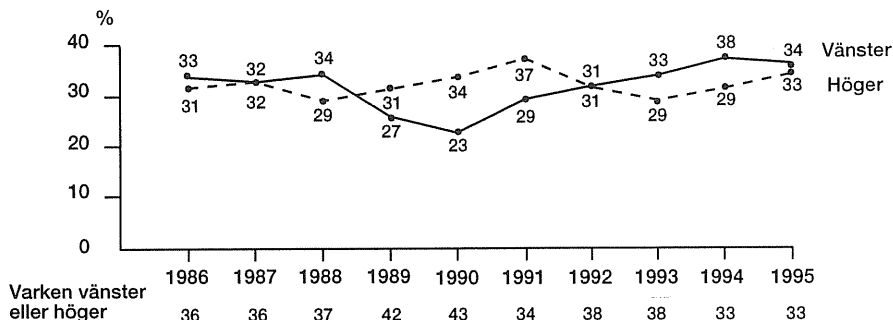
Att det råder något slags opinionstövan framgår kanske tydligast av den långsiktiga förskjutningen i människors självplacering på vänster-högerskalan (Figur 2). Mellan 1990 och 1994 ökade andelen som placerade sig ideologiskt till vänster mycket påtagligt, från 23 till 38 procent. År 1995 är den trenden bruten och andelen vänster är tillbaka ungefär på 1993 års nivå.

Andelen personer som placerar sig till höger, som varit ganska stabil mellan 1991 och 1994, har ökat något 1995. Innebörden är att 'vänster' och 'höger', liksom f ö även 'mitten', har exakt samma andel av opinionen. Så jämnt har inte det ideologiska opinionsläget varit sedan SOM-undersökningarna startade 1986.



## Figur 2 Medborgarnas placering av sig själva på en vänster-högerskala 1986-1995 (procent)

**Fråga:** Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?



**Kommentar:** SOM-undersökningarna respektive år. Resultaten gäller för svenska medborgare 15 - 75 år.

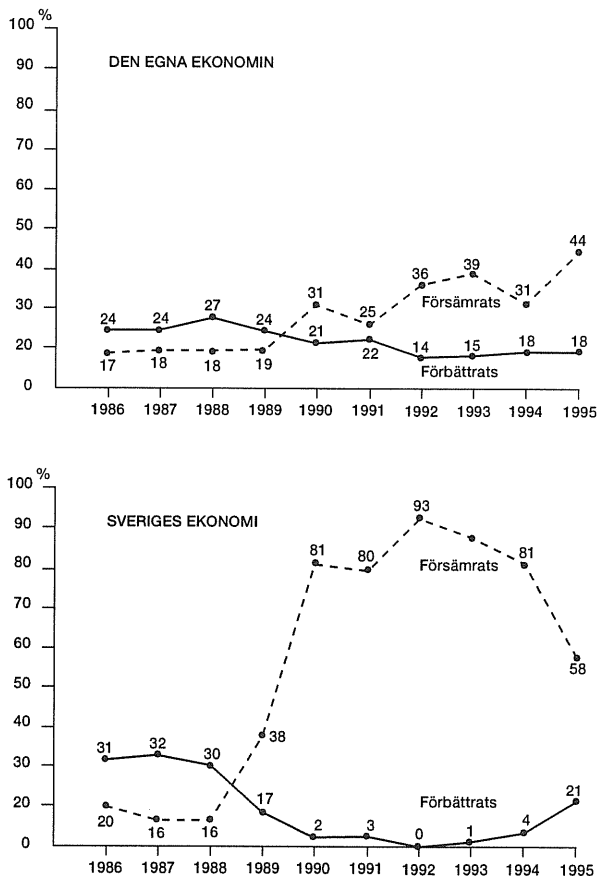
Den vänstervind som har blåst efter 1990 har upphört 1995 samtidigt som det finns en viss förskjutning mot höger. Ingen av tendenserna är dock särskilt tydlig. Situationen 1995 är mera ett uttryck för en avvaktande opinion än för en omorientering.

### Samhälls- och hushållsekonomi

Under hösten 1994 stod de ekonomiska frågorna i centrum, både i riksdags- och kommunalvalen och i EU-folkomröstningen. Det handlade om besparingar och krispaket och om kronans styrka och framtid. Frågan är hur allmänheten bedömde de ekonomiska frågorna ett år senare - när val- och folkomröstningsvindar blåst över.

När det gäller den tillbakablickande bedömningen av ekonomins utveckling under det gångna året har stora förändringar inträffat (Figur 3). Det till synes paradoxala mönstret är att andelen som uppfattar att den egna hushållsekonomin har försämrats ökar, samtidigt som andelen som menar att den svenska ekonomin har förbättrats också går upp.

**Figur 3 Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen respektive den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin förbättrats respektive försämrats 1986-1995 (procent)**



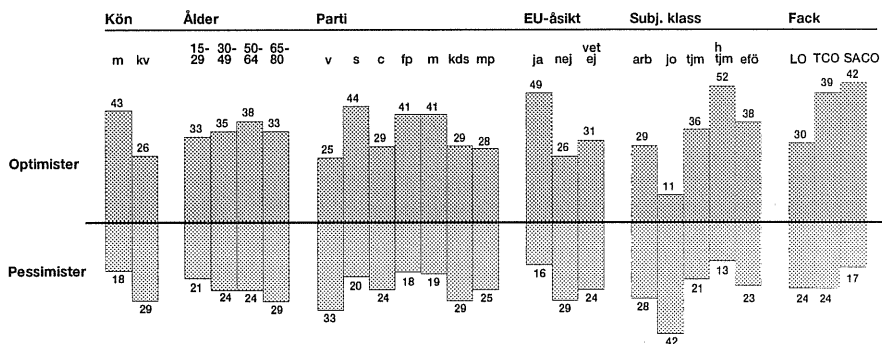
Det är tydligt att de ekonomiska bedömningarna har en politisk resonansbotten. Hösten 1994 var det framför allt bland borgerliga sympatisörer som det fanns en positiv bedömning av den svenska ekonomins utveckling. Då var socialdemokratiska sympatisörer i huvudsak kritiska till den svenska ekonomin; år 1995 är det framför allt en ökande andel socialdemokrater som ser positivt på vad som har hänt inom ekonomin. Bland socialdemokratiska sympatisörer är andelen som menar att ekonomin har utvecklats till det bättre 24 procent mot 27 procent bland moderata sympatisörer; motsvarande andelar 1994 var 2 respektive 8 procent.

Bilden bekräftar slutsatserna från 1994 års undersökning: regeringsskiftet bidrog till en ökad tilltro till ekonomin bland socialdemokratiska sympatisörer.

Om samhällsekonomiska bedömningar har en viss politisk underton gäller det i mindre utsträckning värderingen av av hur den egna hushållsekonomin utvecklas. Andelen som menar att man har fått vidkännas en försämring har successivt ökat sedan slutet av 1980-talet.

De ekonomiska bedömningarna varierar efter bl a facklig tillhörighet. Bland LO-medlemmar uppger sig 45 procent ha fått en försämrad hushållsekonomi, bland TCO-medlemmar 39 och bland SACO-medlemmar 23 procent. LO-medlemmar är således den grupp som i störst utsträckning upplever en försämrad hushållsekonomi; andelen har dessutom ökat med omkring tio procentenheter mellan 1994 och 1995.

**Figur 4 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter kön, ålder, parti-sympati, EU-åsikt och subjektiv klasstillhörighet: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1995 (procent)**



Det som skapar osäkerheten i opinionen är i första hand att många i de socialdemokratiska kärngrupperna både uttrycker en tilltro till regeringens politik och samtidigt noterar en försämrad ekonomisk situation för det egna hushållet. Tendenserna blir särskilt tydliga i framtidsbedömningarna (tabell 1).

## Framtidsbedömningar

En tredjedel av svenskarna bedömer hösten 1995 att den svenska ekonomin kommer att utvecklas till det bättre under det kommande året. Män är mer optimistiska än kvinnor, högre tjänstemän mer än arbetare och socialdemokratiska sympatisörer mer än centerpartister. Den intressanta är emellertid hur bedömningar av detta slag varierat under de senaste tre åren.

**Tabell 1 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter kön, ålder, partisympati, EU-åsikt och subjektiv klasstillhörighet: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre under det kommande året 1993, 1994 och 1995 (procent)**

År	Alla	Kön		Ålder				Partisympati						Subjektiv klass					
		män	kv	15-29	30-49	50-64	65-80	v	s	c	fp	m	kds	mp	arb	jo	tjm	tjm	hö
1993	16	20	12	21	16	9	15	8	10	14	22	30	15	17	11	8	17	29	24
1994	22	29	17	31	25	20	13	21	29	13	23	20	18	28	23	12	25	23	19
1995	35	43	26	33	35	38	33	25	44	29	41	41	29	28	29	11	36	52	38

**Kommentar:** Subjektiv klass utläses: arb=arbetarfamilj, jo=jordbrukarfamilj, tjm=tjänste-mannafamilj, hö tjm=högre tjänsteman/akademiker, efö=egen företagare. Källa: SOM-undersökningarna 1993-1995

Den första iakttagelsen är att andelen samhällsekonomiska 'optimister' har ökat mellan 1993 och 1995 för befolkningen som helhet; det är en dubbelt så hög andel som tror på bättre tider inför 1996 än som gjorde det inför 1994. Tendensen är densamma för män och kvinnor och för olika åldersgrupper, låt vara att män överlag är mera optimistiska än kvinnor, och att yngre är något mera optimistiska än äldre, åtminstone 1993 och 1994.

Bedömningarnas utveckling uppvisar större skillnader när vi utgår från partisympati respektive socio-ekonomisk grupptillhörighet. Mellan 1993 och 1994 tredubblades andelen optimister bland socialdemokratiska sympatisörer, medan andelen optimister minskade bland moderata sympatisörer. Hösten 1995 är andelen samhällsekonomiska optimister ungefär densamma i båda grupperna genom att moderaternas framtidsbedömning blivit mera posi-

tiv, medan socialdemokraternas inte uppvisat samma ökning. Samma mönster kan observeras när det gäller skillnaden mellan arbetarfamiljer och högre tjänstemän. De största optimisterna inför 1996 finns således bland socialdemokrater, moderater och folkpartister - och inom tjänstemannagrupperna.

Omtolkat i politiska termer förefaller socialdemokratiska sympatisörer och arbetarfamiljer ha blivit mera positiva till utvecklingen av samhällsekonomin omedelbart efter den socialdemokratiska regeringstillträdet, medan borgerliga sympatisörer var avvaktande eller blev mera negativa. Efter vad som hänt under 1995 har framför allt borgerliga sympatisörer fått en större tilltro till ekonomin, medan arbetarfamiljer och vänsterpartisympatisörer inte visar samma entusiasm.

**Tabell 2 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter självplacering på vänster-höger-skalan: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1993, 1994 och 1995 (procent)**

Syn på den svenska ekonomin nästa år	Självplacering på vänster-högerskalan:														
	Klart till vänster			Något till vänster			Varken eller			Något till höger			Klart till höger		
	93	94	95	93	94	95	93	94	95	93	94	95	93	94	95
Kommer att förbättras	12	32	32	9	28	38	12	17	30	23	21	35	32	23	38
Ungefär samma som nu	31	40	37	28	45	39	35	43	37	38	43	42	29	30	41
Kommer att försämrans	52	23	27	60	23	20	49	34	26	35	34	20	36	46	17
Vet ej	5	6	4	3	4	3	4	6	7	4	2	2	3	2	4
Summa procent	100	101	100	100	100	100	100	100	100	100	100	99	100	101	100
Antal personer	173	218	164	432	427	408	641	520	515	399	352	408	161	142	157
Balansmått	-40	+9	+5	-51	+5	+18	-37	-18	+4	-12	-13	+15	-4	-23	+21

**Källa:** SOM-undersökningarna 1993, 1994 och 1995

Innebörden är att de ekonomiska framtidsbedömningarna hösten 1995 har blivit mera positiva genom att de borgerliga partiernas sympatisörer blivit mera optimistiska. Mönstret illustreras tydligt av hur människor med olika självplacering på vänster-högerskalan bedömer det kommande årets ekonomiska utveckling (tabell 2). Medan det 1993 var personer med vänsterorientering som var pessimister och 1994 personer med högerorientering som var något mera tveksamma till den ekonomiska utvecklingen är bedömningarna 1995 mer optimistiska bland personer till höger, låt vara att skillnaderna inte är särskilt stora över den ideologiska skalan.

Opinionen mitt i nittioalet är motsägelsefull. Efter ett års socialdemokratiskt regeringsinnehav är det människor längst ut till höger som uppvisar den största ekonomiska optimismen inför framtiden.

### **Vadan och varthän?**

Regeringsskiftet hösten 1994 var en viktig förklaring till flera av de opinionssvängningar som iaktogs mellan 1993 och 1994 års SOM-undersökningar. 1995 års mätning visar på en vilsen opinion som spretar i olika riktningar. Det blåser inga tydliga opinionsvindar.

De årligen återkommande analyserna av allmänhetens samhällsförtroende visar 1995 på en allmän nedgång från 1994 års höga nivå. Fallet är störst för regering och riksdag. Den uppgång i allmänhetens förtroende för den sociala sfärens institutioner – sjukvård, polis och skola – som pågått sedan 1991 har brutits. Nedgången är emellertid inte större än att den kan vara effekten av tillfälligheter, men det är samtidigt tydligt att den entusiasm som hösten 1994 gjorde framför allt socialdemokratiska sympatisörer mycket positiva till de flesta samhällsinstitutioner inte längre finns kvar 1995.

Brist på entusiasm, eller något som möjligen kan kallas en kvardröjande baksmälla, framträder även i allmänhetens värdering av det svenska EU-medlemskapet. Efter folkomröstningens Ja i november 1994 har den negativa EU-opinionen vuxit kraftigt. Det har framför allt skett bland socialdemokratiska sympatisörer. Inställningen till EU är troligen den enskilda fråga som mest bidrar till den tövande opinionsbild som kännetecknar Sverige hösten 1995.

Det splittrade opinionsmönstret framkommer även i synen på den offentliga sektorn. Visserligen finns det fortsatt en majoritet som är negativ till förslaget att minska den offentliga sektorn, men samtidigt har motståndet mot privatiseringar minskat något. De motstridiga tendenserna kan indikera en ökande polarisering i opinionen. En slutsats i den riktningen kan möjligen också dras när det gäller allmänhetens mediepolitiska inställning. Här framträder två åsiktsgrupper: en som är för att offentliga åtgärder vidtas mot koncentrationen inom medieområdet och en som menar att staten inte skall ha något att göra med medierna. Inget av mönstren är dock så tydligt att det går att uttala sig om en entydig majoritetsopinion.

På ett område finns det emellertid en klart iakttagbar trend. Det gäller synen på kärnkraften. Andelen kärnkraftsförespråkare fortsätter att öka 1995. Men inte heller inom energiområdet är tendensen helt entydig. Det finns även tecken på att miljömedvetenheten på nytt är på frammarsch..

Däremot är opinionen i flykting- och invandringsfrågor fortsatt negativ. Trots att svenska regeringar under senare år genomfört en mer restriktiv flyktingpolitik finns det i opinionen stöd för ytterligare begränsningar, även om andelen personer som anger att Sverige bör ta emot färre flyktingar trots allt minskat något. Den svenska opinionens avskärmning från omvärlden framkommer även i allmänhetens syn på samarbete med andra länder: viljan att samverka med omvärlden är tämligen svag hösten 1995.

## **Medier i förändring**

Om den politiska opinionen pekar i olika riktningar fortsätter medierna att ha ett starkt grepp om allmänheten. Särskilt TV tilldelas av allmänheten en betydelsefull roll, men inte alltid en positiv roll. Det visar sig t ex att en betydande grupp av allmänheten menar att medierna är en av de viktigaste faktorerna bakom våldsutvecklingen i samhället.

Samtidigt visar siffrorna att den försvagning av morgonpressen som varit förhållandevis stor efter 1990 består. Visserligen har inte andelen prenumeranter eller regelbundna läsare gått ner nämnvärt, men bland de yngsta finns en tendens till minskat intresse för morgonpress. Allmänhetens bedömning av vad som är viktigt med en lokal dagstidning ligger emellertid mycket stabilt.

Inom radio och TV finns klara tendenser till en uppsplittring av publiken. Yngre personer föredrar i högre grad TV4 och den privata lokalradion, medan äldre vanligen håller sig till Sverige Televisions och Sveriges Radios kanaler (Weibull och Kratz, 1995). Tendensen förstärker intrycket av individualisering i massmediekonsumtionen. Samma tendens kan anas bakom hushållens fortsatta investeringar i ny medieteknologi. Det som under 1994 och 1995 vuxit snabbast är innehavet av mobiltelefoner och persondatorer. Det är högutbildade och högre tjänstemän som har varit först att skaffa dem. Användningsområdena för persondatorer är inte entydiga. Klart är emellertid att det fortfarande är få hushållsdatorer som är anslutna till större nätverk som exempelvis Internet.

Också i fråga om medierna finns det en osäkerhet om vad som kommer att hända. Den nya medieteknologin är på väg in i de svenska hushållen, men hur den kommer att användas och vad den kommer att betyda för de gamla medierna, särskilt dagspressen, går det ännu inte att säga något säkert om.

## **Mitt i nittioalet**

Temat för 1995 års SOM-volym är mitt i nittioalet. Mitt i nittioalet är både en punkt i tiden och en punkt i rummet. Vi kan blicka bakåt och framåt, men vi kan också se inåt eller utåt. Vi har grupperat årets artiklar under dessa rubriker. Vilket perspektiv vi än väljer är det svårt att göra bedömningar av trenderna för de närmaste åren. Det går inte att på grundval av 1995 års SOM-mätning avgöra om vi är i slutet på en trend - eller i början på något nytt.

Det dominerande intrycket är att det finns en tövan i opinionen. Många vindar har mojnats. Det betyder inte att det är vindstilla; snarast fläktas det, men fläktas från många olika håll. Ingen opinionsvind är dock så stark att den ger någon klar föraning om framtiden.

Enda möjligheten att förstå vad som händer är att gå vidare med nya tidseriemätningar. Det är först genom långsiktiga undersökningar som det är möjligt att analysera både vad som händer och vad som har hänt. Vad som var det typiska för mitten av nittioalet kan vi först utläsa i backspegeln år 2000.



## Referenser

Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart, Kratz, Charlotta /red/ (1995) *Tidningsmiljöer*. Göteborg. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet



# VÄLJARNA OCH DEN OFFENTLIGA SEKTORN

LENNART NILSSON

I den ekonomiska vårpropositionen 1996 (prop. 1995/96:150) redovisar regeringen ett förslag till utgiftstak för den offentliga sektorn för treårsperioden 1997-1999. Det är en ny konstruktion som innebär att riksdagen skall fatta beslut om ett tak för de statliga utgifterna, medan ett tak beräknas för den kommunala sektorn. Det statliga utgiftstaket omfattar statsbudgeten exklusive utgifter för räntor för statsskulden, men inklusive socialförsäkringssektorn vid sidan av statsbudgeten. Med hänsyn till den kommunala självstyrelsen kan riksdagen inte besluta om ett kommunalt utgiftstak utan det är en beräkning baserad på en överenskommelse med de politiska företrädarna för Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet om riktlinjerna för kommunernas och landstingens ekonomi för 1997-1998.

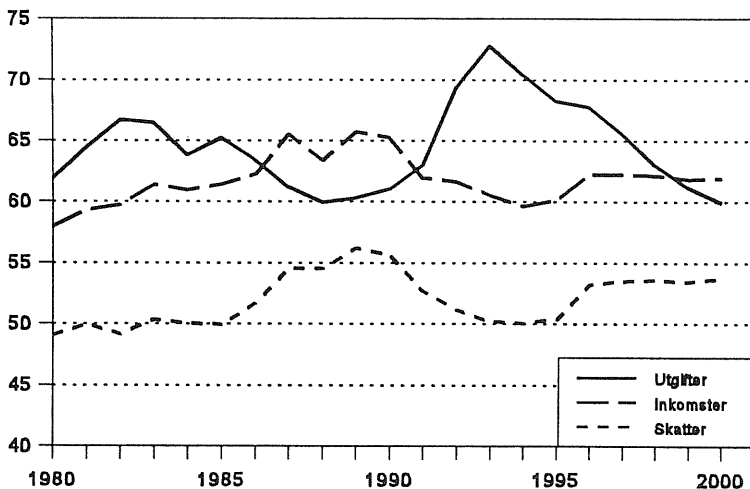
Den nya budgetprocessen innebär att riksdagen för första gången skall ta ställning till den offentliga sektorns storlek i ett sammanhang och fastställa ramar för andra beslut av riksdagen och av övriga offentliga organ. Den offentliga sektorn definieras som totala offentliga utgifter i förhållande till BNP. Det inkluderar såväl konsumtion, investeringar som transfereringar, och måttet kan teoretiskt anta värden över 100, då det innefattar beskattningsbara transfereringar.

Efter en lång och obruten expansionsperiod sedan andra världskrigets slut uppgick den offentliga sektorn mätt som totala offentliga utgifter i relation till BNP (utgiftskvoten) 1982/83 till 67 procent. Därefter har den uppvisat stora förändringar. Under högkonjunkturen under 1980-talet minskade den till 60 procent 1989/90. Därefter steg den till ett "all time high" 73 procent 1993, som blev en ny vändpunkt. De totala offentliga inkomsterna har förändrats mindre dramatiskt, men ett inslag i arbetet med att reducera det mycket stora underskottet i början av 1980-talet var att höja skatterna. Det innebar att skattekvoten (de samlade skatterna och socialavgifterna i förhållande till BNP) ökade med sex procentenheter från 1985 till 1989, för att därefter reduceras till den tidigare 50-procentsnivån i början på 1990-talet, men utan att

utgiftskvoten minskade. I strategin för att bekämpa det rekordsstora budgetunderskottet har under innevarande mandatperiod beslutats om betydande skattehöjningar, men skattekvoten förväntas stanna på en lägre nivå än vid slutet av 1980-talet. I valet mellan inkomstförstärkningar – i första hand skattehöjningar – och utgiftsminskningar har tonvikten denna gång lagts på att reducera de offentliga utgifterna.

I figur 1 redovisas förändringarna av de totala offentliga inkomsterna och utgifterna och skattekvoten för perioden 1980-1995 samt regeringens prognos för perioden fram till år 2000.

**Figur 1 Offentliga sektorns inkomster och utgifter (procent av BNP)**



**Källor:** Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet. Prop. 1995/96:150.

Sedan början av 1980-talet har den offentliga sektorn varit ett centralt tema i den politiska debatten under valrörelser och i riksdagen. Den egna positionen i debatten har ofta markerats genom epitet som "den ofantliga sektorn" respektive "den gemensamma sektorn". Debatten har inte bara förts mellan de två blocken i svensk politik utan också inom respektive block och inom enskilda partier. Nu senast vid socialdemokraternas extra partikongress våren 1996.

I denna artikel skall svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn och dess gränser redovisas med inriktning på tre huvudfrågor:

- Hur har svenska folkets inställning till den offentliga sektorn förändrats och vilka förskjutningar av opinionen har skett bland de politiska partiernas sympatisörer under de senaste tio åren?
- I vilken utsträckning har attityderna till privatisering förändrats under samma tidsperiod?
- Hur förhåller sig inställningen till den offentliga sektorn till synen på skatter, service, offentliga utgifter och privatisering?

Underlaget utgörs av frågor i 1995 års nationella SOM-undersökning om den offentliga sektorn, om skatter och utgifter samt om privatisering inom olika verksamhetsområden. I flera fall finns möjlighet att följa utvecklingen sedan 1986/87.

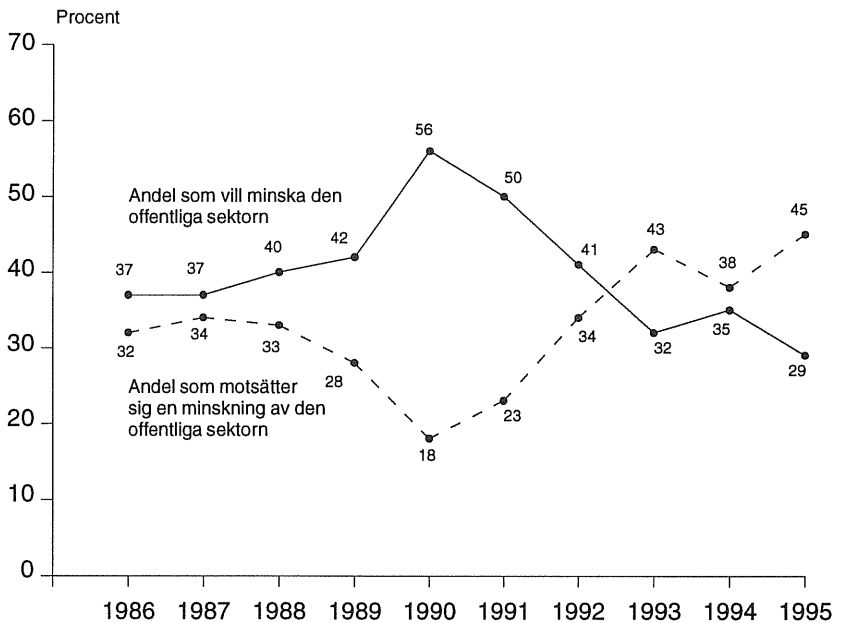
### **Opinionen och den offentliga sektorn 1986-1995**

Debatten om den offentliga sektorn har sedan mitten av 1980-talet varit intensiv, men har under perioden växlat inriktning. Från att från början ha präglats av nya reformförslag och offentliga lösningar, inleddes efter valet 1988 ett skede av ifrågasättande och omprövning också bland socialdemokrater (Hadenius och Nilsson 1991). Inför valet 1991 fokuserades uppmärksamheten i hög grad på den offentliga sektorns konsekvenser för samhällsekonomin och särskilt dess betydelse för tillväxten (jfr Ny start för Sverige). Den offentliga sektorns försvarare intog en mera defensiv roll. I 1994 års valrörelse präglades debatten av budgetunderskottet och den växande statsskulden. Dessutom har med genomförandet av privatiseringar även privata lösningar blivit föremål för en kritisk granskning i medier som tidigare varit förbehållna den offentliga verksamheten (Hadenius och Weibull 1992).

Under perioden fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorn förhållandevis stabil och polariserad med ungefär lika många som ville bibehålla den offentliga sektorn som ville minska den. I slutet av högkonjunkturen, då det förelåg ett överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade stödet för den offentliga sektorn. 1990 var det tre gånger så många

som ville skära ner den offentliga sektorn som motsatte sig en sådan förändring. Därefter vände trenden, och 1993 var det för första gången i SOM-undersökningarna fler som motsatte sig en minskning av den offentliga sektorn. Även 1994 och 1995 har det varit fler som slutit upp bakom den offentliga sektorn och hösten 1995, då debatten mellan ”förnyare” och ”traditionalister” pågick inom socialdemokratin var opinionen som mest kritisk till nedskärningar.

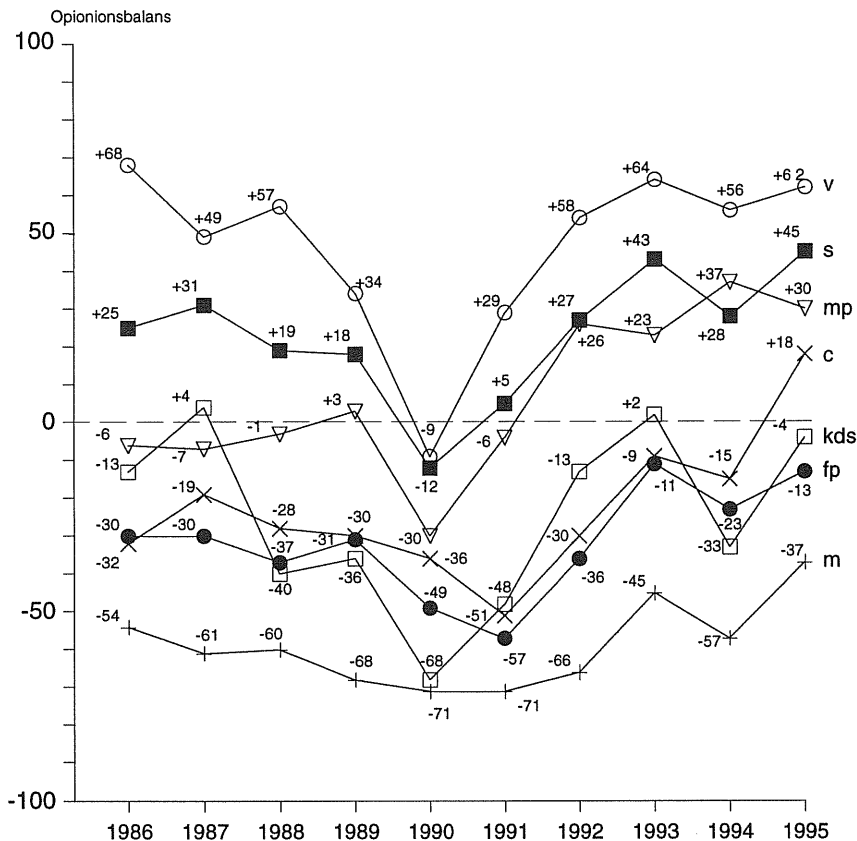
**Figur 2 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn i SOM-undersökningarna 1986-1995 (procent)**



Sett över hela perioden 1986-1995 är det stora förskjutningar i opinionen som ägt rum. Vilka är det då som ändrat uppfattning? Av tidigare analyser framgår att när medborgarna tar ställning till den offentliga sektorn och till skatten i relation till servicenivån så är det väljarrollen som är viktigast. Rollerna som anställd och skattebetalare är av viss betydelse. Brukarrollen är mindre viktig för inställningen till den offentliga sektorn som helhet, medan egen erfarenhet är avgörande för bedömningen av service (Nilsson 1995). Kvinnor har genomgående varit mera positiva till den offentliga sektorn (Oskarson 1994), men det är främst ideologi och partisympati som är bestämmande för medborgar-

nas inställning till den offentliga sektorn. I det följande redovisas inställningen till den offentliga sektorn bland riksdagspartiernas sympatisörer under den senaste tioårsperioden.

**Figur 3 Partisympati och inställning till den offentliga sektorn 1986–1995 (balansmått)**



**Kommentar:** Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag.

I denna centrala vänster-högerfråga har spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande under hela perioden, men varierat över tid. Genomgående har vänsterpartiets sympatisörer varit mest posi-

tiva och moderata samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Vid första undersökningstillfället 1986 skilde det 122 balansmåttsenheter av 200 möjliga mellan vänsterpartister (+68) och moderater (-54). Balansmättet för socialdemokratiska sympatisörer var klart positivt; anhängare till mp och kds intog positioner mellan blocken med en svagt negativ inställning. Mittenpartiernas sympatisörer var klart negativa, men inte lika eniga om att skära ner den offentliga sektorn som moderaterna.

Under perioden 1986-1988 var opinionen stabil även inom de olika partierna med undantag för kds, där sympatisörerna blev mer benägna att minska. Därefter försköts positionerna inom alla partier mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn, och det var främst vänsterpartister och socialdemokrater, som blev mera kritiska. Hösten 1990 hade avståndet mellan v och m i det närmaste halverats och reducerats till 63 enheter. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var sympatisörer till de partier som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmat sig de traditionella borgerliga väljarnas positioner. Förskjutningarna på vänsterkanten var mycket stora mellan 1986 och 1990. På den borgerliga sidan var förändringarna väsentligt mindre.

Därefter vände trenden mot en mer positiv inställning först inom v och s. Året efter valet 1991 blev attityden mera positiv inom alla partier. Fram till 1993 fortsatte svängningen mot en mera positiv inställning till den offentliga sektorn och den var starkast bland anhängarna till de borgerliga partierna. Fortfarande var balansmåttet för de borgerliga partiernas sympatisörer dock negativa, dvs det var fler som ville minska den offentliga sektorn än som motsatte sig en sådan minskning. Under valåret 1994, och den starka fokuseringen på budgetunderskottet och statsskulden, var opinionen inom samtliga partier, utom mp, något mindre kritisk till nedskärningar än året innan. Mp-sympatisörer intog en position till vänster om socialdemokratiska sympatisörer. Ett år senare var attityden till nedskärningar ånyo mera kritisk. För socialdemokratiens sympatisörer, som återtagit sin position närmast vänsterpartisterna registrerades den mest positiva inställningen till den offentliga sektorn under hela tioårsperioden. Detsamma gällde för centerpartisterna bland vilka det för första gången fanns en övervikt för dem som inte ville skära ner. Moderata sympatisörer var hösten 1995 mindre negativa till den offentliga sektorn än tidigare, och jämfört med 1990 är förändringen betydande.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det under undersökningsperioden skett dramatiska förändringar i inställningen till den offentliga sektorn med en



kraftig förskjutning mot en mer negativ hållning från 1988 till 1990, framför allt bland icke-borgerliga väljargrupper. Därefter slår pendeln i motsatt riktning först bland v-, s- och mp-sympatisörer men senare även bland de borgerliga. Under perioden 1993-1995 har åsikterna om den offentliga sektorn växlat något mellan åren, men 1995 är inställningen till den offentliga sektorn jämfört med för tio år sedan mera positiv bland samtliga partiets sympatisörer utom vänsterpartiets, bland vilka inställningen är i det närmaste densamma och mycket positiv. Den offentliga sektorns storlek är en central vänster-högerfråga och sambandet mellan vänster-högerposition och förslaget att minska den offentliga sektorn är genomgående starkt.

### Åsikter om privatisering 1987-1995

Avgörande för graden av offentlighet är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 1992). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Den tidigare etableringskontrollen av taxinäringen är ett exempel på denna typ av reglering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa avseenden minskas, men termen används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna betydelse som det kommer att användas här.

Tidigare har svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek re-  
dovisats. I det följande skall attityden till olika former av privatisering bely-  
sas. I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering  
sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Mot bakgrund av debatten valdes  
fem områden ut varav fyra ingått såväl 1987, 1988, 1990 som 1993-1995. De  
gällde sjukvård, skolor, äldreomsorg och statlig affärsverksamhet. Tre av dem  
avsåg en privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produ-  
ktion:

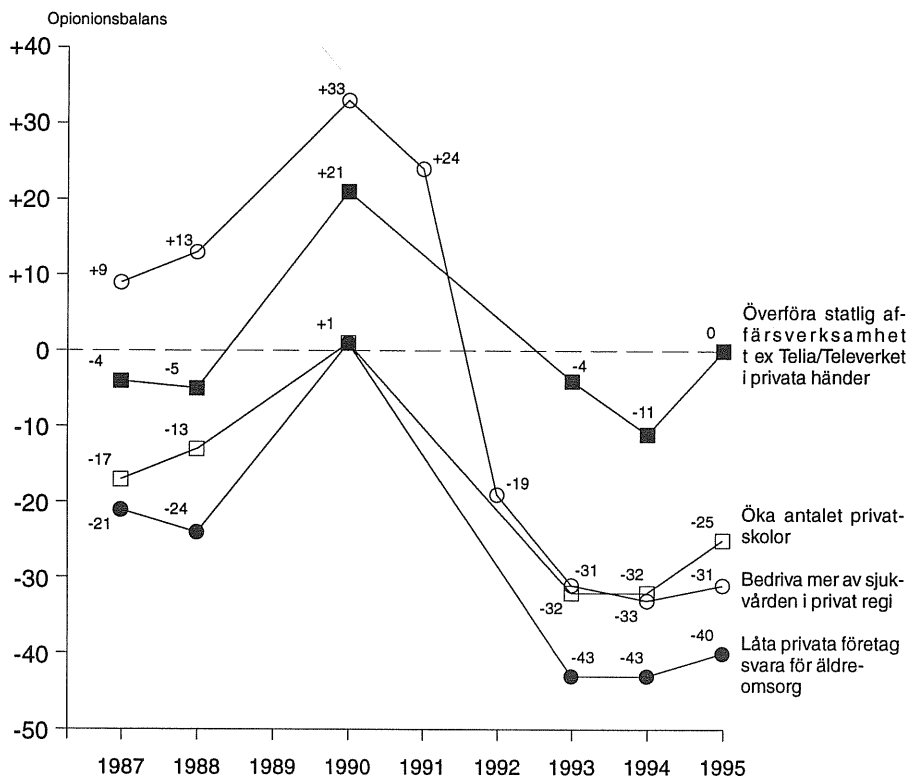
- Bedriva mer av sjukvården i privat regi
- Öka antalet privata skolor
- Låta privata företag svara för äldreomsorg.

Det fjärde området avsåg utförsäljning av statlig affärsverksamhet:

- Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer.

Inledningvis kan konstateras att resultaten från de två undersökningsåren 1987 och 1988 var i det närmaste identiska. Det förelåg vid denna tidpunkt stor stabilitet i opinionen. Opinionsbalansen var positiv, när det gällde privatiseringar inom sjukvården, medan den var negativ till privatiseringar av affärsverksamhet samt inom skolan och särskilt äldreomsorgen.

**Figur 4 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1987–1995 (balansmätt)**



**Kommentar:** Svarepersonerna fick ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: Mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Förändringen av attityden till privatisering 1987 – 1993 följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskar 1988 – 1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter rasade stödet för privata alternativ. År 1993 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant. Balansmättet, som 1987 var positivt, för privatisering, +9, hade 1990 ökat till +33, för att därefter kontinuerligt minska till -31 1993 och 1995. Även för skola och äldreomsorg var opinionen stabil mellan 1993 och 1995 men med en något mindre negativ inställning till ytterligare privatskolor 1995. För statlig affärsverksamhet var opinionsbalansen densamma 1993 som 1986, dvs svagt negativ.

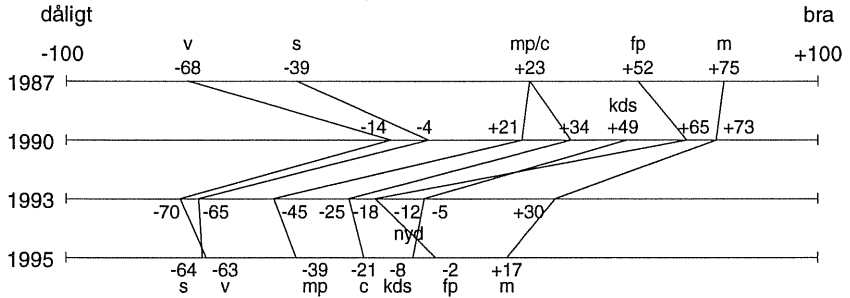
Privatiseringsvågen 1987-1990 försköt opinionen på alla områden och inom flertalet partier, och rekylen 1990-1993, som var ännu starkare, berör alla verksamheter och alla partier. På samma sätt som när det gäller inställningen till de offentliga sektorn var förändringarna 1987-1990 kraftigast bland personer som sympatiserade med vänsterpartiet och socialdemokraterna. Åsikterna hos anhängarna till de borgerliga partierna, som i utgångsläget var positiva till privatiseringar, ändrades endast i begränsad utsträckning. Däremot var svängningen i privatiseringsnegativ riktning 1991-1993 i flertalet fall större bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Mellan 1993 och 1995 skedde endast smärre förskjutningar med något minskad spännvidd som följd.

I första skedet minskade spännvidden i ståndpunkterna markant genom att de icke borgerliga partiernas anhängare närmade sig de borgerligas i synen på privatisering. I det andra skedet ökade spännvidden på nytt något när det gällde skola, omsorg och affärsverksamhet. Visserligen skedde det en genomgående förskjutning till vänster, där de borgerliga väljarna blev mera tveksamma till privata lösningar jämfört med utgångsläget 1987, men där moderata sympatisörer försköts till vänster i mindre utsträckning än övriga. Däremot fortsatte spännvidden att minska när det gäller äldreomsorgen.

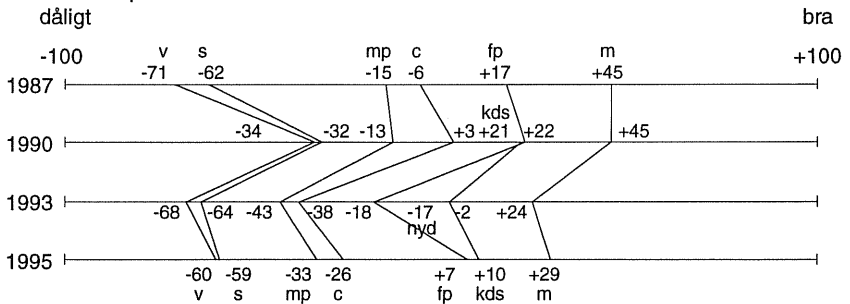
Partierna har i alla privatiseringsfrågor och vid samtliga tidpunkter intagit sina sedvanliga positioner på vänster-högerskalan med v längst till vänster och därnäst s och mp samt m längst till höger. Det enda undantaget utgör inställningen till privat sjukvård 1995 då v och s intog samma position. Åren 1990, 1993

**Figur 5 Partisynpati och inställning till privatisering inom sjukvård, skola och äldreomsorg samt av statlig affärsverksamhet 1987, 1990 1993 och 1995 (balansmätt)**

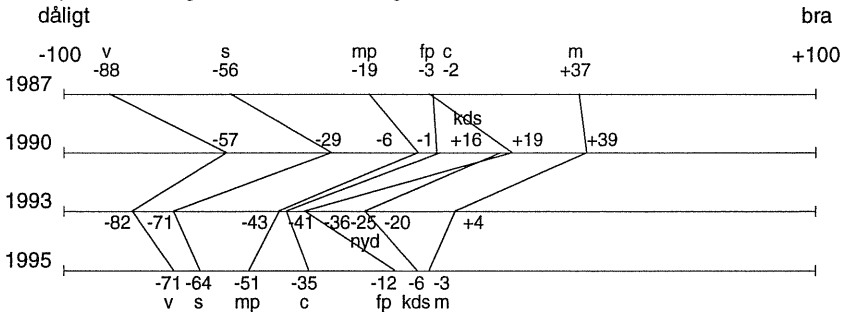
**A. Bedriva mer av sjukvården i privat regi**



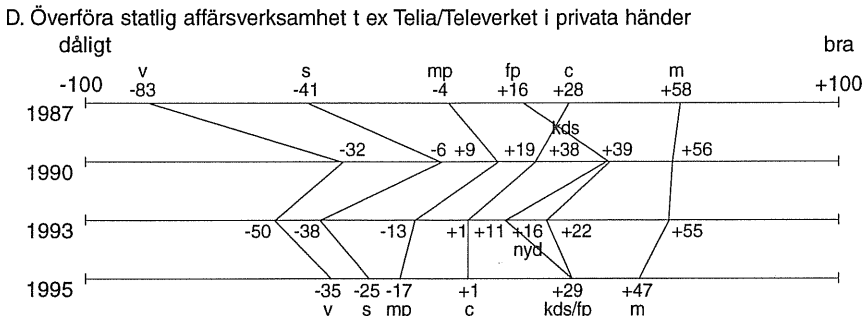
**B. Öka antalet privata skolor**



**C. Låta privata företag svaraför äldreomsorg**



## Figur 5 Fortsättning



**Kommentar:** Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. För privatiseringsförslagen redovisas +100 till höger och -100 till vänster.

och 1995 har c-sympatisörerna genomgående legat till vänster om övriga borgerliga partiers sympatisörer. De inbördes positionerna för fp och kds har varierat. Ny demokratis sympatisörer placerade sig 1993 på samtliga områden mellan fp och kds.

Bland vänsterpartiets och socialdemokraternas sympatisörer har det trots stora svängningar hela tiden funnits en övervikt för motståndarna till privatiseringar. Det gällde även 1990, men då var opinionsbalansen för s-sympatisörerna endast svagt negativ för sjukvård och statlig affärsverksamhet. Det är endast på ett område som ett partis sympatisörer intar samma ståndpunkt under hela tidsperioden, och det är moderata samlingspartiets anhängare som är i det närmaste lika positiva till privatisering av statlig affärsverksamhet 1995 som 1987. På alla andra områden skedde det en förskjutning mot en mindre positiv inställning till privatiseringar inom samtliga partier under perioden 1990-1993. Åren 1987/88 och 1990 fanns det en övervikt för privatisering inom samtliga borgerliga partier när det gällde vård, skola och omsorg, utom bland centerpartiets anhängare när det gällde äldreomsorgen. År 1993 var det bara bland moderata sympatisörer som det finns en övervikt för ytterligare inslag av privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg. När det gällde statlig affärsverksamhet kvarstog dock övervikten för privatiseringar bland borgerliga partisympatisörer även 1993. Två år senare var även de moderata sympatisörerna emot fortsatta privatiseringar inom äldreomsorgen, medan såväl fp, kds som m ville öka antalet privata skolor 1995.

## Den offentliga sektorn, service, skatter, utgifter och privatisering

Den nuvarande offentliga sektorn är en abstraktion – en summering av konsekvenserna av beslut som fattats inom stat, landsting, kommuner och socialförsäkringssystemet under en lång följd av år. Det är genom ställningstaganden i enskilda sakfrågor som dess gränser förändrats, t ex beslut om barnbidragets storlek, byggande av barndaghem, anslag till föreningar samt beslut om ersättningsnivåer.

Fram till slutet av 1970-talet steg de offentliga inkomsterna i takt med utgifterna men därefter fortsatte utgifterna att öka utan motsvarande inkomstförstärkning, vilket resulterade i ett underskott i det finansiella sparandet. Den långa högkonjunkturen under 1980-talet, höjd skattekvot och minskad statlig konsumtion bidrog till att skapa ett finansiellt överskott 1990. Tre år senare hade detta emellertid förbytts i ett rekordstort underskott motsvarande 13,5 procent av BNP, efter tre år i rad av minskande BNP och stigande arbetslöshet. Det finns dock inget samband mellan svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och det finansiella sparandet, i den meningen att benägenheten att minska den offentliga sektorn skulle öka vid ett underskott. I den mån vi kan tala om ett samband gäller det omvända. I början på 1980-talet då underskottet var betydande registrerades i valundersökningen 1982, då frågan för första gången fanns med, en övervikt för att inte minska den offentliga sektorn. År 1990 då det var ett mindre statsfinansiellt överskott var det tre gånger så många som ville skära ner än som motsatte sig en minskning. Då det tre år senare var ett rekordstort underskott i det finansiella sparandet var det för första gången i SOM-undersökningarna fler som inte vill minska. Svenska folkets uppslutning bakom den offentliga sektorn och tilltron till offentliga lösningar har ökat i kristider. Medborgarna gör som väljare och sympatisörer till olika partier skilda bedömningar, men svängningarna har under den senaste tioårsperioden varit betydande även inom partiernas väljargrupper.

Medborgarnas hållning till den offentliga sektorn är alltså inte i första hand ett ställningstagande till budgetbalans och statsskuld. Detsamma gäller attityderna till privatisering dvs om den offentliga sektorns gränser bör förskjutas inom ett visst verksamhetsområde avseende produktion och/eller finansiering. Inte heller dessa åsikter kan reduceras till en fråga om konsekvenserna för statsfinanserna.

Av andra undersökningar har framgått att det finns ett samband mellan inställningen till den offentliga sektorn och åsikterna om skatterna och utgifterna,

när de direkt relateras till servicenivån. I 1994 års nationella SOM-undersökning fanns ett starkt samband mellan inställningen till att minska den offentliga sektorn och att höja skatten för att inte minska servicen, tau-b -0,42. I 1995 års västsvenska SOM-undersökning ingick en motsvarande fråga om minskning av de kommunala utgifterna även om det skulle innebära en lägre servicenivå. Sambandet mellan inställningen till den offentliga sektorn och utgifterna var också här högt, tau-b 0,38.

Inom ramen för projektet "Marknaden som politisk aktör" har i 1995 års SOM-undersökning också ingått frågor om svenska folkets inställning till att höja respektive sänka skatterna och minska de offentliga utgifterna (Hinnfors 1996). I tabell 1 redovisas sambandet mellan samtliga i 1995 års undersökning ingående frågor som avser den offentliga sektorn, skatter, utgifter och privatisering.

**Tabell 1 Sambandet mellan inställningen till den offentliga sektorn, skatter, offentliga utgifter och förslag till privatisering av offentliga verksamheter 1995 (tau-b)**

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
<i>Utgifter-skatter-service</i>									
1. Minska den offentliga sektorn	-0,41	-0,30	0,29	0,53	0,34	0,33	0,34	0,35	
2. Höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen		0,51	-0,40	-0,35	-0,28	-0,27	-0,29	-0,28	
3. Höja skatterna			-0,54	-0,24	-0,29	-0,25	-0,28	-0,27	
4. Sänka skatterna				0,27	0,30	0,27	0,28	0,24	
5. Minska de offentliga utgifterna					0,25	0,26	0,27	0,27	
<i>Privatisering</i>									
6. Bedriva mer av sjukvården i privat regi						0,67	0,58	0,45	
7. Låta privata företag svara för äldreomsorg							0,51	0,46	
8. Öka antalet privatskolor								0,41	
9. Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia i privata händer									

**Kommentar:** Frågan innebar att respondenterna fick ta ställning till om förslaget var: mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Tau-b är ett sambandsmått på ordinalskalenivå som kan anta värden från -1,00 till +1,00. Värdena för tau-b i matrisen är 0,03-0,08 lägre än motsvarande värden för Pearson's r.

Sambandet mellan inställningen till att minska den offentliga sektorn och att höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen är liksom i 1994 års undersökning starkt, men nivån på sambandet mellan inställningen till den offentliga sektorn och till skatterna sjunker om en förändring av skatten inte kopplas till servicen.

Av korrelationsmatrisen framgår vidare att det finns ett starkt samband mellan inställningen till att minska den offentliga sektorn och att minska de offentliga utgifterna. Frågans formulering lämnar emellertid utrymme för att man kan vilja minska utgifterna utan att vilja minska den offentliga sektorn för att t ex genom rationaliseringar bedriva samma verksamhet och finansiera nuvarande transfereringar genom att minska kostnaderna. Att själva frågekonstruktionen är av betydelse för sambandets styrka framgår av att tau-b-värdet för sambandet mellan inställningen till att sänka skatterna och att höja skatterna endast uppgår till -0,54. Personer som vill bevara det nuvarande skattetrycket anser rimligen att båda förslagen är dåliga.

Personer som vill minska den offentliga sektorn, minska de offentliga utgifterna, vill sänka skatterna och motsätter sig skattehöjningar är också positiva till privatiseringar. Det finns ett samband mellan synen på den offentliga sektorn, skatter och utgifter och attityden till en utförsäljning av statlig affärsverksamhet och till privatisering av produktion inom sjukvård, skola och omsorg (tau-b 0,24 – 0,35). Den som vill privatisera på ett område är också villig att göra det på andra. Starkast är sambandet mellan inställningen till privatisering av sjukvård och privatisering av äldreomsorg (tau-b 0,67), men det är också starkt för andra kombinationer av privatisering inom sjukvård, skola och äldreomsorg. Däremot är sambandet något lägre mellan inställningen till privatisering av affärsverksamhet och till privatisering inom de andra områdena.

Av korrelationsmatrisens samband kan urskiljas två huvudmönster, som markerats i tabellen: Dels är medborgarnas inställning till den offentliga sektorn nära förbunden med synen på skatten i förhållande till service och med synen på de offentliga utgifterna; dessutom är inställningen till sänkningar och höjningar av skatterna inbördes korrelerade. Dels finns det ett starkt samband mellan attityderna till privatisering inom olika områden.<sup>1</sup>

Vilket parti man sympatiserar med påverkar synen på den offentliga sektorn och dess gränser. Inställningen till den offentliga sektorn är en central vänster-



högerfråga, där den egna ideologiska positionen och partiernas plats i det ideologiska rummet är viktiga för bedömningen av förändringar av den offentliga sektorns storlek. För sambandet mellan vänster-högerposition och den offentliga sektorn har tau-b-värdet under den senaste tioårsperioden varierat mellan 0,36 och 0,40, utom 1990 då spännvidden i åsikter var lägre och värdet sjönk till 0,29. Sambandet mellan privatiseringsattityd och ideologi har legat på samma nivå som mellan offentlig sektor och ideologi med motsvarande lägsta värden 1990. Sambandet har varit något högre för sjukvård och skola (tau-b 0,35-0,45) än för äldreomsorg och affärsverksamhet (tau-b 0,33-0,41). Sjukvård och skola är mera ideologiskt laddade därför att grupper på vänster-höger skalan gör olika bedömning av hur långt det offentliga inflytandet bör sträcka sig på dessa områden. Förklaringen till de lägre värdena för sambandet mellan ideologi och privatisering av affärsverksamhet och äldreomsorg är emellertid olika. När det gäller affärsverksamhet är man inom alla läger mera positiva till/mindre negativa till privatisering, medan attityden till privatisering genomgående är mer kritisk när det gäller äldreomsorgen än på andra områden.

Inställningen till den offentliga sektorn är inte bara en fråga om skattenivå och utgifter utan är också kopplad till synen på välfärdsstaten och dess service. I kommuner med en dålig ekonomisk situation har detta förhållande registrerats av medborgarna men det påverkar inte inställningen till att minska den offentliga sektorn (Gilljam och Nilsson 1994). För medborgarna är den ideologiska kartan med partiernas positioner en viktig utgångspunkt för ställningstagandet. Även för attityderna till privatisering av produktion och finansiering av offentlig verksamhet är ideologi och partisympati viktiga. Egen erfarenhet är av central betydelse för bedömningen av servicen, men om man är nöjd eller missnöjd är inte avgörande för åsikterna om privatisering.

\* \* \*

I de sk konvergenskriterierna för deltagande i EU:s planerade valutaunion har den internationaliserade ekonomins osynliga hand blivit synlig genom krav på medlemsländernas ekonomi. Fastställandet av ett treårigt utgiftstak för hela den offentliga sektorn i Sverige kan ses som en anpassning till en ny situation med tydligare externa krav på ekonomin. Men statsmakterna har också att vinna stöd hos medborgarna för denna politik. Det innebär att den nationella politiska ledningen skall möta förväntningarna och kraven från medborgarna på den offentliga sektorn samtidigt som huvudansvaret för välfärdsstaten och

dess service åvilar kommuner och landsting. Att klara avvägningen mellan de externa och de interna kraven samt samordna politiken inom och mellan olika nivåer i det svenska samhället utgör ett dilemma för politikerna mitt i nittio-talet som kan vara av avgörande betydelse för den svenska välfärdsstaten.

## Not

1. En faktoranalys utkristalliserar två faktorer: 1. *offentlig sektor-skatter-servie-utgifter* samt 2. *privatisering* Oscarsson, H (1996).

## Referenser

Gilljam, M och Nilsson, L (1994), Medborgarna och kommunens ekonomi. I Nilsson, L (red) *Västsverige i fokus*. Göteborgs universitet, SOM 12.

Hadenius, S och Nilsson, L (1991), *Ifrågasatt, Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk informations mediecenter.

Hadenius, S och Weibull, L (1992), *Trossen, bilden av ett servicehus i massmedier och opinion*. Svensk informations mediecenter.

Hinnfors, J (1996), Se artikel i denna volym.

Lundqvist, L J (1991), *Privatisering – varför och varför inte. I politik som organisation, Förvaltningspolitikens grundproblem*, Rothstein, B (red), SNS Förlag.

Nilsson, L och Strömberg, L (1988), *Offentligt – privat, Svenska folkets åsikter om privatisering och avreglering*. I Holmberg, S och Weibull, L (red), SOM-undersökningen 1987. Göteborgs universitet, SOM 3.

Nilsson, L (1994), Offentligt eller privat? I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborgs universitet, SOM 11.

Nilsson, L (1995a), Att spara eller inte spara? I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det gamla riket*. Göteborgs universitet, SOM 13.

- Nilsson, L (1995b), Offentlig eller privat sjukvård i Västsverige. Nyttjande-bedömning-åsikter. I Nilsson, L (red), *Västsvensk horisont*. Göteborgs universitet, SOM 14.
- Oscarsson, H (1996), *Vänster-högerfrågorna i 1995 års SOM-undersökning*. Stencil. Statsvetenskapliga institutionen.
- Oskarson, M (1992), Kvinnor – den offentliga sektorns försvarare. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Trendbrott*. Göteborgs universitet, SOM 8.
- Proposition 1995/96:150, Ekonomisk vårproposition med förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken, utgiftstak, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, m.m.



# FÖRÄNDERLIGT FÖRTROENDE

LENNART WEIBULL OCH SÖREN HOLMBERG

Ett demokratiskt samhälle grundas på ömsesidigt förtroende mellan medborgare, liksom mellan medborgare och samhällsinstitutioner. Ett auktoritärt system präglas snarast av medborgarnas misstro mot varandra och mot myndigheter och andra statsorgan, särskilt mot verksamheter som används repressivt, t ex polis, militär och massmedier. Förtroendet för samhällsorganen i en demokrati varierar naturligtvis mellan olika människor och kan växla över tid, men en demokratisk utveckling kräver att medborgarna åtminstone i princip sluter upp kring demokratiskt tillsatta organ, eller att det i varje fall inte råder en förhärskande misstro mot statsfunktionerna.

Många studier har visat att förtroendet för samhällets politiska institutioner har minskat. I slutet av 1960-talet uttyckte knappt 30 procent av svenskarna misstro mot politiker, två decennier senare var siffran nästan 60 procent (Holmberg, 1990). Trenden är likartad, men inte lika uttalad i många västerländska demokratier (jfr Lipset och Schneider, 1983).

Utvecklingen i allmänhetens samhällsförtroende uppvisar samtidigt betydande skillnader beroende på vilken typ av institution bedömningen gäller (Börjesson och Weibull, 1990). SOM-undersökningarna har sedan starten 1986 sökt belysa sådana skillnader (t ex Elliot, 1993, 1994a, 1995). Det har då visat sig att sjukvården genomgående åtnjuter ett mycket högt förtroende, medan t ex de fackliga organisationerna rangerar förhållandevis lågt.

Syftet med följande översikt är inte att detaljredovisa allmänhetens förtroende för enskilda samhällsinstitutioner utan att belysa förändringsmönstren under ett decennium 1986-1995. Är det för denna period möjligt att finna några generella tendenser i allmänhetens förtroende? Och vad är det i så fall som legat bakom förändringarna?

## Förtroendebedömningar 1995

De första förtroendemätningarna i SOM-undersökningarnas mätserie avsåg elva samhällsinstitutioner. Senare har mätningen byggts ut och hösten 1995 ställdes frågor om sammanlagt fjorton olika institutioner. De representerar politik (riksdag och regering), ekonomi (storföretag, banker och fackliga organisationer), offentlig service (sjukvård, polis, skola), medier (dagspress och radio/TV) samt försvaret. Dessa elva institutioner har funnits med i mätningen sedan 1986. Fr o m 1994 års mätning inkluderades rättsväsende (domstolarna) och Svenska kyrkan. År 1995 tillkom kungahuset.

Rangordningen av de undersökta samhällsinstitutionerna överensstämmer i hög grad med motsvarande från 1994. Sjukvården ligger klart förankrad i toppen. Högt förtroende åtnjuter även polisen, radio/TV och grundskolan i nu nämnd ordning. I botten finns de fackliga organisationerna, regeringen och bankerna (tabell 1).

**Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 1995 (procent, balansmått)**

	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort eller litet	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmått
Sjukvården	28	52	14	4	1	100	+75
Polisen	13	54	23	8	3	100	+56
Radio/TV	8	46	36	8	1	100	+45
Grundskolan	9	44	32	9	2	100	+42
Kungahuset	20	33	35	6	6	100	+41
Domstolarna	9	37	33	14	8	100	+24
Försvaret	8	29	41	15	7	100	+15
Storföretagen	4	29	45	17	6	100	+10
Svenska kyrkan	7	25	43	15	11	100	+ 6
Dagspressen	2	26	46	19	6	100	+ 3
Riksdagen	3	24	38	23	10	100	- 6
De fackl org	3	21	42	22	12	100	-10
Regeringen	3	23	36	26	12	100	-12
Bankerna	4	23	33	25	15	100	-13

**Kommentar:** Antalet svarspersoner är ca 1 730. Personer som ej besvarat förtroende frågan för någon institution är inte medtagen i procenttalen. Dyliga svar var mycket sällsynta och lämnas av mellan 30 - 70 personer för de enskilda frågorna.

Av de nya institutioner som tillkommit har kungahuset placerat sig högst. Med balansmättet +41 kommer kungahuset obetydligt lägre än grundskolan; med en rangordning efter andelen med högt förtroende har kungahuset t o m en andraplacering efter sjukvården. Kungahusets starka förtroendeställning bland svenskarna kommer även fram i analyserna av synen på monarki och republik (se Lennart Nilssons artikel om monarki och republik i föreliggande volym).

## Dimensioner i bedömningarna

Det är uppenbart att det finns vissa likheter i bedömningarna mellan enskilda institutioner. En första iakttagelse är att det överlag finns positiva samband mellan förtroendebedömningarna för de enskilda institutionerna (tabell 2). En korrelationsanalys visar att endast få värden understiger .10 (Pearson's r). Den som är positiv till en samhällsinstitutions sätt att fungera tenderar således att värdera även de andra institutioner positivt.<sup>1</sup>

Det framgår att det finns starkare samband mellan bedömningen av vissa institutioner än av andra. Bedömningarna av regering och riksdag uppvisar mycket hög överensstämmelse (.77), liksom värderingarna av radio/TV och dagspress (.45).

En explorativ faktoranalys i syfte att belysa bedömningsgrunderna visar på fyra dimensioner i bedömningarna 1995 (tabell 2):

- *den samhällsbevarande*: kungahuset, Svenska kyrkan, storföretagen, försvaret, bankerna och domstolarna
- *den politiska*: regering, riksdag och de fackliga organisationerna
- *den sociala*: sjukvården, polisen och grundskolan
- *den mediala*: radio/TV och dagspressen

Det som kallas för den samhällsbevarande dimensionen har sin laddning i något slag av grundläggande förhållningssätt till samhället. Här har kronan,

korset, penningpåsen och svärdet en stark ställning; på denna dimension har de fackliga organisationerna en negativ laddning. Den politiska dimensionen laddar högst i regering och riksdag, men också relativt högt när det gäller de fackliga organisationerna.

Den sociala dimension representeras i första hand av sjukvård och polis men också av grundskolan och står för något slag av offentlig service. Storföretagen har en negativ laddning i denna dimension, medan försvaret ligger relativt högt. Slutligen finns det en distinkt medial dimension där radio/TV och dagspress har höga laddningar.

**Tabell 2 Faktoranalys av förtroendebedömningarna för fjorton samhällsinstitutioner 1995 (Faktorladdningar)**

Institution	Faktor 1 Den samhälls- bevarande	Faktor 2 Den politiska	Faktor 3 Den sociala	Faktor 4 Den mediala
Kungahuset	,72664	-,04784	,13685	-,04040
Svenska kyrkan	,65261	,11644	,14181	,07457
Storföretagen	,63499	,06579	-,05977	,23945
Försvaret	,50398	,15604	,42679	-,04509
Bankerna	,47493	,33489	,01224	,29267
Domstolarna	,45063	,34089	,32803	,09987
Regeringen	,12505	,88546	,15158	,04865
Riksdagen	,21077	,87341	,13578	,04895
De fackliga org	-,20268	,45031	,27815	,41934
Sjukvården	-,00914	,07598	,80895	,00096
Polisen	,31347	,16776	,62422	,08765
Grundskolan	,09501	,12195	,48951	,29807
Radio och TV	,12582	,01691	,14694	,81105
Dagspressen	,15418	,08417	,01712	,77326
Förklarad varians	28%	10%	9%	8%

**Kommentar:** Faktorlösningen bygger på en varimax rotering. Antalet faktorer har fastställts med hjälp av Kaiser's kriterium.



Dimensionerna faller ut relativt tydligt för de fjorton institutionerna. Endast i några fall förekommer att institutioner har relativt höga laddningar på mer än en dimension. Detta gäller t ex för försvaret och de fackliga organisationerna.

Dimensionerna är i stort sett desamma som framkom i motsvarande analys av 1989 års SOM-undersökning. Jämförelsen haltar dock något genom att det 1989 inte ställdes frågor om domstolarna, kungahuset och Svenska kyrkan. Det som här kallas den samhällsbevarande dimensionen var då snarast en ekonomisk dimension (Börjesson och Weibull, 1990).

Slutsatsen är att det finns ett mått av konsistens i människors förtroendebedömningar. Det är dock inte alls detsamma som att man hyser lika högt eller lågt förtroende i olika samhällsgrupper.

### **Förtroendebedömningar i olika grupper**

Den allmänna bilden är att det finns förhållandevis små skillnader mellan förtroendebedömningarna inom olika grupper av befolkningen så länge vi håller oss till traditionella demografiska faktorer (tabell 3a). När det gäller kön är kvinnor överlag något mera positiva än män; de största könsskillnaderna finns när det gäller Svenska kyrkan, kungahuset och domstolarna. Män är dock mera positiva än kvinnor till bankerna och regeringen.

Ålderskillnaderna är förhållandevis små och uppvisar inget entydigt mönster. Det finns emellertid vissa intressanta iakttagelser att göra. Exempelvis visar sig åldersgruppen mellan 30 och 49 år vara bankernas kritiker nummer ett, liksom att de är minst positiva till försvaret. Det framgår även att yngre personer har större förtroende för grundskolan än äldre. Utbildningsfaktorn ger något större utslag. Radio-TV, de fackliga organisationerna, bankerna och regeringen åtnjuter högre förtroende bland lågutbildade än bland högutbildade; omvänt förhållande gäller för domstolarna och storföretagen. De omfattas av högst förtronde bland högutbildade. Utländska medborgare hyser nästan överlag lägre förtroende än svenskar.

**Tabell 3 a Förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner i olika 1995 (balansmått)**

Samhälls- institution	Kön		Ålder				Utbildning			Medborgar- skap	
	M	Kv	15- 29	30- 49	50- 64	65- 80	L	M	H	Sv	Utl
Sjukvården	+75	+74	+74	+70	+78	+79	+74	+74	+76	+75	+64
Polisen	+52	+60	+56	+53	+58	+59	+55	+51	+64	+56	+41
Radio/TV	+41	+47	+43	+39	+46	+53	+51	+46	+33	+44	+42
Grundskolan	+42	+45	+49	+45	+38	+39	+47	+44	+40	+44	+39
Kungahuset	+32	+50	+44	+32	+42	+54	+36	+46	+40	+42	+15
Domstolarna	+18	+32	+36	+21	+22	+20	+12	+26	+39	+25	+2
Försvaret	+13	+19	+23	+3	+21	+25	+15	+16	+16	+16	+3
Storföretagen	+15	+4	+14	+9	+6	+7	-1	+11	+20	+9	+14
Dagspressen	+2	+5	+8	-5	+6	+9	+2	+2	+5	+3	+11
Sv kyrkan	-3	+16	+6	-4	+9	+23	+10	+4	+6	+8	-25
Riksdagen	-7	-2	-9	-7	-5	+7	-6	-12	+6	-4	-14
De fackliga org	-13	-7	-9	-10	-10	-10	-3	-11	-17	-10	-11
Bankerna	-21	-4	-5	-27	-14	+10	-4	-15	-21	-13	-11
Regeringen	-13	-11	-15	-17	-11	-2	-11	-20	-3	-12	-25

**Tabell 3 b Förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner i olika grupper 1995 (balansmått)**

Samhälls- institution	Politiskt intr				Partisympti				Vänster höger							
	MI	GI	ISI	IAI	v	s	c	fp	m	kds	mp	KV	NV	VE	NH	KH
Sjukvården	+77	+75	+74	+74	+71	+81	+71	+81	+73	+79	+73	+77	+78	+74	+75	+68
Polisen	+43	+59	+58	+43	+44	+60	+59	+78	+58	+62	+59	+46	+58	+51	+67	+54
Radio/TV	+34	+46	+44	+42	+48	+50	+48	+31	+45	+33	+44	+43	+46	+45	+41	+40
Grundskolan	+27	+47	+44	+55	+47	+49	+58	+46	+32	+63	+51	+43	+47	+50	+42	+15
Kungahusest	+26	+43	+45	+35	+10	+30	+57	+58	+61	+71	+45	+1	+28	+42	+59	+64
Domstolarna	+22	+30	+22	+15	+10	+24	+31	+53	+34	+35	+26	+14	+17	+22	+36	+38
Försvaret	+12	+19	+13	+16	-15	+14	+28	+21	+34	+17	+15	-7	+5	+15	+27	+38
Storföretagen	+14	+14	+5	±0	-19	-5	+31	+21	+45	+20	-11	-31	-14	+8	+36	+47
Dagspressen	+10	+4	+2	-6	+3	±0	+3	-3	+11	+2	+6	-7	+1	+2	+5	+14
Sv kyrkan	-2	+6	+11	+1	-4	±0	+43	+14	+15	+43	+4	-19	-2	+7	+20	+13
Riksdagen	-3	+7	-12	-35	-26	+22	-4	+3	-12	-6	-17	-5	+4	-8	-5	-18
De fackliga org	-13	-8	-9	-17	+18	+21	-23	-33	-41	-31	-14	+33	+17	-11	-35	-53
Bankerna	-23	-20	-4	+5	-41	-8	+2	-10	-4	-13	-21	-34	-26	-6	-11	+6
Regeringen	-3	-2	-20	-42	-28	+30	-14	-30	-34	-24	-32	+1	+5	-16	-22	-39

**Kommentar:** Politiskt intresse utläses enligt följande: MI=mycket intresserad, GI=ganska intresserad, ISI=inte särskilt intresserad, IAI=inte alls intresserad; Vänster-höger-placering utläses enligt följande: KV=klart till vänster, NV= något till vänster, VE=varken till vänster eller höger, NH= något till höger, KH=klart till höger.

Det är också relativt små skillnader med hänsyn till politiskt intresse (tabell 3b). De institutioner där politikintresset ger utslag är riksdagen - de politiskt intresserade värderar riksdagen klart högre än de politiskt ointresserade - och bankerna, där politiskt ointresserade personer är mera positiva än vad politiskt intresserade är. Också grundskolan uppvisar ett likartat mönster, vilket delvis förklaras av att förtroendet är större hos yngre personer och att de genomsnittligt har ett lägre politiskt intresse.

Större skillnader noteras för partisympati och särskilt efter självplacering på vänster-högerdimensionen. Kungahuset, storföretagen, bankerna, försvaret, regeringen, domstolarna och Svenska kyrkan är samhällsinstitutioner där det förekommer en tämligen klar vänster-högerbedömning. Samma bedömningsgrund återkommer i partisympatisörernas bedömningar och kan utläsas i relationen mellan vänsterpartisympatisörer och moderata sympatisörer. Om vi vill placera in miljöpartisympatisörernas bedömningar i relation till övriga partisympatisörer uppvisar de för vissa institutioner klara likheter med vänsterpartiets sympatisörer, t ex i inställningen till storföretagen och delvis bankerna, i andra fall likheter med moderata sympatisörer, t ex i fråga om de fackliga organisationerna.

Om vi relaterar olika bakgrundsvariabler till ett index på svarspersonernas förtroendebedömningar efter var och en av de fyra förtroendedimensioner som redovisades i föregående avsnitt visar sig flera intressanta mönster. Både den samhällsbevarande och den politiska dimensionen uppvisar klara samband med vänster-högerplacering och kön.<sup>2</sup> Personer som gör positiva bedömningar av de samhällsbevarande institutionerna tenderar att placera sig ideologiskt till höger; de är oftare män än kvinnor. Positiva bedömningar av de politiska institutionerna överväger bland personer till vänster och bland kvinnor.

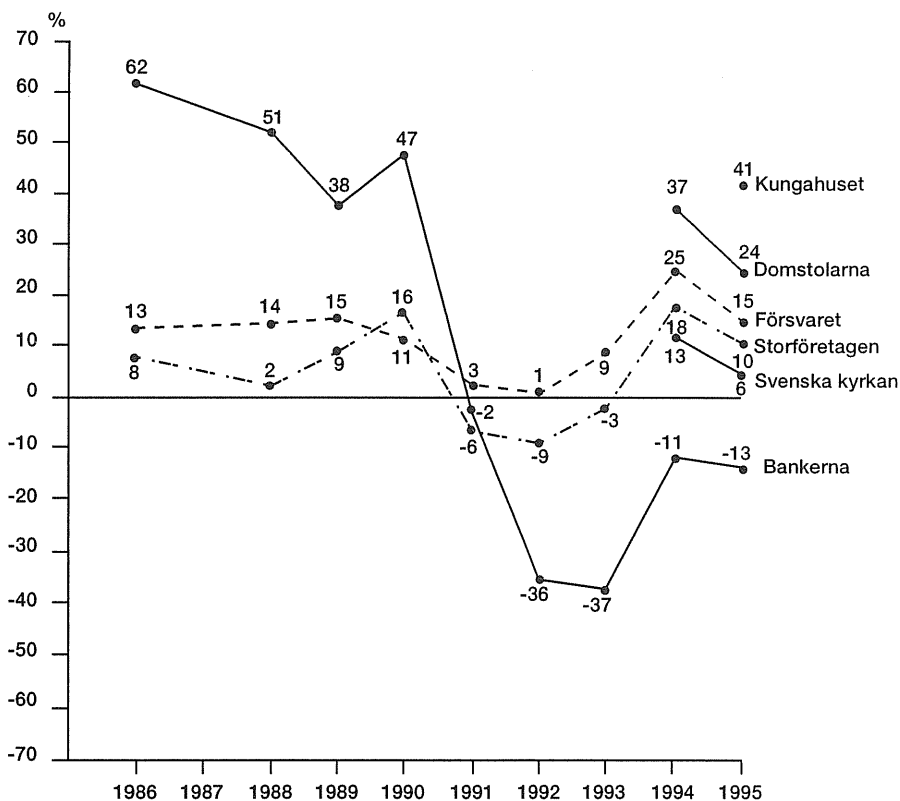
Bedömningar av de sociala institutionerna och av medierna förklaras i mycket liten grad av traditionella faktorer som vänster-högerplacering, kön eller utbildning. Ett sådant resultat ligger i linje med den tolkning som gjordes på grundval av SOM-undersökningen 1989. Värderingen av sociala institutioner och medier är mera beroende av utnyttjande och av människors egen erfarenhet (jmf Nilsson, 1993), medan bedömningar av samhällsbevarande och politiska institutioner har en mera uttalad ideologisk grund (jmf Börjesson och Weibull, 1990).

## Förändringsmönster

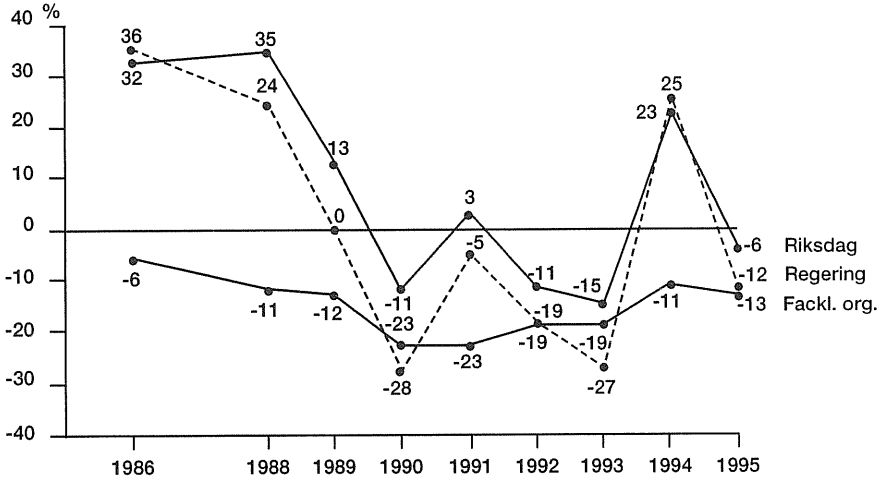
De första förtroendemätningarna inom ramen för SOM-undersökningarna genomfördes 1986 med elva samhällsinstitutioner. I figur 1a-d redovisas utvecklingen i människors bedömningar. Vi har valt att gruppera institutionerna efter de huvuddimensioner som framkommit i den tidigare redovisade faktoranalysen.

**Figur 1 Bedömningar av förtroendet för olika samhällsinstitutioner 1986-1995 (Balansmått)**

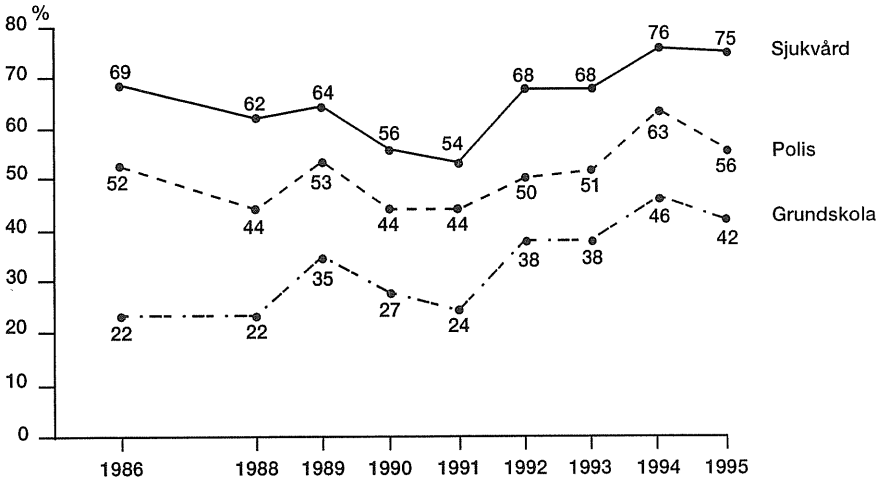
### A. Samhällsbevarande sfären



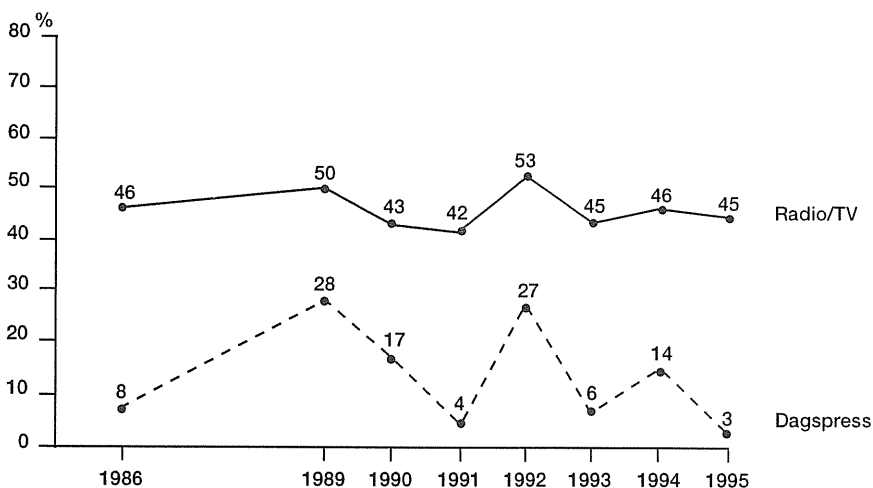
### B. Politiska sfären



### C. Sociala sfären



### D. Mediala sfären



**Kommentar:** Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, icke jämförbart mått, användes detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl även siffror för 1988.

När det gäller institutionerna inom den sociala sfären framträder ett mycket tydligt mönster. De uppvisar en svag nedgång mellan 1986 och 1991, följt av en kraftig uppgångstrend till 1994, som dock bryts något 1995. Även om de tre institutionerna ligger på olika förtroendenivåer uppvisar de en anmärkingsvärd likhet i utvecklingen över tid.

Också bedömningarna av institutionerna inom den politiska sfären uppvisar en anmärkingsvärd överensstämmelse över tid. Det finns en svag nedgångstrend fram till 1993. Valåren 1988 och 1991 avviker dock genom att förtroende då ligger högre, vilket ligger i linje med hypotesen om den elektorala intressecykeln. Den politiska intensiva hösten 1994 ligger också förtroendet högt, speciellt för regeringen, för att på nytt falla kraftigt 1995, dock inte ända ned till 1993 års nivå. Förtroendet för de fackliga organisationer ligger lågt under hela tioårsperioden, dock med en svag återhämtlig under den senare delen.

Bedömningarna av medierna uppvisar också en viss inbördes överensstämmelse. Den är dock inte alls så tydlig som i de föregående fallen. Radio/TV ligger på en betydligt högre nivå än dagspressen och är inte underkastade

samma snabba skiften i allmänhetens förtroende som dagspressen. Medierna uppvisar inte någon förtroendetrend under det undersökta decenniet; tilltron förefaller herrelöst pendla upp och ned, särskilt för dagspressen (jfr Weibull och Börjesson, 1995).

När det gäller bedömningar av de institutioner som kallats de samhällsbevarande och som funnits med alla år mellan 1986 och 1995 visar försvaret och storföretagen ett likartat förändringsmönster. Den enda institution, där det skett en kvalitativ förändring är bankerna. Från att fram till 1990 ha varit en högt värderad samhällsinstitution föll bankerna i två steg och ligger nu bland de institutioner som åtnjuter lägst förtroende bland allmänheten. För de två samhällsbevarande institutioner som studerats endast 1994 och 1995, Svenska kyrkan och domstolarna, återfinns en viss förtroendeförsvagning för båda.

Det är inte enkelt att finna några entydiga förklaringar till de redovisade förändringarna. Förklaringarna skiftar efter vilken typ av institutioner som bedöms. Maria Elliot (1996) har i sina analyser av medieförtroende pekat på tre faktorer som särskilt viktiga för att förstå människors bedömningar. Om vi applicerar hennes teori på samhällsförtroende får vi följande faktorer: (1) utvärdering av institutionens existerande verksamhet (trovärdighet, kvalitet), (2) medborgarintresse för institutionens verksamhet (t ex institutionens betydelse) och (3) rådande socio-kulturella värderingar i samhället (t ex opinionsklimatet).

Förklaringar av detta slag hjälper oss att förstå både nivån på det förtroende som en viss institution åtnjuter och på förändringar över tid. Det är uppenbart att t ex sjukvårdens starka ställning har sin bakgrund i att den ligger högt när det gäller samtliga tre typer av förklaringar. Att sociala institutionerna värderas relativt sett lägre under 1980-talet än under 1990-talet torde kunna hänföras till ett förändrat opinionsklimat. Bankernas fall i förtroendeopinionen kan i sin tur till stor del förklaras av bankkrisen i kombination med förändringar i servicegraden till kunderna.

### **Politiskt förtroende 1993-1995**

En period av särskilt intresse att analysera är 1993-1995. Som framhölls av Maria Elliot i hennes studie av 1994 års förtroendedata var regeringsskiftet 1994 en viktig faktor bakom det ökade förtroendet mellan 1993 och 1994; det

var i stor utsträckning socialdemokratiska sympatisörer som gick från relativt låga till relativt höga förtroendebedömningar, särskilt i fråga om institutionerna inom den politiska sfären men också i övrigt (Elliot, 1995). När förtroendet på nytt faller mellan 1994 och 1995 är frågan hur detta skall förklaras.

För att belysa förtroendeförändringarna inom den politiska sfären har bedömningarna bland de olika partiernas sympatisörer undersökts för åren 1993-1995 (tabell 4). Några generella iakttagelser kan omedelbart göras:

- hösten 1994 hade samtliga partiers sympatisörer en positiv förtroendebalans när det gäller regering och riksdag
- samtliga partiers sympatisörer minskade sedan sitt förtroende mellan 1994 och 1995. Den största nedgången redovisas för vänsterpartiets och moderaternas sympatisörer
- de lägsta förtroendesiffrorna 1995 både för regering och riksdag, finns bland sympatisörer till vänsterpartiet, moderaterna och miljöpartiet
- för den längre tidsperioden 1993-1995 har förtroendet ökat endast bland socialdemokratiska sympatisörer.

Annorlunda uttryckt medförde valresultatet hösten 1994 ett maktskifte som kraftigt ökade förtroendet bland socialdemokraternas och vänsterpartiets sympatisörerna, men det innebar också att förtroendet bland sympatisörer till mittenpartierna och miljöpartiet gick upp. Det som sedan hände mellan 1994 och 1995 är att särskilt moderaternas och vänsterpartiets sympatisörer förlorade förtroende för regeringen. Bland vänsterpartisympatisörerna föll förtroendet för riksdagen t o m mer än för regeringen.



**Tabell 4 Förtroende för regeringen och riksdagen efter partisympati 1993 - 1995 (balansmått)**

	Partisympati							samtliga
	v	s	c	fp	m	kds	mp	
<b>Regeringen</b>								
1993	-66	-65	+ 7	± 0	+45	+23	-43	-27
1994	+14	+40	+17	+43	+17	+24	+ 5	+25
1995	-36	+30	-14	- 3	-34	-23	-32	-12
<b>Riksdagen</b>								
1993	-37	-26	+ 1	- 1	+15	+ 5	-26	-15
1994	+19	+36	+20	+36	+18	+24	+ 5	+23
1995	-45	+21	- 5	+ 2	-12	- 5	-17	- 5

**Kommentar:** Om balansmått se tabell 1.

Slutsatsen måste samtidigt tolkas med försiktighet. SOM-undersökningen 1994 genomfördes under en politiskt het höst, medan 1995 års undersökning ägde rum efter EU-parlamentsvalet med ett rekordlångt valdeltagande i en period av sparpaket, Mona Sahlin-affär och sökandet efter en ny socialdemokratisk partiledare.

### Har samhällsförtroendet minskat?

En av de vanligt förekommande hypoteserna när det gäller samhällsförtroendet är att det minskar, särskilt för de offentliga institutionerna (Gilljam och Holmberg, 1992). Det finns delvis stöd för tesen i fråga om förtroendet för regering och riksdag, åtminstone om man ser till den långsiktiga förändringen. För de offentliga institutionerna inom den sociala sfären är bilden dock snarast den omvända; under de senaste tio åren har förtroendet för sjukvård och skola snarast ökat. En sådan trend ligger i linje med vad som framkommit även i internationella studier (jfr Listhaug och Wiberg, 1995).

Det som karakteriserar helhetsbilden 1995 är en relativt hög grad av förtroende för de elva institutionerna vi mätt sedan 1986. Förtroendebedömningarna 1995 skiljer sig förhållandevis litet från 1986 när det gäller rangordning. Det finns emellertid en svag långsiktig minskning i samhällsförtroendet. Huvuddelen av förändringen ligger i att förtroendet för de politiska institu-

tionerna har fallit tillbaka efter uppgången 1994. Bankerna har inte heller återvunnit det förtroende de förlorade mellan 1990 och 1992. Däremot har tilltron till de sociala institutionerna ökat under 1990-talet.

Det har diskuterats vad som egentligen värderas då människor tillskriver en enskild samhällsinstitution ett visst förtroende. Vi har antagit att bedömningen har sin grund i en sammanvägning av institutionens betydelse, den personliga erfarenheten och en allmän socio-kulturell värdering. Det är emellertid inte självklart att förtroendet för institutionerna är detsamma som förtroendet för de yrkesgrupper som arbetar inom dem. I vissa fall är sambandet högt, t ex åtnjuter läkare samma höga förtroende som sjukvården. I andra fall är avvikelserna stora: präster åtnjuter generellt högre förtroende än svenska kyrkan och lärare högre än grundskolan, men omvänt har allmänheten högre förtroende för dagspress och radio-TV som institutioner än för journalister verksamma inom dessa medier (Elliot, 1993b). Det är dock uppenbart att man måste skilja på institution och person.

## Noter

1. Ett metodologiskt problem kan också spela en roll. Människor har en tendens att hellre hålla med (=ange förtroende) än säga emot (=ange misstro). Troligen ger därför våra förtroendemätningar något för höga positiva resultat.
2. Analysen bygger på en multipel regression med politiskt intresse, vänster-högerplacement, ålder, kön och utbildning som förklaringsvariabler. Utgångspunkten för vår tolkning är erhållna beta-värden

## Referenser

- Börjesson, Britt, Weibull, Lennart (1990) *Förtroendeklyfta?*. Stockholm, SIM
- Elliot, Maria (1993) Medborgerlig tillit och misstro: om samhällsförtroende i kristider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Elliot, Maria (1994a) Tilltro på tillväxt. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Elliot, Maria (1994b) Västsvensk tillit och misstro: förtroende för yrkesgrupper och medie. I Nilsson, L (red) *Västsverige i fokus*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet

- Elliot, Maria (1995) Förnyat samhällsförtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det gamla riket* SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Elliot, Maria (1996) *Mediernas förtroendekapital: om svenskarnas tilltro till samhället*. Papper presenterat vid Mediebarometer-seminariet, Nordicom-Sverige 26 april 1996
- Gilljam, Mikael, Holmberg, Sören (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm, Norstedts Juridik
- Holmberg, Sören (1990) *Decline of Parties and Politics Among Swedish Voters*. Results presented at the Rome Meeting of the BIG-project Group on Attitudes Toward Democratic Politics, 1990
- Lipset, Seymour Martin, Schneider, William (1983) *The Confidence Gap*. New York, Wiley
- Listhaug, Ola, Wiberg, Matti (1995) Confidence in Political Institutions. I Kingemann, H-D, Fuchs, D (Eds.) *Citizens and the State*. Oxford-New York, Oxford University Press
- Nilsson, Lennart (1993) Service och boende i Västsverige. I Nilsson, L (red) *Västsvensk opinion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm, Tiden/SJF



# INTET NYTT UNDER SOLEN

PETER HILLVE

## Inledning

Under slutet av 80-talet medförde de då oroliga förhållandena i de baltiska länderna ett ökande intresse för händelseutvecklingen i dessa länder. I Sverige minns vi, för att nämna ett exempel, de s.k. måndagsmötena. På torg och andra allmänna platser runt om i landet samlades allmänheten för att visa sympati för de baltiska ländernas frigörelsekamp. Måndagsmötena var små men regelbundna manifestationer av solidaritet med ett folks strävan efter frigörelse. Flera opinionsbildare, både på lokal och nationell nivå, uttalade sig under dessa möten för de baltiska ländernas frigörelse från sovjetisk överhöghet.

Ungefär samtidigt föddes idén att följa händelseutvecklingen från ett något annorlunda perspektiv. I en ansökan till Kgl.Vetenskapsakademien tre år senare diskuterade Rosengren och Weibull den förändrade situationen i östblocket (1993). Författarna konstaterade att de förändringar som skett i de baltiska länderna erbjöd fortsatt goda möjligheter till studium av hur grundläggande mänskliga värderingar ser ut, och, kanske viktigare i sammanhanget, hur de förändras. Man utvecklade i samband härmed tankarna bakom det s.k. *Balticom-projektet* ytterligare, ett forskningsprojekt i vilket estländska och svenska forskare funnit en mötesplats för att studera bl.a. värdeförändringar i de respektive länderna.

De forskningsproblem som redovisas i ansökan kan sammanfattas i två frågor:

1. Förorsakar omvälvningen i de baltiska länderna långsiktiga förändringar i grundläggande värderingar, eller är de förändringar som syns bara kortsiktiga förskjutningar i opinionen?
2. Vad händer om vi långsiktigt jämför värderingar i de baltiska länderna med värderingar i Sverige? Finns det likheter eller mönster i intressen, allmän livshållning (orientations) och i människors livsstilar i de respektive länderna?

I sin teoretiska diskussion pekar författarna särskilt på tre skilda aspekter av mänskliga förhållningssätt: *grundläggande värderingar*, *livsstil* och *förhållande till massmedier*. Grundläggande värderingar är intimt förknippade med vad individer tycker om eller önskar i livet, t.ex. fred, hälsa, rättvisa o.s.v. Livsstil är måhända ett mer problematiskt begrepp (jfr. Miegel 1994), men något förenklat kan man säga att livsstilar i sina mer renodlade former manifesterar olika övergripande kategorier av grundläggande värderingar, t.ex. inåt-orienterade (inner-oriented) eller utåtorienterade (outer-oriented) värderingar eller individer.

Det tredje förhållningssättet, medieorientering, är än mer problematiskt. Själva frågan är emellertid klar: Hur påverkar massmedierna vårt sätt att se på saker och ting? I vilken utsträckning påverkas vi av massmedierna när våra värden och värderingar formas och omformas? Rosengren och Weibull antyder här ett tänkbart närmande till frågan: Studier utifrån den s.k. kultivationshypotesen har visat på samband mellan konsumtion av TV-underhållning och s.k. mentala kartor (Rosengren och Windahl 1989). Dessa samband visar tydligt nog att vår världsbild påverkas av utbudet i massmedierna. Att närmare penetrera en sådan påverkan är en av infallsvinklarna i Balticom-projektet (Rosengren och Weibull, 1995). I syfte att besvara de frågor som antytts ovan, arbetar man inom projektet med att utveckla en parallell design för att mäta värden, livsstilar och medieanvändning/påverkan. Designen baseras på årliga, nationella surveyundersökningar i Estland, Lettland och Sverige. För Sveriges vidkommande sker datainsamlingarna inom ramen för SOM-undersökningarna i Göteborg (Rönström, 1996). Till dags dato har projektet samlat data från dessa länder under fem år, med början 1991 (vissa data finns från tidigare år, men är inte jämförbara länderna emellan).

Projektet administreras på den baltiska sidan av professorerna Marju Lauristin och Peeter Vihalemm vid Institutionen för Journalistik och Masskommunikation, universitetet i Tartu. I Sverige drivs projektet av Karl Erik Rosengren, Avdelningen för Medie- och Kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, och Lennart Weibull, Institutionen för Journalistik och Masskommunikation, Göteborgs universitet.

Balticom-projektet finansieras av Kgl Vetenskapsakademien, Svenska Institutet, Styrelsen för psykologiskt försvar och av universiteten i Tartu, Göteborg och Lund.

## Design

I en tidig artikel (Rosengren och Weibull 1991) gör författarna en distinktion mellan kort- och långsiktiga resultat av värdeundersökningar. Man strävar i projektet bl.a. efter en kartläggning av *förändringar av grundläggande värden* (en annan av projektets infallsvinklar behandlas av Rönström och Weibull i separat artikel i denna bok), vilket med nödvändighet förutsätter ett långsiktigt undersökningsarbete. Utsagor byggda på kortsiktiga resultat betraktas i detta sammanhang som otillräckliga. Detta är också anledningen till att vi idag, inom ramen för Balticom-projektet, inte kan säga så mycket om värdeförändringar i Sverige.

En grundläggande ansats i Balticom-projektet är m.a.o. att på basis av årliga, befolkningsrepresentativa undersökningar i Estland, Lettland, Litauen och Sverige göra jämförelser av värdeutvecklingen i de respektive länderna. Den egentliga behållningen av sådana jämförelser ligger i att man härigenom får möjlighet att jämföra data från ett värdemässigt mycket stabilt land (Sverige) med länder i vilka stora samhällsomvälvningar faktiskt kan förväntas påverka människors grundläggande värden. För att göra sådana jämförelser teoretiskt meningsfulla behöver vi emellertid också en eller flera förklaringsmodeller.

## Teoretiska utgångspunkter

Vad är då grundläggande värden? Vad ligger bakom begreppet *värde*? Ett flertal forskare har försökt fånga konturerna av denna undflyende skugga (bl.a. Kluckhohn 1951, Rokeach 1973, Inglehart 1977), och den definition som presenteras här är en syntes av de mera kända försöken:

Values (1) are concepts or beliefs, (2) pertain to desirable end states or behaviors, (3) transcend specific situations, (4) guide selection or evaluation of behavior and events, and (5) are ordered by relative importance.  
(Schwartz and Bilsky 1987, 1990)

Värden skiljer sig med andra ord från attityder främst genom sin abstraktionsnivå, men också genom att de s.a.s. är ordnade efter viktighetsgrad (jfr. citatet ovan). Det är sannolikt också så att den mest ”verksamma beståndsdel” i ett omhuldat värde är det *mål* eller det inslag av *motivation* som finns i det (Schwartz and Bilsky 1987, 1990). Bakom värdet *rättvisa*

döljer sig sålunda en önskan att själv bli behandlad rättvist. För att uppnå detta mål är man i sin tur, i bästa fall, beredd att behandla andra rättvist.

Den kanske viktigaste teoretiska utgångspunkten för Balticom-projektets värdestudier är den metodologi och de tankar som utvecklats av Milton Rokeach (1973). För denne är ett värde

...an enduring belief or end-state of existence of what is personally and socially preferable to alternative modes of conduct or end-states of existence.  
(Rokeach 1973)

På basis av omfattande undersökningar har Rokeach sammanställt en lista innehållande 18 instrumentella, resp. 18 terminala värden (Rokeach 1973). De förstnämnda kan betraktas som önskvärda medel eller egenskaper för att nå vissa mål i livet, t.ex. *modig* eller *logisk*. Terminala värden kan då enklast beskrivas som de önskvärda målen (s.k. end-states), t.ex. *nationell säkerhet*, eller *frälsning*. Senare studier, baserade bl.a.på omfattande empiriskt material från tjugo länder, har visat att det är tveksamt om distinktionen mellan instrumentella och terminala värden är meningsfull, vilket faktiskt Rokeach själv antydde (Schwartz 1992, Pettersson 1988).

I SOM-undersökningen används en förenklad version av Rokeach's värdesammanställning. De värden som respondenterna ombeds gradera bygger i stort på Rokeach's *terminala* värden; var för sig, längs en klassisk Osgood-skala. Metoden är enkel och ekonomisk och ger en relativt god uppfattning om respondenternas hållning i olika frågor.

### **Några antaganden**

I tidigare litteratur möter ett flertal antaganden om grundläggande värdens natur och egenskaper. I Balticomprojektet sorteras dessa huvudsakligen i två kategorier. Den ena kategorin antaganden rör själva kopplingen mellan värdeförändringar och social kontext, medan den andra kategorin antaganden rör värdeförändringarna som sådana. Några av dessa antaganden bör man inom Balticom-projektet, på längre sikt, ha goda möjligheter att antingen stödja eller förkasta.

En fruktbar länk mellan grundläggande värden och social kontext kan vara Ingleharts hypotes att grundläggande värden formas relativt tidigt i indi-



videns liv (1977). Sådana värden förväntas vara stabila livet igenom och beroende av den sociala och kulturella verklighet som omger barnet under den tidiga socialisationsprocessen. Härav följer att skiftningar i grundläggande värden ur ett samhälleligt perspektiv sker långsamt, och då med ungefär samma regelbundenhet som generationer avlöser varandra (Inglehart 1977). Den kritik som riktats mot Inglehart på denna punkt gör gällande att hans hypotes, som var en frukt av tvärsnittsstudier av olika åldersgrupper, inte säger någonting om hur *en och samma generation* förändras i värdehänseende – om den förändras. Lafferty (1976) har också, med utgångspunkt från norska data, erhållit resultat som på vissa punkter motsäger Ingleharts hypotes. Inglehart, som förutsåg denna kritik, menar att man med fördel skulle kunna studera förändringar mellan generationer i olika länder på respektive olika utvecklingsnivåer, för att på så sätt närma sig problemet från ett annat håll (Inglehart 1990). Om skillnaden mellan olika ålderskohorter är påtaglig länderna emellan, torde det tyda på att en eventuell värdeförändring är strukturellt betingad och inte ett s.k. livscykel fenomen, vilket då bringar klarhet i frågan vad som påverkar våra värderingar. En sådan hypotes torde kunna prövas i Balticom-projektet.

En andra hypotes, också den formulerad av Inglehart, gör gällande att förändringar i grundläggande värden är beroende av tillgången till, eller bristen på, någonting. Ett exempel: om ett samhälle lider under tilltagande, ohämmad kapitalism (s.k. råkapitalism; ett numera inte ovanligt fenomen i några av de forna östländerna), torde medborgarna uppleva en ”brist” på grundläggande rättvisa och/eller likhet inför lagen. I ett sådant samhälle blir *värdet* rättvisa successivt viktigare än många andra värden, vilket också torde ge utslag i en värdeundersökning (den s.k. *theory of social deficit*). Härav följer att skiftningar i grundläggande värden i ett samhälle påverkas av balansen mellan tillgång och efterfrågan vad gäller t.ex. människors grundläggande fri- och rättigheter.

Rokeach (1973), slutligen, menar (i motsats till Inglehart) att grundläggande värden till sin natur är stabila, vilket enkelt uttryckt innebär att de inte påverkas i nämnvärd utsträckning av samhällelig omvälvning. Denna senare hypotes kommer av naturliga skäl att ägnas särskild uppmärksamhet i Balticom-projektet, eftersom vi här har möjlighet att jämföra värdeförändringar i ett relativt stabilt samhälle med värdeförändringar i samhällen präglade av turbulens och nyorientering.

Ett av delsyftena med Balticom-projektet är sammanfattningsvis att undersöka giltigheten i hypoteserna ovan. Nya resultat på dessa områden måste betraktas som viktiga bidrag till värdeforskningen.

När det gäller den kategori antaganden som rör värdeförändringarna som sådana, är det ännu så länge främst hypoteser om s.k. materialistiska och postmaterialistiska värdeförskjutningar som fått betydelse för forskarna i Balticom-projektet. Inglehart åter, menar i sin bok *The Silent Revolution* (1977), att den tekniska och ekonomiska utvecklingen, den fredliga samhällsutvecklingen och det ständigt ökande välståndet i västvärlden har skapat nya villkor för de yngre generationernas socialisation. Enligt Ingleharts hypotes ersätts de välfärds- eller överlevnadsproblem som dominerar bland människor som lever under knappa materiella förhållanden med problem av mer individuell karaktär i befolkningar som lever under tryggare materiella och ekonomiska förhållanden. I det materialistiskt inriktade samhället, för att låna terminologi av Inglehart, dominerar m.a.o. de problem som rör bröd för dagen och tak över huvudet, medan människorna i det postmaterialistiska samhället kan ägna sig åt frågeställningar kring existens och självförverkligande, vilket i sin tur påverkar de båda samhällenas dominerande grundläggande värden.

Materialet i Balticom-projektet ger unika möjligheter att undersöka denna hypotes närmare. Åter handlar det om en jämförelse mellan de stabila värdena i Sverige (jfr. nedan) och de föränderliga värdena på andra sidan Östersjön. Tanken är här att den svenska befolkningen, tack vare generationers stabila och gynnsamma samhällsutveckling, rimligen borde uppvisa en värdeutveckling med betoning på post-materiella värden (t.ex. "inre harmoni" eller "ett liv fullt av njutning"). Läget i de baltiska länderna borde då, i konsekvens med det ovanstående, uppvisa *antingen* en generell betoning av värden typiska för det industriella, materiella samhället (t.ex. "makt" eller "landets säkerhet"), eller en utveckling som i värdehänseende visar skillnad mellan de äldre och de yngre generationerna. De äldre vidmakthåller då de materialistiska värdena, medan de yngre, delvis under påverkan av mediernas globala samhälle, i allt större utsträckning tar intryck av västvärldens förändring mot post-industriella värden. Det borde även här, inom ramen för Balticom-projektet, vara möjligt att närmare undersöka giltigheten i en sådan hypotes.

Det huvudsakliga syftet med denna artikel är att visa på den stabilitet som visat sig finnas i de svenska värdena. Detta göres mot bakgrund av resonemanget kring stabilitet och jämförelser av samhällen med olika utgångsvärden. Undersökningar av svenska värden och värdeförändringar har förvisso genomförts tidigare (se t.ex. Zetterberg m.fl. 1983, Lyttkens 1985, Pettersson 1988, Hammarström 1993). Balticom-projektets bidrag i detta sammanhang blir därför på något längre sikt en jämförelse mellan stabila värden i Sverige och fluktuerande värden i Baltikum. De hypoteser som härigenom genereras kommer förmodligen i någon mån att bidra till en utveckling av forskningen på området.

### **Svenska värden i ett femårsperspektiv**

När vi svenskar under flera år ombeds besvara frågor kring hur vi värderar olika kvaliteter i livet, visar det sig, som antytts ovan, att mycket lite händer med våra värdepreferenser. I de flesta fall sker förändringar med någon procentenhet upp eller ned, och det är tveksamt om dessa förändringar egentligen betyder någonting. I tabell 1. redovisas svenskarnas värderingar under en period av fem år, d.v.s. från och med det år då vi fick mätningar jämförbara med Baltikum, fram till och med 1995 års mätningar.

Som vi ser i tabellen är svenskarnas värdeutveckling stabil. Endast i ett fåtal fall har det skett förändringar större än de genomsnittliga.

En stabil värdeutveckling på makronivå utesluter emellertid inte att det sker förändringar på mikronivå. Det förefaller vara ett rimligt antagande att det fortlöpande sker individuella förskjutningar i värdepreferenser, medan värdena, mätta på samhällsnivå, samtidigt uppvisar stabilitet. Förhoppningsvis kommer framtida undersökningar att bringa ytterligare klarhet i denna fråga.

**Tabell 1 Andel som svarat "ganska viktigt" eller "mycket viktigt", uttryckt i procent av den totala populationen**

	1991	1993	1995
En ren värld	96	97	95
Teknisk utveckling	72	75	72
Ett behagligt liv	87	90	89
Ett spännande liv	60	66	62
Självförverkligande	71	74	72
En värld i fred	95	97	96
En vacker värld	85	87	86
Jämlikhet	83	83	82
Familjetrygghet	95	96	94
Frihet	96	97	95
Lycka	93	94	92
Inre harmoni	94	96	95
Kärlek	94	96	93
Landets säkerhet	92	93	90
Liv fullt av njutning	58	61	60
Frälsning	18	18	16
Självaktning	78	79	78
Socialt anseende	53	57	55
Sann vänskap	95	96	94
Visdom	76	79	78
Rättvisa	94	95	94
Makt	21	21	22
Hälsa	97	89	95
Rikedom	38	40	40
Ärlighet		97	97

**Kommentar:** Variabeln *Ärlighet* infördes först 1993

Den grundläggande tanken i Balticom-projektet, att de svenska värdeförändringarna skulle tjäna som stabil bas vid jämförelser med mer fluktuerande värden, står sig m.a.o. väl.

Tabell 2 visar hur värdepreferenserna fördelar sig efter kön. I tabellen har de tio viktigaste värdena lyfts ut för vardera män och kvinnor. Inte oväntat

hamnar värden som "En värld i fred", "Familjetrygghet" och "Inre harmoni" högre hos kvinnorna. Ett intressant faktum är att en av nittioalets stora frågor i samhällsdebatten, jämlikheten, inte befinner sig bland de tio högst prioriterade värdena. Av tabell 1 framgår att detta värde legat på ungefär samma nivå under åren 1991, 1993 och 1995.

**Tabell 2 De tio viktigaste värdena bland män och kvinnor 1995. Procent av dem som svarat "mycket viktigt"**

	<b>Män</b>	<b>%</b>	<b>Kvinnor</b>	<b>%</b>
1	Hälsa	86,2	Ärlighet	88,2
2	Ärlighet	80,2	En värld i fred	87,3
3	Frihet	78,0	Hälsa	86,2
4	En värld i fred	75,5	Familjetrygghet	79,4
5	Familjetrygghet	70,8	Inre harmoni	78,8
6	Kärlek	69,4	Kärlek	78,1
7	Inre harmoni	66,4	Frihet	78,0
8	Sann vänskap	63,7	Rättvisa	77,3
9	En ren värld	63,4	Sann vänskap	74,7
10	Lycka	62,1	Lycka	71,1

**Tabell 3. Förändringar i värdeprefenser för tre värden under åren 1993 och 1995. Andel uttryckt i procent av de som svarat "mycket viktigt" eller "ganska viktigt" inom resp. åldersgrupp**

<b>Ålder</b>	<b>Ett spännande liv</b>		<b>Nationens säkerhet</b>		<b>Hälsa</b>	
	<b>1993</b>	<b>1995</b>	<b>1993</b>	<b>1995</b>	<b>1993</b>	<b>1995</b>
15-19	86,6	80,9	89,4	77,1	95,1	92,4
20-29	83,9	83,2	89,8	84,9	95,8	95,6
30-39	75,3	67,1	89,0	90,7	96,7	97,3
40-49	66,9	64,6	95,5	92,9	97,8	96,1
50-59	60,5	57,1	95,2	93,6	96,6	94,9
60-75	44,4	46,5	95,3	92,9	98,1	94,3
totalt	65,9	63,2	92,7	90,1	96,8	95,1
n.	1 857	1 777	1 857	1 777	1 857	1 777

I tabell 3 åskådliggörs skillnader i värdepreferenser för tre av de värden som visat något större förändringar än genomsnittet mellan åren 1993 och 1995. Av tabellen framgår att yngre människor värdesätter ett spännande liv högre än de som nått medelåldern och däröver, medan nationens säkerhet är viktig främst för de sistnämnda kategorierna. Detta överensstämmer med resonemanget kring materiella och post-materiella värdepreferenser (jfr. ovan). Värdet "Hälsa" tycks vara högt prioriterat i samtliga ålderskategorier, dock med en svag ökning med stigande ålder.

Tabellen antyder också ett möjligt svar på frågan var de största individuella förändringarna i värdepreferenser sker. Av mönstret i tabellen att döma är det bland unga och medelålders som prioriteringarna skiftar. Äldre människor förefaller vara mer stabila i sina värdepreferenser.

Av det ovan redovisade framgår att Balticom-projektets antagande om stabila svenska värden som en bas för jämförelser med värdeutvecklingen i Baltikum sannolikt är en fruktbar startpunkt. Vidare tycks hypotesen kring en förändring i riktning mot post-materiella värden vara en intressant infallsvinkel i studiet av förändringar av grundläggande värden. Mot bakgrund av de tankar som framförts i texten ovan, verkar det rimligt att inrikta en del av arbetet, åtminstone i ett inledningsskede, på värdeförändringar bland yngre människor på båda sidor Östersjön. En longitudinell studie av det slag som genomförts i det s.k. Mediapanel-programmet (Rosengren och Windahl 1989) skulle ge goda möjligheter att utveckla och fördjupa forskningen kring grundläggande värden.

## Referenser

- Hammarström, G. (1993) *Värdeförändring och kontinuitet i tre generationer*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Sociologica Upsaliensia 37.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton University Press, New Jersey.
- Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press, N.J.

- Kluckhohn, C. (1951) "Values and value-orientations in the field of action: An exploration in definition and classification" i T. Parsons och E. Shils (red.) *Toward a general theory of action*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lafferty, W.M. (1976) "Basic Needs and Political Values: Some perspectives from Norway on Europe's "Silent Revolution" i *Acta Sociologica* nr. 19.
- Lyttkens, L. (1985) *Den disciplinerade människan*, Liber, Stockholm
- Miegel, F. (1994) "Values, lifestyle and family communication" i Rosengren, K E (red.) *Media Effects and beyond; culture socialization and lifestyles*, Routledge, London
- Petterson, T. (1988) *Bakom dubbla lås: En studie av små och långsamma värderingsförändringar*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Rokeach, M. (1973) *The nature of human values*, New York: Free Press, MacMillan Publ. Co.
- Rosengren, K E., Weibull, L. (1991) "Svenskarna och omvärlden. Några resultat från Balticom-projektet" i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Trendbrott?, SOM-rapport nr 8*, (Samhälle, opinion och massmedier), Göteborgs universitet.
- Rosengren, K E., Weibull, L. (1993) *BALTICOM: A Comparative Research Program on Changing Values in the Baltic Area; Third Year, Application for Research Grant*, Kungliga Vetenskapsakademien.
- Rosengren, K E, Weibull, L. (1995) "Svenskarnas omvärldsorientering 1990-1994" i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13, (Samhälle, opinion och massmedier), Göteborgs universitet.
- Rosengren, K E., Windahl, S. (red), (1989) *Media Matter; TV-use in childhood and adolescence*, Ablex Publ. corp, New Jersey
- Rönström, Anna (1996) 'SOM-undersökningen 1995. Metod och utfall' i Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittioalet* SOM-rapport nr 16, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg
- Schwartz, S.H. (1992) "Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries" i M. Zanna (red.) *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 25. New York:Academic

Schwartz, S.H., Bilsky, W. (1987) "Toward a psychological structure of human values" i *Journal of Personality and Social Psychology*, nr. 53, 550-562.

Schwartz, S.H., Bilsky, W. (1990) "Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications" i *Journal of Personality and Social Psychology*, nr. 58, 878-891.

Zetterberg, H m.fl.(1983) Det osynliga kontraktet: En studie i 80-talets arbetsliv. SIFO, Stockholm.



# TIDNINGSLÄSNING IGÅR OCH IDAG

INGELA WADBRING

Att läsa en tidning är något som de allra flesta svenskar gör näst intill varje dag. Få andra länder har så stor tidningskonsumtion som Sverige. Trots att vi under årens lopp fått en mängd nya medier som konkurrerar med dagstidningen - framför allt om vår tid men också om våra pengar - kan endast små förändringar i tidningsläsningen identifieras. Det är dessa förändringar, likväl som stabiliteten i tidningsläsningen denna översikt behandlar<sup>1</sup>.

Medieutbudet är större idag än vad det var för tio år sedan. Vi har generellt sett betydligt fler TV- och radiokanaler att tillgå. I början av 1990-talet startade morgon-TV sina sändningar. Frågan är om detta har inverkat på morgontidningsläsningen. Den första frågan att besvara är därför *hur ofta* människor läser morgontidningen, *när* man gör det och *i vilken omfattning* så sker, samt vilka förändringar som är möjliga att iaktta över tid.

Den svenska morgonpressen är i huvudsak prenumererad. En del människor väljer ändå att inte prenumerera, utan att inskaffa morgontidningen på annat sätt. Det andra frågeområdet att undersöka är därför *hur prenumerationsmönstret* ser ut över tid, *hur* mönstret ser ut för dem som inte prenumererar, liksom för dem som funderat på att avsluta sin prenumeration.

Till skillnad från morgontidningar, är kvällstidningar lösnummerförsålda. Det leder till en annan typ av läsning; någon helt självklar förklaringsfaktor såsom för morgontidningsläsning är svårare att finna här. *Kvällstidningsläsningen* är det tredje frågeområdet som ska belysas. Hur har detta förändrats över tid?

Den *totala dagstidningsläsningen* är det fjärde och sista frågeområdet som ska belysas. I Sverige har vi av tradition sett just morgontidningsläsning som det egentliga måttet på dagstidningsläsning. I andra länder har detta inte varit fallet, utan där har även kvällstidningar/tabloider räknats in i den totala tidningsläsningen. Efter redovisningen av morgon- respektive kvällstidningsläsning kommer också här den totala dagstidningsutvecklingen att redovisas.

En faktor som genomgående kommer att tas med i analysen är ålder. Det är den enskilda faktor som traditionellt visat sig vara viktigast ifråga om människors medievanor (jfr Reimer, 1994).

## Morgontidningsläsning

Generellt sett kan sägas att morgontidningsläsningen i Sverige är fortsatt stabil. Mellan 75 och 80 procent av befolkningen läser en morgontidning minst 5 gånger i veckan. Några entydiga skillnader mellan olika år står inte att finna (tabell 1).

**Tabell 1 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1985-1995 (procent)**

Läsning	År										
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Mindre än 1 gång	8	10	8	8	9	9	10	10	11	10	10
1-2 gånger	3	4	4	3	3	4	4	5	5	5	5
3-4 gånger	10	9	8	8	8	7	8	8	10	9	9
5 gånger	10	8	8	9	9	10	9	11	8	10	10
6-7 gånger	69	69	72	72	72	71	70	67	66	66	66
Totalt	100	100	100	100	101	101	101	100	100	100	100
Minst 5 gånger	79	77	80	81	81	81	79	78	74	76	76
Antal svar	2044	1845	1672	1643	1578	1582	1573	1730	1684	1560	1623

**Kommentar 1:** Testologens data år 1985 och SOM-undersökningens data fr.o.m. 1986.

**Kommentar 2:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

I jämförelse med slutet av 1980-talet, då tidningsläsandet var som allra störst, kan iakttas en liten nedgång de senaste åren. Lägst är siffran 1993 (74%). Sett till läsning 6-7 dagar i veckan, är det ungefär 70 procent som läser en tidning såpass ofta. Ett 80-tal av de i Sverige utgivna tidningarna kommer så ofta som 6-7 dagar i veckan; resterande dryga 80-talet tidningar har en utgivning som är mer lågfrekvent (Hadenius och Weibull, 1993).

Ungefär var tionde svensk läser en morgontidning mindre än en gång i veckan och var tjugonde läser mindre än två gånger i veckan. Generellt sett är det därför möjligt att hävda att tidningsläsningen är förhållandevis stabil och ligger på en hög nivå.

Yngre och äldre människor har olika medievanor; det må handla om tidnings-, TV- eller radiovanor. Som visas i tabell 2 är det primärt de yngre som i låg utsträckning läser morgontidningar.

**Tabell 2** Andelen morgontidningsläsare 6-7 dagar i veckan i olika åldersgrupper 1985-1995 (procent)

Ålder	År										
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
15-19 år	61	55	53	55	47	50	52	42	43	42	37
20-24 år	60	55	58	55	57	42	48	46	53	45	43
25-29 år	59	59	56	62	62	69	56	54	55	59	58
30-34 år	61	63	66	66	69	71	64	64	54	57	56
35-39 år	62	67	73	72	71	69	77	62	66	66	63
40-44 år	70	76	78	84	81	76	72	70	66	68	71
45-49 år	75	72	87	75	74	79	79	68	73	69	72
50-54 år	77	73	71	82	80	84	75	75	76	74	80
55-59 år	79	76	82	81	78	74	80	76	84	81	80
60-64 år	85	79	82	81	83	77	75	80	77	79	86
65-70 år	82	78	84	85	87	82	80	78	77	79	78
71-75 år	80	77	77	79	80	84	87	75	79	80	78

**Kommentar:** Samtliga svarande är svenska medborgare.

Bland de medelålders och bland de äldre är det ungefär 8 av 10 som läser en morgontidning minst 6 dagar i veckan. Med lägre ålder sjunker sedan läsningen; från ungefär 50 år och nedåt är det färre som läser tidningen så ofta som 6 dagar i veckan.

Det är således de äldsta som är de allra mest flitiga läsarna av morgontidningar. Andelen läsare ligger stabilt på en hög nivå över tid. Den lokala tidningen är en viktig del av vardagen och morgonritualen. Förutom att den är lokal, får man som läsare dessutom inrikes- och utrikesnyheter. För unga människor med mindre stabila levnadsvanor är den uppenbarligen inte viktig på samma sätt (jfr Hadenius och Weibull, 1993; Reimer, 1994). Frågan är

om det är en generationsfråga eller om det är ett faktum som kommer att kvarstå när dagens unga blir äldre?

Den mest markanta förändringen över tid som är möjlig att notera, står att finna bland de två yngsta åldersgrupperna. Minskningen över tid är här stor; från att år 1985 ha en läsarsiffra på ungefär 60 procent, till en siffra på ungefär 40 procent år 1995. En förklaring till att så är fallet kan vara en förändrad inställning till tidningsläsning bland de yngre. Det sättet som frågorna om tidningsläsning ställs på i SOM-undersökningen leder till att de svar som ernås handlar om hur människor *orienterar* sig mot olika medier; vad man uppfattar att man *brukar* göra. Kanske var det mer självklart och naturligt att för 10 år sedan orientera sig mot morgontidningar än vad det är i dagsläget. Idag finns så många andra medier, att just morgontidningen för unga inte längre intar en särställning. Morgontidningen som ett mycket angeläget medium är däremot tydlig bland de som är något äldre. En jämförelse med räckviddsdata (d.v.s. vilka medier man tog del av *igår*) visar att ungdomar inte läser morgontidningar i så låg utsträckning som läsvanorna indikerar. För äldre finns inga större skillnader ifråga om vanedata eller räckviddsdata (jfr *Mediebarometern*, 1996; Wadbring, kommande).

En viktig anledning till morgontidningens starka ställning i de svenska hushållen, har ansetts vara att den kommer just på morgonen. Det är också då de allra flesta läser tidningen (tabell 3, nästa sida). Ungefär 60 procent av befolkningen läser tidningen före klockan 8 på morgonen. Siffran var något högre tidigare än vad den är idag. En bidragande orsak till nedgången skulle här kunna vara morgon-TV:s intåg i de svenska hemmen. Tidningen har man i vissa fall möjlighet att läsa vid senare tillfälle, medan morgon-TV har sina fasta tider.

En stor andel av läsarna läser också efter klockan 17. Då har man kommit hem från jobbet och läser det som inte hanns med på morgonen. Vilka program som går på TV kan också vara av intresse. Ungefär hälften av dem som läser tidningen före klockan 8, läser den också efter klockan 17.

Antalet lästillfällen ligger på ungefär 1,5, vilket innebär att hälften av läsarna läser tidningen vid ett tillfälle och hälften vid två tillfällen. Under 1980-talet var denna siffra något högre än under 1990-talet. En liten ökning kan dock skönjas sedan bottennoteringen 1991. Differenserna är inte så stora, trots vissa förskjutningar i mönstret.

**Tabell 3 Andelen regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979-1995 (procent och medelvärde)**

Tidpunkt	År								
	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995
Före kl. 8	66	68	68	66	64	68	62	59	60
Mellan kl. 8-12	25	30	31	33	30	27	28	32	32
Mellan kl. 12-17	15	17	18	21	16	18	14	16	15
Efter kl. 17	50	54	57	61	46	45	42	43	45
Genomsnittligt antal lästillfällen	1,56	1,69	1,74	1,81	1,56	1,58	1,46	1,5	1,52
Genomsnittlig lästid, minuter	30,1	32,6	31,7	32,6	30,7	30,1	28,6	28,3	29,4
Antal svar	2135	2194	2126	2048	1530	1451	1474	1492	1466

**Kommentar 1:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

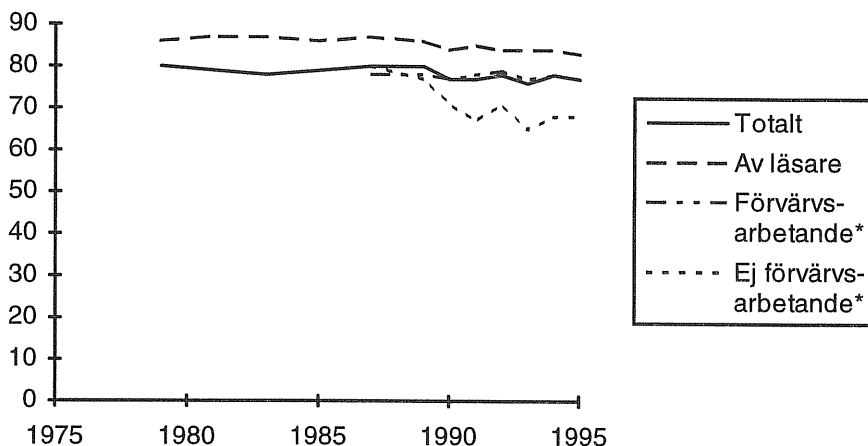
**Kommentar 2:** Med regelbundna läsare menas de som läser tidningen minst 1 gång per vecka.

Ungefär en halvtimma om dagen ägnas åt morgontidningen. Det är en siffra som varit stabil under hela mätperioden. Under perioden som undersökningen spänner över, har pressen totalt sett ökat sin volym utan att en ökning av läsningen skett (Weibull, 1991b). Samtidigt har mediasystemet som helhet blivit mer differentierat, med många nya radio- och TV-kanaler, utan att detta medfört någon minskning av lästiden (Weibull, 1991a). I konkurrens med andra medier klarar sig således morgontidningen bra. Morgon-TV som introducerades i början av 1990-talet synes inte ha påverkat lästiden, generellt sett.

### Prenumeration eller inte?

Som redan nämnts är en av de viktigaste förklaringarna till den höga andelen läsare av morgontidningar, att hushållen i stor utsträckning har en prenumeration. Totalt sett är det ungefär 80 procent av befolkningen som bor i ett hushåll där det finns prenumeration på en morgontidning (figur 1, nästa sida).

**Figur 1** Den totala andelen prenumeranter samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1995 (procent)



\* Analyser saknas 1979-1985.

**Kommentar 1:** I kategorin *Ej förvärvsarbetande* ingår studerande, arbetslösa personer som genomgår olika former av arbetsmarknadsutbildning samt de fall då personer har beredskapsarbete.

**Kommentar 2:** Testologens data t.o.m. 1986 och SOM-data fr.o.m. 1987

**Kommentar 3:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 4:** Med andel prenumeranter av läsare menas de som prenumererar bland dem som läser tidningen minst 1 gång per vecka.

Några större skillnader över tid är inte möjliga att notera. En liten nedgång kan spåras, men den är inte stor. Mönstret gäller totalt sett, liksom för prenumeration bland läsare samt bland förvärvsarbetande. Däremot kan en relativt kraftig nedgång noteras bland dem som är arbetslösa. Förändringen inträder 1987. År 1987 var det bland icke förvärvsarbetande 80 procent som prenumererade på en morgontidning. Motsvarande siffra är 1995 68 procent. En trolig förklaring är här ekonomisk; dels den allmänna lågkonjunkturen, men också den inkomstminskning som arbetslöshet medför, kan leda till att prenumerationen på morgontidningen sorteras bort ur räkningshögen. Nu mer än tidigare kan det finnas hushåll där båda är arbetslösa och i sådana fall blir naturligtvis jakten på kostnader än mer akut.

Bland dem som brukar läsa tidningen, finns vanligen en prenumeration i hushållet. Siffran är här år 1995 83 procent, och den har inte ändrats anmärkningsvärt över tid. En viss skillnad i prenumerationsbenägenhet finns emellertid bland olika åldrar (tabell 4).

**Tabell 4** Andelen hushåll som har en prenumeration, uppdelat i olika åldersgrupper 1979-1995 (procent)

Ålder	År									
	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1994	1995
15-19 år	83	74	73	78	81	79	76	70	81	76
20-24 år	76	68	63	66	62	66	53	59	58	56
25-29 år	69	76	64	71	68	70	62	61	66	63
30-39 år	83	80	81	74	78	76	78	66	69	67
40-49 år	79	81	83	82	85	84	82	81	80	80
50-59 år	87	83	82	85	83	81	86	88	87	86
60-75 år	82	83	86	89	89	86	84	87	87	86

**Kommentar:** Samtliga svarande är svenska medborgare.

Det är främst bland äldre som det är självklart att ha en prenumeration i hushållet - liksom det är en självklarhet att läsa tidningen (jfr ovan). En frukost utan morgontidningen bryter rutinerna. En hög siffra för prenumeration finns också i den yngsta åldersgruppen. Dessa ungdomar bor i många fall fortfarande kvar i föräldrahemmet, vilket förklarar att de har en prenumeration i hushållet.

Sett till de yngsta som *har* en prenumeration i hushållet, är det färre idag än tidigare som läser tidningen minst 5 dagar i veckan (65 procent mot 77 procent år 1990). Å andra sidan är det fler nu än tidigare bland de yngsta som ändå läser en morgontidning minst 5 dagar i veckan, trots att de *inte* har en prenumeration i hushållet (38 procent mot 26 procent år 1990). Bland de äldsta som har en prenumeration i hushållet, är det över 90 procent som också läser tidningen minst 5 dagar i veckan.

Det är när de unga flyttar hemifrån som prenumeration på en tidning inte längre är lika självklar. Troliga förklaringar är återigen ekonomi (jfr Hadenius och Weibull, 1993), samt eventuellt ett ointresse. Främst är det gruppen 20-24 år som över tid uppvisar ett vikande intresse för prenumeration på

morgontidningar. Men det är inte bara ålder som spelar roll för huruvida ett hushåll har en prenumeration eller inte. Beroende på om människor lever ensamma eller inte, är benägenheten att ha en prenumeration olika (tabell 5)

**Tabell 5 Andelen prenumeranter efter civilstånd och ålder, 1995 (procent)**

Ålder	Civilstånd		
	ensamstående	sammanboende	gift
15-19 år	*	50	-
20-29 år	51	59	69
30-39 år	46	67	76
40-49 år	64	81	84
50-59 år	62	85	93
60-75 år	85	81	93

\* Antalet svar är så få att de inte går att analysera.

**Kommentar 1:** Samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 2:** I gruppen 20-29 år ingår endast de som bor i ensamhushåll eftersom det genom formuläret inte går att avgöra om de annars bor kvar i föräldrahemmet eller har egna barn och bor i eget hushåll.

Det är framför allt bland de som är gifta som prenumeration finns i hushållet, och i större utsträckning ju äldre man är. Motsatt gäller de som är ensamstående och yngre; prenumeration finns då i lägre utsträckning i hushållet. Ett sätt att se på livsstabilitet är att se var människor befinner sig i livscykeln - att först bli sambo för att sedan gifta sig är olika steg i en social etablering. Morgontidningen blir då en del av den sociala etableringen.

Frågan som ställdes ifråga om läsning i unga åldersgrupper är relevant att ställa igen: är det en generationsfråga eller är det så att när de unga blir äldre, och lever ett mer stabilt liv, så tar de till sig mer "traditionella" vanor - som exempelvis att ha en prenumeration i hushållet och att läsa densamma?

En inte orimlig gissning är att man förändrar sig när man blir äldre. En jämförelse över åren stöder en sådan tanke. De som var unga i slutet av 1970-talet har med tiden blivit äldre - och någon entydig generationseffekt går inte att spåra vare sig i tabell 4 (prenumeration) eller tabell 2 (morgontidnings-



läsning). Men det är ju också möjligt att läsa morgontidningar även om man inte har en prenumeration i hushållet (tabell 6).

**Tabell 6**      **Fördelningen av olika sätt att anskaffa tidningen bland regelbundna läsare som inte är prenumeranter 1979-1995 (procent)**

Anskaffningssätt	År									
	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1994	1995
Lånar av bekanta	11	5	9	7	4	4	9	8	9	9
Läser hos bekanta	17	12	10	13	12	9	17	17	19	15
Läser på arbetet eller i skolan	44	52	56	55	51	46	44	42	43	45
Läser på bibliotek	3	3	3	4	2	2	4	5	6	3
Köper lösnummer	28	23	23	14	50*	39	40	25	33	29
Antal svar	279	244	234	243	252	220	218	344	271	247

\* Fr.o.m. 1987 fanns detta med som eget svarsalternativ. Testologens data t.o.m. år 1986 och SOM-undersökningens data fr.o.m. år 1987.

**Kommentar 1:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 2:** Med regelbunden läsning avses minst en gång per vecka.

Det vanligaste sättet att anskaffa morgontidningen då hushållet inte har en prenumeration, är att läsa den på arbetet eller i skolan. Förhållandevis många av icke-prenumeranterna köper lösnummer - men ändå relativt få av alla läsare. Tabellen visar dem som räknas som regelbundna läsare, men en inte orimlig gissning är att de som läser tidningen på arbetet eller i skolan, läser oftare än de som köper lösnummer. Det är troligen inte så att man köper lösnummer dagligen.

Bland dem som prenumerar finns det emellertid en inte obetydlig andel som funderat på att säga upp sin hushållsprenumeration - även om de flesta inte funderat i dessa banor (tabell 7, nästa sida).

**Tabell 7**      **Andelen prenumeranter som funderat på att avsluta sin prenumeration 1993-1995 (procent)**

	År		
	1993	1994	1995
Inte funderat på att avsluta	74	75	70
Funderat någon gång	18	18	21
Funderat flera gånger	8	7	9
Totalt	100	100	100
Antal svar	1267	1181	1209
Funderat minst någon gång	26	25	30

**Kommentar:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare

Ungefär 7 av 10 har inte haft några funderingar på att säga upp sin prenumeration i hushållet. En liten ökning kan skönjas, men ökningen är just liten. Inte förrän frågan ställts fler år går det egentligen att säga hur trenden ser ut.

Det kan finnas många skäl till att fundera över att säga upp sin prenumeration. Det vanligaste angivna skälen är ekonomiska (tabell 8, nästa sida). Pengarna räcker inte till, eller prenumerationspriset har höjts är de två vanligast förekommande anledningarna. Övertäckningen mellan dessa båda ekonomiska argumenten, d.v.s de som anger båda alternativen, är inte särskilt stor. Av dem som funderat på att avsluta sin prenumeration, är det vid varje undersökningstillfälle över 60 procent som angett minst något av de ekonomiska alternativen.

Tidningen är naturligtvis inte livsnödvändig på samma sätt som exempelvis mat, och det torde vara så att det verkligen finns sakskalet då ett hushåll funderar på att säga upp sin prenumeration. De skäl, förutom de ekonomiska, som oftast anges är att de inte har tid att läsa tidningen, att de inte tycker innehållet är bra samt att de har tillgång till tidningen på skolan eller arbetet. Det finns också några prenumeranter som anser att de kan få sin lokala information via radio och TV istället. Det sistnämnda torde dock vara ett storstadsfenomen - än så länge i alla fall.

**Tabell 8**      **Fördelningen av skäl till varför man funderat på att avsluta sin prenumeration bland prenumeranter 1993-1995 (procent)**

Angivna skäl	Funderat någon gång			Funderat flera gånger		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Allt annat har blivit så dyrt att pengarna inte räcker	42	36	40	45	44	48
Prenumerationspriset har höjts	28	27	30	26	27	31
Jag har inte tid att läsa den	18	20	17	16	18	24
Tidningens innehåll var inte tillräckligt bra	17	19	17	20	27	15
Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan	14	14	20	16	19	20
Jag får lokal information i radio och TV	11	13	11	14	13	17
Tidningen har för dålig bevakning av vad som händer i min kommun	9	13	7	14	7	8
Tidningsutdelningen sköts dåligt	6	6	6	7	15	5
Tidningen har blivit så förändrad	2	4	4	9	12	7
Jag kan låna tidningen av bekant/granne	3	1	2	4	2	2
Tidningens politiska linje passar mig inte	4	9	6	9	8	8
Tidningen innehöll för lite annonser	2	2	2	2	1	2
Jag flyttade från orten	0	1	0	1	1	-
<b>Antal svar</b>	<b>232</b>	<b>211</b>	<b>254</b>	<b>114</b>	<b>85</b>	<b>123</b>

**Kommentar:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

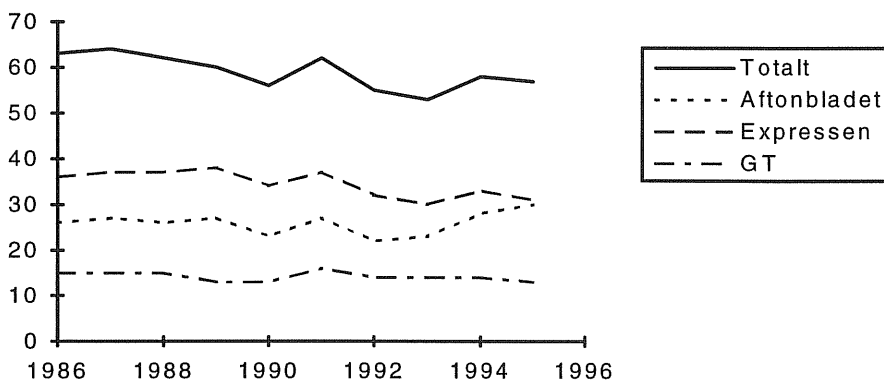
Någon större skillnad över åren är inte möjlig att se vad gäller dem som funderat på att säga upp sin prenumeration. Fördelningen av skäl är likartad oavsett om man funderat någon eller många gånger på att avsluta prenumerationen. Däremot verkar de som flera gånger funderat på att avsluta hushålllets prenumeration vara mer kritiska, såtillvida att flera av de angivna skälen här får en högre andel svar. Det är ju också logiskt, eftersom dessa människor verkligen på allvar funderat på att säga upp sin tidning.

## Kvällstidningsläsning

Ett alternativ till morgontidningarna, är tabloiderna, d.v.s. kvällstidningarna. Men dessa skiljer sig på flera sätt från morgontidningarna. De förstnämnda är lösnummerförsålda istället för prenumererade och innehållet skiljer sig också åt i viss mån. Morgontidningarna kan sägas vara basen i människors tidningsanvändning i informationshänseende. Kvällspressen har en dragning inte bara mot information, utan också mot förströelse (jfr Weibull, 1995).

Beroende på hur högt kravet ställs på läsning, blir siffrorna naturligtvis högst olikartade. En översikt med ett lågt ställt krav (läsning minst 1 dag/vecka) visas i figur 2.

**Figur 2** Andelen kvällstidningsläsare minst 1 dag i veckan 1986-1995 (procent)



**Kommentar 1:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 2:** *GT* var under en period uppdelad i de båda tidningarna *Idag* och *Kvällsposten*, och dessa båda är då sammanslagna under namnet *GT*. Namnet *GT* används genomgående för alla tre tidningarna.

Totalt sett har läsningen av kvällstidningar gått ned något sett till detta lågt satta krav på läsning. Drygt halva befolkningen läser emellertid en kvällstidning minst 1 gång i veckan. Vad som är mest anmärkningsvärt i figur 2 är

utvecklingen av *Aftonbladet* och *Expressen*, vilket tidigare är känt från upplagesiffror. *Aftonbladets* andel läsare har ökat, framför allt sedan 1993, medan *Expressens* minskat. Nu ligger de båda stockholmstidningarna på i stort sett samma nivå, runt 30 procent.

Betydligt färre läser kvällstidningar dagligen och totalt sett är det möjligt att se en nedgång sedan mitten av 1980-talet (tabell 9). Nedgången gäller också andelen trogna läsare, sett över tid. År 1995 har *Aftonbladet* och *Expressen* en trogen läsarskara på cirka 20 procent. Tidningen *GT* läses av färre människor, men det är ju också en mer lokal tidning än de båda andra tabloiderna, som kan sägas vara nationella.

**Tabell 9 Andelen kvällstidningsläsare 1986-1995 (procent)**

Totalt	År									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
6-7 dagar	19	21	21	21	18	19	15	13	14	13
3-5 dagar	19	20	19	17	17	21	18	16	18	17
1-2 dagar	24	23	23	22	21	22	22	24	25	27
Mer sällan/aldrig	37	35	38	39	43	38	45	47	42	44
Minst 1 dag/vecka	63	64	62	60	56	62	55	53	58	57
Andel trogna*	30	33	34	35	32	31	27	25	25	23
<b>Aftonbladet</b>	<b>1986</b>	<b>1987</b>	<b>1988</b>	<b>1989</b>	<b>1990</b>	<b>1991</b>	<b>1992</b>	<b>1993</b>	<b>1994</b>	<b>1995</b>
6-7 dagar	8	8	7	8	6	7	6	5	6	6
3-5 dagar	8	8	8	7	7	8	7	6	8	8
1-2 dagar	10	11	11	12	10	12	9	12	14	16
Mer sällan/aldrig	74	73	74	73	77	73	77	76	72	71
Minst 1 dag/vecka	26	27	26	27	23	27	22	23	28	30
Andel trogna*	29	27	30	26	26	27	22	22	21	20
<b>Expressen</b>	<b>1986</b>	<b>1987</b>	<b>1988</b>	<b>1989</b>	<b>1990</b>	<b>1991</b>	<b>1992</b>	<b>1993</b>	<b>1994</b>	<b>1995</b>
6-7 dagar	9	11	12	12	10	10	7	7	7	6
3-5 dagar	11	11	10	10	10	13	11	9	9	9
1-2 dagar	16	15	16	16	14	14	14	14	17	16
Mer sällan/aldrig	64	63	63	62	66	62	67	69	67	69
Minst 1 dag/vecka	36	37	37	38	34	37	32	30	33	31
Andel trogna*	25	30	32	32	29	27	22	23	21	19

Tabellen fortsätter på nästa sida

**Tabell 8**                      **Forts.**

GT	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
6-7 dagar	3	4	4	4	3	4	2	3	2	2
3-5 dagar	4	3	4	4	4	5	4	3	4	3
1-2 dagar	8	8	7	5	6	7	8	8	8	8
Mer sällan/aldrig	86	85	84	86	87	85	86	85	86	86
Minst 1 dag/vecka	15	15	15	13	13	16	14	14	14	13
Andel trogna*	20	27	27	31	23	25	14	21	14	15

\* Andelen trogna läsare räknas ut på följande sätt: andelen som läser minst 6 dagar i veckan i procent av andelen läsare minst någon gång per vecka.

**Kommentar 1:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 2:** GT var under en period uppdelad i de båda tidningarna *Idag* och *Kvällsposten*, och dessa båda är då sammanslagna under namnet *GT*. Namnet *GT* används genomgående för alla tre tidningarna.

Kvällstidningarna har av tradition ansetts vända sig till en yngre publik än morgonpressen (jfr Hadenius och Weibull, 1993). En viss sanning ligger - eller snarare, låg tidigare - i ett sådant påstående. Vad som framför allt är tydligt är emellertid att det är den *äldsta* åldersgruppen som primärt skiljer ut sig och väljer bort kvällstidningar (tabell 10).

**Tabell 10**                      **Kvällstidningsläsning minst 3 dagar/vecka i olika åldersgrupper 1986-1995 (procent)**

Ålder	År									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
15-19 år	46	50	48	42	38	48	38	28	39	30
20-29 år	42	46	44	42	38	47	39	30	32	33
30-39 år	41	39	43	36	33	38	35	31	30	30
40-49 år	39	40	41	45	37	44	33	31	36	30
50-59 år	41	42	32	40	38	39	33	32	30	30
60-75 år	30	33	28	31	30	33	26	23	27	24

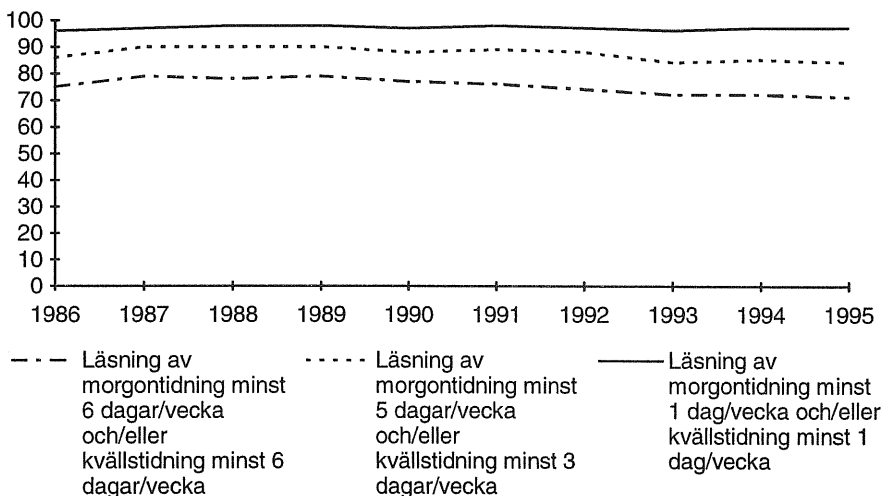
**Kommentar:** Samtliga svarande är svenska medborgare.

I övrigt står den största skillnaden mellan olika åldersgrupper att finna just mellan den äldsta gruppen gentemot resterande åldersgrupper. Det finns en nedgång i kvällstidningsläsningen i samtliga åldersgrupper över tid, men *nivån* på läsningen är hela tiden lägre i den äldsta gruppen. År 1995 finns i övrigt inga större skillnader mellan de olika åldersgrupperna (jfr *Mediebarometern*, 1996). De äldsta skiljer således ut sig vad gäller båda tidningstyperna; genom att en mycket stor andel är regelbundna morgontidningsläsare (jfr ovan) och en förhållandevis liten andel är regelbundna kvällstidningsläsare.

## Dagstidningsbegreppet

Eftersom vi i Sverige har haft en så stark morgonpress i förhållande till andra länder, har det varit naturligt att kalla just läsningen av en morgontidning för "läsning av en dagstidning". För att det ska vara möjligt att göra en jämförelse med andra länder, behöver emellertid ett nytt sätt att redovisa tidningsläsning tas fram, vilket gjorts här (figur 3).

**Figur 3** Andelen dagstidningsläsare (morgon- och/eller kvällstidning) 1986-1995 (procent)



**Kommentar:** Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Figur 3 visar om något på stabiliteten i tidningsläsning i Sverige. Sett till det lägst ställda kravet, läsning av endera typen av tidning minst 1 gång i veckan, finns nästan ingen förändring alls över tid. Siffrorna ligger stabilt på 97-98 procent - näst intill total täckning alltså.

Ökas kravet till läsning mer än 1 gång i veckan är det möjligt att skönja en liten minskning över tid. Minskningen är emellertid inte stor, men den finns där.

Det har diskuterats runt huruvida kvällstidningarna konkurrerar med eller kompletterar morgontidningarna. Exempelvis Lars Furhoff (1991) menar att kvällstidningarna är komplementtidningar, eftersom de väljer nyheter och vinklar dessa på ett annat sätt än morgontidningarna. Men de båda tidningstyperna kan också ses som konkurrerande, och framför allt gäller det då tidningsmarknaden i storstäderna (jfr Weibull, 1995).

Klart är dock att knappt 10 procent av befolkningen som helhet endast läser kvällstidningar. Ungefär hälften av befolkningen läser enbart morgontidningar, medan 20-25 procent läser båda typerna (Wadbring, 1995). Vissa skillnader mellan olika åldersgrupper är möjliga att skönja även vad gäller dagstidningsläsning totalt, även om skillnaderna naturligtvis inte blir lika markanta här (tabell 11).

**Tabell 11**      **Dagstidningsläsning (morgon- och/eller kvällstidning) i olika åldrar 1986-1995 (procent)**

Ålder	År									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
15-19 år	79	90	86	75	79	82	77	76	72	70
20-29 år	81	84	81	85	82	82	85	75	75	74
30-39 år	87	89	90	90	89	91	87	79	84	83
40-49 år	90	93	94	96	92	94	91	87	89	87
50-59 år	91	94	93	93	94	92	91	92	93	93
60-75 år	86	91	92	93	91	91	90	87	89	88

**Kommentar 1:** Samtliga svarande är svenska medborgare.

**Kommentar 2:** Dagstidningsläsning innebär läsning av morgontidning minst 5 dagar/vecka och/eller kvällstidningsläsning minst 3 dagar/vecka.



Den ålderskategori som uppvisar de allra högsta siffrorna är gruppen 50-59 år, medan lägst siffror står att finna i de två yngsta åldersgrupperna. Det är också i de två sistnämnda grupperna som den generella minskningen är störst, vilket ju stöds av de ovan presenterade resultaten.

## Sammanfattning

En stor majoritet av det svenska folket läser en morgontidning minst 5 gånger i veckan. Det är dock möjligt att notera en liten nedgång i läsningen över tid, och särskilt gäller det de yngsta åldersgrupperna.

Den tid människor lägger på tidningsläsning har däremot inte förändrats så mycket över årens lopp, trots att alltfler medier konkurrerar om den tid som står till buds. Totalt sett läser genomsnittssvensken sin morgontidning en halvtimme om dagen. Morgontidningar läses med fördel på morgonen, men många läser eller tittar också i tidningen på kvällen, efter arbetet.

Huvudförklaringen till den höga andelen morgontidningsläsning, är att merparten av hushållen har en prenumeration. Också här kan en svag minskning noteras över tid. Framför allt är det bland de arbetslösa som prenumerationer minskar över tid, men också bland unga - två faktorer som troligen samspelar i viss mån. Men också civilstånd spelar roll för hushållsprenumerationen; ensamstående prenumererar i lägre utsträckning än sammanboende som i sin tur prenumerar i lägre utsträckning än gifta. Detta mönster gäller oavsett ålder.

De som inte prenumerar på en morgontidning, men ändå läser någon relativt ofta, gör vanligen detta på arbetet eller i skolan. Lösnummerköp är också ett alternativ som flera anammat. Bland dem som funderat på att avsluta sin hushållsprenumeration anges vanligen ekonomiska skäl. En viss ökning kan spåras vad gäller andelen prenumeranter som funderat på att avsluta sin prenumeration.

Läsningen av kvällstidningar ligger på en lägre nivå än morgontidningsläsningen, men förhållandevis många läser en av tabloiderna åtminstone någon gång i veckan. Här är det de äldre som skiljer ut sig genom att läsa i mindre utsträckning än yngre. *Aftonbladet* och *Expressen* har ungefär lika stor publik idag. *GT* ligger på en lägre nivå. Också ifråga om kvällstidningsläsning är det möjligt att se en minskning över tid.

Läsning av någon tidning minst en gång i veckan är en självklarhet för de allra flesta svenskar. Endast några enstaka procent läser vare sig en morgon- eller en kvällstidning under en vecka.

## Noter

<sup>1</sup> En redogörelse för läsvanor har funnits med i flera av SOM-böckerna, men inför denna artikel har merparten av siffrorna från 1986 och framåt kontrollerats och gått igenom. Vissa små förändringar finns därför gentemot de tidigare studierna, men ingenting anmärkningsvärt. Framför allt är det n-värden som befunnits vara felaktiga, medan resultaten inte påverkats.

## Referenser

Furhoff, Lars (1991) *Makten över journalistiken*. Stockholm: Natur & kultur

Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1993) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Stockholm: Bonnier Alba

*Mediebarometerna 1995* (1996) Göteborg: NORDICOM

Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell

Wadbring, Ingela (1995) Svenskarnas dagstidningsläsning 1994. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM-institutet

Wadbring, Ingela (kommande) *Läsvanor och räckvidder - en jämförelse* (arbetsnamn). Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation

Weibull, Lennart (1991a) Förändringstendenser i mediasystemet. I Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (red) *Mediesverige '91. Statistik och analys*. Göteborg: NORDICOM

Weibull, Lennart (1991b) Dagspress. I Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (red) *Mediesverige '91. Statistik och analys*. Göteborg: NORDICOM

Weibull, Lennart (1995) Dagspressens funktioner. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation

# TIDNINGSSINNEHÅLLETS VIKTIGHET

JAN STRID

Dagstidningars villkor har kraftigt förändrats under det senaste decenniet. Nya TV-kanaler och lokala radiokanaler har tillkommit. Frågan är i vad mån detta har påverkat allmänhetens syn på pressen. Är det samma förväntningar på dagstidningarna idag som det var i mitten av 1980-talet eller tidigare?

Mot denna bakgrund ställer denna artikel frågan hur viktigt allmänheten anser att det är att lokala dagstidningar innehåller olika typer av innehåll 1995 och hur allmänhetens bedömningar förändrats över tid.

Det är ofta lätt att få svar på frågor om vad som är viktigt tidningsinnehåll, men det kan samtidigt vara problematiskt att tolka vad som egentligen menas med att ett visst innehåll är viktigt. Om jag t ex anser att inrikesmaterialet är viktigt i dagstidningen kan minst tre olika tolkningar vara rimliga: (1) att inrikesmaterialet är viktigt; (2) att inrikesmaterialet i tidningen är viktigt samt att (3) dagstidningen är viktig och inrikesmaterialet därför är viktigt. Förmodligen finns alla tre faktorerna med när läsarna tar ställning till vad som är viktigt i tidningen. Detta måste vägas in i tolkningen av resultaten.

Underlaget för analysen är Dagspresskollegiets läsvanestudier som sedan 1986 genomförts som en del av SOM-undersökningen. I 1979, 1983, 1987, 1991 och 1995 års studier fick de tillfrågade ta ställning till totalt 37 innehållskategorier som kan förekomma i en morgontidning. För varje alternativ skulle intervjupersonerna ange om de ansåg att kategorin var mycket viktig, ganska viktig, något viktig, varken viktig eller oviktig, något oviktig, ganska oviktig eller mycket oviktig - alltså en sjugradig skala. Alternativen hade grupperats i fyra innehållstyper: allmänt innehåll, lokala nyheter, särskilda ämnen och annonser. Frågans konstruktion framgår av tabell 1 nedan.

## **Den totala viktigheten**

Huvuddelen av framställningen är baserad på viktighetsbedömningen från 1995. Den jämförs med siffror från 1979, 1983, 1986 och 1991. Frågorna är ställda på identiskt sätt, och det interna bortfallet på frågan om viktighet begränsar sig i samtliga undersökningar till under 5 procent. Procentandelen

är ungefär densamma för de flesta innehållstyperna. Det finns dock en tendens till något högre internbortfall för innehållstyper som anses mindre viktiga. Mycket talar således för att ej svar är ett uttryck för att innehållstyperna anses oviktiga.

Innehållskategorierna är framtagna för att motsvara materialet i en vanlig morgontidning. De flesta kategorierna följer tidningarnas egna kategoriindelningar som t ex ledare, debatt och insändarsida. Andra är innehållsbestämda som t ex miljöfrågor och sport. Några problem uppstår vid detta förfarande då vi också vill ha kategorierna så att de förstås på samma sätt av samtliga intervjuade. Inrikesnyheter och utrikesnyheter är exempel på icke-innehållsbestämda kategorier och de kan naturligtvis förstås på olika sätt. Man kan avse inrikespolitik men man kan också avse skvaller om rikskändisar, och motsvarande gäller utrikesnyheter.

En fullständig översikt över svarens procentuella fördelning finns i tabell 1 (nästa sida). Denna omfattar samtliga svarspersoner, alltså även dem som inte läser någon dagstidning regelbundet. Tabellen skall ses som ett basmaterial på grundval av vilket olika typer av analyser utförs.

Huvudintrycket av bastabellen är den relativt stora viktigheten hos de flesta innehållstyperna. Medeltalet över samtliga innehållstyper ligger på 4.57, vilket innebär "något viktigt". Om vi jämför med tidigare undersökningar har dock den totala viktigheten minskat från 1979 (4.90), 1983 (4.88), 1987 (4.68), 1991 (4.62) och 1996 alltså 4.57.

Av de redovisade 37 innehållskategorierna har 36 varit med samtliga undersökta år, medan en har ändrats till 1995. Detta gäller det som i tabell 1 kallas musik. Tidigare bestod denna av musik och teater. Kombinationen av dessa stod länge kvar av hänsyn till tidsserien, trots att de har visat sig näst intill omöjliga att analysera därför att de innehåller två ämnen. För ungdomar handlar det om att teaterns viktighet är relativt liten medan musikens är hög. Musikens viktighet tenderar dessutom att öka medan det finns en nedgång för teater (jfr Strid 1991). I föreliggande undersökning har vi därför tagit bort teater och har endast kvar musik. Detta innebär att vi inte kan jämföra kategorin musik med tidigare undersökningar. Samma problem kan gälla även för korsord och tävlingar men problemet är inte lika uttalat och fördelningen mellan vart och ett av de två ingående ämnena känner vi inte.

**Tabell 1 Den totala fördelningen på viktighetsbedömningen 1995 (procent)**

**Fråga:** Hur viktiga anser Du personligen att nedanstående typer av tidningsinnehåll är? Markera för varje innehållstyp hur viktigt Du anser det vara att Din lokala morgontidning innehåller just detta.

	VIKTIGT				OVIKTIGT				Bf
	Mycket	Ganska	Något	Varken eller	Något	Ganska	Mycket		
Sport	18	21	18	6	8	12	12	5	
Familjenyheter	17	25	22	9	8	8	7	2	
Insändare	13	27	25	10	8	7	5	4	
Inrikesnyheter	46	30	10	3	2	3	2	4	
Ekonomi o handel	20	29	23	9	7	5	3	4	
Riksdag o regering	20	30	23	8	6	5	4	4	
Fackliga frågor	10	22	25	14	11	8	6	4	
Olyckor o brott	15	37	24	8	6	5	2	2	
Ledare o komment	14	22	23	15	8	7	6	4	
Utrikesnyheter	30	32	18	6	4	3	3	4	
Kulturartiklar	13	19	24	13	9	9	8	5	
Debattartiklar	13	24	25	12	8	7	6	4	
Miljöfrågor	27	32	19	7	4	4	3	3	
Lokal arbetsmarkn	30	28	15	10	4	4	4	4	
Org o förening	8	23	27	16	9	7	5	4	
Känt folk	7	19	23	15	11	11	10	3	
Kommunalpolitik	19	31	21	10	5	5	5	4	
Lokala arbetsplats	16	28	23	13	6	5	4	5	
Skolfrågor	23	29	20	10	6	5	3	4	
Nöjen/lok arr	21	32	23	7	5	4	3	4	
Seriesida	10	11	17	16	10	12	19	5	
Novell/följetong	1	4	10	18	11	17	35	5	
Musik	9	18	25	15	12	9	7	5	
Samlevnasfrågor	5	17	25	20	12	9	8	5	
Radio Tv	33	32	18	4	3	3	3	3	
Heminredning	5	14	20	18	11	13	15	4	
Matlagning	8	18	22	15	10	12	12	3	
Mode	6	13	21	16	10	12	16	4	
Konsumentupplys	20	31	23	9	4	4	4	4	
Korsord/tävling	9	14	20	15	10	12	16	4	
Populärvetenskap	11	24	23	18	7	6	7	5	
Lokal affärsannon	20	32	22	9	4	4	6	3	
Veckoannonser	18	26	21	10	6	7	8	3	
Stat o kom ann	10	22	25	16	7	8	7	4	
Platsannonser	25	23	16	12	4	5	9	5	
Fastighetsannons	17	25	21	13	5	5	9	4	
Allm prylorg	12	26	25	14	6	6	7	4	

**Kommentar:** BF (bortfall) anger andelen som inte tagit ställning till respektive innehållstyp.

Med dessa undantag är vår utgångspunkt att betydelsen av kategorierna inte växlar på något avgörande sätt utan att vi kan utnyttja jämförelsen över tid.

### **Det mest viktiga - tre redovisningar**

Om man skall försöka sammanfatta vad många människor anser viktigt eller oviktigt utefter en sjugradig skala ställs man inför flera olika problem. Om man anger ett medelvärde mellan ett och sju säger detta inget om spridningen eftersom man får samma resultat antingen alla angivit detta eller om hälften angivit den ena extremen och hälften den andra extremen. Exempel på det första är inrikesnyheter och på det andra är sport. Därför måste också spridningen (standardavvikelsen) anges när medeltalet redovisas. Det andra sättet är att ange andelen som har angett extremvärdena ”mycket viktigt” eller ”mycket oviktigt”. Genom att sedan rangordna innehållstyperna på grundval av de två värdena kan man få en god bild av läsarnas preferenser.

För att på en gång belysa de två alternativa rangordningarna och ge en uppfattning om viktighetsbedömningarnas grundläggande struktur har tabell 2 sammanställts. Den presenterar de kategorier som ansetts mest respektive minst viktiga i den lokala morgontidningen. Kategorierna i mitten har utelämnats. Tabellerna är en bearbetning av tabell 1 där den fullständiga översikten finns.

I medelvärdesrangordningen ligger inrikesnyheter högst. Denna innehållskategori har värdet 5.8 på den sjugradiga skalan vilket motsvarar ungefär ”ganska viktigt”. Spridningen kring medelvärdet är ganska liten. Även Radio- och TV-material, utrikesnyheter, miljöfrågor, lokal arbetsmarknad samt nöjen ligger högt. Spridningen kring medelvärdet är högre än tidigare års undersökningar vilket tyder på att heterogeniteten hos det svenska folket har ökat. I botten på medelvärdesrangordningen ligger matlagning, korsord/tävling, mode, heminredning, serier och novell/följetong. Vi kan också se att samtliga har en hög spridning kring medelvärdet. Konkret innebär detta att det är en stor skillnad t ex för serierna mellan unga och äldre, eller för modet mellan män och kvinnor.

**Tabell 2 Mest och minst viktigt i den lokala morgontidningen. Två rangordningar, 1995**

A. Rangordning av de sex mest och de sex minst viktiga innehållskategorier-na efter medelvärde

<b>Mest viktigt</b>		
Typ av innehåll	Medelvärde	Standardavvikelse
Inrikesnyheter	5.77	1.84
Radio TV	5.50	1.78
Utrikesnyheter	5.35	1.84
Miljöfrågor	5.34	1.75
Lokal arbetsmarknad	5.22	1.92
Nöjen/lokala arr	5.14	1.80
<b>Minst viktigt</b>		
Typ av innehåll		
Matlagning	4.01	1.96
Korsord o tävling	3.76	2.04
Mode	3.66	1.98
Heminredning	3.60	1.94
Serier	3.56	2.10
Novell/följetong	2.51	1.71

B. Rangordning efter procentandelen ”mycket viktigt”

<b>Mest viktigt</b>		
	Andel ”mycket viktigt”	Andel”mycket oviktigt”
Inrikesnyheter	46	2
Radio och TV	33	3
Utrikesnyheter	30	3
Lokal arbetsmarknad	30	4
Miljöfrågor	27	3
Platsannonser	25	9
<b>Minst viktigt</b>		
Matlagning	8	12
Känt folk	7	10
Mode	6	16
Heminredning	5	15
Samlevnadsfrågor	5	8
Novell följetong	1	35

Rangordningen efter procenten ”mycket viktigt” ger vid handen att i huvudsak samma innehållstyper här finns med bland de sex främsta med det undantaget att nöjen har ersatts av platsannonser. Dessutom har lokal arbetsmarknad och miljöfrågor bytt plats. När det gäller platsannonser och lokal arbetsmarknad är spridningen större - det finns en hög andel som anser det

mycket viktigt, men även några som anser det mindre viktigt. Att just dessa har höga andelar mycket viktigt kan säkert betraktas som en effekt av arbetslösheten. När det gäller det minst viktiga är det fyra ämnen som är gemensamma i såväl medeltalsrangordningen som i rangordningen efter ”mycket viktigt” även om ordningen inte är densamma. Medelvärdesrangordningens serier har ersatts av samlevnadsfrågor i rangordningen efter ”mycket viktigt”. Serierna har ju på grund av de unga en högre andel som anser ”mycket viktigt” men ämnet har också en mycket högre spridning än samlevnadsfrågor. Även korsord/tävling följer samma mönster.

Ett sätt att sammanfatta bedömningen är att ta hänsyn till ”viktigt” och ”oviktigt” samtidigt. En redovisning av denna utgångspunkt finns i figur 1 (nästa sida). Figuren bygger på ett enkelt index, som räknats fram på grundval av procentrangordningen: procentandelen för ”mycket viktigt” har minskats med andelen för ”oviktigt”. Detta innebär att alternativen ”ganska viktigt” och ”något viktigt” samt ”varken viktigt” eller ”oviktigt” behandlas som ”mittvärde” och inte ingår i indexberäkningen. Annorlunda uttryckt visar indexet ett nettovärde - ”mycket viktigt” minus ”oviktigt”. Exempelvis kan på grundval av tabell 1 utläsas att inrikesnyheter får index 39 (46 procent minus 7 procent), och att sporten får -14 (18 procent minus 32 procent). För att en innehållstyp skall komma högt på den kollektiva rangordningen fordras således att den både har många som anser den mycket viktigt och få som anser den oviktig.

Figur 1 (nästa sida) kan uppfattas som en ”termometer” som ger temperaturen för olika innehållstyper, eller det redovisade indexet. Nollpunkten markerar ett läge där en lika stor andel anser ett innehåll mycket viktigt som bedömer det oviktigt. Det måste dock på nytt framhållas att värdena måste studeras relativt - att många ligger på minus innebär inte att de i absolut mening är oviktiga - den stora andel som anser det mesta ganska eller något viktigt är här inte invägd. Det intressanta med termometern är möjligen att få fram jämförelser över tid - vilket vi skall återkomma till - samt att kunna ta ”temperaturen” i olika läsargrupper.

På viktighetstermometern kommer inrikesnyheter klart i ledningen. Därefter kommer radio-TV, utrikesnyheter, lokal arbetsmarknad och miljöfrågor i en grupp följda av skolfrågor samt nöjen. De som ligger på ”minussidan” är fler än de som ligger på ”plus-sidan” (22 mot 15). Novell/följetong hamnar klart i botten följt av heminredning, mode och serier. Låga placeringar blir det också för korsord/tävling, matlagning och känt folk på orten. Till stor del bekräftar även dessa ”bottennoteringar” den allmänna slutsatsen om att människor troligen påverkas av vad som redan ges utrymme i en genom-



snittlig morgontidning. Dessutom är det så att de flesta vad vi här kallar ”särskilda ämnen” behandlas i specialtidningar eller möjligen i storstadspress; de anses naturligt nog inte så viktiga i just lokala morgontidningar.

**Figur 1**      **Viktigheten hos dagstidningsinnehållet. Rangordning efter index (se texten) 1995**

Inrikesnyheter	39
Radio och TV	21
Utrikesnyheter	20
Lokal arbetsmarknad	18
Miljöfrågor	16
Skolfrågor	9
Nöjen lokala arr	9
Konsumentupplysning	8
Platsannonser	7
Lokala affärsannonser	6
Riksdag och regering	5
Ekonomi o handel	5
Kommunalpolitik	4
Olyckor o brott	2
Lokala arbetsplatser	1
	0
<hr/>	
Fastighetsannonser	-2
Veckoannonser	-3
Familjenyheter	-6
Insändare	-7
Allmänhetens pryltorg	-7
Ledare o kommentarer	-7
Debattartiklar	-8
Populärvetenskap	-9
Stat o komm annonser	-12
Kulturartiklar	-13
Organisationer o föreningar	-13
Sport	-14
Fackliga frågor	-15
Musik	-19
Samlevnadsfrågor	-24
Känt folk	-25
Matlagning	-26
Korsord/tävling	-29
Seriesida	-31
Mode	-32
Heminredning	-34
Novell/följetong	-62

## Enhetligheten i bedömningen

Diskussionen om termometern aktualiserar ytterligare ett perspektiv på viktighetsbedömningarna. Innehållstyperna kan ordnas efter samstämmighet bland läsarna, eller homogeniteten. En sådan rangordning startar med det innehåll där samstämmigheten är hög och går sedan mot minskande samstämmighet. Ett mått på denna är standardavvikelsen. I tabell 3 har de fem mest homogena kategorierna ställts mot de fem mest heterogena.

**Tabell 3 Mest homogena och mest heterogena innehållstyper 1995**

### A. De fem mest homogena innehållstyperna

Typ av innehåll	Standardavvikelse	Medeltal
Olyckor o brott	1.65	5.12
Novell/följetong	1.71	2.51
Miljöfrågor	1.75	5.34
Radio och TV	1.78	5.50
Nöjen lokala arr	1.80	5.14

### B. De fem mesta heterogena innehållstyperna

Typ av innehåll	Standardavvikelse	Medeltal
Kulturartiklar	2.02	4.29
Fastighetsannonser	2.03	4.60
Korsord/tävling	2.04	3.76
Platsannonser	2.14	4.78
Sport	2.24	4.26

Om vi först ser till de innehållskategorier som fått de mest homogena bedömningarna återfinns tre av dessa även i topp över de sex viktigaste räknat efter medeltal. Olyckor och brott samt lokala nöjen räknas inte till de viktigaste, men bedömningen är väl samlad kring medeltalet.

Bland de som fått den mest heterogena bedömningen är sport särskilt intressant. Heterogeniteten skapas av den stora skillnaden mellan kvinnor och män. Män placerar sport som nummer 4 och kvinnor som nummer 32, om vi enbart ser till dem som angett ”mycket viktigt”. Platsannonser, korsord/ och tävlingar, fastighetsannonser samt kulturartiklar hamnar bland de sista i viktighet, men en intensiv minoritet ger en hög standardavvikelse. Att platsannonser blir en så heterogen kategori torde ha med lågkonjunkturen att

göra. Intressant är också den stora likheten mellan sport och kultur. De har samma medeltal, nästan samma standardavvikelse, ligger tätt på termometern och samtidigt vet vi att det är helt olika grupper som anser de två ämnena viktiga och oviktiga.

### **Hur undersöker man viktighet över tid?**

Exakt samma undersökning som vi nu redovisat resultaten av genomfördes 1979, 1983, 1987 och 1991. Urvalet var ungefär lika stort i samtliga undersökningar - om än inte med samma personer - och intenbortfallet ungefär detsamma. I det följande kommer en systematisk jämförelse att göras. Analysen sker efter samma mönster som tidigare, nämligen medeltal, mest viktigt samt index.

När man jämför undersökningar från fem olika tidsperioder inställer sig flera olika frågor. Det första är om man skall jämföra nivån (dvs andelen som anser en viss typ av innehåll vara mycket viktig, ganska viktigt eller oviktigt) eller om man skall jämföra innehållskategoriernas rangordning (dvs andelen som anser ämnet vara viktigare eller oviktigare än andra ämnen oavsett nivå).

Att studera nivån är intressant på två sätt; dels kan nivån mellan ämnena, dvs avståndet mellan dem vid samma tidsperiod, belysas dels den totala nivån för samtliga ämnen eller grupper av ämnen både vid samma tidsperiod och mellan tidsperioderna. För den enskilde svarande är det troligen så att han eller hon har ett par ämnen som är viktigare än de andra och som de senare jämförs med. Då blir avståndet mellan det som anses viktigare och de övriga intressanta, dvs nivån. Dessutom sätts hela skalan i relation till något, förmodligen det som tidigare antytts, tidningens eller tidningsinnehållets viktighet. Tyvärr blir det då så att ämnets nivå och skalans nivå kan motverka betydelsen av jämförelsen över tid. Om tidningsinnehållet eller tidningen upplevs som mera viktig vid ett tillfälle jämfört med ett annat kommer ju de ingående ämnenas nivå att höjas eller sänkas utan att den inbördes ordningen ändras. Nivån för ämnet kan ha höjts men inte rangordningen. Det kan naturligtvis också vara så att ämnet upplevs viktigare eller oviktigare, men detta borde då framgå av att ordningen ändras.

När de enskilda individerna ombeds svara om olika ämnen är viktiga eller oviktiga utefter en sjugradig skala, torde rangordningen vara det bästa sättet att redovisa utfallet. Om en person svarar att miljöfrågor är ganska viktiga medan nöjen är ganska oviktiga är det svårare att uttala sig om hur mycket

viktigare miljöfrågorna är (även om man naturligtvis kan räkna skalstegen). Däremot torde det inbördes förhållandet mellan ämnena uttrycka något mer substantiellt. När vi sedan summerar över de i urvalet ingående personerna kan vi med större säkerhet säga att fler rangordnar det ena ämnet före det andra, än att uttala oss om nivåjämförelser mellan åren.

Vilket mått man anser vara mest relevant - nivå eller rangordning - måste bero på vilken fråga man ställer till materialet. I denna framställning är vi främst intresserade av jämförelsen över tid varför rangordningen torde vara det bästa måttet för att belysa förändringar av de skilda innehållskategoriernas viktighet.

### **Vad läsarna anser viktigt 1979 -1995**

Om vi utgår från den sammantagna bilden av de 37 ämnesområdena visar det sig att ämnena sammantaget ansågs viktigast 1979, och därefter har de sjunkit i viktighet. Medeltalet för de 37 ämnena var 1979 (4.90), 1983 (4.88), 1987 (4.68), 1991 (4.62) och 1995 (4.57). Skillnaden mellan det högsta och det lägsta medelvärdet 1979 (inrikesnyheter respektive novell/följetong) var 6.1 respektive 3.0 och är idag 5.7 respektive 2.5.

Vi kan först konstatera att det råder en mycket stor överensstämmelse i rangordningen över de 16 åren (tabell 4, nästa sida). Fyra av de sex viktigaste innehållskategorierna är desamma även om ordningen skiftar något. Den största förändringen gäller miljöfrågor. Denna kategori finns med på tredje plats vid tre tillfällen, på fjärde vid ett tillfälle och inte alls vid ett tillfälle. Trots detta och det faktum att enstaka ämnen dyker upp som femte eller sjätte ämne är stabiliteten bland de sex viktigaste ämnena det mest slående. Vi kan också se att medelvärdena för de sex innehållskategorierna ökade fram till 1987 för att därefter minska. Detta mönster gäller för övrigt också prenumerationen (liten ökning eller stabilt fram till 1987 för att därefter minska) men om det råder något samband mellan viktighet och prenumeration skall inte utredas här även om det förefaller troligt (jfr Wadbrings kapitel i föreliggande volym).

Även när det gäller det minst viktiga kan vi se en hög överensstämmelse; fyra av de sex ämnena är desamma över de fem tillfallen. Vi kan också här konstatera att medelvärdena för de sex minst viktiga ämnena ökar fram till 1987 för att därefter sjunka.

**Tabell 4 Mest och minst viktigt i den lokala morgontidningen. Två rangordningar efter medeltal 1979, 1983, 1987, 1991 och 1995**

A. Det mest viktiga

Innehåll	1979	Innehåll	1983	Innehåll	1987	Innehåll	1991	Innehåll	1995
Inrikes	5.9	Inrikes	6.0	Inrikes	6.1	Inrikes	6.1	Inrikes	5.8
RTV	5.5	RTV	5.7	RTV	6.0	RTV	5.9	RTV	5.5
Miljö	5.4	Miljö	5.6	Utrikes	5.6	Miljö	5.5	Utrikes	5.3
Utrikes	5.4	Utrikes	5.6	L arb m	5.5	Utrikes	5.5	Miljö	5.3
L arb m	5.3	L arb m	5.3	L affann	5.4	L arb m	5.5	L arb m	5.2
Riks reg	5.2	Kompol	5.2	Konsum	5.4	Riks reg	5.4	Nöjen	5.1

B. Det minst viktiga

Innehåll	1979	Innehåll	1983	Innehåll	1987	Innehåll	1991	Innehåll	1995
Matlag	3.9	Matlag	4.1	Samliv	4.4	Pop vet	4.4	Matlag	4.0
Korsord	3.8	Korsord	4.0	Kändis	4.3	Kändis	4.2	Korsord	3.8
Heminr	3.7	Mode	3.8	Korsord	4.2	Korsord	4.1	Mode	3.7
Serier	3.6	Heminr	3.7	Serier	4.0	Mode	3.8	Heminr	3.6
Mode	3.6	Serier	3.6	Mode	3.8	Serier	3.8	Serier	3.6
Novell	2.6	Novell	2.6	Novell	3.0	Novell	2.9	Novell	2.5

Om vi i stället går över till att jämföra andelen personer som anser respektive innehåll "mycket viktigt" får vi en uppställning som i tabell 5. Resultaten av jämförelsen mellan viktighetsbedömningarna de fyra åren visar framför allt att det totalt sett skett förhållandevis små förändringar. Även här ser vi en ökning av andelarna "mycket viktigt" fram till 1987 medan det därefter minskar fram till 1995 men det är i stort sett samma ämnen som ligger i topp. Några markanta förändringar sker dock. Sport som var med bland "tio-i-topp" 1979 och 1983 återkommer inte, nöjen som inte fanns med 1979 dyker för första gången upp 1995 och veckoannonser som fanns med 1979 finns inte med 1995 medan det motsatta gäller för skolfrågor. Fem ämnen är med samtliga år och tre är med fyra år och rangordningskorrelationen (Spearman Rho som mäter sambandet mellan två rangordningar) är över .90 mellan samtliga år (1.0 är fullständig likhet).

**Tabell 5 Rangordning efter procentandelen "mycket viktigt" 1979, 1983, 1987, 1991 och 1995**

A. Det mest viktiga

1979	mkt	1983	mkt	1987	mkt	1991	mkt	1995	mkt
Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	innehåll	viktigt	innehåll	viktigt
Inrikes	39	RTV	39	Inrikes	53	Inrikes	47	Inrikes	46
RTV	35	Inrikes	37	RTV	39	RTV	34	RTV	33
L arb m	24	L arb m	27	Miljö	38	L arb m	33	Utrikes	30
Utrikes	24	Platsann	27	Utrikes	34	Utrikes	30	L arb m	30
Miljö	23	Utrikes	25	L arb m	31	Miljö	30	Miljö	27
Platsann	22	L aff ann	25	Skolfr	28	Platsann	25	Platsan	25
Riks reg	22	Veckoan	24	Platsann	26	Riks reg	24	Skolfr	23
Sport	21	Sport	22	Kom pol	25	Skolfr	24	Nöjen	21
L aff ann	21	Konsum	19	L aff ann	25	Ekonomi	22	Laffann	20
Veckoan	21	Skolfr	18	Riks reg	24	Konsum	21	Riksreg	20

B. Det minst viktiga

1979	mkt	1983	mkt	1987	mkt	1991	mkt	1995	mkt
Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt
Serier	6	Mode	8	Samliv	9	Matlagn	7	Matlagn	8
Musik	6	Pop vet	7	Org/för	8	Samliv	6	Kändis	7
Samliv	6	Kändis	7	Kändis	8	Kändis	6	Mode	6
Mode	5	Korsord	7	Mode	8	Mode	5	Heminr	5
Pop vet	5	Samliv	5	Heminr	6	Heminr	5	Samliv	5
Novell	2	Novell	2	Novell	2	Novell	3	Novell	1

Men det sker trots allt förändringar. Vissa ämnen ökar någorlunda stadigt, vissa pendlar upp och ner medan andra är förhållandevis stabila. För att sammanfatta detta har nedanstående uppställning gjorts (figur 2). Den visar jämförelsen mellan ämnenas rangordning de fem åren.

Vi kan här se att det endast är fem ämnen som ökat under perioden medan fyra har minskat. De allra flesta är stabila, 16 stycken, medan 11 är instabila (musik är inte med på grund av att det ämnet tidigare bestod av två, nämligen musik/teater). Vad är det då som skapar ett sådant mönster? Det finns givetvis en mängd förklaringar till detta men i det följande skall endast några få uppmärksammas mot bakgrund av vad som tidigare berörts. Det första kan benämnas samhällsnorm. Denna anger var som är eller bör vara viktigt. Det verkar vara en allmän norm att t ex inrikesnyheter och utrikesnyheter är viktiga (jfr Hadenius/Weibull, 1994). Men en norm av detta slag kan givetvis variera över tid.

**Figur 2 Innehållskategoriernas stabilitet**

Rangordning	Ökande	Minskande	Stabila	Instabila
Hög rang 1-9	Nöjen		Inrikesnyheter Utrikesnyheter Miljöfrågor Lokal arb m Skolfrågor Radio/TV Konsumentuppl	Olyckor o brott
Medelhög rang 10-19	Ekonomi o hand Familjenyheter		Insändare Fastighetsann Lokala arb plats	Riksdag o reg Kommunpolitik Lok affärsann Veckoannonser Platsannonser
Medellåg rang 20-29	Debattartiklar Populärvetensk	Sport Stat o komm ann	Ledare o komm Kultur Org o förening	Allm pryltorg Fackliga frågor
Låg rang 30-39	Känt folk	Heminredning Matlagning	Serier Novell Samlevnad Mode Korsord/tävling	

**Kommentar:** Rangordningen är baserad på medeltalet. Ökande innebär att ämnet måste ha ökat vid minst tre tillfällen, varav ett mellan 1991 och 1995. Minskande innebär att ämnet måste ha minskat vid minst tre tillfällen varav ett mellan 1991 och 1995. Stabila innebär att ämnet inte får variera med mer än fyra skalsteg över perioden och instabila innebär att ämnena varierar med minst fem skalsteg.

Den andra förklaringen är position i livscykel. Vid en viss ålder är vissa ämnen viktigare. Som exempel kan nämnas nöjen för ungdomar, skolfrågor för föräldrar till barn i skolåldern och kommunpolitik för medelålders. Förändringarna över tid kan då ha sin bakgrund i att de olika grupperna har olika storlek och därmed få olika genomslag i den totala viktighetsbedömningen.

En tredje förklaring är sociala roller, t ex kön. Vi visade tidigare att det är skillnad mellan vad män anser och vad kvinnor anser t ex vad gäller sportmaterial och annonser. Dessa kategorier kan påverkas av att sådana positioner, t ex könsrollerna, kan ändras över tid.

Slutligen får vi inte glömma mediernas egen påverkan. Denna s k dagordningseffekt innebär att medier bygger upp olika ämnesområden som vi för-

håller oss till. Därifrån till att också så småningom anse dessa ämnen viktiga är steget inte långt.

Dessutom griper förklaringarna in i varandra så att normen kan vara mer eller mindre stark beroende av livscykel- och samhällsposition liksom samhällspositionen upplevs olika i skilda livscykelpositioner. Mediernas påverkan är också sannolikt olika på människor i skilda positioner. För att kunna förklara förändringar mellan åren måste vi därför ta med skillnader i ovanstående mellan åren. Andelen personer i olika samhällspositioner är ungefär densamma under perioden, liksom andelen i livscykelpositionen. Till detta kommer möjligheten av att det rör sig om generationsfenomen men detta senare kommer inte här att uppmärksammas.

Däremot kan vi mycket väl ha förändringar i vilka ämnen som medierna väljer att behandla (eller av verkligheten tvingas att behandla) och vi kan ha förändringar av normen. Detta senare torde då vara kraftigast i den unga generationen.

Man har diskuterat morgontidningarnas funktioner och ibland hävdad att funktionen gått mot utnyttjande av lättare material på bekostnad av det tyngre. Detta har haft visst stöd i undersökningar av den här typen där det ju visat sig att dagstidningens viktighet sjunkit. Därför har vi jämfört viktigheten i vad vi kallar tungt material, lätt material och annonsmaterial för att se om ökad viktighet för det lättare materialet stämmer (tabell 6).

**Tabell 6**      **Genomsnittliga medeltal för tungt och lätt material samt annonser 1979, 1983, 1987, 1991 och 1995 (medeltal)**

	1979	1983	1987	1991	1995
Tungt material	5.3	5.1	5.3	5.2	5.1
Lätt material	4.8	4.9	4.7	4.8	4.7
Annonsmaterial	5.0	5.1	4.7	4.7	4.7

**Kommentar:** Med tungt material avses: inrikesnyheter, ekonomi och handel, riksdag och regering, ledare/kommentarer samt miljöfrågor. Med lätt material avses: sport, olyckor och brott, nöjen, serier samt radio och TV. Annonsmaterialet består av veckoannonser, lokala affärsannonser, platsannonser, pryltorg, fastighetsannonser samt statliga och kommunala annonser.

Antagandet får inte stöd i tabellen. Något mönster i utnyttjandet av tungt, lätt och annonsmaterial går ej att finna. Möjligen kan man se en total ned-



gång för alla tre kategorierna vilket möjligen stöder tesen om hela dagstidningens minskade viktighet.

## **Skillnad mellan prenumeranter och icke-prenumeranter**

En fråga som återkommer i diskussionen är i vilken mån den minskande prenumerationen som vi haft i Sverige från 1988/89 (*MedieSverige 1995*; Wadbring, 1996) kan bero på en förändrad syn på innehållet i dagstidningarna. Därför görs en jämförelse mellan prenumeranters och icke-prenumeranters rangordningar över de 37 innehållskategorierna med start 1987, då andelen prenumeranter var som högst. Rangordningskorrelationskoefficienten Rho gav 0.93 såväl 1987 som 1991 och 1995 (rho varierar mellan 1.0 och -1.0 där 1.0 är identisk rangordning). Detta innebär dels att skillnaden i rangordningen av materialet är nästan identisk samt att skillnaden inte ökar över tid. Däremot har icke-prenumeranterna en lägre total viktighet (andelen som anser mycket eller ganska viktigt är genomsnittligt för prenumeranterna 41 procent och för icke-prenumeranterna 36 procent) vilket tyder på att de totalt sett värderar tidningen lägre.

Den lilla skillnad som dock finns kan illustreras med de enda ämnen där icke-prenumeranterna har ett högre medeltal för åren 1987, 1991 och 1995:

- ◆ 1987: Allmänhetens pryltorg
- ◆ 1991: Serier, samlevnad och platsannonser
- ◆ 1995: Lokal arbetsmarknad, lokala arbetsplatser, serier, platsannonser, fastighetsannonser samt allmänhetens pryltorg.

Ovanstående visar att icke-prenumeranterna i högre grad är unga samt arbetslösa. Detta torde innebära att det inte är bedömningen av tidningens innehåll som är avgörande för prenumerationen utan att det beror på ekonomiska orsaker som t ex arbetslöshet. Detta då parat med en lägre viktighetsgrad på tidningens innehåll totalt sett.

## Sammanfattning

Vi har i denna framställning kunnat konstatera att den sammantagna viktigheten av dagspressens innehåll har sjunkit under de senaste 16 åren. Efter som det är allmänheten som besvarat våra frågor skulle detta tillsammans med en något sjunkande prenumeration från 1988/89, kunna tyda på att dagstidningarna blivit något mindre viktiga. Men det skall tilläggas att det mera bestående intrycket är en hög stabilitet. De viktigaste ämnena liksom de minst viktiga är ungefär desamma över åren.

De långtidstrender som kunnat iakttas är att nöjen, ekonomi/handel, familjenyheter, debattartiklar, populärvetenskap samt känt folk på orten har ökat i viktighet medan sport, statliga och kommunala annonser, heminredning samt matlagning blivit mindre viktiga. Vi har också kunnat se att lågkonjunkturen gör sig påmind i att arbetsmarknaden blivit viktigare kanske främst för dem som är utestängda från den.

## Referenser

- Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (1995) (red): *MedieSverige 1995*. Göteborg: Nordicom-Sverige
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1994) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Stockholm: Bonniers
- Strid, Jan (1978) *Ungdomar och tidningsläsning*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Strid, Jan (1991) Dagspressinnehållets viktighet. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet
- Strid, Jan och Weibull, Lennart (1984) *Läsvanor och läsintressen 1979-1983*. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela (1996) Tidningsläsning igår och idag. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (1996) *Mitt i nittiontalet*. Göteborg: SOM-institutet
- Weibull, Lennart (1983) *Dagspressens läsare*. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

# BIOGRAFPUBLIKEN 1988 - 1995

MARINA GHERSETTI

Biograffilmens utveckling i Sverige och dess betydelse för det svenska kulturlivet har beskrivits och dokumenterats av ett flertal författare; Rune Waldekrantz, Leif Furhammar och Joel Ohlsson är några. Mindre uppmärksamhet har emellertid ägnats biopubliken. Kanske beror detta på att intresset för vilka som gått på bio och på vilka filmer varit måttligt så länge salongerna var välfyllda och tillströmningen riklig. Men med en ständigt minskande publik har dessa frågor aktualiserats.

Syftet med denna artikel är att översiktligt kartlägga 1990-talets biopublik. Hur många av svenskarna går på bio och hur ofta? Vilka individuella förutsättningar och omständigheter påverkar människors biovanor? Finns exempelvis skillnader mellan kvinnors och mäns biovanor, mellan äldre och yngre besökare, mellan stadsbor och landsortsbefolkning? För att kunna urskilja eventuella förändringar över tid bygger artikeln på jämförande tidsstudier.

## **Den svenska biopubliken 1956 till 1995**

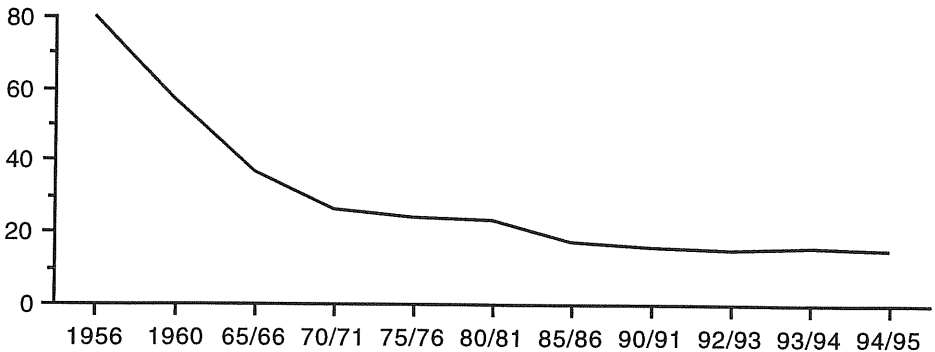
Det i särklass största publikrekordet inträffade 1956 då svenska biografer hade 80 miljoner besökare. Rekordet detta år skulle emellertid inte komma att upprepas. 1956 utmärker sig nämligen också som startpunkt för en mycket dramatisk och ihållande nedgång för biografbesöken i Sverige (Furhammar 1991).

Redan 1963, några få år efter televisionens inträde på den svenska mediemarknaden, hade antalet biobesök halverats till 40 miljoner (Björkegren 1994). Under 1960-, 70- och 80-talen fortsatte de ständigt vikande publiksiffrorna. Biljettpriserna höjdes och repertoaren anpassades allt mer till den ungdomspublik som förblivit biograffilmen trogen sedan 50-talet. De flesta kassasuccéerna var utländska, flertalet med amerikanskt ursprung.

De sjunkande publiksiffrorna följdes av en nedläggning av biograflokaler. Biografbranschens utbud riktades alltmer in på vissa publikgrupper och på

breda filmer som kunde förväntas dra en stor publik. Antalet filmer som visats per år i Sverige har kännetecknats av en ihållande minskning.

**Figur 1** Antal biobesök per år 1956 - 1994/95 (miljoner)



**Källa:** Reimer 1995 (bearbetning)

Med 80-talet introducerades ytterligare ett nytt medium som konkurrerade om den filmintresserade publiken, nämligen videomediet. Videon blev för många en hembio. 1994 hade 70 procent av svenska befolkningen tillgång till en videobandspelare i bostaden (Anshelm 1995). Samtidigt mångdubblades de nationella TV-kanalernas filmutbud under senare hälften av 80-talet och med avregleringen av TV-marknaden startades satellitdistribuerade filmkanaler. Svensk TV-publik kunde 1993 ta emot elva långfilmskanaler, åtta av dessa distribuerades genom kabelnät (Findahl 1995). Marknaden för köpfilm började snabbt att växa (Anshelm 1995). Biografbesöken sjönk från 20 miljoner till 15 miljoner under 80-talet.

Säsongen 1992/93 var det sämsta publikåret någonsin för biograferna i Sverige. För första gången kröp antalet besök under 15 miljonersträcket. Under den påföljande säsongen gick besökskurvan tillfälligt upp för att sedan återigen sjunka till 15,5 miljoner säsongen 94/95.

### **Biopubliken — förändringar under senare år**

Undersökningens syfte är att beskriva sammansättningen i den svenska biopubliken, om denna har förändrats över tid och i så fall hur. Ett flertal tidigare undersökningar har tagit fasta vid volymen i biobesöken, dvs hur stor publiken har varit, antingen för en genomsnittlig dag eller för något längre

tidsperioder (Mediebarometer 1995). Ambitionen i denna rapport är att även studera kvaliteter hos publiken, att försöka få kunskap om dess karaktär, och om denna ändrats över tid.

För att kunna spåra eventuella förändringar har jämförelser gjorts mellan mätningar utförda vid fyra olika tillfällen. Det statistiska material som framtagits är hämtat från SOM-undersökningarna 1988, 1991, 1994 och 1995. I artikeln dras vid några tillfällen paralleller mellan SOM-materialet och statistiska uppgifter från Svenska Filminstitutet. De sistnämnda baseras på säsongsvisa mätningar, dvs tolv månaders perioder som inkluderar en höst- och en vårsäsong. Mätperioderna för de två typerna av data är således inte identiska. När paralleller dras, görs detta endast i syfte att visa på tendenser. Direkta jämförelser görs inte.

### De flesta går på bio, men sällan

En av de många frågorna i SOM-undersökningen tar fasta vid om och hur ofta man går på bio. Frågan avser biobesök under de senaste tolv månaderna. Svartalternativen ger en ganska detaljerad bild av de svarandes biovanor.

**Tabell 1 Biobesök, detaljerad översikt 1988 - 1995, svenskar 15 - 75 år, procent**

	1988	1991	1994	1995
Ingen gång	41	38	39	38
Någon gång under året	17	20	20	20
Någon gång i halvåret	12	14	12	12
Någon gång i kvartalet	15	14	14	16
Någon gång i månaden	12	12	12	11
Någon gång i veckan	2	2	2	2
Flera gånger i veckan	1	0	0	0
Summa	100	100	99	99
Antal	1512	1499	1635	1655

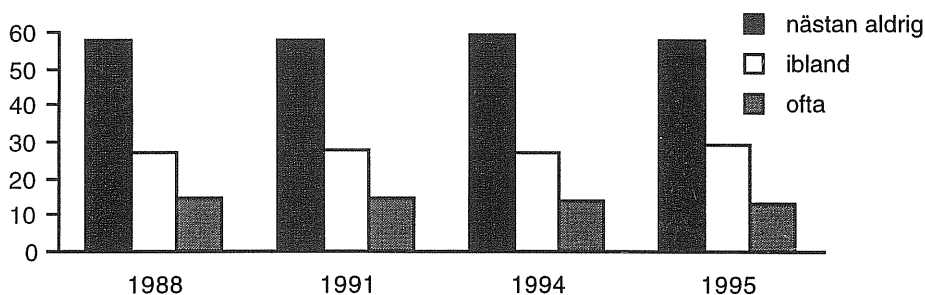
**Anm.:** SOM-undersökningarna 1988, 1991, 1994, 1995

En dryg tredjedel, 38 procent, av svenskarna gick 1995 överhuvudtaget inte på bio, endast två procent gick minst en gång i veckan. Siffrorna är nästan identiska för de granskade åren, även om det skett en svag minskning inom den grupp som aldrig gått på bio under det senaste året. De flesta svenskar

som går på bio verkar begränsa sig till några få besök om året; någon gång i halvåret eller i kvartalet.

I den fortsatta framställningen samlas de ovanstående sju intervallen på hur ofta man går på bio i tre mer övergripande grupper, nämligen nästan aldrig (aldrig, någon gång under året), ibland (någon gång i halvåret, någon gång i kvartalet) och ofta (minst någon gång i månaden). De innebär givetvis grövre mått på biobesök än de sju ursprungliga, men medför samtidigt fördelen att inom sig inkludera tillräckligt många personer för att de uppgifter som redovisas skall vara statistiskt representativa.

**Figur 2 Biobesök, övergripande grupper 1988 - 1995, svenskar 15 - 75 år, procent**



Med dessa tre nya grupper som utgångspunkt finner man att runt 60 procent av den svenska befolkningen 1995 nästan aldrig gått på bio under de senaste tolv månaderna (figur 2). En knapp tredjedel hade gått på bio ibland under samma år; med andra ord någon gång i halvåret, i kvartalet eller i månaden. Endast 13 procent gick minst någon gång i månaden eller oftare.

Mellan åren 1988 och 1995 har inga större förändringar inträffat vad gäller genomsnittssvenskens benägenhet att se film på biograf. Andelarna som nästan aldrig, ibland eller ofta gått på bio är så gott som identiska mellan de fyra jämförda åren.

### Vad styr biobesöken — några förklaringsfaktorer

Ett antal olika faktorer styr människors benägenhet att gå på bio. En första förutsättning för biografbesök är naturligt nog tillgång till biografier och biografaffilm. Om det geografiska avståndet mellan publiken och utbudet blir för stort ökar sannolikheten för att publiken hellre gör något annat än att gå

på bio. Den första gruppen av faktorer kan således sägas vara förknippade med *egenskaper hos biografbranschen*.

Andra faktorer sammanhänger med *egenskaper hos den enskilde individen*. Hit kan man bland annat räkna hans eller hennes *livsform*. Med livsform menas exempelvis utbildning, ekonomisk situation, bostadsort och klasstillhörighet. Till individuella faktorer måste även räknas kön och ålder, vilka utgör vad man kan kalla individens *livssituation*. Här avses inte kön och ålder i biologisk mening, utan snarare faktorernas sociala betydelse för individen. Kön och ålder skall alltså uppfattas som faktorer vilka påverkar individens sociala roller och därmed också möjligheter och beteende. Tillsammans är både livssituation och livsform avgörande för den *livsstil* individen väljer, dvs den intresseinriktning som styr individens mindre pliktfyllda aktiviteter. En persons livsstil kan variera eller ändras beroende på förändringar i livsformen eller i livssituationen.

En tredje grupp faktorer är slutligen förknippade med *egenskaper hos övriga medier* som finns tillgängliga för publiken som hyrvideo, köpvideo eller televisionens filmkanaler. Dessa medier skiljer sig från biograffilmen på framför allt två avgörande sätt. För det första till formatet; en TV-skärm kan svårligen mäta sig med bioduken när det gäller kvalitet i ljud och bild. För det andra är både television och video medier man utnyttjar i hemmen, medan biograffilmen kräver av publiken att den förflyttar sig ut i en offentlig miljö. Ur publikens synsätt har således alla filmmedierna sina för- och nackdelar. Biograffilmen lockar med sitt större och bättre format. Televisionen och videofilmen lockar med hemmiljön.

I den fortsatta framställningen kommer de ovan nämnda faktorernas betydelse för biografbesöken att analyseras. Samtliga faktorer antas påverka den enskilde individens filmintresse och biobesök, antingen var för sig eller i samspel.

### **Storstadsbor flitigast biobesökare**

Några av faktorerna ovan sammanhänger med varandra på ett uppenbart sätt. Storleken på en persons bostadsort har naturligtvis samband med antalet biografsalonger och därmed filmutbudet han eller hon har tillgång till, och sannolikt även med tillgången till hyr- och köpvideokassetter.

Biosäsongen 1994/95 fanns det i Sverige 1.172 biografsalonger. Vid en internationell jämförelse är Sverige idag Europas biograftätaste land, mätt i antal invånare per biografsalong (Heurling 1993). Det totala antalet biograf-

salonger har emellertid sjunkit i takt med den minskande publik tillströmningen. Antalet var som lägst 1987/88 med 1.112 salonger. Som en jämförelse kan nämnas att vi i Sverige hade omkring dubbelt så många säsongen 1963/64, nämligen 2.157 salonger.

Minskningen har ända fram till 94/95 främst drabbat salonger med få föreställningar per vecka. Dessa har i första hand funnits på landsorten. Från och med mitten på 80-talet har det däremot skett en ökning av antalet salonger i storstäderna genom satsning på så kallade multibiografer, dvs biografpalats med många men relativt små salonger.

**Tabell 2 Biobesök relaterat till bostadsort 1988 - 1995, procent**

		1988	1991	1994	1995
<b>Landsbygd</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	69	67	73	67
	ibland	22	24	20	20
	ofta	9	9	7	13
<b>Tätort</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	58	61	64	61
	ibland	26	26	24	29
	ofta	16	13	12	10
<b>Stad</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	53	50	50	52
	ibland	31	32	32	32
	ofta	17	18	18	16
<b>Antal</b>		<b>1512</b>	<b>1499</b>	<b>1635</b>	<b>1655</b>

**Anm.:** SOM-undersökningarna 1988, 1991, 1994, 1995

Biograftätheten är ojämn mellan landsbygd, tätort och stad och ger naturligt nog utslag i antalet biografbesök. Föga överraskande är antalet biobesök som lägst på landsbygden och som högst i städerna. 1995 gick varannan stadsbo på bio minst någon gång i halvåret, var sjätte gick minst någon gång i månaden.

En jämförelse mellan de fyra undersökningsåren ger att antalet biografbesök varit relativt konstant på landsbygden medan de minskat något i tätorterna, främst bland de som gått på bio ofta. Samtidigt ökade besöken i städerna fram till 1994, både bland de flitigaste besökarna och bland de mer halvreguljära. Under 1995 minskade stadsbor som ofta gått på bio sina besök något.



Förändringarna är relativt små men tendenserna tydliga. Bostadsortens storlek har stor betydelse för tillgång till biografier och således för filmutbudet. Dessa båda faktorer påverkar i sin tur antalet och frekvensen i biobesöken. I den fortsatta presentationen kommer därför analysen av de övriga faktorerna delvis att göras mot bakgrund av bostadsort.

### Ungdomar minskar sina biobesök

Ju äldre publiken är, desto mindre benägen är den att se film på biograf. Åldern är en faktor som markant påverkar biobesöken. 1988 var andelen personer mellan 65 och 75 år som nästan aldrig gick på bio nio gånger större (94 procent) än samma andel personer mellan 15 och 24 år (tio procent).

**Tabell 3 Biobesök i förhållande till ålder 1988 - 1995, procent**

		1988	1991	1994	1995
<b>15-24 år</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	10	13	17	19
	ibland	40	34	47	46
	ofta	51	53	36	35
<b>25-44 år</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	55	53	54	55
	ibland	35	37	33	32
	ofta	11	10	13	13
<b>45-64 år</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	80	75	74	70
	ibland	18	22	19	24
	ofta	2	3	7	6
<b>65-75 år</b>					
Besöker bio	nästan aldrig	94	88	87	89
	ibland	6	10	9	7
	ofta	0	2	5	5
<b>Antal</b>		<b>1506</b>	<b>1495</b>	<b>1635</b>	<b>1655</b>

**Anm.:** SOM-undersökningarna 1988, 1991, 1994, 1995

Som tidigare påpekats, var ungdomarna den del av publiken som i det längsta förblev biograffilmen trogen. Enligt massmedieforskaren Bo Reimer är en förklaring till detta att ungdomar i större utsträckning än andra åldersgrupper rör sig i vad man kan kalla samhällets offentliga sfär (1994). Den

offentliga sfären är den, som till skillnad från den privata sfären, omfattar miljöer utanför hemmet. Hit hör biografen.

När man jämför biobesöken inom de olika åldersgrupperna över tid, så är det mest slående resultatet att ungdomspubliken markant minskat sina biobesök, framför allt under 90-talet. Andelen ungdomar som nästan aldrig går på bio ökade mellan 1988 och 1995 från tio procent till 19 procent. Den största förändringen inom denna åldersgrupp är emellertid den stora minskningen från 53 procent 1991 till 35 procent 1995 bland de som går på bio ofta. Under samma treårsperiod ökade antalet ungdomar som går på bio ibland från 34 procent till 46 procent.

**Tabell 4 Biobesök bland de som går ofta i förhållande till ålder och bostadsområde 1988 - 1995, procent**

	1988	1991	1994	1995
<b>15-24 år</b>				
Landsbygd	39	42	28	37
Tätort	56	51	37	31
Stad	52	59	37	37
<i>Totalt</i>	<i>51</i>	<i>53</i>	<i>36</i>	<i>35</i>
<b>25-44 år</b>				
Landsbygd	4	8	6	8
Tätort	7	6	9	6
Stad	16	14	20	22
<i>Totalt</i>	<i>11</i>	<i>10</i>	<i>13</i>	<i>13</i>
<b>45-64 år</b>				
Landsbygd	0	0	4	7
Tätort	2	4	3	6
Stad	3	5	13	6
<i>Totalt</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>7</i>	<i>6</i>
<b>65-75 år</b>				
Landsbygd	0	0	5	8
Tätort	0	1	7	5
Stad	0	4	4	4
<i>Totalt</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>5</i>	<i>5</i>

Anm.: SOM-undersökningarna 1988, 1991, 1994, 1995

Färre ungdomar gick alltså på bio 1995 än 1988. Siffrorna betyder dock inte att ungdomarna har lämnat biografen. Tvärt om är ungdomarna den grupp som fortfarande går på bio mest av alla åldersgrupper. En trolig förklaring till deras flitiga biobesökande kan vara att aktiviteten inom denna ål-

dersgrupp har en viktig social funktion. Ungdomar träffas och umgås genom att gå på bio. Det är alltså inte säkert att filmutbudet är den faktor som i första hand lockar ungdomarna till biograferna.

Inom övriga åldersgrupper har biografbesöken ökat något under 90-talet bland de som går ofta på bio. Särskilt tydlig är ökningen i de två äldre åldersgrupperna. På de senaste årens biorepertoar har återfunnits ett antal filmer som behandlat ämnen som kanske främst riktat sig till en mogen biopublik. Även om dessa filmer inte nödvändigtvis hamnat bland de publikmässigt mest framgångsrika, kan de ändå ha bidragit till att den äldre publiken i större utsträckning sökt sig till biograferna.

Både bostadsort och ålder är faktorer som har visat sig ha betydelse för människors benägenhet att gå på bio. Ytterligare en faktor som kan tänkas påverka är kön. Det visar sig emellertid att biobesöken fördelar sig i stort sett lika mellan kvinnor och män. I ett riksgenomsnitt uppger runt 60 procent av båda könen att de aldrig gått på bio under de senaste 12 månaderna, knappt 30 procent att de gått ibland och runt 15 procent att de gått ofta. Fördelningen är konstant för samtliga undersökta år (Jmf Ghersetti 1996).

Så långt i analysen har man dock inte kunnat utläsa om bostadsort, kön eller ålder har olika stor effekt på biobesöken. I nedanstående tabell har de tre faktorernas effekt jämförts hos publik som går på bio ofta för åren 1988 och 1995.

**Tabell 5 Effekt av kön, ålder och bostadsort på biobesök, 1988 och 1995 procent**

	1988			1995			
	Kvinnor	Män		Kvinnor	Män		
Landsbygd	10	9	1	Landsbygd	15	11	4
Stad	17	17	0	Stad	17	14	3
	-7	-8			-2	-3	
	15-24 år	45-64 år		15-24 år	45-64 år		
Landsbygd	39	0	39	Landsbygd	37	7	30
Stad	52	3	49	Stad	37	6	31
	-13	-3			0	1	

**Anm.:** SOM-undersökningarna 1988, 1995

**Kommentar:** Effektmåten i tabellen visar andelen kvinnor minus andelen män, respektive andelen 15-24 år minus andelen 45-64 år. Likaså visar effektmåten för bostadsort andelen landsbygdsbor minus andelen stadsbor.

För de båda åren finner man att åldersfaktorn är den faktor som har störst betydelse av de tre för människors benägenhet att gå på bio. Biografbesök är således en åldersbunden aktivitet, ett resultat som stödjer antagandet att biobesök som ett sätt att träffas och umgås styr ungdomarnas biovanor. Bostadsort, och därmed tillgången till biografier och filmer, styr biobesöken i andra hand. Minst effekt har faktorn kön, vilket bör kunna tolkas som att både män och kvinnor finner lika stort nöje i att gå på bio.

## **Biobesök som livsstil**

Ett fritidsintresse eller ett beteende som förknippas med någon form för fritidsaktivitet, som exempelvis biobesök, kan ofta samspela med andra fritidsintressen som man ägnar sig mer eller mindre åt. Man använder i detta sammanhang ofta begreppet livsstil för att beskriva vad som skiljer beteendet hos en grupp människor från en annan. Till skillnad från livsform och livssituation, som ur ett sociologiskt perspektiv kan tänkas påverka individens förutsättningar och möjligheter att gå på bio, antyder livsstilen snarare en individuell intresseinriktning. Den senare kan tänkas säga något mer om allmänhetens orientering i förhållande till film.

Ett sätt att undersöka om biografbesök tillhör en särskild livsstil är att mäta sambandet mellan biobesök och andra fritidsaktiviteter. Genom att jämföra livsstilmönster för två olika år kan man dessutom få en uppfattning om i vilken utsträckning livsstilarna är konstanta över tid. I SOM-undersökningarna 1988 och 1994 återkom tolv identiska fritidsaktiviteter som den svarande kunde ägna sig åt i olika stor utsträckning. Biobesök var en av dessa aktiviteter. (Se tabell A i bilaga.)

En faktoranalys för respektive år visar att biobesök som fritidsaktivitet har starkast statistiskt samband med andra nöjesbetonade aktiviteter, som att gå på restaurang eller att hyra videofilm. Detta kan tolkas som att de flesta som gått på bio under 1988 och 1994 främst tillfredsställt behovet av underhållning genom sina biografbesök. Mönstret är lika tydligt för de båda åren även om sambanden mellan de olika nöjesaktiviteterna är något starkare 1994 än 1988.

Det bör emellertid noteras att biobesök också uppvisar statistiskt samband, om än svagt, med aktiviteter av mer kulturell art, som att gå på teater, läsa böcker och diskutera politik. Sambandet är relativt sett starkare för 1994 än för 1988. Överlag kan man konstatera att livsstilarna, så som de definierats här, är konstanta över tid. (För en mer detaljerad analys av biografbesök och livsstilar se Gherseti 1996.)

## Repertoarens betydelse

Naturligtvis är inte tillgången till biografer och ett stort antal filmtitlar de enda faktorer hos biografbranschen som påverkar antalet biobesök. Stor betydelse har sannolikt även utbudets sammansättning.

Statistik från Svenska Filminstitutet visar att de tio publikmässigt mest framgångsrika filmerna, för var och ett av de år som granskats här, dragit mellan 40 och 50 procent av den totala biopubliken. Detta är en uppgift som bekräftar branschens satsning på, och möjligtvis även beroende av, ett fåtal säkra kort på repertoaren. Bland de mest populära filmerna är komedi-, thriller- och barnfilmsgenrerna särskilt framträdande. Nästan hälften av den svenska publiken har för respektive år prioriterat dessa typer av filmer framför repertoarens övriga utbud (Svenska Filminstitutets verksamhetsberättelser 87/88, 1990/91, 1993/94, 1994/95). Även dessa uppgifter ger vissa indikationer om biopublikens sammansättning, nämligen en övervikt av publik som dras till biograferna för underhållningens och spänningens skull, sannolikt en yngre publik.

Någon detaljerad statistik över hur publiken fördelar sig över repertoaren, dvs hur publiksammansättningen ser ut för enskilda filmer, har denna studie inte haft tillgång till. Några slutsatser om hur stor betydelse enskilda filmer har för respektive års biobesök och skiftningar i biopublikens sammansättning kan därför inte dras.

## Konkurrens från andra filmmedier

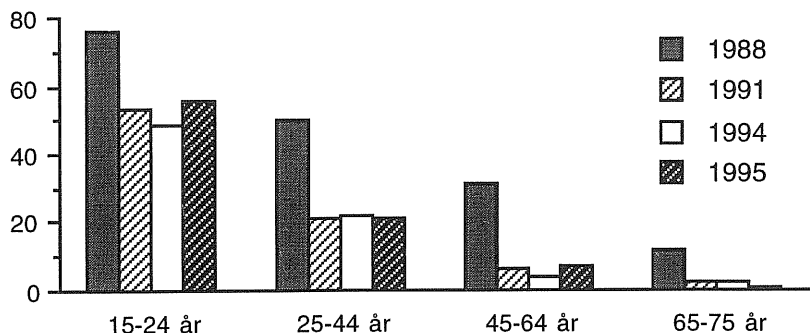
Den största strukturella förändring som inträffat på filmmarknaden under 90-talet är framväxten av ett omfattande filmutbud utanför biograferna, nämligen i form av videofilmen och televisionens filmkanaler. Dessa medier utgör idag tillsammans med biograferna delar i en integrerad filmmarknad (Anshelm 1995). Video- och TV-filmens största konkurrensfaktor gentemot biograffilmen ligger inte, som man kanske kan tro, i ett större eller särskilt annorlunda utbud utan i att publiken i långt större utsträckning själv kan bestämma över när och var den vill se en film.

Videomarknaden utvecklades under 80-talet och nådde sin topp, både volymmässigt och ekonomisk, under slutet på decenniet. Som störst var uthyrningen 1988 då antalet totalt uthyrda kassetter uppgick till 1,2 miljoner.

Uthyrningssiffrorna sjönk dock mycket drastiskt under början på 90-talet, för att 1994 nästan ha halverats jämfört med toppåret 1988.

Helt följdriktigt har också andelen personer som uppgett att de sett/hyrt videofilm minskat betydligt mellan 1988 och 1991, särskilt bland de som uppgett att de hyrt/sett videofilm ofta, oavsett ålder.

**Figur 3** Andel som ofta hyr videofilm 1988 - 1995, i förhållande till ålder



**Kommentar:** 1988 ställdes frågan: Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna sett på video? 1991, 1994 och 1995 ställdes frågan: Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna hyrt videofilm?

Minskningen fortsätter, dock inte lika kraftigt, mellan 1991 och 1994 bland ungdomar och medelålders personer för att sedan stiga svagt 1995. Pensionärer och filmtittare i åldern 25-44 år som ofta hyr videofilmer fortsätter däremot att hyra i samma utsträckning 1994 som 1991. Förklaringen till detta kan vara att de två sistnämnda grupperna mer än övrig filmpublik är hänvisade till filmtittande i hemmet på grund av småbarn eller ovilja att röra sig i offentliga miljöer efter ett visst klockslag.

Om man jämför biobesök och hyra av videofilm över tid bland ungdomar (15-24 år) som ofta tittar på film, finner man att den största nedgången i videotittande ligger mellan 1988 och 1991. Den största nedgången i biografbesök ligger mellan 1991 och 1994. Den mest sannolika förklaringen till dessa minskningar är expansionen av TV:s filmutbud under 90-talet. Mediebarometerna 1994 och 1995 visar att de nya filmkanalerna har störst publik bland barn och ungdomar. En genomsnittlig dag 1994 tittade tio procent av alla mellan 15 och 24 år på någon filmkanal medan motsvarande siffror för biografiffilm var två procent och för hyrvideofilm åtta procent. Av

dessa tre filmmedier hade således TV:s filmkanaler störst publik en genomsnittlig dag bland ungdomar. Under 1995 halverades filmkanalernas andel till fem procent, biotittandet var oförändrat jämfört året innan och hyrvideofilmens andel höjdes till sex procent. Filmkanalernas andel av det totala filmtittandet minskade även inom övriga åldersgrupper under 1995. Jämförelsen mellan de två åren indikerar förändringar vad gäller val av filmmedium, där hyrvideon återtagit publik från televisionens filmkanaler. Det är dock för tidigt att dra några slutsatser om stabiliteten i förändringen.

## Sammanfattning

I artikeln har biografbesökens omfattning och intensitet förklarats utifrån tre grupper av förklaringsfaktorer, nämligen faktorer hos biografbranschen, den enskilde individen och andra medier. Sammanfattningsvis finner man att bostadsortens utbud av biografier, naturligt nog, verkar vara en grundläggande förutsättning för biobesök. En ort utan biografialong har heller ingen repertoar och får med nödvändighet ingen publik.

Av de individrelaterade faktorerna är ålder den mest avgörande för biovanorna. Den grupp som i särklass utmärker sig för att regelbundet och ofta gå på bio, nu som förr, är ungdomar, i synnerhet storstadsungdomar. För denna åldersgrupp har biobesöken sannolikt en icke oväsentlig social funktion. Yngre människor träffas och umgås i samband med biobesök, de går sällan ensamma. Biobesök är något som ingår i en ungdomlig livsstil tillsammans med ett antal andra utåtriktade och nöjesbetonade aktiviteter. En översiktlig genomgång av biorepertoarens mest populära filmer antyder också en inriktning mot ungdomspubliken. Om dessa filmer toppar publikstatistiken därför att de har en stor ungdomspublik eller om dessa filmer sätts på repertoaren för att locka just ungdomar är svårt att säga. Förmodligen är repertoaren ett resultat av både filmernas innehåll och ungdomarnas preferenser.

Det är mot denna bakgrund mycket intressant att notera att biobesöken under senare år minskat mest framför allt bland ungdomar. Minskningen har varit måttlig men tydlig. Förmodligen har utbudet av hyr- och köpvideo samt televisionens nya filmkanaler och satsning på ett utökat filmutbud lockat en del av biografernas ungdomspublik. En sannolik förklaring till att ungdomarna är öppna för att ersätta biograffilmen med andra filmmedier är att filmtittandets sociala funktion är lika stor, kanske till och med större, vad gäller video- och TV-film. Dessa är dessutom mer flexibla än biofilmen i både tid och rum.

Analysen har också gett vid hand att intresset för biografiffilm och benägenheten att gå på bio även finns hos en något äldre och möjligtvis mer kulturellt intresserad publik. Det är mycket som tyder på att biografbesöken hos denna publiken inte lika lätt som bland ungdomarna kan ersättas med andra filmmedier. För delar av publiken verkar alltså film generellt sett snarare ha ett konstnärligt än ett eskapistiskt värde och biografiffilm i synnerhet ha ett kvalitativt värde som inte återfinns i video- eller TV-filmer. Bland denna äldre publik märks sammantaget ingen nedgång i biobesöken på senare år utan snarare en svag ökning.

## Bilaga

**Tabell A Fyra huvudgrupper av fritidsaktiviteter, 1988 och 1994**

	"nöjeslivsstil"		"friluftslivsstil"		"kulturlivsstil"		"hemmalivsstil"	
	1988	1994	1988	1994	1988	1994	1988	1994
gått på bio	0.74	0.80	0.08	0.12	0.39	0.24	0.07	-0.01
gått på restaurang, pub, bar	0.65	0.75	0.19	0.25	0.30	-0.04	0.04	0.02
hyrt/sett video	0.62	0.77	0.08	-0.05	-0.19	-0.02	0.37	0.03
idkat friluftsliv	-0.11	0.06	0.79	0.79	0.11	0.06	-0.02	0.04
motionerat, idrottat	0.27	0.34	0.67	0.60	0.13	-0.04	0.03	0.05
sysslat med trädgårdsarbete	-0.59	-0.49	0.42	0.53	-0.01	0.02	0.19	0.28
diskuterat politik	0.11	0.16	0.34	0.54	0.48	0.26	-0.08	-0.15
gått på teater	0.28	0.30	0.18	0.27	0.67	0.52	-0.01	-0.01
läst en bok	0.10	0.15	0.25	0.35	0.54	0.48	-0.06	-0.09
deltagit i religiöst möte	-0.43	-0.21	-0.11	-0.07	0.59	0.72	0.39	0.18
läst veckotidning	0.12	0.06	-0.01	-0.02	-0.10	0.18	0.85	0.84
spelat på tips, lotto, V75	-0.03	-0.04	0.27	0.06	-0.55	-0.50	0.29	0.57
<i>Förklarad varians (%)</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>12</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>11</i>	<i>9</i>	<i>9</i>

## Referenser

Anshelm, M (1995): Video. Carlsson, U och Anshelm, M (red): *Medie Sverige 1995. Statistik och analys*. Nordicom Sverige 1/1995.

Björkegren, D (1994): *Filmens företag*. Göteborg; Nerenius & Santérus Förlag.

Filminstitutet: *Verksamhetsberättelse 1987/88*.

Filminstitutet: *Verksamhetsåret 1990/91*. Lund 1991.



- Findahl, O (1995): Television. Carlsson, U och Anshelm, M (red): *Medie Sverige 1995. Statistik och analys*. Nordicom Sverige 1/1995.
- Furhammar, L (1991): *Filmen i Sverige. En historia i tio kapitel*. Höganäs; Wiken
- Heurling, B (1993): *Biografen i Sverige*. Stockholm; Svenska Filminstitutet.
- Ghersetti, M (1996): *Jakten på den försvinnande publiken. Om besök och besökare på svenska biografier*. Arbetsrapport nr 56. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Mediebarometer 1994. *MedieNotiser 1/95*. Nordicom-Sverige.
- Mediebarometer 1995. *Medienotiser 1/96*. Nordicom-Sverige.
- Reimer, B (1994): *The Most Common of Practices*. Stockholm; Almqvist & Wiksell International.
- Reimer, B (1995): Film och biografier. Carlsson, U och Anshelm, M (red): *Medie Sverige 1995. Statistik och analys*. Nordicom Sverige 1/1995.
- Svenska Filminstitutet: *Verksamhetsberättelse 1993/1994*. Lund 1994.
- Svenska Filminstitutet: *Verksamhetsberättelse 1994/95*. Lund 1995.



# KÄRNKRAFTSFRÅGANS ÅTERKOMST

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsfrågan ger sig inte. Folkomröstning och flerpartiöverenskommelser har inte hjälpt. Kärnkraften är fortfarande omstridd och i högsta grad en politiserad konfliktfråga i Sverige. Då, på 1970-talet när centerpartiet och Thorbjörn Fälldin förde upp kärnkraften på den politiska dagordningen, gällde debatten hur många reaktorer som skulle byggas, hur en eventuell avvecklingsplan skulle utformas och hur avfallet skulle omhändertas. Idag diskuteras sällan nybyggen av reaktorer. Konflikten gäller istället avvecklingen - om den skall vara avslutad 2010 eller senare, och när den skall inledas, 1998 eller senare. Avfallsfrågan är mindre konfliktfull, men utformningen av ett slutförvar och var det skall lokaliseras förekommer också i debatten.

I SOM-undersökningarna finns material som belyser opinionsutvecklingen på kärnkraftens alla debattområden. Det må gälla användning, avveckling eller avfall. På de följande sidorna skall vi följa opinionsutvecklingen på fyra områden. De två första gäller debattens kärnfråga. När skall avvecklingen vara avslutad respektive påbörjad? Område nummer tre handlar om svenska folkets förtroende för de viktigaste aktörerna när det gäller kärnkraften; en viktig fråga eftersom kampen om kärnkraften i stor utsträckning handlar om förtroende. Det är få människor som har någon egen erfarenhet eller expertkunskap om det debatten gäller. Det fjärde området gäller avfallsfrågan och om ett framtida svenskt slutförvar av det högaktiva avfallet skall vara definitivt slutet och ej åtkomligt eller om det skall utformas så att framtidens människor kan övervaka och eventuellt komma åt avfallet. Den slutförvaringsmetod som kärnkraftsindustrin hittills förordat brukar kallas KBS 3 och innebär en definitiv förslutning av det högaktiva avfallet i kopparkapslar som begravs djupt ned i urberget någonstans i Sverige. Exakt var detta skall ske är ännu inte bestämt.

Vi börjar med att se på opinionen när det gäller den mest omstridda frågan. Skall kärnkraften vara avvecklad år 2010 eller inte? Resultaten i tabell 1 visar att en majoritet av svenska folket besvarade den frågan med ”inte avvecklad” i SOM-undersökningen 1995. Strax över hälften av svarspersonerna ville

använda kärnkraften, inte avveckla den, eller avveckla kärnkraften senare än 2010 (51 procent) mot endast 35 procent som ville avveckla till 2010 eller snabbare.

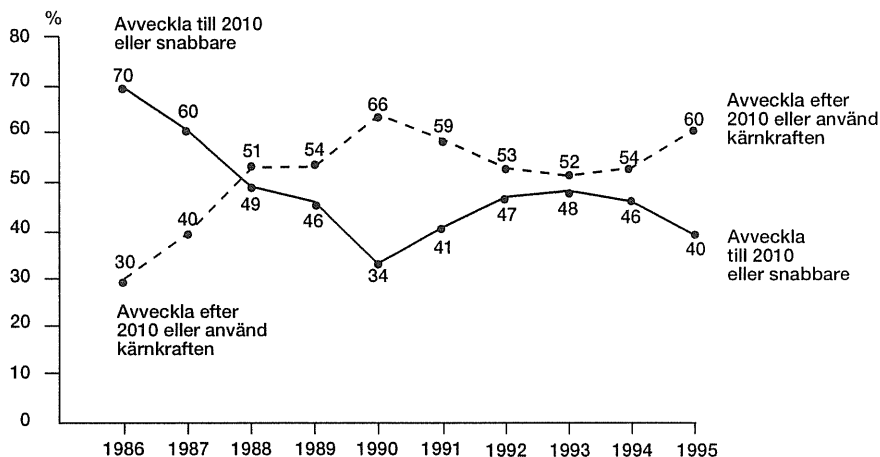
**Tabell 1 Avvecklingsopinionen enligt SOM-studierna (procent)**

**Fråga:** "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

Kärnkraftsåsikt	SOM 86	SOM 87	SOM 88	SOM 89	SOM 90	SOM 91	SOM 92	SOM 93	SOM 94	SOM 95
stoppa kärnkraften omedelbart	15	8	6	6	5	5	5	6	6	5
avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7	9	12	12	10	8
avveckla kärnkraften till år 2010	27	27	21	23	17	19	23	23	23	22
avveckla kärnkraften, men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28	24	24	23	22	29
använd kärnkraften, avveckla den inte	13	16	20	24	27	25	21	21	23	22
ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16	18	15	15	16	14
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1702	1777
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29	33	40	41	39	35
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55	49	45	44	45	51

**Kommentar:** Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

**Figur 1 Avvecklingsopinionen 1986-1995 enligt SOM-mätningarna (procent)**



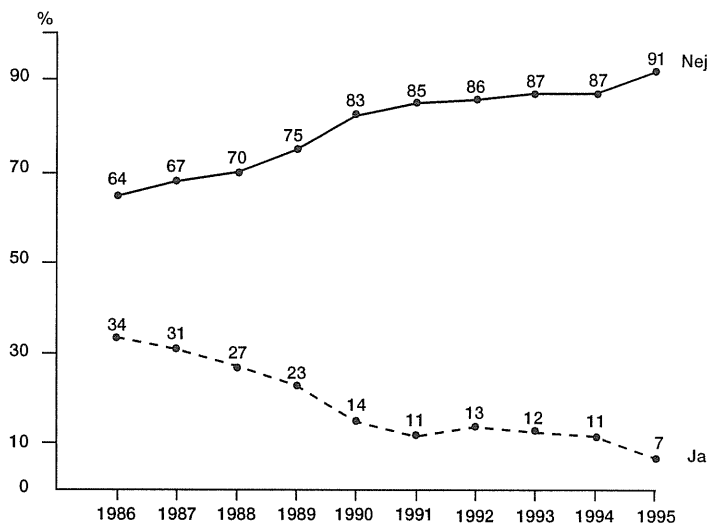
**Kommentar:** Intervjufrågans formulering redovisas i tabell1. Undersökningspersoner utan åsikt är ej medtagna i analysen.

Kärnkraftsanhängarna (=avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften) har gått klart framåt i opinionen under de senaste åren efter att ha tappat något i början av 1990-talet. En övervikt i opinion har dock kärnkraftsanhängarna haft ända sedan 1988 då effekten av Tjernobylylyckan hade klingat av. På hösten 1986, ett halvår efter reaktorhaveriet i Tjernobyli, var kärnkraftsanhängarna i klar minoritet (26 procent) mot hela 61 procent för kärnkraftsmotståndarna (=avveckla till 2010 eller snabbare). Idag är opinionsläget nästan det omvända med en klar övervikt för kärnkraftsanhängarna.

Kärnkraftsmotståndarna är också i klar minoritet när det gäller att tro på att det verkligen blir en kärnkraftsavveckling till år 2010. De flesta svenskar har aldrig trott på en avveckling och de som gjort det har blivit allt färre. Resultaten i figur 2 visar att endast 7 procent av svarspersonerna i 1995 års SOM-studie trodde på en kärnkraftsavveckling till 2010.

## Figur 2 Tro om avveckling 2010 (procent)

**Fråga:** "Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?"

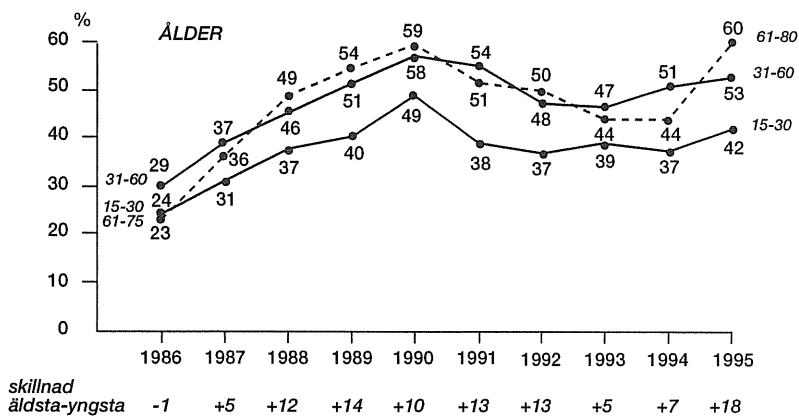
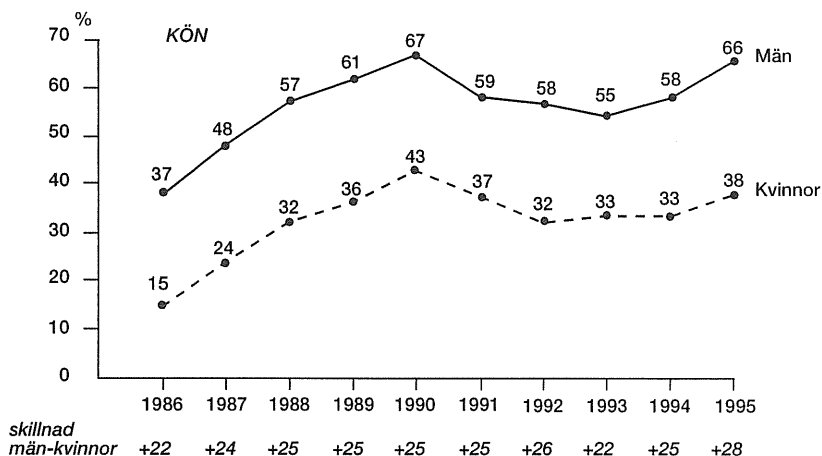


**Kommentar:** Svarsalternativen var ja, absolut; ja troligen; nej, troligen inte och nej, absolut inte. Andelen personer som inte besvarat frågan har genom åren varierat mellan 1 till 4 procent.

Hela 91 procent trodde inte på någon avveckling. De trodde inte politikerna skulle genomföra det som en riksdagsmajoritet uttalat sig för ända sedan folkomröstningen 1980. Tilltron till riksdagens officiella avvecklingsbeslut är alltså så gott som obefintligt i dagens Sverige. Folket tror inte på vad riksdagen säger. De tror det blir tvärtom.

De senaste årens opinionsomkastningar i kärnkraftsfrågan har inte ändrat de grundläggande mönstren när det gäller vilka som tenderar att vara för eller emot kärnkraften. Kvinnor, yngre, norrlänningar och landsbygdsbor är fortfarande mest skeptiska till kärnkraften, precis som de varit ända sedan 1970-talet. Mest positiva till kärnkraften är högre tjänstemän, pensionärer, män och skåningar. Resultaten i figur 3 visar mycket tydligt att könsskillnaderna mellan män och kvinnor håller i sig i kärnkraftsfrågan, liksom skillnaden mellan äldre och yngre personer.

**Figur 3 Andel kärnkraftsanhängare 1986-1995 efter kön och ålder: Kärnkraftsanhängare har definierats som personer som vill avveckla kärnkraften långsammare än till 2010 eller som vill använda kärnkraften, ej avveckla den (procent)**



**Kommentar:** Frågan om kärnkraftsåsikterna i SOM 86 innehöll inget explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt", vilket frågan om kärnkraftsåsikterna gjort i de senare SOM-studierna. Därför har resultaten för SOM-86 justerats proportionellt under antagande av en "ingen bestämd åsikt"-andel som motsvarar den som erhöles i SOM 87. Samtliga svarpersoner ingår i procentbasen.

Mest positiva till kärnkraften är äldre män medan yngre kvinnor är mest negativa. Mönstret känns igen från EU-frågan, där också äldre män och yngre kvinnor har mest olika åsikter. I folkomröstningen 1994 var äldre män mest EU-positiva medan yngre kvinnor var mest EU-negativa. Sambandet är ingen tillfällighet enär väljarnas kärnkraftsåsikter är högt korrelerade med åsikterna om EU. Opinionsmönstret påminner om det gamla patriarkaliska samhället. Äldre män bestämmer. Det var främst äldre män som röstade in Sverige i EU och det är främst äldre män som vill hålla oss kvar i kärnkraftssamhället.

Även när det gäller partisympatierna är gamla sambandsmönster seglivade. Sjuttitalets partimönster gäller fortfarande. Resultaten i tabell 2 visar att sympatisörer till vänsterpartiet, miljöpartiet och centern fortfarande är mest kritiska till kärnkraften, trots att andelen kärnkraftsanhängare även ökat bland dem under senare år, medan fp- och m-sympatisörer är mest kärnkraftsvänliga.

**Tabell 2 Andel kärnkraftsanhängare 1986-1995 bland partiernas sympatisörer (procent)**

parti	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
v	13	17	21	40	45	31	40	25	25	36
s	24	36	46	48	48	50	42	42	42	55
c	7	17	33	34	42	25	18	25	33	35
fp	29	36	55	58	63	46	55	48	56	64
m	49	65	71	71	79	74	66	66	70	74
kds	23	25	32	36	62	38	37	41	53	56
mp	11	16	15	18	26	18	6	11	22	25
nyd	-	-	-	-	-	52	51	53	68	-
totala	26	35	44	48	55	49	45	44	45	51
<b>skillnad</b>										
s-c	+17	+19	+13	+14	+6	+25	+24	+17	+9	+20
m-mp	+38	+49	+56	+53	+53	+56	+60	+55	+48	+49

**Kommentar:** Analysen bygger på samma material som i figur 3. Resultaten för SOM86 har korrigerats för frånvaron av ett "ingen åsikt-alternativ". Partisympati har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti.



Mest splittrade är sympatisörer till socialdemokraterna och kds. I båda fallen har dock opinionen förskjutits i klar kärnkraftpositiv riktning under 1994 och 1995. En majoritet av socialdemokraternas sympatisörer i 1995 års SOM-studie är positiva till att utnyttja kärnkraften längre än till 2010 (55 procent). Det är den största andelen kärnkraftsanshängare som någonsin uppmätts bland sympatisörer i SOM-undersökningarna.

Partimönstret när det gäller väljarnas åsikter om när kärnkraftsavvecklingen bör inledas ser likadant ut som när det gäller väljarnas åsikter om när avvecklingen bör vara avklarad (se tabell 3). Starkast stöd för att avvecklingen bör inledas under innevarande mandatperiod återfinns bland sympatisörer till miljöpartiet och vänsterpartiet (62 respektive 55 procent). Centerpartiets sympatisörer är splittrade med en svag övervikt för att inleda avvecklingen under perioden 1995-1998 (43 procent) mot 36 procent som vill vänta eller inte avveckla alls.

**Tabell 3 När bör kärnkraftsavvecklingen startas? Resultat från RiksSOM 94 och RiksSOM 95 (procent)**

**Fråga:** "Det har diskuterats när kärnkraftsutvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt, när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?"

åsikt om starten på kärnkraftsavvecklingen	bästa parti 1995							samtliga	
	v	s	c	fp	m	kds	mp	Riks SOM95	Riks SOM94
omedelbart	27	12	19	11	7	19	32	16	16
någon gång under perioden 1995-1998	28	18	24	18	12	15	30	19	22
avvecklingen bör starta senare	18	30	25	33	28	39	11	25	20
kärnkraften bör inte avvecklas	13	20	11	25	38	10	10	21	21
ingen bestämd åsikt/vet ej	14	20	21	13	15	17	17	19	21
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	217	498	97	83	431	52	201	1777	1702
andel omedelbart eller under perioden 1995-1998	55	30	43	29	19	34	62	35	38

Övriga partiers sympatisörer är övervägande negativa till att starta kärnkraftsavvecklingen under mandatperioden. Mest negativa är m-sympatisörer (66 procent), men även en majoritet av socialdemokraternas sympatisörer är negativa (50 procent mot 30 procent som är positiva).

Precis som när det gäller avvecklingens slutpunkt har opinionen blivit mer skeptisk när det gäller när avvecklingen bör inledas. Kärnkraftsanhängarna har vunnit ökat stöd. I SOM-undersökningen 1994 ville 38 procent starta under perioden 1995-1998 mot 41 procent som var negativa. Motsvarande resultat 1995 är 35 procent som är positiva till en avvecklingsstart under mandatperioden mot 46 procent som är emot. Motståndet mot en tidig avvecklingsstart har alltså ökat med 5 procentenheter sedan 1994.

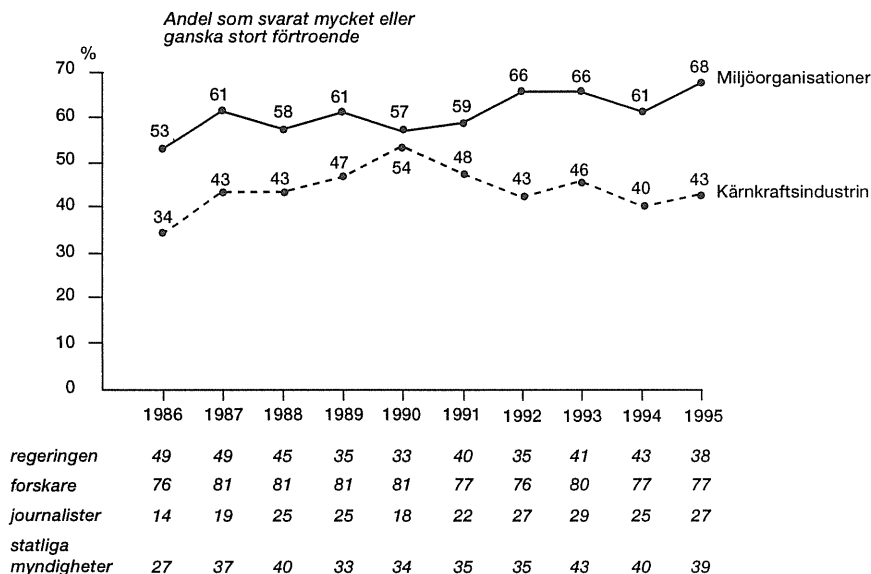
Kärnkraften är i ovanligt hög grad en fråga om förtroende. Få människor har direkt kontakt eller kunskap om de tekniskt-naturvetenskapliga sidorna av kärnkraften. De flesta av oss måste förlita sig på vad olika informatörer och debattörer säger. Därför är vårt förtroende eller brist på förtroende för kärnkraftsdebattens alla deltagare viktigt. Vi vet från grundläggande kommunikationsvetenskaplig forskning att människor inte bara påverkas av vad som sägs utan också av vem som säger det. Vi influeras lättare av budbärare vi har förtroende för. Budbärare med lågt förtroende har en klar uppförsbacke i debatten.

I SOM-undersökningarna har vi årligen sedan 1986 frågat om förtroendet för den energi- och kärnkraftsinformation som olika aktörer står för. De utvalda aktörerna är miljöorganisationer, kärnkraftsindustrin, regeringen, forskare, journalister och statliga myndigheter. Resultaten i figur 4 visar klart att forskare är den grupp som åtnjuter högst förtroende. Omkring 80 procent av svenska folket uppger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskarna. Andelen har varit mycket stabil genom åren.

Lägst förtroende har journalisterna. I 1995 års SOM-undersökning var det endast 27 procent av svars personer som angav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för journalisternas information i energi- och kärnkraftsfrågor. Förtroendesiffrorna är något högre, men inte mycket, för regeringen (38 procent) och statliga myndigheter (39 procent). Regeringens resultat är klart lägre än under åren 1986-1988 då motsvarande siffror var 49-45 procent.

**Figur 4 Förtroende för olika aktörer i kärnkraftsfrågan (procent)**

**Fråga:** "Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?"



**Kommentar:** Enkätfrågan innehöll också svarsalternativen ganska litet och mycket litet förtroende. Samtliga svarpersoner ingår i procentbasen.

Förtroendet för miljöorganisationerna har alltid varit större än för kärnkraftsindustrin. I SOM-studien 1995 angav 68 procent förtroende för miljöorganisationernas kärnkraftsinformation mot endast 43 procent för kärnkraftsindustrins. Jämfört med läget 1990 har förtroendet för miljöorganisationernas information stärkts medan det har försvagats för kärnkraftsindustrin.

Eftersom det finns ett samband mellan aktörförtroende och kärnkraftsåsikt - kärnkraftsanhängare har större förtroende för kärnkraftsindustrin och kärnkraftsmotståndare större förtroende för miljöorganisationer - är det en potentiellt viktig tillgång för kärnkraftsmotståndarna att miljöorganisationer har ett större förtroendekapital än kärnkraftsindustrin. Det betyder bl a att det finns fler kärnkraftsanhängare med förtroende för miljöorganisationers information (60 procent) än kärnkraftsmotståndare med förtroende för information från kärnkraftsindustrin (16 procent). Det är inte lätt för kärnkraftsindustrin att vinna gehör i motståndarlägret med ett så svagt förtroendekapital. Det är tur för kärnkraften att den har andra starka förespråkare bland partier och medier. Kärnkraftsindustrin kan behöva draghjälp i informationsarbetet.

Kampen om årtalen - 2010 och 1998 - är kärnkraftdebattens tungviktsmatch. Det är den som tilldrar sig mest intresse. Avfallsfrågorna röner mycket mindre uppmärksamhet. Vilken kommun som kommer att utväljas för att hysa slutförvaret för det högaktiva avfallet väcker dock visst intresse (som Per Hedberg visar på annat ställe i årets SOM-bok) medan frågan om hur slutförvaret skall vara utformat omgärdas med en mycket stor tystnad. Frågan om slutförvarets utformning är inte politiserad. Partierna har ännu inte tagit ställning för eller emot olika metoder. Uppmärksamheten i massmedierna har också varit begränsad. En studie av dagens opinion om slutförvaringen är en studie av en opolitiserad och sovande opinion.

Resultaten i tabell 4 visar hur svenska folkets åsikter om en åtkomlig eller en icke-åtkomlig slutförvaring förändrats sedan mitten av 1980-talet. Svarsfördelningen varje undersökningsår - med cirka en tredjedel för en definitiv slutförvaring, en tredjedel för en övervakad och åtkomlig förvaring och en tredjedel utan åsikt - är uppenbart lik en ren slumpfördelning, som vi skulle få om människorna inte hade några åsikter utan bara besvarade enkätfrågan på måfå.

**Tabell 4 Slutförvaringsopinionen (procent)**

**Fråga:** "Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla skall slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du"?

slutförvaringsåsikt	SOM87	SOM88	SOM90	SOM92	SOM95
en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden	40	37	30	34	33
slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det	27	33	33	34	33
ingen bestämd åsikt, vet ej	33	30	37	32	34
summa procent	100	100	100	100	100
antal intervjuade	1673	1643	1582	1889	1777
andel definitiv slutförvaring bland personer med en åsikt	60	53	52	48	50

Så illa är det dock knappast. Det finns klara indikationer i datamaterialet på att vi mäter en verklig åsikt, om än en svagt utbredd och förankrad åsikt. Gissningssvar skulle inte skilja sig åt mellan olika grupper av svars personer. Man eller kvinna, ung eller gammal, moderat eller centerpartist, alla skulle de svara likadant om slumpen styrde svaren. Men så är det inte. Resultaten i tabell 5 visar mycket tydligt på klara åsiktsskillnader mellan olika grupper av svars personer; skillnader som vi både känner igen och inte känner igen utifrån debatten om kärnkraftens vara eller inte vara.

**Tabell 5 Åsikt om utformningen av kärnkraftens slutförvar (procent)**

	slutförvaringsåsikt			summa procent	antal personer	opinions- balans, def.- övervakn.
	definitivt ej åtkomligt	övervaknings- bart, åtkomligt	ingen åsikt			
<b><i>kön</i></b>						
man	29	43	28	100	843	-14
kvinna	37	25	38	100	863	+12
<b><i>ålder</i></b>						
15-30	32	34	34	100	458	-2
31-60	33	36	31	100	926	-3
61-80	37	24	39	100	392	+13
<b><i>avvecklingsåsikt</i></b>						
omedelbart	49	14	37	100	92	+35
snabbare än 2010	44	24	32	100	139	+20
2010	32	32	36	100	329	0
långsammare än 2010	31	41	28	100	519	-10
använd kärnkraften	35	43	22	100	398	-8
<b><i>partisympati</i></b>						
v	37	31	32	100	217	+6
s	34	31	35	100	498	+3
c	30	26	44	100	97	+4
fp	33	43	24	100	83	-10
m	33	41	26	100	431	-8
kds	38	31	31	100	52	+7
mp	32	30	38	100	201	+2
<b>samtliga</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>34</b>	<b>100</b>	<b>1777</b>	<b>0</b>

**Kommentar:** Resultaten kommer från 1995 års nationella SOM-undersökning. Förvaringsfrågans formulering återges i tabell 4.

Att vi känner igen några åsiktsmönster är inte underligt med tanke på att åsikterna om slutförvarets utformning är relativt klart korrelerade med åsikterna om när kärnkraften bör vara avvecklad. Kärnkraftsmotståndare lutar åt att vara mer positiva till en definitiv slutförvaring medan kärnkraftsanhängarna tenderar att vara mer positiva till en övervakningsbar lösning. Kvinnor är mer positiva till en definitiv slutförvaring medan män lutar åt en åtkomlig och kontrollerbar förvaringsmetod. Åsiktsskillnaderna mellan könen är dock mindre än när det gäller uppfattningarna om när kärnkraften bör vara avvecklad. När det gäller ålder är mönstret det omvända från det vi känner till från avvecklingsåsikterna. Unga människor, som tenderar att vara mer skeptiska till kärnkraften än äldre, är inte mest positiva till en definitiv slutförvaringsmetod. De är tvärtom de som är minst positiva till en sådan lösning. Yngre personer är mer positiva till en kontrollerbar slutförvaringsmetod. En definitiv lösning är mest populär bland äldre personer.

De partipolitiska mönstren bjuder också på vissa överraskningar. För det första är sambandet mellan parti och åsikt om slutförvaringsmetod inte så markerat som när det gäller kärnkraftens avveckling. Slutförvaringsfrågan är mycket svagt kopplad till partisympati bland väljarna. Det svaga samband som finns är dock intressant. Det ser lite annorlunda ut än när vi sist studerade det 1992 då en ovanlig koalition av sympatisörer till folkpartiet, moderaterna och miljöpartiet var de som till övervägande delen föredrog en kontrollerbar slutförvaring medan sympatisörer till vänsterpartiet, socialdemokraterna, centern och kristdemokraterna tenderade att föredra en definitiv förvaringsmetod. Resultaten för SOM-undersökningen 1995 visar att samtliga partiers sympatisörer - utom miljöpartiets - bibehållit sina majoritetspositioner. Miljöpartisterna har blivit mer för en definitiv slutförvaringsmetod.

## Noter

1. Materialet har samlats in inom ramen för forskningsprojektet Kärnkraftsopinionen i Sverige. Projektet finansieras sedan 1994 av Statens kärnkraftsinspektion. Åren 1986-1993 finansierades projektet av det numera nedlagda Statens kärnbränslenämnd.
2. Enkätfrågan om kärnkraftsavvecklingen i SOM-studien 1986 innehöll inget explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt", vilket har varit fallet i de senare SOM-undersökningarna. Därför har resultaten för 1986 justerats proportionellt under antagande att andelen "ingen bestämd åsikt" skulle varit densamma 1986 som den som erhöles i SOM-studien 1987 (13 procent). De ojusterade resultaten framgår av tabell 1.
3. En analys av väljarnas tro om en kärnkraftsavveckling vid tiden för folkomröstningen 1980 återfinns i Granberg and Holmberg 1988:154-157.
4. I folkomröstningsundersökningen 1994 var korrelationen ( $r$ ) mellan väljarnas EU- och kärnkraftsåsikter .35, se Oscarsson 1996. Om ålders- och könssamband i 1994 års folkomröstning se Gilljam i Gilljam och Holmberg 1996.
5. Se Per Hedbergs analys i Hedberg (1991).
6. Se Holmberg 1993 för en mer omfattande analys av åsikterna om en definitiv eller en åtkomlig slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall.
7. År 1987 testades frågan i en panelstudie mellan maj och november. En mycket klar majoritet av de personer som hade en åsikt vid båda mättillfällena uppgav samma åsikt (81 procent). Slutförvaringsfrågan mätte alltså någonting som var klart stabilare än enbart gissningsvar. Se Holmberg 1988.
8. Jämförbara resultat från åren 1987, 1988, 1990 och 1992 återfinns i Holmberg 1993:90

## Litteratur

- Gilljam, M. och Holmberg, S.(1996) *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts
- Granberg, D. and Holmberg, S. (1988) *The Political System Matters: Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hedberg, P. (1991) Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier. *SKN-rapport nr 47*. Statens Kärnbränslenämnd. Stockholm: Allmänna Förlaget
- Holmberg, S. (1988) Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl. *SKN-rapport nr 30*. Statens Kärnbränslenämnd. Stockholm: Allmänna Förlaget
- Holmberg, S. (1993) Åtkomlig eller ej åtkomlig slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-undersökningen 1992. SOM-rapport nr 9. Göteborgs universitet
- Oscarsson, H. (1996) EU-dimensionen i i Gilljam., M. och Holmberg, S. *Ett knappt ja till EU*. Stockholm: Norstedts





# KÄRNAVFALLSOPINIONEN I SKUGGAN AV FOLKOMRÖSTNINGEN I STORUMAN

PER HEDBERG

Den 17 september 1995 hölls en lokal folkomröstning i Storuman. Frågan som skulle avgöras var om Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) skulle få fortsätta undersöka om Storuman var en lämplig kommun för slutförvaring av högaktivt kärnavfall. Intresset för frågan var stort. Valdeltagandet uppgick till 75,6 procent, vilket var lika högt som det nationella deltagandet i folkomröstningen om kärnkraften 1980.<sup>1</sup> Kommunmedborgarna gav också ett mycket tydligt svar på kommunfullmäktiges fråga: 71 procent röstade nej till fortsatta undersökningar, 28 procent röstade ja och 1 procent av rösterna var blanka.

Idag fortsätter Svensk kärnbränslehantering AB sina undersökningar på annat håll i landet. Förnärvarande pågår förstudier i Nyköping, Östhammar och Malå kommuner. En förstudie kan också bli aktuell i Oskarshamns kommun dit allt högaktivt kärnavfall idag förs för tillfällig mellanlagring.

Valresultatet i Storuman antyder att SKB kan få det svårt att finna en kommun i Sverige där medborgarna är beredda att emot kärnavfallet. Även resultaten från SOM-institutets rikstäckande undersökningar visar att SKB:s uppgift inte kommer att bli bekymmersfri.

I syfte att belysa utvecklingen i den svenska kärnkraftsopinionen har vi sedan 1986 ställt frågor om kärnenergi och det högaktiva avfallet i SOM-undersökningarna. I en frågesvit där de svarande får bedöma riskerna vid olika moment i kärnbränslecykeln har det sedan mätseriens start för 10 år sedan bland annat ingått en fråga om hanteringen och slutförvaringen av kärnavfallet. Svenska folkets bedömningar av risken för att vi inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt, deras bedömning av risken för en större olycka vid ett svenskt kärnkraftverk och medborgarnas bedömning av risken för att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen redovisas i tabell 1. Frågan är utformad som en skala där 1 står för mycket liten risk och 10

står för mycket stor risk.

**Tabell 1 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan (medeltal)**

Hur stor är risken för:	SOM 86	SOM 87	SOM 88	SOM 89	SOM 90	SOM 91	SOM 92	SOM 93	SOM 94	SOM 95	skillnad 1986-95
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	6,8	6,5	5,8	5,7	5,5	5,9	5,7	5,9	5,8	5,6	-1,2
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	6,1	6,1	5,9	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,3	4,8	-1,3
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	4,8	4,4	3,9	3,9	3,5	3,7	3,7	4,0	3,9	3,6	-1,2
att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	---	---	---	---	---	---	---	---	8,8	8,7	---

**Kommentar:** Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk). Frågorna om riskerna för att kärnkraften kan medför ökade miljöskador eller fler cancerfall och frågan om kärnkraften ger upphov till ärftliga skador har ställts i tidigare SOM-undersökningar men inte i SOM95 (se t ex Hedberg, 1994, 1995).

Svenska folket är mindre bekymrat för riskerna med kärnkraften och kärnavfallet idag än vad de var för tio år sedan. Medelvärdena har sjunkit med 1,2 respektive 1,3 enheter sedan 1986. Vi skall dock ha i minnet att slutet av 1980-talet låg i skuggan av Tjernobylyckan. Det är också under åttiotalets slut vi finner de största minskningarna i människornas oro. Siffrorna för 1990-talet är förhållandevis stabila.

Vi vet sedan tidigare att människors riskbedömningar i kärnenergifrågorna är mycket betydelsefulla komponenter för ställningstagandet när det gäller kärnkraftens framtid i Sverige.<sup>2</sup> I 1995 års SOM-undersökning var sambandet mellan å ena sidan kärnkraftsåsikt och å andra sidan bedömning av risken för kärnvapensspridning,

riskan med kärnkraftens avfall, och risken för en större reaktorolycka .46, .57 respektive .62 (Pearsons r). Liksom tidigare år kan vi också för 1995 års SOM-undersökning konstatera att förändringarna i riskbedömningarna ofta följs åt. För samtliga risker vi frågade om 1995 har befolkningens oro minskat. Det följer väl i linje med Sören Holmbergs resultat när det gäller minskat kärnkraftsmotstånd under 1994 och 1995.<sup>3</sup>

När det gäller svenskarnas bedömning om vi kan hantera och slutförvara kärnavfallet på ett säkert sätt visar resultaten att svenska folkets oro för kärnavfallet är under avtagande. Medeltalet för 1995 på 4,8 är det lägsta som uppmätts under 10-årsperioden. Vi ser också att minskningen från 5,3 till 4,8 är den största förändring i människors riskbedömningar från ett år till ett annat.<sup>4</sup> Minskningen kan dock synas mer dramatisk än vad den är. Jämförs istället 1995 års siffror med 1993 års resultat finner vi en minskning för samtliga tre riskerbedömningar på 0,3 eller 0,4 enheter. Möjligtvis är 1994 års medeltal för människors bedömning av riskerna med hantering och slutförvaring av kärnavfallet något för hög. För det talar även att medeltalet gick upp något mellan 1993 och 1994 medan medeltalen för de två andra riskbedömningarna samtidigt sjönk något tillbaka.

Från tidigare SOM-undersökningar, där vi ber människor bedöma fler risker än de fyra kärnenergirisker vi frågar om i SOM95, vet vi att det är atomvapenspridning och kärnavfallsfrågan som oroar svenska folket mest.<sup>5</sup> Resultaten i tabell 1 ger ingen anledning att revidera denna slutsats för 1995. Fortfarande är svenska folket betydligt mer oroad för riskerna vid hantering och slutförvaring av kärnavfallet (medeltal 4,8) än vad de är för en olycka vid något av våra kärnkraftverk (medeltal 3,6). Skillnaderna mellan människors oro för en reaktorolycka och oron för slutförvaringen är dock något mindre vid de tre senaste mättillfällena jämfört med åren 1987-1992. Resultaten från de senaste SOM-undersökningarna visar en skillnad på mellan 1,1 och 1,4 enheter, vilket kan jämföras med 1,6 till 2,0 enheter under åren 1987 till 1992.<sup>6</sup>

Svenskarna är alltså idag inte lika oroad för riskerna med slutförvaringen som de var för 10 år sedan. Svenska folket ser också mer positivt på att slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt, både på lång och kort sikt, än för 10 år sedan. Av tabell 2 framgår att andelen av befolkningen som anser att hantering och slutförvaring av kärnkraftens avfall på kort sikt kan ske på ett säkert sätt har ökat med 14 procentenheter sedan 1986. Vidgas tidsperspektivet till så länge avfallet är farligt för människor och miljö är ökningen 10 procentenheter. Både när det gäller bedömningen på kort och lång sikt är det en majoritet av befolkningen som anser att hanteringen och slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt. Det är första gången i SOM-undersökningarnas mätserie som vi kan notera att en majoritet av befolkningen anser att slutförvaringen på lång sikt kan ske på ett säkert sätt.

**Tabell 2 Andel personer som anser att hantering och slutförvaring av kärnkraftens avfallet kan ske på ett säkert sätt dels på kort sikt och dels på lång sikt (procent)**

	SOM86	SOM91	SOM93	SOM95	Förändring 1986-1995
På kort sikt (de närmaste 50 åren)	53	63	64	67	+ 14
På lång sikt (så länge avfallet är farligt för människor och miljö)	43	49	48	53	+ 10

**Kommentar:** Antal svarande på frågan om säkerhet kort sikt var 1 538 personer och på frågan om säkerheten på lång sikt 1 487 personer 1986. 1991 svarade 1 465 respektive 1 430 personer på frågorna, 1 781 respektive 1 746 personer svarade på frågorna 1991, 1 781 respektive 1 746 personer svarade på frågorna 1993 och 1 714 respektive 1 671 svarade på frågorna 1995.

När det gäller frågan om människor själva kan tänka sig ett slutförvar i den egna kommunen är bilden inte lika ljus för de som planerar en slutförvaring av det högaktiva kärnavfallet i Sverige. Motståndet är kompakt. Resultaten i tabell 3 visar att endast 8 procent av svenska folket ställde sig positiva till en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen medan 73 procent var negativa. Hela 59 procent av befolkningen var till och med mycket negativa och endast 3 procent var mycket positiva till en sådan verksamhet i kommunen.

**Tabell 3 Åsikter om etablering av olika verksamheter i den egna kommunen (procent)**

	mycket positiv	ganska positiv	varken positiv eller negativ	ganska negativ	mycket negativ	summa procent	antal personer
<b>Vindkraftverk</b>							
SOM 1994	42	32	19	4	3	100	1 630
SOM 1995	42	30	19	5	4	100	1 686
<b>Oljeraffinaderi</b>							
SOM 1994	2	6	31	25	36	100	1 622
SOM 1995	2	7	32	26	33	100	1 702
<b>Kärnkraftverk</b>							
SOM 1994	3	9	25	15	49	100	1 619
SOM 1995	3	8	24	17	48	100	1 701
<b>Anläggning för miljöfarligt avfall</b>							
SOM 1994	4	7	19	21	49	100	1 630
SOM 1995	3	8	19	23	47	100	1 701
<b>Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall</b>							
SOM 1994	2	5	19	12	62	100	1 629
SOM 1995	3	5	19	14	59	100	1 702

**Kommentar:** I SOM95 besvarades enkäten av 1 777 personer. I tabell 3 har de personer som inte svarat på frågan uteslutits.

Av de olika typer av etableringar vi frågar om är ett slutförvar det som svenska folket minst önskar i sin egen kommun. Därefter följer anläggningar för miljöfarligt avfall (70 procent negativa), kärnkraftverk (65 procent negativa) och oljeraffinaderier (59 procent negativa). I lika hög grad som människor är negativa till ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall i den egna kommunen, lika positiva är man till etableringar av vindkraftverk. Hela 72 procent av befolkningen ställer sig positiva till en vindkraftsverksanläggning i den egna kommunen. Samma fråga ställdes för första gången i SOM94. Som framgår av tabell 3 har inte några opinionsförskjutningar att tala om skett under året. Resultaten vid de båda mättillfällena är i det närmaste identiska.

SOM-institutet är inte ensamma om att mäta den svenska kärnavfallsopinionen. För Svensk Kärnbränslehantering AB:s räkning gör Sifo regelbundna opinionsmätningar i kärnavfallsfrågan. SOM och Sifo:s resultat skiljer sig mycket åt. I SOM-mätningarna är det under 10 procent av befolkningen som ställer sig positiva till en etablering av ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall i den egna kommunen, medan det i Sifo:s mätningar är drygt 50 procent av befolkningen som accepterar lagring av kärnavfall i den egna kommunen. Skillnaden är iögonfallande och kan uppfattas som ett mysterium.<sup>7</sup>

Ser man till de olika frågeformuleringarna är det dock inte märkligt att de leder fram till skilda resultat. Den exakta frågeformuleringarna i SOM-undersökningen lyder: *"Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i Din egen kommun?"*. Svarspersonerna ombeds att bedöma en etablering av ett *"slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall"* som mycket positiv, ganska positiv, varken positiv eller negativ, ganska negativ eller mycket negativ. Sifo:s fråga lyder: *"Om det bedöms att den bästa platsen för förvaring av högaktivt avfall finns i din kommun, kan du då acceptera eller kan du inte acceptera att avfall förvaras i din egen kommun?"*. Frågorna skiljer sig för det första genom att Sifo:s formulering inbegriper en förutsättning. De svarande ställs inför det faktum att det inte finns någon annan plats i Sverige som är bättre lämpad att förvara kärnkraftens avfall på än i den tillfrågades egna hemkommun. För det andra frågas om acceptans inte åsikt. Acceptans och åsikt är två skilda begrepp. När vi accepterar ett faktum, låt oss säga ett riksdagsbeslut om att den egna kommunen är den bästa förvaringsplatsen för högaktivt avfall, innebär det inte nödvändigtvis att vi instämmer i att det är ett bra beslut. Tillsammans leder dessa skillnader i formuleringarna till att frågorna ger olika resultat. Möjligtvis har det också en viss betydelse att Sifo frågar om förvaring och inte slutförvaring. Det gör att tolkningar i termer av att förvaringen endast är tillfällig och inte för oöverskådlig framtid, inte helt kan uteslutas. Kort sagt, Sifo:s formulering är snällare än SOM:s.<sup>8</sup>

Idag minskar kärnkraftsmotståndet, 51 procent av befolkningen vill ha svensk kärnenergi även efter år 2010. Vi har också sett att det i landet finns en majoritet (53 procent) som anser att vi kan slutförvara kärnavfallet på ett säkert sätt så länge det är farligt för människor och miljö. Men samtidigt är det bara 8 procent av befolkningen som ställer sig positiv till ett slutförvar i den egna kommunen. I tabell 4 redovisas hur människors inställning till ett slutförvar i den egna kommunen hänger samman med kärnkraftsåsikt och bedömningen om en slutförvaring kan ske på ett säkert sätt.

**Tabell 4**      **Inställning till etablering av ett slutförvar för högaktivt kärnavfall i de egna kommunen mot kärnkraftsásikt och bedömning om en slutförving kan ske på ett säkert sätt (procent)**

	positiva	varken positiva eller negativa	negativa	summa procent	opinionsbalans	antal personer
för kärnkraft	12	26	62	100	-50	896
emot kärnkraft	3	8	89	100	-86	604
säker slutförvaring	13	30	57	100	-44	1 118
ej säker slutförvaring	2	9	89	100	-87	549

**Kommentar.** Till dem som är för kärnkraft har de personer räknats som svarat att kärnkraften kan avvecklas men inte så snabbt som till år 2010 och de personer som anser att kärnkraften skall användas, inte avvecklas. Till dem som är emot kärnkraft har personer räknats som säger att de vill avveckla kärnkraften omedelbart, snabbare än till år 2010 eller till år 2010. Frågan om bedömningen av slutförvaringens säkerhet löd, "Tror Du att vi i Sverige kommer att kunna hantera och slutförvara kärnkraftns avfall på ett säkert sätt på lång sikt (så länge avfallet är farligt för människor och miljö)?". Svartalternativen var ja och nej.

Resultaten visar att ett klart samband föreligger. Människor som är positiva till kärnkraftens användning är inte så negativt inställda till ett slutförvar i den egna kommunen (62 procent) som kärnkraftsmotståndare (89 procent). De som anser att slutförvaringen kan ske säkert på lång sikt är inte heller lika negativa till ett slutförvar i den egna kommunen (57 procent) som de vilka anser att slutförvaringen inte kan ske på ett säkert sätt (89 procent). Men både bland kärnkraftsvänner och kärnkraftsmotståndare, såväl som bland de som anser att slutförvaringen kan ske säkert som bland de som inte tror på en säker slutförvaring, återfinns en majoritet som tar avstånd från en slutförvaring i den egna kommunen. Bland kärnkraftsvännerna är det 12 procent som ställer sig positiva till en slutförvaring i den egna kommunen, medan det bland de som anser att slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt är 13 procent som är villiga att förlägga ett slutförvar i den egna kommun.

Även om det föreligger ett samband mellan kärnkraftsásikt och frågan om etablering av ett slutförvar i den egna kommunen kan det synas lite märkligt att vi finner så få som är beredda att ta hand om kärnkraftens avfallsprodukter bland

dem som är för kärnkraftens användning. Men det behöver inte med nödvändighet vara så att de som förespråkar kärnkraft även anser att vi valt rätt slutförvaringsmetod. Man kan t ex mycket väl vara för kärnkraften men inte acceptera det sätt på hur kärnavfallet skall slutförvaras. Det finns andra slutförvaringsmetoder än den Svensk Kärnbränslehantering AB arbetar på här i Sverige (KBS-3).<sup>9</sup> Det finns även de som anser att kärnavfallet överhuvudtaget inte skall slutförvaras, utan önskar en mer tillfällig typ av förvaring till dess nya metoder utvecklas för att oskadliggöra de höga strålningsvärdena eller för att utnyttja kärnavfallet vidare i energiprocessen.<sup>10</sup> Skälen till varför man inte kan tänka sig ett slutförvar i den egna kommunen fastän man bedömer en slutförvaring som säker får emellertid sökas på annat håll, kanske i regionala förhållanden eller egenintresse. I tabell 5 redovisas svenska fokets inställning till etablering av ett slutförvar i den egna kommunen och deras åsikt om slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt på lång sikt, dels för kärnkraftsanhängare och dels för kärnkraftsmotståndare.

**Tabell 5** Kärnkraftsanhängares och kärnkraftsmotståndares inställning till ett slutförvar för högaktivt kärnavfall i den egna kommunen mot bedömning av ett slutförvarets säkerhet (procent)

	positiva	varken positiva eller negativa	negativa	summa procent	opinionsbalans	antal personer
<b>för kärnkraft</b>						
säker slutförvaring	15	32	53	100	-38	632
ej säker slutförvaring	2	10	86	100	-86	234
<b>emot kärnkraft</b>						
säker slutförvaring	6	14	80	100	-74	138
ej säker slutförvaring	2	6	92	100	-90	443

**Kommentar.** Till dem som är för kärnkraft har de personer räknats som svarat att kärnkraften kan avvecklas men inte så snabbt som till år 2010 och de personer som anser att kärnkraften skall användas, inte avvecklas. Till dem som är emot kärnkraft har personer räknats som säger att de vill avveckla kärnkraften omedelbart, snabbare än till år 2010 eller till år 2010. Frågan om bedömningen av slutförvaringens säkerhet löd, "Tror Du att vi i Sverige kommer att kunna hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt på lång sikt (så länge avfallet är farligt för människor och miljö)?". Svartalternativen var ja och nej.

Oavsett inställning i kärnkraftsfrågan är svenska folket mindre negativ till en



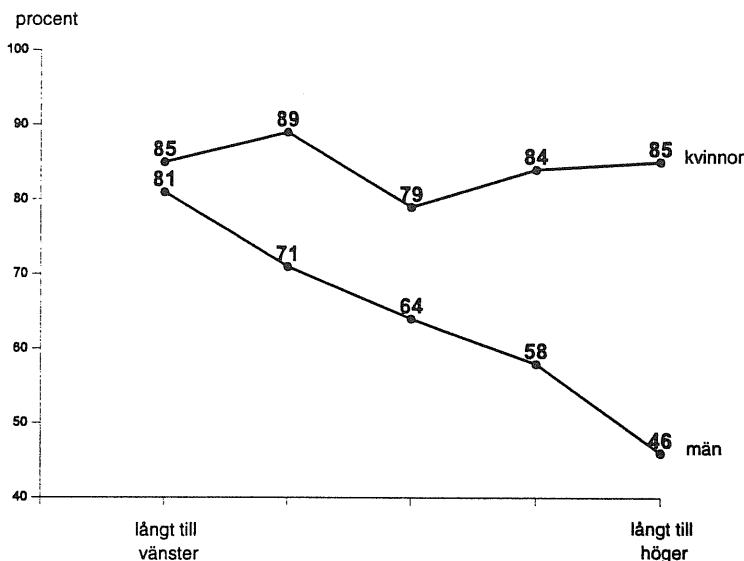
etablering av ett slutförvar i den egna kommunen om man bedömer att en slutförvaring kan ske på ett säkert sätt på lång sikt. Bland kärnkraftsmotståndare som bedömer slutförvaringen som säker är 80 procent negativa till ett slutförvar i den egna kommunen. Motsvarande siffra för de kärnkraftsmotståndare som bedömer att slutförvaringen ej kan ske på ett säkert sätt är 92 procent. Bland kärnkraftsförespråkare som anser att slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt är 53 procent emot en slutförvaring av det högaktiva avfallet i den egna kommunen. Bland de kärnkraftsförespråkare som däremot inte anser att slutförvaringen kan ske på ett säkert sätt är det 86 procent som inte vill ha en slutförvaring i den egna kommunen. Det råder alltså ingen större entusiasm för ett slutförvar i den egna kommunen bland personer som både är för kärnkraften och anser en slutförvaring vara säker på lång sikt. Endast 15 procent av kärnkraftsförespråkare som också bedömer slutförvaringen som säker ställer sig positiva till en slutförvaring av det högaktiva avfallet i den egna kommunen.

Tidigare undersökningar har visat att kön är en av få sociala bakgrundsegenskaper som bidrar att strukturera människors inställning till ett slutförvar i den egna kommunen. I 1995 års SOM-undersökning var det 64 procent bland männen som var negativt inställda till ett slutförvar i den egna kommunen. Bland kvinnorna var siffran 83 procent. Varken ålder eller utbildning har någon avgörande betydelse för människors ställningstagande till frågan om ett slutförvar i hemkommunen. Däremot finns svaga samband till politiska bakgrundsfaktorer som ideologisk och partipolitisk hemvist. De minst negativa medborgarna till ett slutförvar i den egna kommunen finner vi bland moderaternas (66 procent negativa), socialdemokraternas (70 procent negativa) och folkpartiets (71 procent negativa) sympatisörer. Något större är motståndet bland vänsterpartiets, miljöpartiets, kds:s och centerpartiets sympatisörer. Bland dessa partier ligger andelen negativa mellan 77 procent (centerpartiet) och 85 procent (vänsterpartiet).<sup>11</sup>

Sören Holmberg har i sina undersökningar visat att kärnkraftsfrågan inte längre kan karaktäriseras som en fråga som går på tvärs mot den traditionella vänster-högerdimensionen i svensk politik. Sambandet mellan väljarnas ideologiska placering på vänster-högskalan och kärnkraftsåsikt har sedan 1976 blivit allt starkare.<sup>12</sup> I årets SOM-undersökning var korrelationen mellan vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt .23. När det gäller korrelationen mellan frågan om en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen och vänster-högerposition är sambandet något lägre (.15). Människor som placerar sig långt till höger i politiken är mer välvilliga till ett slutförvar (62 procent negativa) än de som placerar sig långt till vänster (83 procent negativa). I figur 1 visas sambandet mellan vänster-högerposition och frågan om ett slutförvar i den egna kommunen för män respektive kvinnor. Kurvorna visar andelen män respektive

kvinnor som är negativt inställda till ett slutförvar.

**Figur 1** Andelen negativa till en slutförvaring i den egna kommunen och egen placering på vänster-högerskalan för män respektive kvinnor (procent)



Av figuren framgår att vänster-högerdimensionen endast har betydelse för männens inställning till ett slutförvar i den egna kommunen. Bland män som placerade sig långt till vänster var 81 procent negativa till ett slutförvar, medan motsvarande siffra var 46 procent bland män som placerade sig långt till höger. Ett motsvarande samband existerar inte bland kvinnor. För kvinnor har vänster-högerdimensionen ingen betydelse för ställningstagandet till ett slutförvar i den egna kommunen. Korrelationen mellan vänster-högerplacering och inställning till ett slutförvar var .21 bland män, medan det inte finns något signifikant samband mellan de båda frågorna bland kvinnor.<sup>13</sup>

Kärnkraftsfrågan har varit en nyckelfråga för den ideologiska dimension som brukar gå under namnet den gröna dimensionen i svensk politik. Korrelationen mellan den gröna dimensionen och kärnkraftsfrågan är fortfarande högre än mellan kärnkraftsfrågan och vänster-högerdimensionen.<sup>14</sup> I 1995 år SOM-undersökning var korrelationen mellan kärnkraftsfrågan och den gröna

dimensionen .35, att jämföra med .23 för vänster-högerdimensionen. Sambandet mellan den gröna dimensionen och frågan om ett slutförvar i den egna kommunen var dock bara något starkare än sambandet mellan vänster-högerdimensionen och inställning till ett slutförvar i den egna kommunen, .19 för den gröna dimensionen och .15 för vänster-högerdimensionen. Människor som placerar sig långt åt det gröna hållet var alltså mer negativa till ett slutförvar i den egna kommunen än de personer som placerade sig långt åt det icke-gröna hållet. Bland personer som placerade sig långt åt det gröna hållet var 86 procent mycket negativa till ett slutförvar i den egna kommunen, medan motsvarande siffra var 55 procent bland dem som placerade sig långt åt det icke-gröna hållet. När det gäller sambandet mellan kärnkraftsfrågan och den gröna skalan är det lika starkt för män som kvinnor. Men kontrollerar vi korrelationen mellan den gröna skalan och frågan om ett slutförvar i den egna kommunen för kön finner vi att sambandet förstärks bland män (.22), medan det i det närmaste försvinner bland kvinnor.

Sammanfattningsvis kan konstateras att svenska folket under de senaste 10 åren blivit mindre oroad för riskerna vid hantering och slutförvaring av det högaktiva kärnavfallet. För första gången anser en majoritet av invånarna att hantering och slutförvaring på lång sikt kan ske på ett säkert sätt. Men trots dessa bedömningar är motståndet mot ett slutförvar i den egna kommunen kompakt. Nästan tre fjärdelar (73 procent) av befolkningen är emot ett slutförvar i den egna kommunen. Bland dem som både är för kärnkraften och bedömer slutförvaringen som säker finner vi endast 15 procent som är positiva till en slutförvaring i den egna kommunen. Mot bakgrund av resultaten i SOM-undersökningarna och utgången av folkomröstningen i Storuman kan man förmoda att det fortsatt arbetet med att finna en kommun där invånarna helhjärtat ställer upp för ett slutförvar kan bli drygt.

## Noter

1. Det stora intresset för folkomröstningen i kärnavfallsfrågan gav också en "spill-off-effekt" på det samtidiga valet till Europaparlamentet. Det nationella valdeltagandet till Europaparlamentet blev rekordlågt. Endast 41,6 procent av befolkningen röstade i valet. Men i Storuman gick hela 59,5 procent av kommunmedborgarna till valurnorna för att välja sina representanter till Europaparlamentet. I riket var det endast Danderyds kommun som kunde uppvisa ett högre valdeltagande i Europaparlamentsvalet (63,4 procent). På tredje plats kom Lidingö med ett valdeltagande på 58,0 procent. För en analys av regionala skillnader i valdeltagande vid riksdagsvalet 1994, folkomröstningen 1994 och Europaparlamentsvalet 1995, se Winberg (1996).

2. Se t ex Holmberg (1990) och Hedberg (1992). Anges inget annat används korrelationsmättet Pearsons  $r$ .
3. Se Holmberg (1996).
4. En lika stor förändring i opinionen kan konstateras mellan 1987 och 1988 för bedömningen av risken för en större olycka vid något av våra kärnkraftverk. Medeltalet sjönk även då med 0,5 enheter, från 4,4 till 3,9.
5. Se t ex Hedberg (1994 och 1995).
6. Skillnaden mellan människors bedömning av risken för en reaktorolycka och deras bedömning av hur säkert vi kan hantera och slutförvara vårt kärnavfall var 1986 1,3 enheter, d v s i nivå med resultaten från de tre senaste årens mätningar. Att skillnaden inte då var större beror på att svenska folket mot bakgrund av Tjernobylyckan var mer oroad än någon gång senare för en större olycka vid ett svenskt kärnkraftverk (medeltal 4,8).
7. Svarsfördelningen i SOM-frågan var 8 procent positiva, 19 procent varken positiva eller negativa och 73 procent negativa. I Sifo:s fråga var det vid mätningen i december 1994 55 procent som accepterade lagring, 36 procent som inte accepterade lagring och 9 procent som var tveksamma till lagring av kärnavfall i den egna kommunen.
8. I SOM-undersökningens fråga har de personer som inte besvarade frågan lämnats utanför procentbasen. För dessa personer istället till kategorin "varken positiv eller negativ" erhålls följande svarsfördelning: 7 procent positiva, 23 procent varken positiva eller negativa och 70 procent negativa.
9. Bland kärnkraftsförespråkare är det 27 procent som anser att kärnavfallet inte kan slutförvaras säkert på lång sikt.
10. Bland kärnkraftsförespråkare är det 43 procent som anser förvaringen skall utformas så att kärnavfallet kan övervakas och att framtidens människor kan komma åt det. Motsvarande siffra bland kärnkraftsmotståndare är 28 procent.
11. Se även Hedberg (1994 och 1995).
12. Se Holmberg (1995).
13. För en analys av män och kvinnors olika inställning i kärnkraftsfrågan, se Oskarson (1991).
14. Som mått på den gröna dimensionen används en fråga där svarspersonerna ombeds svara på vad de tycker om förslaget att: "*Satsa på ett miljövänlig samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt?*". Som svar kunde anges mycket bra förslag, ganska bra

förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag eller mycket dåligt förslag.

## Referenser

Hedberg, Per (1992). "Kärnavfallshantering och sabotagerisk". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Trendbrott?*, SOM-rapport 8. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Hedberg, Per (1994). "Kärnavfall - Nej tack". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Vägval*, SOM-rapport 11. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Hedberg, Per (1995). "Kärnavfall i perspektiv" I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Det gamla riket*, SOM-rapport 13. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Holmberg, Sören (1990). "Svenska folket riskbedömer kärnkraftens slutförvaring". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Medier och opinion i Sverige*, SOM-rapport 5. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Holmberg, Sören (1995). "Kärnkraften II". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Det gamla riket*, SOM-rapport 13. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Holmberg, Sören (1996). "Kärnkraftsfrågans återkomst". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), i föreliggande volym, SOM-rapport 15. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Oskarson, Maria (1991). *Kvinnor, män och kärnkraft*. SKN-rapport 50. Statens kärnbränslenämnd. Stockholm. Allmänna förlaget.

Winberg, Elisabeth (1996) *Ett splittrat land?* Uppsats för fördjupningskurs, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.



# DET GRÖNA HANDLINGSUTRYMMET

MARTIN BENNULF

Vem har ansvaret för den svenska miljön? Och vilka åtgärder krävs för att åstadkomma en bättre miljö? I den samtida miljödebatten är en ansvarsförskjutning märkbar - en förskjutning från myndigheter och större organisationer till vanliga medborgare. Allt fler hävdar att ansvaret för att åstadkomma en bättre miljö numera i högre grad återfinns bland vanligt folk. Allmänheten skall mobiliseras för att dra sitt strå till stacken genom ett 'miljöriktigare' levnadssätt (Lundqvist 1996). Genom att människor ändrar sina beteenden i form av tex konsumtions- och transportvanor kan också de större strukturerna ändras. Om exempelvis konsumenterna hellre köper kravodlade produkter kommer producenterna sakta men säkert att tillhandahålla dem (Bennulf 1994, Lindén 1994, SNV 1996).

Men att helt och hållet placera det samhällseliga ansvaret för den gemensamma nyttigheten miljön i enskilda individers händer kan vara en farlig väg. Att konsumera miljö - i form av tex utsläpp av avgaser eller utnyttjande av engångsartiklar - är ofta kostnadsfritt för den enskilde. Påtagliga incitament för individen att ändra sitt beteende i mindre miljöskadlig riktning saknas ofta. Även om individers handlingar enskilt sällan är skadliga för miljön leder de sammantaget till miljöproblem (t ex utsläpp från bilismen). Det är fråga om ett sk socialt dilemma (Bennulf & Johnsson 1993, Angelöw & Jonsson 1994).

När klara incitament saknas är det emellertid sällsynt med beteendeförändringar. Det är sällan tillräckligt att upplysa människor om att de bör ändra sig. Övertalning räcker inte, man måste kombinera med styrmedel av andra slag (Palm 1994). Att veta att det vore bra för miljön att minska bilåkandet räcker inte för de allra flesta även om man har en allmänt positiv attityd till miljön (Biel & Dahlstrand 1994, Bennulf 1996). Verksam beteendepåverkan sker oftast när styrmedel kombineras, tex övertalning i kombination med ekonomiska fördelar och lagändringar. Att skapa de betingelser som gör att människors beteenden förändras i 'önskvärd' riktning åvilar andra aktörer

än de enskilda individerna i det politiska systemet; främst politiker och tjänstemän. Men frågan är vilket handlingsutrymme våra politiker har. Har svenska folket beredskap att genomföra radikala förändringar av sin vardagslivsföring? Är det politiskt gångbart med förslag som drastiskt skulle minska energiförbrukningen och tex minska möjligheterna att köra bil? Vore det att begå politiskt självmord att föreslå en bensinskattehöjning till det tredubbla priset?

I denna artikel skall jag inte analysera samtliga de problem som introduktionen reser. Långt ifrån. Men jag skall analysera två viktiga delaspekter. För det första skall medborgarnas åsikter på miljöområdet behandlas. Dels skall jag mycket kortfattat redovisa hur viktig miljöfrågan uppfattats vara över tid. Dels skall jag redogöra för nya mätningar av vilka handlingar som svenska folket har beredskap att genomföra på miljöområdet. Frågan är vad svenska folket enligt egen utsaga är beredda att försaka för att förbättra miljön. För det andra skall några grupper av nyckelaktörer analyseras. Det gäller lokala kommunpolitiker, kommunala miljöchefer och journalister. Vad är dessa grupper beredda att göra för egen del? En anledning till att politiker fattar till synes uddlösa politiska beslut står kanske att finna i förhållandet att de själva inte är särskilt villiga till egna uppoffringar. Resultaten av dessa analyser möjliggör ett avslutande resonemang kring *det gröna handlingsutrymmet* i svensk politik. Frågan är vad som är möjligt och vad som inte är möjligt att genomföra i den svenska miljöpolitiken.

### **Miljöfrågan är konjunkturkänslig**

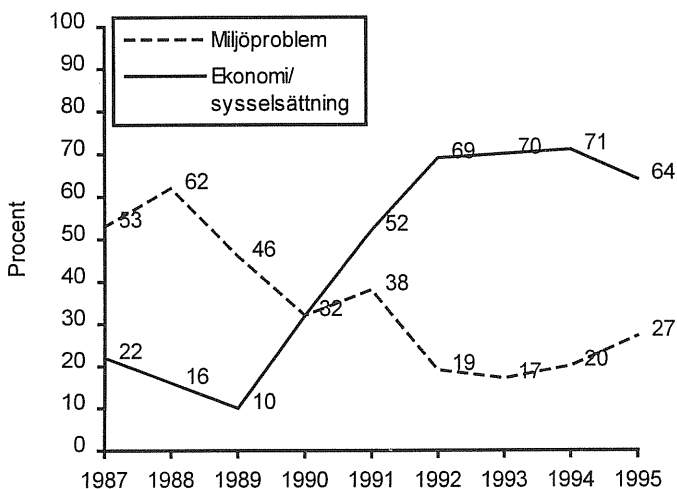
Den svenska miljöopinionen väcktes till liv på 1960-talet. Det var i efterföljden av Rachel Carsons klassiska bok *Tyst vår* (1962) som en omfattande miljödebatt drog i gång i västvärlden. Så även i Sverige (Graham jr 1971, Lundqvist 1971, Bennulf 1994, Hedrén 1994). Till en början var det inte särskilt många svenskar som uppfattade miljön som en av de allra viktigaste politiska frågorna. I tex valundersökningen i samband med 1964 års riksdagsval var det inte någon av de tillfrågade personerna som angav miljö som en av de viktigaste samhällsfrågorna. Därefter har dock miljöfrågan blivit allt viktigare så som medborgarna uppfattat det. Den första toppnoteringen för miljöfrågan på den politiska agendan skedde vid mitten av 1970-talet (Bennulf 1994, Bennulf & Selin 1993). Då var det energi- och kärnkraftsfrågorna som stod i politikens centrum. Nästa topp förekom i samband



med riksdagsvalet 1988. Valet har ofta kallats för ”miljövalet”. Dels för att miljöpartiet de gröna blev det första nya partiet på 70 år som av egen kraft tog sig över fyra procentspärren till riksdagen, dels för att miljöfrågorna dominerade den politiska debatten. Aldrig någonsin har en politisk fråga dominerat den svenska debatten som miljöfrågan gjorde i samband med 1988 års val (Asp 1990, Bennulf 1994). Då föreföll - åtminstone i debatten - det politiska handlingsutrymmet på miljöområdet att vara stort och i växande (Bennulf 1994). I riksdagen ökade också, tillfälligtvis, antalet motioner och propositioner som behandlade olika miljöfrågor (Bennulf 1994, Lundqvist 1996).

**Figur 1 Miljö vs ekonomi 1987-1995. Andel svenskar som på en öppen fråga anger att miljö respektive ekonomi/sysselsättning är en viktig samhällsfråga (procent)**

*Fråga:* "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag?"



**Kommentar:** Data är hämtad från riks-SOM 1987 till 1995. Samtliga personer som besvarat enkäten utgör procentbas.

Miljöopinionen - när det gäller hur viktig miljöfrågan uppfattats - har dock visat sig vara konjunkturkänslig. I ekonomiskt dåliga tider minskar andelen

människor som bedömer miljöfrågan som en av de allra viktigaste frågorna, och då noteras istället frågor om ekonomi och sysselsättning för framskjutna placeringar. Och vice versa under ekonomiskt goda år är det medborgerliga intresset för miljöfrågorna högt, medan frågorna om ekonomi och sysselsättning skjuts i bakgrunden (Bennulf 1994, Bennulf & Selin 1993, Carle 1996). I SOM-undersökningarna har vi sedan 1987 årligen mätt den politiska agendan på medborgarnivå. På en helt öppen fråga får man ange vilka de tre viktigaste samhällsproblemen är. I figur 1 redovisas hur stor andel av svenska folket som på denna öppna frågor angivit miljö respektive ekonomi/sysselsättning som någon av de tre viktigaste samhällsfrågorna.

Det kända mönstret om ett omvänt förhållande mellan ekonomi/ sysselsättning och miljö när svenska folket bedömer viktiga politiska sakfrågor består även i denna mätserie. Miljöopinionens toppår återfinns 1988. Därefter har miljöfrågan noterats för vikande siffror samtidigt som ekonomi/sysselsättning seglat upp som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Noterbart är dock att de lägre siffrorna för miljöfrågan strax under 20 procentsstrecket inte är att betrakta som särskilt låga. Det är enbart de större politiska frågorna förunnat att nå upp till denna nivå (Bennulf 1995). Miljöfrågorna har under hela mätperioden återfunnits bland de tre-fyra mest nämnda frågeområdena. Mellan år 1994 och 1995 kan vi också skönja en återhämtning för miljöfrågorna. Andelen som nämner miljö som en av de viktigaste frågorna har ökat med 7 procentenheter; från 20 till 27 procent. Men avståndet till 1988 års toppnotering på 62 procent är fortfarande stort.

Svängningen i väljarnas viktighetsbedömning av miljöfrågan samvarierar också med andra fenomen. Bennulf och Jarlbro (1995) kan konstatera att medelåldern på bilar i svenska hushåll följer kurvan för miljöopinionens viktighet. Tolkningen är inte sensationell. I tider av ekonomisk oro har man inte råd och modet att satsa på att investera i en ny bil och man anser inte heller att miljöfrågan är lika viktig att prioritera relativt frågor om ekonomi/sysselsättning.

Det gröna är inte ett uniformt fenomen. När miljöopinionen skall analyseras är det viktigt att skilja på olika indikatorer på grönhet annars finns det risk för felaktiga slutsatser. Sambandet mellan olika uppfattningar om miljö - viktighetsbedömning, hotbilder, attityder, självrapporterat beteende, mm - är inte alltid starka (Bennulf & Selin 1994). En viktig komponent av medborgarnas miljöuppfattningar gäller hotbilden; huruvida man uppfattar miljön

som hotad. Om man inte gör det finns det knappast någon anledning att förespråka kraftfulla miljöpolitiska åtgärder.

## **Splittrad hotbild!**

I det följande skall de miljöåsikter som medborgarna har jämföras med motsvarande åsikter bland andra viktiga aktörer i det politiska systemet. Hur skiljer sig vanliga människors hotbild på miljöområdet från dem som miljöchefer, lokala politiker och journalister har? Miljöcheferna har till mångt och mycket det administrativa ansvaret för genomförandet av den svenska miljöpolitiken. De lokala politikerna har att fatta avgörande politiska beslut när nationella miljömål skall genomföras och att formulera egna lokala handlingsplaner. Journalister är en nyckelgrupp när det gäller att förmedla olika eliters miljöuppfattningar till medborgarna. Och det finns anledning att misstänka att journalister egna attityder smittar av sig på hur de väljer att rapportera kring miljöproblemen. En journalist som inte upplever miljöproblemen som särskilt allvarliga kan tänkas lägga mindre tonvikt vid denna typ av frågor (Petersson & Carlberg 1990, Weibull 1991).

I tabell 1 rapporteras data som möjliggör att hotbilden mellan dessa olika grupper jämförs. Här finns uppgifter som tidigare fattats i den svenska forskningen om miljöopinionen. Det är en långsiktigt viktig forskningsuppgift att samla in mer systematiskt jämförbara data från olika nyckelaktörer i miljöpolitiken om vi skall kunna förstå och analysera miljöpolitikens drivkrafter och hur miljöopinionen formas. De nedan redovisade resultaten skall betraktas som ett första steg i denna riktning. De svarande har på en tiogradig skala fått ange i vilken mån de anser att nio specificerade fenomen utgör ett hot mot den svenska miljön. Ett har stått för mycket litet hot, medan tio stått för mycket stort hot. I tabellen redovisas medeltalen för respektive hot bland de svarande i de olika grupperna.

**Tabell 1 Hoten mot den svenska miljön 1994 och 1995. Svenska folkets, de kommunala miljöchefernas, västsvenska lokalpolitikers (1995) samt journalisters (1994) uppfattningar om nio hot mot den svenska miljön (medeltal)**

*Fråga: 'Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa är?'*

<i>miljöhot</i>	<i>svenska folket</i>			<i>miljö- chefer</i>	<i>politi- ker</i>	<i>jour- nalist</i>
	1993	1994	1995	1995	1995	1994
Uttunning av ozonskiktet	8,3	8,1	8,4	8,8	8,6	7,4
Oljeutsläpp vid kusterna	7,4	7,7	7,8	6,8	7,9	6,2
Utsläpp från industrier	7,4	7,5	7,3	5,9	7,4	7,0
Användning av kemikalier i jordbruket	7,3	7,6	7,5	7,5	7,6	7,0
Hantering av industriutsläpp	7,2	7,3	7,3	6,5	7,4	6,8
Avgaser från biltrafiken	7,1	7,2	7,1	8,6	7,7	6,9
Hantering av högaktivt kärnavfall	6,6	7,5	7,2	7,4	7,7	7,1
Utrotning av djur- och växtarter	6,5	6,7	6,9	7,8	7,3	6,2
Hantering av hushållsavfall	5,1	5,2	5,2	6,3	5,8	5,2
<b>Genomsnitt</b>	<b>7,0</b>	<b>7,2</b>	<b>7,2</b>	<b>7,3</b>	<b>6,7</b>	<b>6,6</b>

**Kommentar:** Data för svenska folket är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna. Data för 'miljöchefer' gäller samtliga svenska kommunala miljöchefer eller motsvarande funktion (73 procents svarsfrekvens; se Bennulf, Lundin och Petersson 1996a). 'Politiker' är siffror från ledamöter i femton västsvenska kommunfullmäktigen (81 procents svarsfrekvens; se Bennulf, Lundin och Petersson 1996b). Data för journalister gäller ett urval om 1700 av journalistförbundets medlemmar (67 procents svarsprocent; se Lövgren-Nilsson 1995).

Användningen av kemikalier i jordbruket framstår som ett i stort sett lika stort hot i samtliga undersökta grupper. Medeltalet för tex de lokala politikererna är 7,6 vilket indikerar att samtliga undersökta aktörer uppfattar kemikalieanvändningen i jordbruket som ett av de allvarliga hoten mot den svenska miljön. För övriga miljöhot råder det inte någon sådan samstämmighet. Skillnaderna mellan de olika gruppernas hotbilder är ganska stora. Fyra av de undersökta hoten har bedömts som mest allvarliga av de kommunala miljöcheferna. Det första hotet är uttunningen av ozonskiktet, tillika det hot som är rangordnandet som det största hotet mot miljön i samtliga

undersökta grupper. Och, är det värt att påpeka, när denna typ av mätningar görs med andra frågetekniker återfinns vanligen de stora globala hoten mot miljön i toppen av hotlistorna. Frågor som är mer näralliggande i vardagen uppfattas inte som lika hotfulla.

Det andra fenomenet, där miljöcheferna uppfattar problemet som allvarligare än andra grupper, är avgaser från biltrafiken, och här kan en ytterligare intressant skillnad mellan miljöcheferna och övriga tillfrågade grupper noteras. Bland miljöcheferna uppfattas avgaser från biltrafiken som det näst allvarligaste hotet. Bland folk i allmänhet, bland politiker och främst bland journalisterna hamnar avgaser från biltrafiken inte alls på en sådan framskjuten plats i problembilden, även om problematiken inte framstår som betydelslös.

Miljöchefernas problemuppfattning angående avgaser från biltrafiken kan i hög grad betraktas som en effekt av deras arbete. De är insatta i miljöproblematiken, och ofta framhålls massbilismen och de trafikavgaser som denna för med sig som en av de allra viktigaste orsakerna till miljöproblemen (se tex SNV 1996). Motsvarande tolkning kan göras för de två andra skillnader som noteras där miljöchefer bedömer fenomenen som mer hotfulla än övriga grupper; utrotning av djur- och växtarter och hanteringen av hushållsavfall. Hoten mot den biologiska mångfalden och människors egna bidrag till miljöproblemen genom sin vardagslivsföring är två problem som ofta framhålls som några av de allvarliga problemen i miljödebatten. Och miljöchefernas problembild står i högre grad i samklang med sådan fakta-kunskap än vad grupperns.

De lokala politikerna i femton västsvenska kommunfullmäktigen är den grupp vars problembild mest liknar miljöchefernas. Genomförs en mer formaliserad analys av rangordningen av hotuppfattningar mellan de olika grupperna framkommer dock inga signifikanta samband (Spearman's rho) mellan miljöchefernas rangordning av hoten mot miljön och de övriga gruppernas rangordningar. Miljöchefer skiljer sig från övriga grupper på ytterligare ett sätt. De uppvisar i högre grad en *samsyn* om hur allvarliga problemen är. Jämfört med medborgarna 1995 och de lokala politikerna 1995 är standardavvikelseerna för de nio medeltalen klart lägre bland miljöcheferna. För hotet avgaser från biltrafiken är miljöchefernas standardavvikelse 1,8 medan politikerna uppvisar en standardavvikelse på 2,4 och medborgarna 2,6. Detta mönster återkommer för de flesta hoten med den

skillnaden att politikerna ibland är mindre eniga än folk i allmänhet. Det finns dock ett undantag och det gäller hanteringen av hushållsavfall. Här är istället miljöcheferna minst eniga. Detta kan tolkas som att många miljöchefer ser problemet med hushållsavfallet på andra plan än just hanteringen av hushållsavfallet. Det kanske snarare är så att problemen med hushållsavfall är kopplat till mängden hushållsavfall och i så fall återfinns de allvarligaste problemen i konsumtions- respektive produktionsledet.

Allmänheten rangordnar hoten på ett snarlikt sätt vid de tre mättillfällena (Spearman's rho mellan 0,89 och 0,94). Rangordningen bland de folkvalda lokalpolitikerna är inte olik allmänhetens (Spearman's rho 0,74 om man jämför med 1995 års SOM-data och 0,82 om man jämför med 1994 års SOM-data; signifikanta samband på 95 procents säkerhetsnivå).

Den rangordning som journalisterna uppvisar - liksom fallet var för miljöcheferna - är *inte* signifikanta samvarierad med övriga gruppers rangordningar. Våra data indikerar att journalistgruppen är den grupp som i minst grad uppfattar den svenska miljön som hotad, vilket kan medföra mindre beredskap att skriva om miljöproblemen. Att journalisterna uppfattar miljöproblemen som mindre hotfulla än folk i allmänhet är inte heller ett överraskande resultat eftersom tidigare forskning visar att journalister bedömer de flesta risker - tex Aids, övervikt, alkohol och rökning - som mindre hotfulla än representativa urval av svenska folket (Jarlbro 1995).

Lite tillspetsat kan man säga att *miljöcheferna - de mest insatta* - har en bild av de problem som hotar den svenska miljön som - inte förvånande - står mer i samklang med vad annan expertis pekar ut som allvarliga miljöproblem. De lokala politikerna - *beslutsfattarna* - uppfattar inte hoten mot den svenska miljön på samma sätt som miljöcheferna. Även om många av fenomenen bedöms som allvarliga i högre grad än bland andra aktörer - oljeutsläpp vid kusterna, hantering av industriutsläpp och hantering av högaktivt kärnavfall - framstår politikerna problembild som något 'omodern' jämfört med miljöchefernas. I likhet med medborgarna - *gräsrotterna* - tenderar politikerna att framhålla globala problem och problem som ligger långt från den enskilda individens vardag (oljeutsläpp och industriproblematik) snarare än de problem som av experterna framhålls som de viktigaste att arbeta med idag (tex avgaser från biltrafiken). Att politikerna och medborgares problemuppfattningar framstår som 'omoderna' i jämförelse med miljöchefernas kan kanske ha något att göra med journalistkårens

- *förmedlarnas* - hotbild. Det finns skäl att misstänka att enskilda journalisters egna uppfattningar och problembilder spelar roll för vad och hur de rapporterar kring miljöproblematiken. Journalister rangordnar hoten på ett sätt som avsevärt skiljer sig från de övriga grupperna.

Den hotbild som miljöcheferna omfattar stämmer inte överens med den problemuppfattning som finns bland förmedlarna (här representerade med ett urval av journalistförbundets medlemmar) och politikerna. De skilda problemuppfattningarna kan innebära problem. Det kan tänkas medföra att olika aktörer drar åt olika håll inom miljöpolitiken, vilket kan tänkas leda till en mindre effektiv miljöpolitik.

### **Politikens inriktning**

Problemuppfattningar är en sak, hur man anser att politiken skall bedrivas en annan. Politikens inriktning är ofta omstridd. Det gäller det miljöpolitiska området såväl som de flesta andra. Ett aktuellt exempel är brobyggandet över Öresund. Är den ett hot mot miljön eller inte? Politiker och experter är inte eniga. Ett evigt ungt exempel utgörs av kärnkraftsfrågan.

I tabell 2 redogörs för olika gruppers ställningstagande i åtta miljöpolitiska frågor. Frågorna gällde ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. De svarande hade fem alternativ att välja på: mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. I tabellen redogörs för opinionsbalanser; andelen svars personer som valt mycket/ganska bra *minus* mycket/ganska dåligt förslag. Ett plustecken före siffran i tabellen skall tolkas som en opinionsövertikt för de personer som är för det gröna alternativet i respektive fråga, medan ett minustecken skall tolkas som en opinionsövertikt för den icke-gröna åsiktspositionen. Detta innebär att ett minustecken före kärnkraftsfrågan skall tolkas som en övertikt för dem som vill behålla kärnkraften efter år 2010. Data för medborgarna har hämtats både från 1994 års (märkta med asterisk) och 1995 års SOM-undersökning.

**Tabell 2 Miljöpolitiska ställningstaganden 1994 och 1995. Svenska folkets, de kommunala miljöchefernas, västsvenska lokalpolitikernas (1995) samt journalisters (1994) inställning till ett antal miljöpolitiska förslag (balansmått)**

<i>förslag</i>	<i>medborgare 1994*/95</i>	<i>politiker 1995</i>	<i>miljöchefer 1995</i>	<i>journalister 1994</i>
behålla kärnkraften efter 2010	-13	+1	+20	+30
sänka hastigheten på vägarna	-17	+4	+29	+13
förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	+55*	+64	+52	+60
stoppa privatbilismen i innerstäderna	+17	+28	+66	+29
lagstifta om sortering av hushållsavfall	+56	+54	+70	+53
förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	+71*	+61	+63	+73
förbjuda tvättmedel som innehåller optiska vitmedel	+77*	+81	+67	+80
bygga ut kollektivtrafiken	+82*	+79	+95	+94

**Kommentar:** Data för svenska folket är hämtade från de nationella SOM-studierna. Medan data för miljöcheferna gäller samtliga svenska kommunala miljöchefer eller motsvarande funktion (73 procents svarsfrekvens; se Bennulf, Lundin och Petersson 1996a). Politiker är siffror från ledamöter i femton västsvenska kommunfullmäktigen (81 procents svarsfrekvens; se Bennulf, Lundin och Petersson 1996b). Data för journalister gäller ett urval av journalistförbundets medlemmar (se Lövgren-Nilsson 1995).

För fem av de frågor som vi tagit med i analyserna är åsiktsskillnaderna ganska små mellan de undersökta grupperna. Två av dessa förslag är mest populära bland de kommunala miljöcheferna; lagstiftning om obligatorisk sortering av hushållsavfall och att bygga ut kollektivtrafiken. Båda dessa förslag är emellertid mycket populära i samtliga undersökta grupper. Notera det smått fantastiska opinionsläget för förslaget om att bygga ut kollektivtrafiken bland miljöchefer och journalister (+95 och +94). Två av de frågor som inte uppvisar särskilt stora åsiktsskillnader mellan grupperna är dock inte mest populära bland miljöcheferna. De är istället mest populära bland allmänheten och journalister; förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket samt att förbjuda tvättmedel som innehåller optiska vitmedel.



Tre av frågorna är mer kontroversiella när vi jämför mellan grupperna. I en av dem är miljöcheferna klart mer positivt inställda än övriga. Det gäller förslaget om att stoppa privatbilismen i innerstäderna (+66). Journalisterna intar en mellanposition i denna fråga liksom de lokala politikerna (+29 respektive +28), medan allmänheten är mindre positivt inställt (+17). Det finns en viss majoritet för förslaget i samtliga undersökta grupper, men det är också värt att notera att detta förslag som inskränker på enskilda individers möjlighet att köra bil är mindre populärt än de fem förslag som det rådde större konsensus kring. Även i frågan om att av miljöskäl sänka hastigheten på vägarna återfinns motsvarande mönster. Det är mest populärt bland miljöcheferna (+29), därefter följer journalisterna (+13), de lokala politikerna (+4) och förslaget är minst populärt bland allmänheten (-17). Bland medborgarna har vi en majoritet emot förslaget om att sänka hastigheten på vägarna. Även i kärnkraftsfrågan är opinionen splittrad. Att behålla kärnkraften efter år 2010 är minst populärt bland journalisterna (+30); därefter följer miljöcheferna (+20). Opinionsläget är mer jämt bland de lokala politikerna (+1). Att behålla kärnkraften är mest populärt bland allmänheten (-13).

Journalisterna som vi tidigare konstaterat inte uppfattade miljön som särskilt hotad i jämförelse med de andra grupperna är dock ganska radikala när det gäller miljöpolitikens inriktning. Resultaten går hand i hand med tidigare forskning där man kunnat konstatera att journalister i hög grad sympatiserar med miljöpartiet och vänsterpartiet ( Weibull 1991).

Det finns frågor som splittrar opinionen när det gäller miljöfrågor. Frågor som inskränker bilismen och problematiken kring kärnkraften delar opinionen i olika läger. Man kan säga att dessa frågor till viss del utgör opinionsmässigt minerad mark; frågor som det inte är så lätt att driva en radikal politik i. Övriga frågor finns det större konsensus kring inom de olika grupperna. Såväl miljöchefer, lokala politiker, journalister som folk i allmänhet är i hög grad förespråkare för förslag om att bygga ut kollektivtrafiken och att lagstifta om obligatorisk sortering av hushållsavfall. Det tycks alltså som det miljöpolitiska handlingsutrymmet är ganska stort. Viktiga nyckelaktörer och medborgarna har en beredskap för att ta omfattande politiska steg på miljöområdet, men med viss reservation för bilismen och att avveckla kärnkraften.

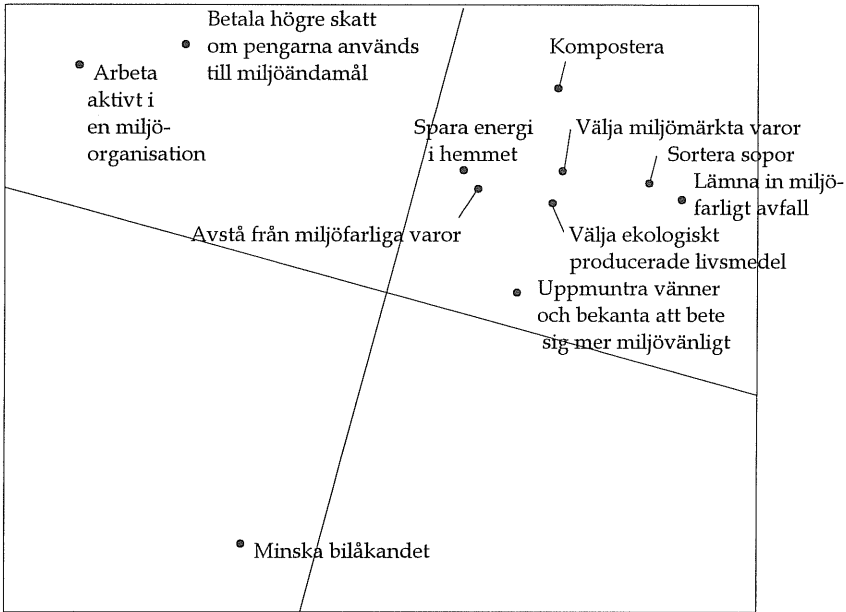
## Vardagslivshandlingar

Men miljöpolitiken bedrivs inte bara på den politiska nivån, det krävs också hjältar i vardagslivet. Människor som är beredda att ställa om sin egen livsstil. Frågan är vilken beredskap som finns i de olika grupperna för att ändra sin personliga livsstil.

I 1995 års SOM-undersökning ingick en frågesvit om den personliga miljöberedskapen. På en elvgradig skala mellan 0 (inte alls beredd) och 10 (i mycket hög grad beredd) har de svarande fått ange hur pass villiga de är att göra vissa saker för att bidra till en bättre miljö i hemkommunen. Frågorna har tidigare ställts i en undersökning riktad till ett urval av västsvenskar (Bennulf & Petersson 1995). Innan vi går vidare och analyserar vilka grupper som är mest beredda att själva bidra till en god miljö med försakelser i vardagslivet och vilka av de tolv beteenden vi frågat om som är mest populära skall vi fundera på dimensionaliteten i vardagslivshandlingarna. Är det så att handlingsberedskapen återfinns kring enbart vissa frågor. Är tex den person som vill kompostera också villig att sortera sopor, men kanske inte villiga att uppmuntra vänner och bekanta. Kan vi finna mönster i svaren som kan sammanfattas i några övergripande dimensioner? Tidigare har vi funnit två sådana dimensioner som fångar in svaren på en motsvarande frågesvit riktad till ett urval av den västsvenska befolkningen (Bennulf & Petersson 1995). I figur 4 redovisas resultaten av en dimensionsanalys av svenska folkets svar på de elva handlingar som vi frågat dem om.

Genom att analysera sambanden mellan olika handlingar kan vi skapa oss en bild över hur de olika handlingsviljorna förhåller sig till varandra. Sedan analyseras sambanden med hjälp av en teknik som kallas multidimensionell skalning. Resultatet blir en karta över de handlingar som vi frågat om. Ju kortare avstånd mellan två handlingar desto starkare samband finns mellan dem. Jag har tagit fram en tvådimensionell kartbild över svenska folket handlingsvilja på miljöområdet. Fördelen med en sådan tvådimensionell kartbild är att den likt en geografisk karta utmärkt väl låter sig illustreras på papper. Och liksom en geografisk karta innehåller två dimensioner (norr till söder; väster till öster) återfinns på motsvarande sätt två dimensioner på kartan i figur 2; två dimensioner som måste tolkas i substantiella termer.

**Figur 4 Dimensionsanalys av svenska folkets vardagslivshandlingar på miljöområdet 1995**



**Kommentar:** Dimensionsanalysen är en sk icke metrisk multidimensionell skalning. Den statistiska passningen för en två dimensionell lösning är god (badness of fit 0,07).

Bilden skall tolkas som en mental karta över hur svenska folket uppfattar de olika handlingarna i förhållande till varandra. Den tvådimensionella kartbilden har en mycket god statistisk passning och kan tolkas i termer av två bakomliggande dimensioner. Det finns två dimensioner som kan sägas sammanfatta data. Från vänster till höger i figuren återfinns en dimension som gäller huruvida handlingsviljan kan betraktas som politisk (arbete i miljöorganisation) eller gäller handlingar i människors vardagsliv handla (handla miljömärkta varor, spara energi i hemmet). Uppifrån och ned har vi handlingar som antingen är enkla (kompostera) eller svåra att genomföra (minska bilåkandet). Frågan är huruvida det krävs drastiska eller mindre drastiska omställningar av det egna beteendet i vardagslivet. Det tycks alltså som om två handlingsdimensionerna styr människors tankar kring det egna

miljöbeteendet. Motsvarande dimensioner ligger också bakom hur människor bedömer vilka åtgärder deras kommun skall satsa på i miljöarbetet. Dimensionerna kan på ett övergripande plan tolkas som handlingsvilja (skall man satsa allt eller litet på det miljöpolitiska området) och politikens inriktning (skall huvudansvaret för en bättre miljö ligga på den politiska nivån eller bland folk i allmänhet i vardagslivet). Om vi analyserar sambandet mellan människors positioner längs dessa två dimensioner och andra miljöpolitiska åsikter finner vi starka och rimliga samband (Bennulf & Petersson 1995).

I den följande tabellen skall vi analysera vilka av de olika handlingarna som är mest populära bland de olika aktörerna.

**Tabell 3 Vardagslivshandlingar på miljöområdet 1994 och 1995. Svenska folkets, de kommunala miljöchefernas, västsvenska lokalpolitikernas (1995) samt journalisternas (1995) beredskap att genomföra olika miljöhandlingar (medeltal)**

Fråga: "I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker?"

saker som jag själv är beredd att göra	västsvenskar		svenska folket	politiker	miljöchefer	journalist	
	1994	1995	1995	1995	1995	1995	
Sortera sopor		7,9	7,9	8,6	9,1	9,6	9,1
Arbeta aktivt i en miljöorganisation		3,1	2,7	3,8	4,6	5,4	3,9
Avstå från miljöfarliga varor		7,5	7,4	7,6	8,2	9,0	8,2
Betala högre skatt om pengarna används till miljöändamål		4,8	4,0	4,7	5,8	7,9	6,5
Kompostera		6,4	6,5	7,4	8,4	9,7	7,7
Lämna in miljöfarligt avfall		8,7	8,7	9,0	9,3	9,8	9,2
Minska bilåkandet		5,2	4,8	5,2	5,9	7,4	6,4
Spara energi i hemmet		7,2	6,9	7,2	-	8,8	7,7
Välja ekologiskt producerade livsmedel		6,7	6,4	7,0	7,2	8,1	7,5
Välja miljömärkta varor		7,5	7,3	7,8	8,3	9,2	8,3
Uppmuntra vänner och bekanta att bete sig mer miljövänligt		-	6,2	7,0	-	-	6,7
Läsa miljöinformation som jag får i brevlådan		-	7,1	-	-	-	7,1

**Kommentar:** Siffrorna i tabellen är medeltal på en graderad skala mellan noll och tio, där noll betyder 'inte alls beredd att göra' och tio 'i mycket hög grad beredd att göra'. Data för svenska folket är hämtade från de nationella SOM-studierna och data för västsvenskarna är från VästSOM-undersökningarna. Medan data för miljöcheferna gäller samtliga svenska kommunala miljöchefer eller motsvarande funktion (73 procents svarsfrekvens; Bennulf, Lundin och Petersson 1996a). Politiker är siffror från ledamöter i femton västsvenska kommunfullmäktigen (81 procents svarsfrekvens; Bennulf, Lundin och Petersson 1996b). Data för journalisterna gäller ett urval av journalistförbundets medlemmar (Nilsson 1996). På ett misstag har skalan blivit felaktig i journalistundersökningen och endast erhållit tio skalsteg från 1-10, men med samma ändpunkter som i övriga undersökningar. Journalistdata har dock transformats så att de är jämförbara mellan de olika grupperna.

Siffrorna skall läsas så att ett högre medeltal motsvarar en högre beredskap till miljövänligt handlande. När medelvärdena jämförs inom respektive grupp slås vi direkt av den låga siffran för att arbeta aktivt i en miljöorganisation. Viljan till eget politiskt engagemang är lågt på medborgarnivå. Det är tex svårt att betala hyran och försörja två barn om en stor del av tiden skulle gå åt för att, om vi tillåter oss ett drastiskt exempel, kedja fast sig i fabrikkorstenar (se även Lindén 1994). Det visar sig också när olika åldersgrupper jämförs, att de unga är mest beredda att gå in aktivt i en miljöorganisation. I unga år finns det färre av de ansvarsområden som förknippas med stigande ålder, som tex arbete och familj. Beredskapen till miljöaktivitet sjunker sedan med ålder (Bennulf & Petersson 1995). Betraktat ur ett internationellt perspektiv förefaller svenskar att vara mindre villiga att stödja miljörelsen än i andra länder (Pettersson 1992). Att betala mer skatt eller avstå från bilåkandet tillhör inte heller de särskilt populära aktiviteterna.

Siffrorna kan också delas upp efter kön och då framträder ett tydligt mönster. Kvinnor är i högre grad beredda att utföra samtliga handlingar. De största positiva skillnaderna för kvinnorna återfinns när det gäller att välja miljömärkta varor, välja ekolivsmedel och kompostera; tre alternativ som är kopplade till hemmet, eller rent av köket (Bennulf & Petersson 1995). Det är saker som kvinnor redan gör. Kvinnor handlar miljömärkta varor och livsmedel för att sedan kasta resterna i komposten. För övrigt visar analysen på det väl belagda faktumet att kvinnor generellt sett, oavsett vilka fenomen vi frågar om, är mer beredda att satsa på miljön än män (jfr Merchant 1992, Bennulf 1994).

När det gäller ålder framkommer att äldre i något lägre grad är beredda att utföra de aktiviteter vi frågat om. Skillnaderna är små, men det är antingen de yngsta eller medelålders som vill göra mest för miljön. Detta kanske kan ges rent fysiska förklaringar. När vi blir äldre är det helt enkelt svårare att springa runt i alternativa mataffärer eller slänga sorterade sopor i miljöstationen fyra kvarter bort. Huvudresultatet är dock att miljöberedskapen är hög i samtliga åldersgrupper (Bennulf & Petersson 1995).

De mest intressanta resultaten i tabell 3 framkommer dock när vi jämför mellan de olika grupperna. Jag vill främst peka på tre förhållanden. För det första, den förbluffande samstämmigheten när det gäller hur handlingarna

rangordnas i de olika grupperna. Rangkorrelationerna är mycket hög (Spearman's rho mellan 0,80 och 0,95) mellan samtliga rangordningar i tabellen. För det andra, framstår miljöcheferna som den grupp som är mest villig att ändra även den egna livsstilen. Samtliga medeltal är klart högre bland miljöcheferna. Miljöcheferna är åtminstone enligt egen utsaga i större utsträckning beredda att göra uppoffringar i vardagslivet för att bidra till en bättre miljö. Resultaten kan tolkas i termer av att miljöcheferna har en större kunskap om miljöproblemen och därmed också om vad som krävs av enskilda individer i miljöarbetet. Lite skämtsamt kan man säga att de är 'yrkesskadade'. Det epitetet måste, för det tredje, i så fall även klistras på de lokala politikerna och journalisterna som intar en mellanposition, mellan medborgare och miljöchefer. För samtliga handlingar är dessa välinformerade grupper mer beredda på att ställa om den egna livsstilen. Huruvida journalister och politiker de facto beter sig mer miljövänligt i vardagslivet än vanliga medborgare kan man naturligtvis inte uttala sig om från dessa data. Det finns anledning att misstänka att dessa grupper i högre grad än vanliga medborgare känner till vad man förväntas svara och därför markerar politiskt korrekta svar. Vi vet också, från den socialpsykologiska forskningen, att det normalt sett endast finns ett svagt samband mellan positiva attityder (handlingsviljan) och det faktiska beteendet. En grundläggande vilja att bete sig miljövänligt är sällan tillräckligt för ett förändrat beteende, men det är en god förutsättning.

### **Stort handlingsutrymme**

Det finns alltså en grundläggande beredskap för att förändra livsstilen i mindre miljöskadlig riktning bland svenska folket. Denna beredskap är mer utbredd i grupper som är särskilt insatta i problematiken, främst bland kommunala miljöchefer men också bland lokala politiker och journalister. Hur radikala beteendeförändringar som är tänkbara är svårt att uttala sig om; sådana framtidsscenarior blir alltid spekulativa. Många aktörer kan dessutom ha felaktiga bilder av andra gruppers miljömedvetenhet, men att en del förändringar är tänkbara det står klart. Att denna positiva grundhållning inte slår igenom i faktiskt beteende i särskilt hög grad beror på att attityder långt ifrån är allt som styr mänskligt beteende. Det åvilar därför politikerna att åstadkomma de rätta incitamenten för att möjliggöra beteendeförändringar. Och - visar våra resultat - det finns ett starkt stöd för tuffare tag på det miljöpolitiska området; tex är det klara majoriteter som förespråkar lagstift-

ning om obligatorisk sortering av hushållsavfall. Viljan för en offensivare miljöpolitik finns i hög grad bland medborgare, lokala politiker, kommunala miljöchefer och journalister. Viljan är emellertid inte lika utbredd, även om förespråkare finns, när det gäller bilism och energi där kärnkraften framstår som en fråga som kraftigt splittrar det svenska folket.

## Litteratur

Angelöw, B & Jonsson, T (1994) *Individ och miljö*. Lund: Studentlitteratur.

Asp, K (1990) 'Medierna och valrörelsen'. I Gilljam, M & Holmberg, S m fl *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.

Bennulf, M (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.

Bennulf, M (1995) 'Citizens' Agenda' In Holmberg, S & Weibull, L (ed) *Swedish Opinion*. Göteborg University: SOM-Institute.

Bennulf, M (1996) (red) *Miljöstrategier i vardagslivet*. (bokmanuskript) Göteborgs universitet: CEFOS.

Bennulf, M, Lundin, U & Petersson, S (1996a) *Lokalt miljöarbete 1995. Undersökningsdesign, urval, materialinsamling och frekvensfördelningar*. Arbetsrapport 10, Göteborgs universitet: CEFOS.

Bennulf, M, Lundin, U & Petersson, S (1996b) *Västsvensk opinion 1995. Undersökningsdesign, urval, materialinsamling och frekvensfördelningar*. Arbetsrapport 10, Göteborgs universitet: CEFOS.

Bennulf, M & Jarlbro, G (1995) 'Rör inte min bil!' I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det gamla riket*. SOM-rapport 13, Göteborgs universitet: SOM-Institutet.

Bennulf, M & Johnsson, L (1993) *Miljöpolitik*. Lund: Studentlitteratur.

Bennulf, M & Petersson, S (1995) 'Att leva som man lär - om fyra förhållningssätt till miljöpolitik och miljövänligt vardagsliv'. I Nilsson, L (red) *Västsvensk horisont*. SOM-rapport 14, Göteborgs universitet: SOM-Institutet.

Bennulf, M & Selin, H (1993) 'Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljövänliga i kristider?' I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9, Göteborgs universitet: SOM-Institutet.



- Bennulf, M & Selin, H (1994) 'Skiftningar i grönt. Om livsstilar och miljö i olika sociala grupper'. I Rolén, M (red) *Forskning om livsstil och miljö*. Stockholm: FRN.
- Biel, A & Dahlstrand, U (1994) 'Environmental Studies in Sweden with a Psychological Perspective'. In Rolén, M & Heurling, B (ed) *Environmental Change*. Stockholm: FRN.
- Carle, J (1996) *Attitudes and Environmental Habits among European Youth*. (manuskript) Göteborgs universitet: Sociologiska institutionen.
- Carson, R (1962) *Silent Spring*. Middlesex: Penguin Books.
- Graham jr, F (1971) *Efter tyst vår*. Stockholm: Tiden.
- Hedré, J (1994) *Miljöpolitikens natur*. Linköping: Tema V.
- Jarlbrog, G (1995) 'Kan man kommunicera om det som inte kan förutses?' I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det gamla riket*. SOM-rapport 13, Göteborgs universitet: SOM-Institutet.
- Lindén, A-L (1994) *Människa och miljö*. Stockholm: Carlssons.
- Lundquist, L J (1971) *Miljövårdsförvaltning och politisk struktur*. Lund: Prisma.
- Lundquist, L J (1996) 'Sweden'. In Christiansen, P (ed) *Governing the Environment: Politics, Policy, and Organization in the Nordic Countries*. Nord 1996:5.
- Lövgren-Nilsson, M (1995) 'Journalist '94 metod'. Göteborgs universitet: JMG.
- Merchant, C (1992) *Radical Ecology. The Search for a Livable World*. New York: Routledge.
- Nilsson, Å (1996) 'Journalist '95 metod'. Göteborgs universitet: JMG.
- Palm, L (1994) *Övertalningsstrategier*. Lund: studentlitteratur.
- Petersson, O & Carlberg, I (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.
- SNV (1996) *Biff eller Bil? - Om hushållens miljöval*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Weibull, L m fl (1991) *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Stockholm: Tiden.



# MILJÖPOLITISK STYRNING - EN FRÅGA OM RÖTT ELLER GRÖNT?

HANNA KJELLGREN

Hur mycket staten ska ingripa i medborgarnas liv råder det delade meningar om. Så även på miljöområdet. Företagen var länge den aktör som staten främst ville styra på miljöområdet, vilket gjorde att lagstiftning och förhandling var ett vanligt kontrollmedel. Sedan slutet av 1980-talet har det skett en utvidgning av användandet av ekonomiska och informativa styrmedel, med syftet att förändra medborgarnas miljörelaterade beteenden (Lundqvist 1996).

En vanlig indelning av politiska styrmedel är den mellan legala, ekonomiska och informativa styrmedel. Legala styrmedel innebär förbud eller påbud, medan ekonomiska styrmedel betyder att ett specifikt beteende befrämjas genom ekonomiska belöningar eller bestraffas med avgifter. Både lagstiftning och ekonomiska styrmedel innebär möjligheter till sanktioner, varför de brukar anses vara mer inskränkande för individens självbestämmande än informativa åtgärder som bygger på övertalning och upplysning (se t.ex. Eriksson 1991, Esping 1994, Salmon 1989, Vedung 1995).

Människors inställning till olika styrmedel kan antas vara beroende av politisk uppfattning. Till exempel visar tidigare studier att individer med vänstersympatier tenderar att vara mer positiva till en statsmakt med stort omfång och många uppgifter än människor med högerympatier (se t.ex. Borre och Goldsmith 1995, Borre 1995, Gilljam och Holmberg 1993, Huseby 1995). Om vi antar att samma mönster gäller för synen på politisk styrning är människor till höger i politiken mer skeptiska till styrning av medborgarnas liv än vänstersympatisörer. Vänster-högertillhörighet skulle därmed vara en viktig förklaring till vilken omfattning på styrningen som föredras på miljöområdet.

Vänster-högertillhörighet kan även ha betydelse för vilka specifika styrmedel en person föredrar, eftersom olika styrmedel i teorin antas inskränka

individens självbestämmande olika mycket. Vid antagandet att vänstersympatisörer är mer positiva till politisk styrning än högeranhängare innebär nästa tankeled därför att vänstersympatisörer i jämförelse med högeranhängare också kan förväntas vara mer positiva till styrmedel som innebär en hårdare styrning. Eftersom legala och ekonomiska styrmedel brukar beskrivas som mer tvingande än informativa styrmedel, kan vi här förvänta oss att vänsteranhängare är mer positiva till legala och ekonomiska styrmedel än högeranhängare. Synen på informativa styrmedel kan däremot antas vara relativt likartad för vänster- och högeranhängare.

Det kan finnas andra orsaker till människors inställning till olika styrmedel än vänster-högerposition. De som anser att det sakfrågeområde som styrningen gäller är viktigt, i det här fallet miljöområdet, kan antas var mer positiva till en omfattande styrning än de som sätter andra sakfrågor högre. En person som prioriterar miljöområdet framför andra sakområden skulle därför vara mer positiv till en omfattande styrning på miljöområdet, oavsett om hon står till vänster eller höger i politiken. Personer som prioriterar ett miljövänligt samhälle framför ekonomisk tillväxt kan utifrån detta resonemang förväntas förespråka en långtgående styrning på miljöområdet (jfr Bennulf 1994).

Ett demokratiskt system bygger inte enbart på politisk styrning av medborgarna utan också på medborgarnas deltagande. Deltagande kan vara att rösta i politiska val, men det kan också innebära att på andra sätt påverka de politiska besluten. Vikten av att medborgarna kan påverka de politiska besluten har bland annat betonats i de idéer som nya vänsterrörelser samt miljörörelsen har fört fram. Om dessa idéer återspeglas på medborgarnivå går det att förvänta sig att människor som är vänsteranhängare eller ekologiskt inriktade är mer positiva till medborgaraktiviteter, här kallade gräsrotsaktiviteter, än högersympatisörer och tillväxtorienterade personer (se t.ex. Eckersly 1992, Pateman 1970).

Frågan är vilka politiska uppfattningar som främst styr medborgarnas inställning till olika politiska styrmedel på miljöområdet. Är det inställningen till miljöfrågor eller är det snarare placering på vänster-högerdimensionen? I det följande kommer jag att studera vad som mest påverkar människors bedömning av olika styrmedels bidrag för att förbättra miljön. Utgångspunkten är tre hypoteser:

Hypotes 1: Människor till vänster och/eller med ekologiskt inriktade attityder är allmänt mer positiva till politisk styrning på miljöområdet än människor med högersympatier och/eller tillväxtorienterade attityder.

Hypotes 2: Den skillnad som finns mellan vänster- och högeranhängares syn på politiska styrmedel är större när det gäller legala och ekonomiska styrmedel än informativa styrmedel.

Hypotes 3: Människor till vänster och/eller med ekologiskt inriktade attityder är mer positiva till gräsrotsaktiviteter på miljöområdet än människor med högersympatier och/eller tillväxtorienterade attityder.

## **Svenska folkets syn på politisk styrning**

I SOM-undersökningen 1995 ställdes en fråga där de svarande fick bedöma olika åtgärders bidrag till att förbättra miljön. Bland svarsalternativen återfanns politiska åtgärder som lagstiftning, ekonomiska styrmedel, informationssatsningar riktade mot medborgare och företag, samt åtgärder som syftade till att ge möjligheter åt medborgarna att själva agera för att förbättra miljön. Till den senare typen av åtgärder räknas en utökad möjlighet för medborgare och organisationer att företräda naturintressen i domstol samt en större acceptans av civil olydnad i samhället i stort. Huruvida civil olydnad kan betraktas som en gräsrotsaktivitet inom ett demokratiskt systems ram är omtvistat. Civil olydnad har dock förespråkats av vänsterpartiet och miljöpartiet, vilka brukar räknas till de mest ekologiskt inriktade av de svenska partierna.<sup>1</sup> Miljöpartiet har dessutom förespråkats möjligheten till domstolsprövning för att skydda miljöintressen (Lundmark 1995, Kjellgren 1996).

De olika åtgärdsförslagens bidrag till att förbättra miljön bedömdes på en skala som går från 0 till 10, men i de tabeller som jag presenterar har denna skala räknats om till värden mellan 0 och 100. Värdet 0 betyder att den svarande anser att den föreslagna åtgärden inte ger något bidrag alls till en bättre miljö medan 100 innebär att den svarande anser att åtgärden ger ett mycket viktigt bidrag till en bättre miljö. Värden över 50 innebär således att åtgärden betraktas som ett viktigt bidrag till miljön medan värden under 50 betyder att åtgärden anses vara mindre viktig för att förbättra miljön.

I tabell 1 redovisas medborgarnas inställning till de olika åtgärdsförslagen som förekom i den frågesvit som beskrivits ovan, men jag redovisar även

kvinnors och mäns uppfattning om samma åtgärder. Anledningen till att effekten av könstillhörighet studeras är att kvinnor i tidigare studier har visat sig uppfatta hotet mot miljön som större än män och därtill varit mer ekologiskt orienterade både vad gäller åsikter och egenrapporterat beteende (Bennulf 1994).

Som framgår av resultaten i tabell 1 är synen på de olika politiska styrmedlen överlag positiv bland medborgarna. Alla medeltalen för befolkningen i dess helhet är över 50 vilket innebär att människor sammantaget anser att de olika åtgärderna är relativt viktiga bidrag till en god miljö. De åtgärdsförslag som de svarande är minst positiva till är lagstiftning för allmänheten, möjligheter att föra naturens talan inför domstol samt möjligheten att använda civil olydnad för att värna miljön.

**Tabell 1 Svenska folkets bedömning av olika politiska åtgärders bidrag till en bättre miljö 1995, totalt och uppdelat efter kön (medeltal).**

åtgärdsförslag	samtliga	kön		diff.	antal svarande
		kvinnor	män		
Lagstiftning för företagen	80	83	77	+6	1682
Bättre miljöinformation till företagen	79	83	76	+7	1676
Bättre miljöinformation till allmänheten	79	82	76	+6	1684
Engagera människor i allmänhet	77	79	74	+5	1679
Högre miljöskatt	76	80	73	+7	1674
Lagstiftning för människor i allmänhet	64	68	60	+8	1673
Föra naturens talan inför domstol	59	63	56	+7	1671
Civil olydnad	53	57	50	+7	1663

*Kommentar:* Den ursprungliga skalan går från 0 till 10 men har här multiplicerats med 10 för att erhålla heltal. Den nya skalan går således från 0 till 100, där 0 betyder att den svarande anser att åtgärdsförslaget inte ger något bidrag till en bättre miljö medan 100 betyder att den svarande anser att åtgärden är ett mycket viktigt bidrag för en bättre miljö. Differensen erhålls genom att subtrahera männens medeltal från kvinnornas.

Det kan finnas åtminstone två anledningar till att synen på lagstiftning för allmänheten är mycket mera negativ än synen på lagstiftning för företagen. För det första kan människor anse att det är företagen som står för de stora miljöhotande utsläppen, varför lagstiftning mot dessa antas ge större effekt än lagstiftning mot allmänheten. En andra möjlighet är att människor drivs av egenintresse och därför anser att inskränkningar i företagets handlingsfrihet är mindre problematiska än ingrepp i den egna handlingsfriheten. Att synen på domstolsbehandling och civil olydnad som verk samma medel att förbättra miljön är mindre positiv än synen på de övriga styrmedlen, kan tolkas som ett resultat av att dessa förslag är mer radikala.

De skillnader som finns mellan hur män och kvinnor bedömer de olika åtgärdernas bidrag till en bättre miljö liknar de som är vanligt förekommande i miljösammanhang (jfr Bennulf 1994). Kvinnor är mer positiva till samtliga åtgärdsförslag än män. Följaktligen är kvinnor sammantaget mer positiva till politisk styrning än män. Differenserna mellan kvinnor och män är dock ungefär lika stora för samtliga styrmedel och åtgärder. Den största skillnaden återfinns i synen på lagstiftning för allmänheten, medan den minsta skillnaden återfinns för alternativet att engagera människor i allmänhet (8 respektive 5 enheter).

Synen på politiska styrmedel kan på goda grunder antas variera med människors partisyn. <sup>2</sup> I tabell 2 redovisas vilken inställning partisympatisörer av olika färg har till de olika åtgärdsförslagen. Resultaten visar att vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer genomgående är mest positiva till åtgärdsförslagen. Minst positiva är moderaternas och kds anhängare även om också de, med undantag för civil olydnad, anser att åtgärderna ger ett viktigt bidrag till en bättre miljö. Sympatisörer till vänsterpartiet och moderaterna, de två partier som brukar betecknas som längst till vänster respektive höger, uppvisar således de största skillnaderna för flera åtgärdsförslag (jfr Lundmark 1995, Kjellgren 1996). Vänsterpartiet och moderaterna är dock varandras motpoler även ifråga om prioritering mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk balans.

**Tabell 2 Svenska folkets bedömning av olika politiska åtgärders bidrag till en bättre miljö efter partisympati 1995 (medeltal).<sup>3</sup>**

åtgärdsförslag	partisympati							diff.
	v	s	c	fp	m	kds	mp	max-min
Civil olydnad	66	54	54	41	44	39	66	27
Föra naturens talan inför domstol	71	60	59	57	50	54	70	20
Högre miljöskatt	83	78	73	77	69	76	82	14
Lagstiftning för företagen	86	80	76	78	76	82	85	10
Lagstiftning för människor i allmänhet	67	63	61	62	62	61	69	8
Bättre miljöinformation till allmänheten	83	79	76	77	76	75	83	8
Engagera människor i allmänhet	81	77	75	78	74	74	82	8
Bättre miljöinformation till företagen	82	80	77	76	77	79	83	6

**Kommentar:** Se kommentar till tabell 1. Differensen visar skillnaden mellan det högsta och det lägsta medelvärdet.

Folkpartisympatisörernas inställning till de olika åtgärdsförslagen visar i stort sett samma tendens som moderatanhängarnas. I synen på högre miljöskatter och möjligheter till domstolsprövning skiljer folkpartianhängarna emellertid ut sig och placerar sig ungefär mittemellan vänsterpartiets och moderaternas anhängare. Centerpartiets sympatisörer återfinns i den grupp partianhängare som är minst positiva till åtgärdsförslagen, med undantag för de två gräsrotsaktiviteterna civil olydnad och möjligheter till domstolsprövning. Personer som sympatiserar med socialdemokraterna placerar sig genomgående mittemellan de minst positiva partisympatisörerna (borgerliga) och de mest positiva partisympatisörerna (vänsterpartiet och miljöpartiet).

Hur stora skillnaderna är mellan de partisympatisörer som är mest positiva till åtgärdsförslagen och det som är minst positiva varierar. I särklass störst differens återfinns för synen på möjligheter att driva miljömål i domstol samt synen på civil olydnad (20 respektive 28 enheters differens). Vänsterpartiets respektive miljöpartiets sympatisörer intar i likhet med vänsterpartiet och miljöpartiet den mest positiva synen på domstolsbehandling och



civil olydnad. De moderata anhängarna anser däremot att dessa medel ger ett relativt litet bidrag till en bättre miljö.

Minst åsiktsskillnad återfinns för styrning genom information, lagstiftning för allmänheten samt till det allmänt formulerade förslaget som går ut på att öka människors engagemang. Dessa åtgärder framstår som minst partipolitiskt kontroversiella på medborgarnivå.

### **Vänster-högerposition eller ekologi-tillväxtinställning?**

Den fråga som ställdes i inledningen av uppsatsen var i vilken mån inställningen till olika politiska styrmedel på miljöområdet främst grundas på medborgarnas vänster-högerposition eller grad av ekologisk inriktning. För att mäta vänster-högerposition används en fråga där de svarande ombeds att själva bestämma om de politiskt står klart till vänster, något till vänster, varken till vänster eller höger, något till höger samt klart till höger.

I frågan som mäter de svarandes prioritering mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk balans får den svarande ta ställning till huruvida det är bra att satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt. Svarsalternativen var mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Att prioritera ett miljövänligt samhälle framför ekonomisk tillväxt antas här vara liktydigt med att prioritera ekologisk balans framför ekonomisk tillväxt.<sup>4</sup>

I tabell 3 redovisas resultaten för hur medborgare som placerar sig själva till höger respektive vänster i politiken bedömer det bidrag olika åtgärder ger till en bättre miljö. Personer som står till vänster i politiken är mer positiva till samtliga åtgärdsförslag. Implikationen är att de som placerar sig själva till vänster är mer positiva till statlig styrning än de som placerar sig till höger. Hypotes 1 får därmed stöd vad gäller vänster-högerinställning.

**Tabell 3 Svenska folkets bedömning av olika politiska åtgärders bidrag till en bättre miljö efter självplacering på vänster-högerskalan 1995 (medelvärden och Pearson's r).**

åtgärdsförslag	vänster-högerposition			Pearson's r	antal svarande
	vänster	höger	diff		
Civil olydnad	60	44	+16	-0,21	1121
Föra naturens talan inför domstol	65	52	+13	-0,20	1123
Högre miljöskatt	82	71	+11	-0,19	1131
Lagstiftning för företagen	84	77	+7	-0,14	1133
Engagera människor i allmänhet	80	75	+5	-0,11	1130
Bättre miljöinformation till företagen	82	77	+5	-0,08	1130
Bättre miljöinformation till allmänheten	81	77	+4	-0,09	1134
Lagstiftning för människor i allmänhet	66	62	+4	-0,08	1128

**Kommentar.** Se kommentar till tabell 1.

Det finns en svag tendens att synen på informativa styrmedel skiljer sig mindre mellan vänster- och högersympatisörer än synen på ekonomisk styrning och lagstiftning, men skillnaderna är mycket små. Dessutom återfinns lagstiftning för allmänheten bland de åtgärdsförslag där differensen är minst. Således får hypotes 2, som innebar att skillnaderna mellan vänster- och högersympatisörer skulle vara mindre för informativa styrmedel, inget entydigt stöd.

Den största skillnaden mellan höger- och vänstersympatisörer återfinns inte för något av styrmedlen utan för de två åtgärdsförslag som ger medborgarna större möjligheter att på egen hand försöka påverka miljösituationen. Svarande som uppfattar sig som stående till vänster är betydligt mer positiva till att ge medborgarna möjlighet att genom domstolsförfarande och civil olydnad påverka miljösituationen. Av dessa resultat kan slutsatsen dras att det är i synen på gräsrotsaktiviteter som vänster- och högeranhängare skiljer sig mest åt. Hypotes 3, att vänsteranhängare är mer positiva till gräsrotsaktiviteter än högeranhängare, ges stöd av resultaten.

Hur människors prioritering mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk balans förhåller sig till synen på olika miljöpolitiska åtgärdsförslag framgår av tabell 4. Mönstret liknar det för vänster-högersympati med den skillnaden att differenserna mellan dem som prioriterar ekologisk balans och de som prioriterar ekonomisk tillväxt är större än den mellan vänster- och högeranhängare. Största differensen återfinns för synen på möjlighet till domstolsprövning och synen på civil olydnad. Personer som prioriterar ekologisk balans framför ekonomisk tillväxt är betydligt mer positiva till dessa båda åtgärder. En person som prioriterar ekologi framför tillväxt tenderar att vara mer positiv till gräsrotsaktiviteter än en person som gör den motsatta prioriteringen. Resultaten ligger i linje med hypotes 1 och 3.

**Tabell 4 Svenska folkets bedömning av olika politiska åtgärders bidrag till en bättre miljö efter prioritering mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk balans 1995 (medelvärden och Pearson's r).<sup>5</sup>**

åtgärdsförslag	ekologi-tillväxt		diff.	Pearson's r	antal svarande
	ekologi	tillväxt			
Föra naturens talan inför domstol	67	46	+21	-0,33	1125
Civil olydnad	61	39	+22	-0,31	1120
Lagstiftning för människor i allmänhet	70	53	+17	-0,30	1125
Engagera människor i allmänhet	83	69	+14	-0,27	1126
Högre miljöskatt	82	69	+13	-0,24	1125
Bättre miljöinformation till företagen	84	72	+12	-0,22	1123
Lagstiftning för företagen	84	74	+10	-0,22	1131
Bättre miljöinformation till allmänheten	83	74	+9	-0,20	1129

**Kommentar:** Se kommentar till tabell 1.

Differenserna i synen på åtgärdsförslagen mellan personer med ekologi-respektive tillväxtinställning, kan jämföras med motsvarande differens mellan vänster- respektive högersympatisörer. De största skillnaderna mellan vänster-högerposition och ekologi-tillväxtinställning återfinns för synen på möjligheten att föra naturens talan inför domstol, synen på mil-

jöskatt samt synen på att engagera människor i allmänhet i miljöarbetet. Ekologi-tillväxtuppfattning ger för dessa frågor ett betydligt större utslag än vad vänster-högerposition ger.

Effekten av en ekologi-tillväxtuppfattning verkar vid en jämförelse således vara större än effekten av subjektiv vänster-högerposition. För att kunna uttala sig bestämt på denna punkt krävs dock en mer systematisk jämförelse. I tabell 5 redovisas effekterna av ekologi-tillväxtåsikt respektive vänster-högerposition under kontroll för varandra för ett av åtgärdsförslagen, synen på lagstiftning för allmänheten. För detta åtgärdsförslag visar sig effekten av ekologi-tillväxtinställning vara betydligt större än för vänster-högerposition. Detta mönster gäller för samtliga åtgärdsförslag även om skillnaderna mellan effekterna i de flesta fall är mindre än de som redovisas i tabell 5.

**Tabell 5 Svenska folkets bedömning av det bidrag åtgärdsförslaget lagstiftning för allmänheten ger till en bättre miljö . Effekter av vänster-högerposition och ekologi-tillväxtuppfattning (medeltal).**

	ekologi	tillväxt	effekt av ekologi-tillväxtåsikt
vänster	73	51	+22
höger	68	54	+14
effekt av vänster-högerposition	+5	-3	

Vid en rangordning från mest positiv till minst positiv till åtgärdsförslaget lagstiftning för allmänheten, placeras de fyra möjliga kombinationerna på följande sätt: ekologi/vänster, ekologi/höger, tillväxt/höger och tillväxt/vänster. Mest positiva till att använda lagstiftning för allmänheten för att förbättra miljön är ekologiskt orienterade personer till vänster medan tillväxtorienterade personer till vänster är minst positiva. Rangordningen för övriga åtgärdsförslag ser ut på följande sätt: ekologi/vänster, ekologi/höger, tillväxt/vänster och tillväxt/höger. Tillväxtorienterade personer till höger är minst positiva istället för tillväxtorienterade personer till vänster.

Åtgärder riktade mot allmänheten och åtgärder riktade mot företagen ger lite olika effekter, även om rangordningen förblir densamma. För åtgärder riktade mot allmänheten är effekten av ekologi-tillväxtåsiikt större för vänster-sympatisörer, medan den för åtgärder riktade mot företagen är större för högersympatisörer. På samma sätt är effekten av vänster-högerposition för åtgärder riktade mot allmänheten större för ekologiskt orienterade personer, medan den för åtgärder riktade mot företagen är större för tillväxtorienterade personer.

Hypotesen att vänsteranhängare och ekologiskt inriktade personer är mer positiva till gräsrotsaktiviteter än högeranhängare och tillväxtorienterade personer ges också stöd i resultaten. Både effekterna av vänster-högerposition och ekologi-tillväxttillhörighet är relativt stora, men effekten av ekologi-tillväxttillhörighet är störst (ekologi/vänster-höger: 9 enheter, tillväxt/vänster-höger: 16 enheter, vänster/ekologi-tillväxt: 17 enheter och höger/ekologi-tillväxt: 24 enheter).

Vid en multivariat regressionsanalys där även kön tas med som en förklaring till inställningen till de olika åtgärdsförslagen, kvarstår ungefär samma effekter. Effekten av ekologi-tillväxtinställning är fortfarande starkare än effekten av vänster-högerposition då kontroll görs för könstillhörighet. En stiganalys visar att effekten av kön till största del är direkt, men att den även har en indirekt effekt som går via inställningen till ekologi-tillväxt. Kvinnor är mer ekologiskt orienterade än män, vilket gör att de också indirekt blir mer positiva till åtgärdsförslagen.

En stegvis regressionsanalys visar att det bland de tre oberoende variablerna vänster-högerposition, ekologi-tillväxtinställning och könstillhörighet är ekologi-tillväxtinställning som förklarar mest.<sup>6</sup> Då ytterligare tre förklaringsvariabler tas med i regressionen, nämligen medlemskap i miljöorganisation, utbildningsnivå samt ålder, ökar andelen förklarad varians endast obetydligt.

Sammanfattningsvis visar resultaten att ekologi-tillväxtuppfattning är mest betydelsefull för människors syn på åtgärdsförslagen. Vänster-högerposition är något mindre betydelsefull för inställningen till olika styrmedel och gräsrotsaktiviteter.

Av de hypoteser som inledningsvis ställdes upp är resultaten i linje med två av dem medan de motsäger en. Människor med vänstersympatier eller med ekologiska åsikter är mer positiva till samtliga styrmedel samt de två gräsrotsaktiviteterna, precis som postulerades i hypotes 1 och 3. Däremot gick det inte att belägga hypotes 2. Skillnaden mellan vänster- och högersympatisörer var inte entydigt större för legala styrmedel och ekonomiska styrmedel än för informativa styrmedel.

Slutsatsen kan således dras att vänster-högerposition har betydelse för synen på olika styrmedel och gräsrotsaktiviteter. Åsikter och attityder till det specifika sakområdet är dock ännu viktigare, åtminstone på miljöområdet.

## Noter

1. För en utläggning om den civila olydnadens roll i ett rättvist politiskt system, se till exempel Rawls 1971.

2. Eftersom partisynpati kan vara beroende både av vänster-högerinställning och prioritering mellan ekonomisk tillväxt och ekologisk balans, föregår vi här något analysen av dessa båda attityders betydelse för synen på olika styrmedel. Utifrån partisynpati går det dock inte att med säkerhet fastställa vilka effekter av partisynpati som bygger på vänster-högersynpati och vilka som bygger på uppfattningar om tillväxt och ekologi.

3. När vi istället för partisynpati använder frågan där de svarande får uppge vilket parti de röstade på i EU-parlamentsvalet blir differenserna något större. Dessutom är personer som röstade på kds betydligt mer positiva till åtgärdsförslagen än kds-anhängarna.

4. Korrelationen mellan vänster-högerposition och ekologi-tillväxtuppfattning är 0,2, mätt med Pearson's r.

5. Vanligtvis brukar benämningen tillväxt-ekolog användas, men jag väljer att ändra på ordningen och använda benämningen ekologi-tillväxt (se t. ex. Holmberg och Asp 1984, Bennulf 1994). Anledningen är att vänster- och ekologinställning respektive höger- och tillväxinställning antas påverka synen på styrmedel och gräsrotsaktiviteter på liknande sätt. Det är därför motiverat att placera termen ekologi före tillväxt liksom vänster placeras före höger.

6. I en regressionsmodell med variablerna kön, vänster-högerposition och ekologi-tillväxinställning är den förklarade variansen som lägst 0,05 (bättre miljöinformation till allmänheten) och som högst 0,14 (föra naturens talan inför domstol).

## Referenser

Bennulf, Martin (1994) Miljöopinionen i Sverige. Lund: Dialogos.

Borre, Ole och Goldsmith, Michael (1995) "The Scope of Government". I Borre, Ole och Scarborough, Elinor (eds.) *The Scope of Government*. Volym 3 i serien Beliefs in Government. Oxford: Oxford University Press.

Borre, Ole (1995) "Beliefs and the Scope of Government". I Borre, Ole och Scarborough, Elinor (eds.) *The Scope of Government*. Volym 3 i serien Beliefs in Government. Oxford: Oxford University Press.

- Eckersly, Robyn (1992) *Environmentalism and Political Theory. Towards an Eco-centric Approach*. London: UCL Press.
- Eriksson, Bengt Erik (1991) "Ett sundare liv". I Olsson, Sven E. Och Therborn, Göran (red.) *Vision möter verklighet. Om social styrning och faktisk samhällsutveckling*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Esping, Hans (1994) *Ramlagar i förvaltningpolitiken*. Stockholm: SNS förlag.
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984) *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber Förlag.
- Huseby, Beate (1995) "Attitudes towards the Size of Government". I Borre, Ole och Scarborough, Elinor (eds.) *The Scope of Government*. Volym tre i serien Beliefs in Government. Oxford: Oxford University Press.
- Kjellgren, Hanna (1996) "Partierna och medborgerligt deltagande i miljöpolitiken". I Bennulf, Martin (red.) *Miljöstrategier i vardagslivet med planerad utgivning 1996*.
- Lundmark, Carina (1995) *Towards a Green Democratic Theory*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen.
- Lundqvist, Lennart J. (1996) "Sweden". I Christiansen, Peter Munk (ed.) *Governing the Environment. Politics, Policy and Organization in the Nordic Countries*. Stockholm: Nordiska ministerrådet. Nord 1996:5.
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Salmon, Charles (1989) "Campaigns for Social 'Improvement'. An Overview of Values, Rationales, and Impacts". I (ed.) Salmon Charles T. *Information Campaigns. Balancing Social Values and Social Change* (s.19-53). London: SAGE Publications.
- Vedung, Evert (1995) *Informativa styrmedel*. Uppsala Universitet: Statsvetenskapliga institutionen.



# MARKNADSOPINION I BLINDO?

JONAS HINNFORS

På en historisk presskonferens den 20 september 1992 framträder Ingvar Carlsson tillsammans med de borgerliga partiledarna i Carl Bildts fyrklöverregering. Fyra dagar tidigare hade riksbanken höjt marginalräntan från 24 till 500 procent. Mer eller mindre över en natt har politikerna enats om ett besparingspaket på 45 miljarder kronor. Knappt två månader senare förlorar riksbanken kontrollen över kronans växelkurs. Kronan flyter från den 19 november och tappar omkring 10 procent av sitt värde över en natt.<sup>1</sup>

Alltsedan denna turbulenta höst har den s k finansmarknaden och dess roll varit hett debatterad. Ekonomisk politik framstår ibland som en verksamhet vilken bara har att rätta sig efter marknadens eventuella nycker. Symboliskt kommer det till uttryck när finansministern hävdar att ”för ett litet utlandsberoende land som Sverige är det extra viktigt att ha sina affärer i balans, annars blir man obönhörligt offer för marknadens spekulationer” (citerat från internet) eller när Financial Times menar att ”The financial markets are likely to approve the choice of Mr Persson who has won their confidence” (Financial Times 1995).

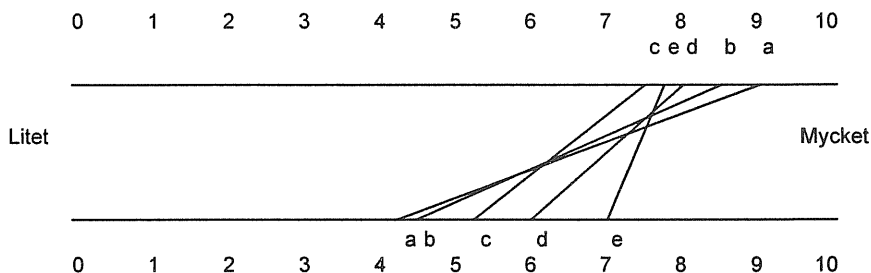
Finansmarknaden berör ett problemkomplex med såväl ekonomiskt-ideologiska som nationellt identitetsskapande övertoner. Det är därför av stort demokratiskt intresse att medborgarna har förtroende för de politiska åtgärder som sätts in för att bibehålla tron på den svenska ekonomin och på svensk självständighet i förhållande till omvärlden.

Figur 1 visar svenska folkets åsikter i två övergripande frågor beträffande finansmarknaden och dess makt. För det första hur stor makt i det svenska samhället intervjupersonerna i SOM-95 anser att finansmarknaden *har*. För det andra hur stor makt man anser att den *bör* ha.

**Figur 1**      **Inställning till finansmarknadens makt bland personer med olika vänster-högerposition (medeltal)**

a=klart till vänster, b=vänster, c=mitten, d=höger, e=klart till höger

"Finansmarknaden *har* att säga till om i det svenska samhället"



"Finansmarknaden *bör* ha att säga till om i det svenska samhället"

**Kommentar:** Nollvärdet står för "litet att säga till om", tio står för "mycket att säga till om".

Beträffande normativ inställning till finansmarknadens makt har vi uppenbarligen att göra med en vänster-högerfråga (korrelation mellan subjektiv vänster-högerposition och inställning till hur mycket finansmarknaden har att säga till om i det svenska samhället: Pearson's  $r = 0,36$ ). Även verklighetsbeskrivningen av hur stor makt finansmarknaden idag har i det svenska samhället är i huvudsak en vänster-högerfråga men korrelationen är betydligt lägre (Pearson's  $r = 0,16$ ). Figur 1 visar att de flesta vill minska finansmarknadens makt. Avståndet mellan den önskvärda och den rådande verkligheten är stort oavsett om man befinner sig till vänster eller till höger. Givet denna opinionsbild borde rimligtvis de skiftande ideologiska grupperingarna förenas i uppfattningen att finansmarknaden på något konkret sätt måste regleras eller åtminstone inte avregleras mer än idag. Inte minst eftersom vi från tidigare undersökningar vet att huvudproblematiken - finansmarknadens politiska makt - är politiserad på elitnivå (Holmberg 1995:122).<sup>2</sup>

Tabell 1 ger en översikt över de konkreta frågor som här är aktuella. De berör samtliga olika förslag av reglerings- eller avregleringskaraktär, till exempel "begränsa handeln med den svenska valutan".

**Tabell 1 Inställning till finansmarknaden (procent och opinionsbalans)**

	Bra förslag	Varken bra eller dåligt	Dåligt förslag	Vet ej	Sum
Begränsa handeln med den svenska valutan	24	27	19	30	100
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	40	20	12	28	100
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	16	24	31	29	100
Underlätta den internationella valutahandeln	25	28	16	31	100
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	18	31	16	35	100
Öka regleringen av valutamarknaden	29	44	15	12	100

	Opinionsbalans för reglering	Andel regleringssvar	Andel utan åsikt (=varken/eller + vet ej)
Begränsa handeln med den svenska valutan	+ 5	24	57
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	+28	40	48
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	- 15	16	53
Underlätta den internationella valutahandeln	- 9	16	59
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	- 2	16	66
Öka regleringen av valutamarknaden	+ 14	29	56

**Kommentar:** Observera att vissa frågor innehåller påstående om reglering medan andra frågor innehåller påstående om avreglering. Opinionsbalansen räknas fram genom att ta differensen mellan den svarsandel som förordar reglering och den svarsandel som förordar avreglering. Ett plustecken i tabellens opinionsbalanser betecknar alltid en övervikt för regleringsalternativet.

Trots att flertalet medborgare anser att finansmarknaden har för stor makt är stödet för konkreta kontrollåtgärder förbluffande svagt. Ibland går stödet till och med i motsatt riktning mot vad vi kunde förvänta oss. Vi har att göra med ett frågekomplex där enighet om målet (finansmarknadens inflytande i det svenska samhället bör vara mindre än idag) ingalunda utesluter tvekan kring medel som skulle kunna åstadkomma en sådan förändring.

Uppenbarligen aktualiseras här en demokratisk problematik med vittgående konsekvenser för politikens och politikernas legitimitet. Å ena sidan är befolkningen påtagligt enig om att finansmarknadens makt måste minskas. Å andra sidan är man inte beredd att stödja medel politiken har till sitt förfogande.

Mycket grovt kan vi dela in ideal om demokrati i två huvudgrupper. En åsikt går ut på att demokratin bör vara elitorienterad. Medborgarna har sällan insikter i sakfrågor. Bäst är om politiken hanteras av en upplyst elit. Ansvarsutkrävande sker vid allmänna val. Mot denna åsikt står den deltagarorienterade som menar att medborgarna bör delta i det politiska livets alla skeden. Upplysning, information och engagemang präglar medborgarnas politiska agerande i det goda samhället.<sup>3</sup>

Finansmarknaden tangerar genom sin internationella karaktär förhållanden vi normalt möter i utrikespolitiken. Det politikområdet har karakteriserats som "avlägset", komplicerat och utan omedelbart intresse för den enskilde väljaren. Gabriel Almond, vars uppfattning präglat en stor del av forskningens bild av utrikespolitikens ställning i väljarkåren, hävdar att väljarna därför har dåliga kunskaper om utrikespolitiken. Konsekvensen av det bristande intresset och de dåliga kunskaperna blir att väljarnas attityder är instabila och inkonsistenta. Almonds teser har ifrågasatts, men senare forskning visar att åtminstone svenska väljare är relativt oengagerade i utrikespolitiska frågor. Samtidigt har fler och fler pekat på att den traditionella inrikespolitiken blir alltmer internationaliserad (Almond 1960; Jerneck 1994; Bjereld-Demker 1995:42-78).

Eftersom finansmarknad och valutahandel sedan 1970-talet successivt avreglerats både internationellt och nationellt är de näst intill obundna av nationella gränser. Om möjligt saknar finansmarknaden därför än mer än det internationella statssystemet överordnade myndigheter. En förklaring till de

överraskande resultaten skulle därför kunna vara att medborgarna har inkonsistenta och dåligt utvecklade attityder om finansmarknaden.

I det föregående konstaterade vi att väljarkåren önskar ett visst utfall av politiken men är oförmögen att ge stöd åt konkreta handlingsåtgärder. I det följande betraktas för det första inkonsistent opinion och för det andra svag opinion som en förklaring till detta dilemma.

För det tredje är det troligt att främst borgerliga väljare ryggat inför åtgärder som kontroll, reglering och beskattning av finansmarknaden. Borgerliga väljare riskerar hamna i korstryck mellan karaktären på målet och karaktären på medlen (se tabell 2 och tabell 3).

Siffrorna i tabell 1 visade att stödet är relativt svagt för de konkreta åtgärderna. Av tabell 2 framgår att detta i någon mån gäller bland vänsterväljare men är tydligast bland högerväljare. Det förefaller finnas visst fog för uppfattningen att borgerliga väljare drabbas av korstryck. Men tabell 3 visar samtidigt att andelen med åsikt inte är lägre bland högerväljare än bland vänsterväljare. Däremot stiger andelen bland mittenorienterade väljare. Det kan tyda på att mittengruppen har svårast att erhålla tydlig ledning från sina invanda ideologier och partier.

Enbart en minoritet av alla tillfrågade hyser någon uppfattning över huvud taget. Så många som två tredjedelar har antingen avstått helt från att ange någon uppfattning alls, angett att de inte har någon uppfattning eller angett ett ”varken/eller”-alternativ. Opinionsen är onekligen svagt utvecklad.

**Tabell 2**      **Inställning till reglering/kontroll av finansmarknaden  
bland personer med olika vänster-högerposition  
(opinionsbalans)**

	Klart till vänster	vänster	mitten	höger	Klart till höger
Begränsa handeln med den svenska valutan	+ 18	+ 16	+ 10	- 10	- 20
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	+ 31	+ 35	+ 29	+ 26	+ 7
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	+ 15	+ 7	- 15	- 36	- 48
Underlätta den internationella valutahandeln	+ 14	+ 6	- 5	- 24	- 44
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	+ 17	+ 12	- 1	- 13	- 26
Öka regleringen av valuta- marknaden	+32	+26	+15	+3	-15

*Kommentar:* Se kommentar till tabell 1.

**Tabell 3**      **Andel utan åsiktsförekomst om finansmarknaden bland  
personer med olika vänster-högerposition (procent)**

	Klart till vänster	vänster	mitten	höger	Klart till höger
Begränsa handeln med den svenska valutan	56	57	65	50	51
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	37	46	54	43	46
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	49	56	61	44	39
Underlätta den internationella valutahandeln	53	63	65	52	41
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	62	65	75	59	53
Öka regleringen av valuta- marknaden	46	52	64	53	52

*Kommentar:* Tabell 1 redovisar hur "utan åsiktsförekomst" räknas ut.

Man kan naturligtvis fråga sig om andelen som här inte tar ställning - i genomsnitt 56 procent - verkligen är en hög siffra. I avsaknad av absoluta mått kan vi jämföra med andra politikområden. Mikael Gilljam - som i *Svenska folket och löntagarfonderna* använder begreppet åsiktsförekomst för att beskriva den andel av befolkningen som uttalat tar ställning i en sakfråga - redovisar att andelen utan åsiktsförekomst i viktiga sakfrågor sällan överstiger 35 procent. Ofta ligger den på cirka 20 procent (Gilljam 1988:112-146).

En jämförelse med politikområden i SOM-95 visar på stora likheter med Gilljams uppgifter. Genomsnittsandelen för dem utan åsiktsförekomst ligger på 29 procent (variation mellan 16-39 procent). Skillnaden är markant i förhållande till finansmarknadsfrågorna där andelen utan åsiktsförekomst i totalurvalet varierar mellan 48 och 65 procent (37-75 procent i de olika ideologiska grupperna). Andelar som närmar sig två tredjedelar av urvalet måste alltså betraktas som unikt höga.<sup>4</sup>

Stödet för konkreta åtgärder som skulle leda till att finansmarknadens makt minskades är alltså dels måttligt, dels anser sig en stor andel av urvalet inte kunna svara, eller svarar att de inte har någon uppfattning.

Antagandet ovan om att opinionen i finansmarknadsfrågor påminner om den i utrikesfrågor innehöll ytterligare ett kriterium. Opinionen i utrikesfrågor tenderar att vara *inkonsistent*. Jag prövar om detsamma gäller i förhållande till finansmarknaden genom att använda de motställda frågor som finns i SOM-95. Intervjupersonerna ombads ta ställning såväl till frågan ”verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln” som till frågan ”öka regleringen av valutamarknaden”.

I båda fallen fick intervjupersonerna bedöma svarsalternativen ”bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”dåligt förslag”, ”vet ej”. Mitt kriterium för inkonsistenta svar består i att de som besvarat den ena frågan jakande (”bra” förslag att avreglera) samtidigt som även den andra frågan besvarats jakande (”bra” förslag att reglera) betraktas som inkonsistenta.

Tidigare studier visar att det finns en viss tendens att positivt utformade frågor ibland oreflekterat besvaras jakande av intervjupersoner (Schuman-Presser 1981:kapitel 8). Därför kommer jag att jämföra de här aktuella frågorna med tre andra politiska frågor ur SOM-95 där intervjupersonerna fått ta ställning till motställda påståenden. För det första flyttingpolitik (”ta emot

fler flyktingar”, vs ”ta emot färre flyktingar”), för det andra skatter (”höja skatterna”, vs ”sänka skatterna”) och för det tredje utrikespolitik (”Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik”, vs ”Sverige bör söka medlemskap i NATO”).

Tabell 4 behandlar intervjupersoner som avgett åsiktssvar på båda de motställda frågor som berör finansmarknaden (”avreglera valutahandeln” vs ”reglera valutamarknaden”). Personer som svarat ”varken/eller” eller ”vet ej” har uteslutits. Tabellen visar därför den opinionsmobiliserade delen av urvalet. Det motsvarar 432 personer eller cirka 25 procent av samtliga i SOM-95.

**Tabell 4**      **Andel bland opinionsmobiliserade personer som besvarar viss kombination av frågorna ”verka för fortsatt internationell avreglering av valutahandeln” och ”öka regleringen av valutamarknaden” (procent)**

		Verka för fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	
		Dåligt Förslag	Bra Förslag
Öka regleringen av valutamarknaden	Dåligt förslag	10	26
	Bra förslag	36	28
		100	

**Kommentar:** Observera att tabellen summerar till 100 procent och att enbart opinionsmobiliserade personer ingår i procentbasen.

Drygt var fjärde person av de opinionsmobiliserade svarar samtidigt att avreglering *och* reglering är bra (tabellens nedre högra hörn). Det innebär att cirka hälften av alla som besvarat den ena frågan jakande samtidigt besvarat även den andra frågan med ja. De är därmed uppenbart inkonsistenta. Tabel-



len visar att ytterligare 10 procent menar att såväl avreglering som reglering är dåliga förslag (tabellens övre vänstra hörn). Om dessa kan vi emellertid inte vara helt säkra på att de är inkonsistenta. Några av dem kanske eftersträvar status quo vilket alltså inte kan betraktas som inkonsistent svar.

Är då 28 procent mycket eller litet? Genom att jämföra med frågorna ”sänk/höj skatten”, ”ta emot fler/färre flyktingar” och ”alliansfri politik/gå med i NATO kan vi dra slutsatsen att 28 procent är en extremt hög siffra. I både skatte- och flyktingfallet ligger motsvarande andelar under 2 procent. Till och med genuina utrikesfrågor uppvisar betydligt lägre inkonsistensgrad. Cirka 15 procent av dem med åsiktsförekomst menar att Sverige både skall gå med i NATO och förbli alliansfritt. Det kraftiga utslaget för finansmarknadsfrågorna är därför med största sannolikhet frukten av medborgarnas svårighet och/eller oförmåga att sätta sig in i sådana frågor snarare än en konsekvens av frågornas formulering.<sup>5</sup>

Sammantaget karakteriseras finansmarknadsfrågorna av såväl svagt utvecklad som inkonsistent och icke-informerad opinion. Som framgick av figur 1 råder stor enighet över alla ideologiska läger om att finansmarknaden inte bör ha tillnärmelsevis så stor makt över det svenska samhället som medborgarna uppfattar att den faktiskt har. Därför borde opinionen ha varit mycket tydlig vad beträffar att verkligen ta ställning för sådana konkreta åtgärder som skulle begränsa finansmarknadens makt. Trots det har vi konstaterat att genomsnittet för den andel som inte tar ställning i sakfrågan är så hög som 56 procent. Dessutom har vi kunnat visa att så mycket som en dryg fjärdedel av dem som tar konkret ställning svarar ”fel”.<sup>6</sup>

Politikernas möjlighet att nå opinionen kompliceras av finansmarknadens identitetsskapande/-hotande övertoner. För närvarande diskuteras huruvida Sverige skall gå med i EMU och i samband därmed överge den svenska kronan till förmån för en gemensam EU-valuta. EMU är ett politiskt projekt som mycket väl skulle kunna beskrivas som en motvikt mot finansmarknadens inflytande över Sverige. Men SOM-95 visar att det är ett riskabelt projekt ur opinionssynpunkt. Frågan ”införa en gemensam EU-valuta” besvaras med en övervikt mot gemensam EU-valuta som är så stor som 35 enheter på balansmättet. Motståndet är störst bland personer längst till vänster (minus 64). Först bland personer längst till höger väger det ungefär jämnt mellan motståndare och förespråkare (plus 2). Här krävs kraftfull

opinionsbildning om det skall vara möjligt att dels öka åsiktsförekomsten dels övertyga väljarna om det kloka i just detta sätt att reglera marknaden.

Trots stora skillnader mellan personer som står till vänster och personer som står till höger bland den opinionsmobiliserade minoriteten och trots omfattande pressdebatt och elitpolitisering förefaller finansmarknaden vara för svår att bedöma för flertalet medborgare. Opinionsituationen är påtagligt elitpräglad.<sup>7</sup> Ur deltagandedemokratisk synpunkt finns därför mycket att invända. Men även en elitdemokrat har anledning till bekymmer. För närvarande innebär svenska folkets inställning till finansmarknaden att politikernas konkreta förslag sällan eller aldrig kommer att vinna gehör hos den breda allmänhet som samtidigt entydigt menar att politikerna måste göra något. Vi står inför ett genuint demokratiskt dilemma.

## Noter

1. De finansmarknadsfrågor som används i uppsatsen har beretts utrymme i SOM-95 med hjälp av medel från Riksbankens Jubileumsfond till forskningsprojektet "Marknaden som politisk aktör". Preliminärt kommer frågorna att finnas med även i SOM-96 och SOM-97.
2. Observera dock att ytterst få personer i väljarkåren anser att utrikesfrågor är något som partierna försöker profilera sig på inför valen (Gilljam-Holmberg 1995:52).
3. Ändpunkterna på en skala från elitdemokrati till deltagandedemokrati representeras kanske bäst av Joseph Schumpeter och Carole Pateman. Däremellan finns flera blandvarianter (Schumpeter 1976; Pateman 1970).
4. Observera att fem av de sex finansmarknadsfrågorna innehåller ett explicit "vet ej"-svarsalternativ, medan en fråga ("öka regleringen av valutamarknaden") saknar ett sådant alternativ. Trots det skiljer sig andelen utan åsiktsförekomst inte särskilt mycket åt mellan frågorna (jämför tabell 1).
5. Naturligtvis kan det inte uteslutas att vissa menar att den *svenska* valutamarknaden bör regleras. Det vore då knappast felaktigt att samtidigt anse att den *internationella* valutahandeln bör avregleras. Om vi på samma sätt som i tabell 4 jämför de motställda frågor som entydigt syftar på internationell valutamarknad visar det sig att andelen inkonsistenta svar till och med ökar. Frågekombinationen "öka den internationella kontrollen av valutahandeln" vs "underlätta den internationella valutahandeln" ger hela 37 procent felsvarare, medan kombinationen "öka den internatio-

nella kontrollen av valutahandeln” vs ”verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln” ger 34 procent inkonsistenta svar. Som framgått är min tolkning av tabell 4 att svarsalternativen är oförenliga och att politikområdets svår-tillgängliga karaktär påverkar resultaten. Slutsatsen skulle stärkas om ”felaktiga” svar i högre utsträckning förekommer bland politiskt ointresserade och/eller lågutbildade än bland politiskt intresserade och/eller högutbildade. En kontroll för utbildning och politiskt intresse bland de svarande i tabell 4 visar att så är fallet. Andelen felaktiga svar bland högutbildade ligger på 14 procent mot 39 procent bland lågutbildade. Motsvarande siffror bland politiskt intresserade och ointresserade ligger på 24 procent respektive 50 procent (obs lågt n-tal för ointresserade; andelen bland ”inte särskilt” intresserade ligger på 36 procent). Min tolkning överensstämmer i stora drag med förklaringar Schuman-Presser diskuterar: 1) ”acquiescence as a form of deference shown by low-status respondents”, 2) ”acquiescence [will decrease] as questions are seen by respondents to be clear and meaningful in terms of previously crystallized attitudes” (Schuman-Presser 1981:205).

6. Dessa felsvarare utgör sammanlagt sju procent av hela urvalet (det vill säga för de två ”motställda frågor som här analyserats ur denna aspekt - 120 personer). Således utgör den sammanlagda andelen med svagt och/eller inkonsistent utvecklad åsiktsförekomst 63 procent, eller cirka två tredjedelar av alla svarande.

7. Totalt sett kan dock svenska väljares deltagande i det politiska livet beskrivas som relativt högt (Gilljam-Holmberg 1995:175-184).

## Referenser

Almond, G (1960). *The American People and Foreign Policy*. New York: Praeger.

Bjereld, U, Demker, M (1995). *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius&Santérus.

”Persson accepts calls to take helm”, *Financial Times* (1995) 6 december.

Gilljam, M (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund:Studentlitteratur.

Gilljam, M, Holmberg, S (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Holmberg, S (1995). Finansmarknaden - The New Kid on the Block, s 121-125 i Holmberg, S, Weibull, L (red), *Det gamla riket*. Göteborg: SOM-rapport nr 13.

*Internet.*

- Jerneck, M (1994). Demokratisk förankring, s 175-234 i SOU 1994:12 (Bilagedel med expertuppsatser), *Suveränitet och demokrati*. Stockholm: Norstedts.
- Pateman, C (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schuman, H, Presser, S (1981). *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording, and Context*. New York: Academic Press.
- Schumpeter, J (1976). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen&Unwin.

# IT I DE SVENSKA HUSHÅLLEN

LENNART WEIBULL

Ny medieteknologi har ofta mötts med kritik från samhällseliter. Det har talats om hur människor passiviserats i TV-fåtöljen, blir våldsamma av videotittande, fördummas av underhållningsteknologin eller hänger sig åt pornografi på Internet. Nya medier förefaller inte sällan ha utlöst det som brukar benämnas som moralisk panik bland dem som uplever sig representera den goda smaken eller det önskvärda tillståndet (jfr Roe, 1985). Successivt har attityden ändrats och den nya teknologin har integrerats med andra medier.

De första reaktionerna på modern informationsteknologi har knappast varit något undantag. De första datorerna var speldatorer och mötte delvis samma kritik som videon liksom Internet-användningen. Mycket talar emellertid för att dessa snabbare kom att accepteras, troligen beroende att de uppfattas som informations- snarare än underhållningsmedier.

Just skillnaden mellan informations- och underhållningsteknologi är central när det gäller att förstå betingelserna för människors intresse att ta till sig ny medieteknologi (Weibull, 1995). Något förenklat kan påstås att det finns två vägar in i ett hushåll - informationsvägen och underhållningsvägen. När det gäller elektroniska medier står traditionell TV för båda men har, främst genom sina förlängningar i kabel-TV och video, fått en ökad tonvikt på den senare. De första datorerna i hushållen var speldatorer, d v s representerade underhållningsvägen, medan den andra generationen datorer främst representerar hemkontoret. Anorlunda uttryckt kommer traditionell TV att vara en förlängning av fritiden. Persondatorn med sekundära ingångar som fax eller anslutning till Internet är snarast en förlängning av arbetet.

Som Charlotta Kratz (1994, 1995) har visat i sina studier av de svenska hushållens mediemöblemang påverkar typen av teknologi hur snabbt olika slag av

hushåll tar den till sig. Exempelvis har persondatorn fått ett snabbt genomslag bland personer med hög social position, medan videospridningen till en början gick snabbare bland personer med lägre position. Också bland t ex ungdomars innehav av medieteknologi finns ett motsvarande mönster (Wadbring, 1996).

Syftet med föreliggande kapitel är att i första hand göra en beskrivning av de svenska hushållens innehav av medieteknologi senhösten 1995 med särskild inriktning på datorutrustning. Tre frågor ställs:

- I vilken utsträckning besitter svenska hushåll medieteknologi av olika slag - och hur har utvecklingen varit under det senaste decenniet?
- Hur ser innehavet av medieteknologi ut i olika grupper av befolkningen?
- Vilken datorutrustning har hushållen - och hur används datorn som kommunikationsmedel?

Medieteknologi har i beskrivningen givits en mycket vid innebörd. Den omfattar egentligen alla slag av kommunikationsteknologi, alltså även telefon. Underlaget för analysen är SOM-undersökningarnas årliga fråga om olika slag av utrustning i hushållet .

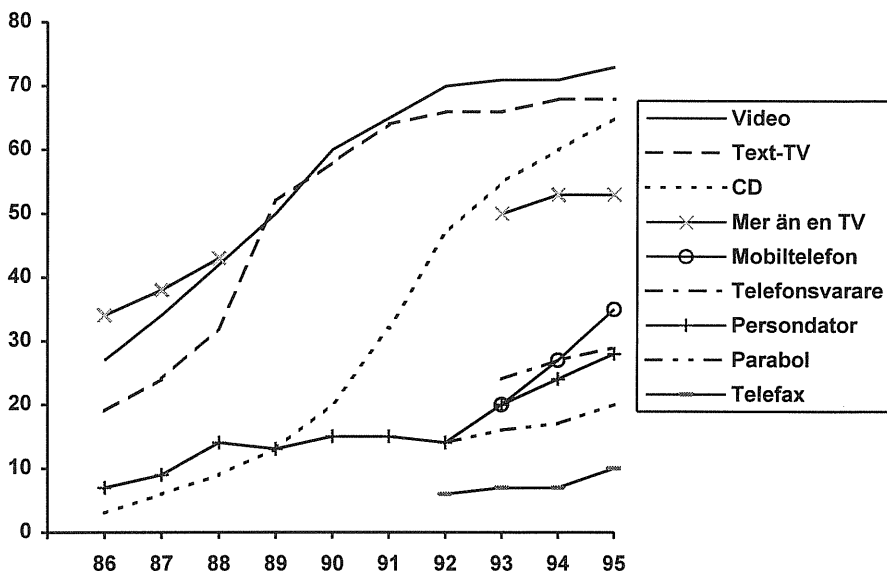
### **Hushållens medieteknologi 1986-1995**

Den mest spridda kommunikationsteknologin i svenska hushåll är radio, TV och telefon. De år då det ställts frågor om dessa i SOM-undersökningarna har det visat sig att över 95 procent av befolkningen bor i hushåll där dessa teknologier finns.

Den totala räckvidden för radio, TV och telefon har knappast förändrats under det senaste decenniet. Däremot har dessa teknologier förtätats. Hushållen har successivt skaffat fler apparater. År 1986 uppgav sig en tredjedel av hushållen ha mer än en TV-apparat, år 1995 är motsvarande andel över hälften och omkring en femtedel har tre eller fler apparater.

De teknologier som expanderat under det senaste decenniet är video och text-TV, som hade sin stora expansionsperiod under slutet av 1980-talet, och CD-spelaren där tillväxten är som störst under 1990-talets första år (figur 1).

**Figur 1** Uppgiven tillgång till olika slag av medie- och informations-teknologi i hushållet 1986-1994 (procent)



**Kommentar:** Procenten anger andelen av befolkningen som bor i hushåll där respektive medieteknologi finns.

Källa: SOM-undersökningarna 1986-1995

Den tredje vågen av teknologiexpansion står persondatorn och mobiltelefonen för. För dessa medier startar tillväxten på allvar efter 1992 respektive 1993. Mobiltelefonen expanderar härvidlag klart snabbare än persondatorn och har en utveckling som delvis liknar videons. Faxen är däremot en teknologi som haft

problem att nå in i hushållen, men det finns däremot en långsiktig svag ökning för innehav av telefonsvarare och parabolantenner.

De tre tillväxtvägarna under det gångna decenniet representerar olika teknologier. Den första vägen representerar olika slags förlängningar av den traditionella TV-apparaten. Videon gav förutsättningar för att dels komma åt innehåll, främst biografilm, som inte erbjöds i vanliga kanalerna, dels kunna styra tidpunkten för TV-tittandet genom s k time-shifting. Genom text-TV fanns det möjlighet att komma åt ännu mera av den information som TV-kanalerna erbjuder. Kabel-TV gav tillgång till fler kanaler. Ökningen i antalet TV-apparater var delvis en följd av att hushållen köpte en ny text-TV-apparat utan att göra sig av med sin gamla TV.

Den andra vägen representeras av CD-spelaren, alltså ett slags underhållnings-elektronik. Allt talar för att det i detta sammanhang rörde sig om en kvalitativ uppgradering av hushållets musikmaskin: den gamla stereon inköpt under 1970-talet började efter 1990 att ersättas av en CD-spelare.

Den tredje vägen representerar både en utveckling av en gammal teknik (mobiltelefonen) och en helt ny (persondatorn). Mobiltelefonen innebär att vi inte på samma sätt som för vanlig telefon är bundna till en bestämd plats. Den liknar därmed 1960-talets övergång från den stationära radion till transistorradion. Det finns också likheter med videon i den meningen att mottagaren ökar sin kontroll över mottagarsituationen.

Det allmänna mönstret i utvecklingen av hushållsteknologin är att individualiseringen ökat. De teknologier som har haft framgång utmärks av att bättre kunna tillfredsställa individuella behov. Detta ligger i linje med studier som anser sig ha kunnat påvisa en ökad individualisering av medieanvändningen (Reimer, 1994).



## Medieteknologi i olika grupper

Som redan inledningsvis framhölls har utbredningen av medieteknologin gått olika fort i olika typer av hushåll. I tabell 1a och 1b redovisas andelen av allmänheten i olika grupper som i sitt hushåll har tillgång till olika slag av medieteknologi.

**Tabell 1a      Medieinnehav i olika grupper 1995 (procent)**

Medie- teknologi	Ålder				Utbildning			Hushållstyp				Alla
	15-29	30-49	50-64	65-80	Låg	Medel	Hög	Eub	Eb	Sub	Smb	
Minst en TV	94	97	98	97	98	97	96	96	97	98	99	97
Minst tre TV- apparater	20	18	13	5	13	18	14	12	22	14	24	15
Text-TV	65	73	73	52	61	72	67	58	70	71	79	66
Kabel-TV	43	39	38	34	34	42	43	47	41	38	34	39
Parabol- antenn	20	23	21	9	2	20	17	12	28	21	27	20
Video	78	87	75	35	64	82	76	56	85	75	93	73
Telefon	96	99	97	97	98	98	99	97	96	99	99	97
Telefon- svarare	41	32	26	7	18	31	41	29	28	32	27	29
Mobiltelefon	45	40	39	6	27	39	42	26	37	39	46	35
CD-spelare	90	77	54	18	45	76	78	55	80	56	85	65
Fax	11	12	12	2	5	10	18	10	12	10	13	10
Persondator	36	34	28	5	13	28	49	22	36	29	40	28
Antal svar	423	641	406	306	621	634	490	258	103	560	462	1777

**Kommentar:** se figur 1. Med hushållstyp menas Eub=ensamstående utan barn, eb=ensamstående med barn, sub=gift/sammanboende utan barn, smb=gift/-sammanboende med barn

När det gäller tillgång till medieteknologi hushållet går det en markerad gräns mellan pensionärshushåll och övriga. All teknologi, utom telefon, ligger betydligt lägre där. Särskilt låga är siffrorna för persondator, mobiltelefon och CD-

spelare. Resultatet är förväntat med tanke på de många undersökningar som visat att äldre personer tar till sig nyheter senare än yngre (Rogers och Shoemaker, 1971; jfr Kratz, 1994).

Utbildningsskillnaderna är mindre entydiga, men det allmänna mönstret är att de högutbildade snabbare har tillägnat sig ny medieteknologi. Särskilt tydligt är detta beträffande persondator, mobiltelefon och telefonsvarare, men gäller även CD-spelare.

**Tabell 1b**      **Medieinnehav i olika grupper 1995 (procent)**

Medie- teknologi	Subjektiv klass					Facklig tillhörighet			Boende			
	Arb	Jbr	Ltj	Htj	Efö	LO	TCO	SACO	Lby	Tät	St	Stst
Minst en TV	98	98	99	96	98	98	98	98	98	98	97	96
Minst tre TV- apparater	13	9	16	18	21	21	15	11	15	18	14	12
Text-TV	71	48	71	63	76	72	75	70	65	72	69	63
Kabel-TV	40	13	44	43	32	38	44	44	11	35	56	58
Parabolantenn	22	20	18	13	32	24	14	16	30	24	13	10
Video	77	54	76	75	79	79	80	81	77	77	71	69
Telefon	98	100	99	100	99	98	99	99	97	98	99	99
Telefonsvarare	21	20	33	45	42	22	33	42	20	27	31	42
Mobiltelefon	28	41	39	41	61	30	41	36	42	37	33	30
CD-spelare	63	48	68	79	66	64	72	76	59	69	65	66
Fax	3	17	13	18	28	4	12	13	8	11	9	12
Persondator	14	22	38	55	42	15	41	46	21	29	28	38
Antal svar	724	46	446	213	151	562	318	125	343	640	516	251

**Kommentar:** se figur 1. När det gäller *subjektiv klass* avses förkortningarna följande: Arb= arbetarfamilj, Jbr=jordbrukarfamilj, Ltj=lägre tjänsteman, Htj=högre tjänsteman/akademiker, Efö=egen företagare. *Boende* utläses enligt följande: Lby=landsbygd, Tät=tätort, St=stad, Stst=storstad.

När det gäller subjektiv klass eller facklig tillhörighet uppvisar olika medieteknologier olika mönster. Spridningen i hushållen av persondator, fax, mobiltele-

fon och telefonsvarare följer ett socialt mönster, där högre tjänstemän och egna företagare är överrepresenterade. För video, parabolantenn och CD-spelare är spridningen jämnare genom att även dessa medieapparater är vanliga i arbetarfamiljer. De senare apparaterna faller i huvudsak inom underhållningsteknologin (jfr Kratz, 1994).

Det finns även vissa skillnader mellan stad och land. Särskilt persondatorn och telefonsvararen är mera av storstadsfenomen, medan t ex video och mobiltelefon är något vanligare på landsbygd.

När det gäller persondatorns spridning har det allmänt talats om denna som en teknologi för den unga generationen. En sådan beskrivning får delvis stöd i de redovisade siffrorna: persondatorer är vanligare i hushåll där det finns yngre eller barn. Men det visar sig samtidigt att persondatorinnehav också har ett klart samband med social position. Bland högutbildade är andelen med persondator i hushållet ca 50 procent, bland högre tjänstemän 55 procent, i jämförelse med knappt 15 procent inom arbetarfamiljer.

Om vi relaterar ålder och social position till varandra i syfte att belysa inverkan av båda faktorerna för persondatorinnehav framkommer följande bild (figur 2).

**Figur 2** Persondatorinnehav efter ålder och social klass 1995 (procent)

		<u>Ålder</u>		
		15-29 år	65-80 år	
<u>Social klass</u>	Arbetarfamilj	23	1	-22
	Högre tjänstemän	57	28	-29
		+34	+27	

**Kommentar.** Social klass avser uppgiven klasstillhörighet.

Det visar sig att datorinnehavet i hushållet påverkas både av social klass och ålder. Persondatorer är genomgående mera spridda i yngre hushåll än i äldre. Å andra sidan är klasskillnaden i datorinnehav trots detta något större bland yngre hushåll. Slutsatsen är att persondatorinnehavet även fortsatt är socialt snedfördelat. Detta bekräftar tidigare analyser av yngres datorinnehav (Wadbring, 1996).

### **Persondatorn som kommunikationsmedel**

Det senaste året har persondatorn allt oftare kommit att betraktas som en del av ett större IT-system. Internet har blivit ett begrepp, liksom att 'surfa på nätet'. År 1995 beräknades att det globalt fanns ca 20 miljoner människor som på olika sätt använder nätet och att tillväxten var ca 10 procent i månaden (Christiansen, 1996).

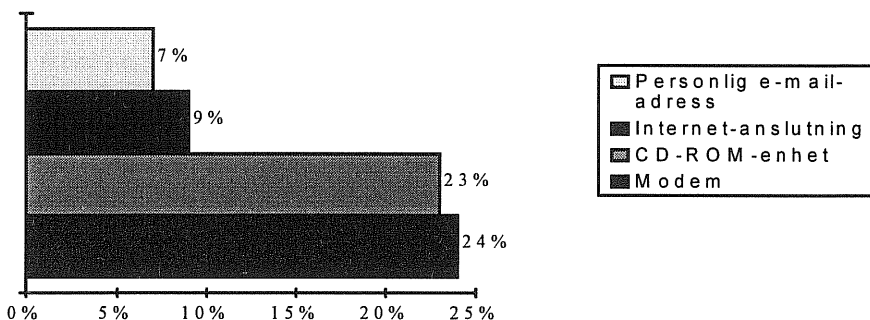
Den djupare kunskapen om vad Internet är, är inte så utbredd. En svensk studie från 1995 visade att 5 procent uppgav sig känna till Internet väl, medan ytterligare ca 20 procent sade sig känna till en del. Å andra sidan var det bara 20 procent som aldrig hört talas om det (Angmyr, 1995). Samtidigt är förutsättningarna för svenskarnas persondator användning mycket goda. Den svenska IT-kommissionen beräknade 1995 att 60 procent av svenskarna mellan 16 och 64 år använde dator i arbetet eller i hemmet (Christiansen, 1996).

Svårigheten att bedöma intresset för persondatorn som kommunikationsmedel hänger samman med att det ofta är oklart om användningen sker på arbetsplatsen som del i arbetet eller i hushållet. Det har framgått ovan att persondatorn är på väg in i hushållen. Dess föregångare var speldatorn som i huvudsak var inriktad på spel och underhållning och inte sällan kopplad till TV-apparaten (Johnsson-Smaragdi och Roe, 1987). Persondatorn står i detta sammanhang för något vidare. Frågan är då hur dagens persondator fungerar, särskilt om den används som en del i ett större IT-nätverk såsom det ofta framställs i debatten om IT-samhället.

Ett första intryck är att hushållens persondatorer i ganska liten utsträckning är delar i ett nätverk. De frågor som ställts i SOM-undersökningen 1995 pekar på

att persondatoranvändningen i hushållet i förhållandevis liten utsträckning är kopplad till exempelvis nyttjande av Internet. Visserligen uppger närmare 25 procent av persondatorinnehavarna att de har modem, men endast 10 procent säger sig ha Internet-anslutning och 7 procent e-mail-adress (figur 3).

**Figur 3 Datorutrustning i svenska persondatorhushåll hösten 1995 (procent)**



**Kommentar:** se figur 1

Om vi räknar om dessa siffror till hur stor andel av befolkningen som helhet som har tillgång till sådan utrustning blir siffrorna således ytterst blygsamma. Andelen med Internet-anslutning i hushållet är tre procent och andelen som har personlig e-mail är endast två procent. Dessa siffror kan även jämföras med två ungefär samtidigt företagna undersökningar. *Mediebarometern 1995* anger exakt samma andelar för jämförbar utrustning (modem, Internet-anslutning och CD-ROM-enhet). Siffror från en studie av Kairos Future AB hösten 1995 ligger på i stort sett samma nivå för Internet-användning i hushållet.

Så långt har det gällt persondatoranvändning i hushållet. En annan fråga är hur hushållsanvändningen förhåller sig till arbetsplatsanvändning. I SOM-undersökningen ställdes även en allmän fråga om hur ofta man använder persondator respektive kör på Internet, oavsett om det är i hemmet, på arbetsplatsen eller på

någon annan plats, t ex bibliotek. För persondator visar sig att drygt 30 procent har använt en sådan minst en gång i veckan under det gångna året och knappt 40 procent någon gång i månaden. Andelarna är väsentligt lägre än de som redovisas av IT-kommissionen (Christansen, 1996). Huvudförklaringen är att denna i sin studie exkluderar pensionärerna, en grupp där datoranvändningen är mycket låg. Om vi räknar fram andelen datoranvändare inom samma åldersintervall som IT-kommissionen använt (16-64 år) visar sig att knappt 40 procent har använt dator minst en gång i veckan. Också denna siffra ligger dock klart lägre än IT-kommissionens.

När det gäller Internet-användning visar sig att 4 procent surfat på nätet minst någon gång i veckan under det gångna året och 5 procent minst någon gång i månaden. Inte ens om kravet sätts så lågt som minst någon gång i halvåret blir andelen högre än 7 procent. Den självklara slutsatsen är att persondatoranvändning på inget sätt är detsamma som att nyttja Internet.

**Tabell 2 Persondator- och Internet-användning efter innehav av persondator respektive Internet-anslutning i hushållet 1995 (procent)**

	Alla	Persondator i hushållet		Internet-anslutning för dator i hushållet	
		ja	nej	ja	nej
<b>Använder persondator:</b>					
minst en gång i veckan	32	76	15	85	75
minst en gång i månaden	38	85	19	96	83
<b>Använder Internet:</b>					
minst en gång i veckan	4	12	1	56	7
minst en gång i månaden	5	14	2	63	9
Antal svar	1777	502	1254	48	459

**Kommentar:** se figur 1

Både den allmänna persondator- respektive Internet-användningen kan nu relateras till persondatorinnehav och Internet-anslutning i bostaden (tabell 2). Det visar sig då att de som har persondator i hushållet är betydligt intensivare datoranvändare än de som inte har någon dator i hushållet. De använder också i större utsträckning Internet, men också deras användning är förhållandevis blygsam.

Det är även möjligt att urskilja en liten grupp intensiva persondatoranvändare. De använder datorn dagligen och surfar på Internet. Den gruppen består dock hösten 1995 av endast två procent av svenskarna.

Analysen kan även göras efter hur stor del av de regelbundna datoranvändarna som faktiskt har persondator i sitt hushåll. Det visar sig då att av dem som använder persondator minst någon gång i veckan saknar en tredjedel dator i hushållet. Detta rör sig om drygt 10 procent av allmänheten, vilket kan jämföras med att gruppen som har dator i hushållet och använder dator regelbundet är drygt 20 procent.

### **Datorutrustning i olika grupper**

Som tidigare redovisats har expansionen av persondatorer framför allt skett i resursstarka hushåll. Det visar sig att samma mönster gäller för övrig datorutrustning (tabell 3). Siffrorna i tabellen redovisar förekomst av datorutrustning bland dem som har persondator i hushållet.

Resultatet visar på samma tendenser. Det är i nästan samtliga fall de yngre och de högtbildade persondatoranvändarna som oftare har kringutrustningen. Tendensen är något mindre tydlig när det gäller skillnader mellan personer med olika klassbakgrund.

**Tabell 3 Datorutrustning i olika grupper bland dem som har persondator i hushållet 1995 (procent)**

Medie- teknologi	Ålder				Utbildning				Subjektiv klass			
	15-29	30-49	50-64	65-80	låg	medel	hög	arb	jbr	ltj	htj	efö
Modem	17	14	11	(-)	14	39	46	17	(30)	13	9	20
Internet- anslutning	13	8	10	(-)	4	10	11	5	(-)	14	9	9
Personlig e- mail-adress	8	7	4	(7)	1	7	9	2	(-)	9	9	6
CD-ROM- enhet	28	23	18	(-)	23	23	22	23	(30)	22	17	33
Antal svar	154	219	114	15	78	179	241	98	10	169	117	64

**Kommentar:** se figur 1 och tabell 1b.

Persondatortätheten har successivt ökat i de svenska hushållen. Det finns en tydlig tillväxt, men den är ännu så länge inte särskilt kraftig. Förutsättningen för en hushållsexpansion torde vara att allmänheten successivt gör sig en bild av datorns viktigaste användningsområden, d v s lär sig att använda datorn på vad den är bra på, t ex för hemkontoret eller för någon särskild hobby. Det är först då persondatorn på ett naturligt sätt kan integreras i hushållet (jfr Ehlers, 1995; Silverstone och Hirsch, 1995). Det finns tidigare paralleller att peka på, t ex genom att belysa hur telefonen under några decennier domesticerades från hallen via arbetsrummet till kök och sovrum. Bell trodde att han uppfunnit en musikmaskin - men den nya apparaten visade sig fungera bäst, eller vara mest nyttig, för telefoni (Gustafsson, 1987).

### Vad styr utvecklingen?

Det som hänt, och det som håller på att hända med de svenska hushållens innehav av medieteknologi har sin bakgrund i förändringar av människors livsmönster och värderingar, d v s sociala vanor av olika slag. Det handlar dels om sociala vanor bland både hushåll och individer, dels om mera allmänna mönster i samhällsutvecklingen (Weibull, 1995).



Vad gäller individerna har arbetstidsförkortning och ökad fritid påverkat medieanvändningen. Fler fritidsintressen har givit underlag för specialtidningar, samtidigt som det finns ökade nischer i hem och arbete där medieanvändning kommer in. Förändringar inom arbetslivet har medfört att medierna fått ett ökat utrymme som t ex radiokanaler i hörselskydden eller dagstidningar i lunchrummet.

Det som i det föregående beskrivits som en individualisering av medieanvändningen har till del sin bakgrund i en allmän ändring av hushållens ställning: Det är inte bara medievana, utan också andra hushållsvanor, t ex lunchätande, som flyttat från hemmet till andra platser. Bakom detta ligger i sin tur att den traditionella hushållsstrukturen håller på att förändras. Det finns en ökande andel ensamhushåll, vars medievana är mindre regelbundna och där en stor del av medieanvändningen sker utanför hushållet (jfr Reimer, 1994; Wadbring, 1996).

Betingelserna för ett hushåll eller en person att ta till sig en ny medieteknologi hänger givetvis samman med vad man tror sig kunna få ut av den, men också med den status det kan tänkas ge att bara inneha den. Detta har i sin tur att göra med hur intressant teknologin uppfattas, samt vilken status den anses ha. De flesta nya medier som får en viss spridning uppfattas till en början som just spännande. Detta gällde t ex TV på 1950-talet. Snabbt drog TV-apparaterna in i de svenska hushållen. Idag finns det tendenser att TV-mediet är på väg att förlora sin roll som ett aktivt underhållande medium, men det uppfattas ändå som självklart att man måste ha TV. TV beskriver här en utveckling som gällt många andra produkter – produkten har gått från att inte vara nödvändig, men tillräckligt intressant för att man skulle skaffa sig den, till att upplevas som mera nödvändig, men mindre stimulerande (Wikström, Elg och Johansson, 1989:145ff). Detta kan visualiseras på följande sätt.

---

***Grad av stimulans***

Låg      Hög

Låg      1      2

***Grad av nödvändighet***

Hög      3      4

---

Radion och televisionen, men också videon, förefaller att ha utvecklats från ruta 2 till ruta 3 i systemet. Men samma utveckling gäller enligt Wikström m fl (s 148ff) även bilen, stereon och tvättmaskinen. Under början av 1990-talet förefaller CD-spelaren ha utvecklats på samma sätt; den har troligen trängt undan stereon till ruta 1, vilket närmast är detsamma som att teknologin avvecklas (Weibull, 1995).

Persondatorn ligger ännu så länge troligen i ruta 2, för högutbildade personer närmast i ruta 3. De senare har uppfattat datorn som intressant och låtit den komma in i hushållet. Hur snabbt persondatorn kommer att nå en större del av de svenska hushållen har att göra med upplevd nytta och spänning i denna teknologi. Det är möjligt att Internet och e-mail är just sådana funktioner som kan spela denna roll, men det behövs sannolikt mera än detta för att attrahera större grupper av användare, inte minst krävs att datoranvändningen i hushållet på något sätt kan förena nytta med nöje. Den svaga ställningen för persondatorn, liksom för mycket annan medieteknologi, i den stora gruppen äldre hushåll pekar dock på att det kommer att ta lång tid.

## Referenser

- Angmyr, Niklas (1996) *Dagens och morgondagens internetanvändare*. Rapport. Stockholm, Kairos Future AB
- Christiansen, Birgitte (1996) *IT-brug - en litteraturoversigt ud fra et humanistisk-samfundsvidenskabeligt perspektiv*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Ehlers, Sabine (1994) *Det multimediala hemmet*. Stockholm, Sveriges Tekniska Attachéer
- Gustafsson, Karl Erik (1987) *Televisioner*. Stockholm, Rabén&Sjögren
- Johnsson-Smaragdi, Ulla, Roe, Keith (1987) The Swedish 'Mediascape' in the 1980s. I *European Journal of Communication*, 3:357-370
- Kratz, Charlotta (1992) Mediemöblemang i svenska hem. I *MedieNotiser*, 3:1-5
- Kratz, Charlotta (1993) Medieteknologisering? Utvecklingen för fyra medier i Sverige 1986-1993. I *MedieNotiser*, 4:16-20
- Kratz, Charlotta (1994) Mediemöblemang 1986 och 1993. I Holmberg, S; Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborgs universitet, SOM-Institutet
- Kratz, Charlotta (1995) Mediemöblemang. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Mediebarometern 1995* (1996). NORDICOM-Sverige, Göteborgs universitet
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Roe, Keith (1987) The Swedish Moral Panic Over Video 1980-1984. I *Nordicom-Information*, 7:13-18

- Rogers, Everett; Shoemaker, Floyd (1971) *Communication of Innovations. A cross-cultural approach*. New York, The Free Press
- Silverstone, Roger; Hirsch, Eric (1994) *Consuming Technologies: Media and Information in Domestic Spaces*. London/New York, Routledge
- Wadbring, Ingela (1996) Från teater till datorer: unga i medieåldern. I Jarlbro, G (red) *Ungdomars opinioner*. Göteborgs universitet, SOM-Institutet
- Weibull, Lennart (1995) Dagspressen inför 2010. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg
- Wikström, Solveig, Elg, Ulf, Johansson, Ulf (1989) *Den dolda förnyelsen. En granskning av konsumentföretagens och konsumtionens omvandling*. Stockholm, SNS

# GRATISTIDNINGSLÄSNING - INTE BARA *METRO*

INGELA WADBRING OCH LENNART WEIBULL

I januari 1995 startades tidningen *Metro* i Stockholm. *Metro* utkommer fem dagar i veckan och distribueras gratis via Storstockholms Lokaltrafik (SL). Den finns tillgänglig måndag t o m fredag vid ingångar till tunnelbana och pendeltåg. Innehållet består av nyhetstelegram, reportage och personliga kolumner samt annonser. Upplagan låg redan efter någon månad på drygt 200.000 exemplar.

Starten av *Metro* - och inte minst tidningens snabba genomslag på tidningsmarknaden i Stockholm - satte upp gratistidningarna på dagordningen. Det ställdes frågor om vad denna typ av tidningar kan tänkas innebära vad gäller de tryckta mediernas framtid; särskilt hur de kan tänkas påverka den traditionella dagspressen.

Fokuseringen på *Metro* ger samtidigt en något missvisande bild av gratistidningsmarknaden. Gratistidningar är inte något nytt fenomen i Sverige. Sedan lång tid har det i Sverige funnits annonsblad som delas ut gratis till hushåll inom ett bestämt geografiskt område (jfr Hjort, 1993). De är som regel begränsade till en kommun eller en del av en större kommun och kan innehålla allt från enbart annonser till annonser varvat med redaktionell text, liknande traditionell nyhetstext. Vanligen utkommer de en gång per vecka. Det verkliga antalet gratistidningar som finns i Sverige är svårt att bedöma, men en grov uppskattning är att det finns mellan 200 och 300.

Kunskapen om hur gratistidningar når ut bland allmänheten är förhållandevis begränsad. Det har genomförts några rikstäckande undersökningar, bl.a. en undersökning från 1983 då ett slumpmässigt urval av allmänheten fick uppge om de läste något annonsblad och i så fall namnet på detta (Strid och Weibull, 1984). Det har även gjorts en del lokala studier av enskilda gratistidningar (t.ex. Levin och Weibull, 1984; Temo, 1995).

Med tanke på avsaknaden av aktuella uppgifter om gratistidningarnas spridning och det nyvaknade intresset med anledning av *Metro*, ställdes i SOM-undersökningen 1995 en fråga om läsning av gratistidningar. Frågan

formulerades att avse regelbunden läsning av *lokalt annonsblad eller lokal gratistidning som innehåller nyheter*. Vidare skulle de som läste en sådan ange namnet på den lästa tidningen.

Utifrån den ställda frågan i SOM-undersökningen är det i första hand fyra frågeställningar som aktualiseras:

- ◆ hur stor del av allmänheten läser gratistidningar?
- ◆ vilken typ av tidningar handlar det om?
- ◆ hur ser läsningen ut bland olika grupper av befolkningen?
- ◆ vilka samband finns mellan traditionell dagstidningsläsning, i betydelsen morgon- och kvällstidningar, och läsningen av gratistidningar?

Analysen avser alla slag av gratistidningar, men i viss mån kommer vi särskilt att uppmärksamma den roll *Metro* spelar i Stockholm.

### Läsning av gratistidningar

En av grundförutsättningarna för gratistidningarnas existens är att de når många - och läses av många. Eftersom de är annonsfinansierade får de konkurrera med de traditionella dagstidningarna om annonsörernas pengar (jfr Hadenius och Weibull, 1994). Till att börja med kan konstateras att en förhållandevis stor del av befolkningen läser gratistidningar regelbundet (tabell 1).

**Tabell 1      Andel som uppger sig läsa gratistidningar (procent)**

---

Läser någon gratistidning	43
Andel av läsare som uppger tidningens namn	96
Antal svarande totalt	1777

---

Genomsnittligt uppger knappa 45 procent av svenskarna att de regelbundet brukar läsa ett lokalt annonsblad eller en lokal gratistidning med redaktionell text. Nästan en tredjedel av dem som anger något tidningsnamn, anger ett diffust sådant, vilket gör att det möjligen kan vara fråga om en viss över-

skattning av gratistidnings-spridningen. Siffrorna bör därför tolkas med försiktighet.

Det är vanskligt att göra jämförelser med tidigare studier. Den nationella frågeundersökningen från 1983 beräknade att cirka 30 procent av svenskarna mellan 15 och 74 hade läst ett lokalt annonsblad. Vidare påvisades att i områden som var kända för sina lokala annonstidningar var andelen närmare 60 procent. En studie av annonsbladsläsning i Stockholm angav andelen läsare minst en gång per vecka till 41 och minst en gång i månaden till 63 procent (Strid och Weibull, 1984).

Skillnader i definitioner och frågetekniker gör det omöjligt att dra några direkta slutsatser av denna jämförelse. De högre siffrorna för Stockholm både 1983/84 och 1995 (se nedan) ger dock en viss antydning om att beskrivningen kan vara rimlig. I så fall pekar jämförelsen på att det kan ha skett en viss ökning i exponeringen för gratistidningar, i varje fall utanför Stockholm. Mycket talar för att detta i så fall borde vara en effekt av att det tillkommit lokala gratistidningar, eftersom det snarast verkar som om det vore förekomsten av tidningar snarare än intresset hos läsarna som drar upp räckviddssiffrorna (Strid och Weibull, 1984; Levin och Weibull, 1984).

Det är också svårt att göra direkta jämförelser med andra länder. I exempelvis Danmark där gratistidningar, så kallade distriktsblad, traditionellt varit starka har utvecklingen på dagstidningsmarknaden varit en annan än i Sverige. Gratistidningarna i Danmark ser också annorlunda ut än i Sverige; inte sällan kan de sägas vara en slags ortstidningar (Gustafsson, 1996). Läsningen av gratistidningar ligger generellt sett högt i Danmark, i huvudsak som en följd av det stora antalet lokala blad. En studie från 1990 av läsningen inom fyra områden på norra Själland visade på veckoräckvidder på mellan 72 och 90 procent (Danske distriktsblade, 1990). Det är uppenbart att svenska siffror inte kommer i närheten av de danska. Det förefaller dock vara förekomsten av lokala tidningar som är avgörande. Svenska studier av gratistidningar i några av Stockholms kranskommuner har kunnat visa att där det fanns en lokal gratistidning med redaktionell text kunde denna nå mellan 70 och 80 procent av läsarna (Sifo, 1992; Temo, 1995).

Något som är tydligt i Sverige är att gratistidningarnas spridningsmönster uppvisar stora variationer mellan olika delar av landet. Gratistidningar är, som tidigare nämnts, oftast lokala till sin karaktär. Eftersom det är svårt, för att inte säga helt omöjligt, att ta fram siffror på hur gratistidningarnas geografiska fördelning ser ut, får vi här helt koncentrera oss på läsarna, och hur läsningen ser ut i olika geografiska områden (tabell 2, nästa sida).

**Tabell 2 Läsningen av gratistidningar i olika geografiska områden 1995 (procent)**

Område	Andel som läser gratistidningar	Antal svarande
Stockholms län	77	344
Östra Mellansverige	33	281
Småland med öarna	38	162
Sydsverige	32	249
Västsverige	43	373
Norra Mellansverige	48	190
Mellersta Norrland	29	87
Övre Norrland	48	90
Stockholms län	77	344
Övriga Sverige	39	1432

I Stockholm är andelen gratistidningsläsare över 75 procent; i landet i övrigt under 40 procent. Relativt höga andelar kan noteras för Dalarna och Norrbotten som traditionellt har ansetts vara annonsbladstära regioner. Detta är ett mönster som överensstämmer med erfarenheter från jämförelser med Danmark.

Att Stockholm skiljer ut sig i undersökningen skulle kunna tolkas som endast en effekt av tidningen *Metro*. Detta är i och för sig den gratistidning som nämnts av flest personer, men de lokala gratistidningarna inom Storstockholm, exempelvis *Söder om söder*, *Västerort* och *Nacka-Värmdöposten*, nämns sammanlagt av betydligt fler personer. Den bild av gratistidningsmarknaden som framkommer i svaren bestyrker således att det som dominerar är lokalt utgivna annonstidningar. Det finns i svaren även ett inslag av kommunala informationstidningar.

### Läsning i olika grupper

Mot bakgrund av den stora skillnaden i läsning mellan Stockholm och övriga landet är det viktigt att spridningen i olika grupper studeras separat. En översikt av gratistidningsläsning i olika grupper i Stockholm respektive övriga landet redovisas i tabell 3.



**Tabell 3 Läsning av gratistidningar bland olika grupper av människor; demografiska faktorer (procent)**

	Läsning av gratistidningar	
	Stockholm	Övriga landet
<b>Kön:</b>		
Män	71	36
Kvinnor	82	42
<b>Ålder:</b>		
15-19 år	76	26
20-29 år	72	37
30-39 år	76	39
40-49 år	71	40
50-59 år	80	33
60-75 år	84	48
<b>Antal personer i hushållen:</b>		
Enpersonshushåll	76	33
Tvåpersonshushåll	77	41
Trepersonshushåll	87	38
Fyrbildshushåll	72	38
Flerpersonshushåll	71	42
<b>Civilstånd:</b>		
Ensamstående	79	33
Sammanboende	77	41
Gifta	75	41

Oavsett område visar det sig att gratistidningsläsning är mera regelbunden bland kvinnor än bland män. Det är knappast överraskande med tanke på att lokala nyheter och annonser är ett sådant innehåll som även i lokal dagspress har en övervikt kvinnliga läsare (jfr Kratz och Weibull, 1994). Samma bild redovisas i danska studier av annonsbladsläsning (Danske Distriktsblade, 1992; Gallup, 1996), liksom i lokala svenska studier (t.ex. Temo, 1995).

Det finns även en svag tendens att yngre läser gratistidningar i mindre utsträckning än äldre, både i Stockholm och landsorten. Tendensen, som är den typiska för annonsbladsläsning i Danmark (jfr Gallup, 1996), är dock inte entydig och i övrigt finns det klara skillnader i spridningsmönster mellan Stockholm och övriga landet. I Stockholm är läsningen bland ensamstående och enpersonshushåll högre, relativt sett, än vad den är i landsorten. I

jämförelse med spridningsmönstren för traditionella morgontidningar visar sig framför allt de stockholmska gratistidningarna ha en jämnare social spridning, medan gratistidningarna i landsorten har en spridning som liknar de lokala morgontidningarnas (jfr Ingela Wadbrings artikel i föreliggande volym; se också Kratz, 1995).

De faktorer som belysts ovan säger något om hur människors livssituation ser ut. Ett annat sätt att göra en uppdelning är att se på människors sociala position, hur de kan ses i en större samhällelig kontext (tabell 4).

**Tabell 4 Läsning av gratistidningar bland olika grupper av människor; sociokulturella faktorer (procent)**

	Läsning av gratistidning	
	Stockholm	Övriga landet
<b>Utbildning:</b>		
Låg utbildning	80	37
Medelhög utbildning	80	40
Hög utbildning	72	40
<b>Subjektiv klasstillhörighet:</b>		
Arbetarfamilj	80	40
Tjänstemannafamilj	76	40
Högre tjänstemannafamilj/akademiker	76	36
Jordbrukarfamilj	*	41
Egen företagare	71	36
<b>Fackföreningstillhörighet:</b>		
LO	74	40
TCO	80	44
SACO	78	29

\* Antalet svarande är för få för att analys ska vara möjlig.

**Kommentar:** Med låg utbildning menas de som gått i folkskola, enhetsskola, grundskola eller yrkesskola. Med medelhög utbildning menas de som gått 2- eller 3-årigt gymnasium, fackskola, realskola eller folkhögskola. Med hög utbildning menas de som tagit studentexamen alternativt läst vid högskola eller universitet.

Utbildningsfaktorn uppvisar inte något entydigt mönster. Tidigare studier har visat att högutbildade vanligen är mindre intresserade av lokala nyheter (jfr Weibull och Kratz, 1995). I Danmark har gratistidningarna högre räckvidd bland lågutbildade än bland högutbildade (Gallup, 1996). Detta kan sägas bekräftas av att högutbildade i något mindre utsträckning läser gratistidningar i Stockholm, men motsvarande inte gäller i landsorten, där dock SACO-anslutna uppvisar ett mindre gratistidningsintresse.

De otydliga mönstren torde till stor del hänga samman med att de lokala gratistidningarna utgör en tämligen heterogen grupp av tidningar. Beroende på boendeort och därmed utbud av gratistidningar och kvalitet på desamma, ser läsningen antagligen olika ut.

### **Gratistidningar och andra tidningar**

De flesta annonsfinansierade gratistidningar som nått framgång utges i områden där den traditionella dagspressen av olika skäl varit svag. Det har i landsorten varit kommuner, där flera tidningar konkurrerar och ingen av dem är särskilt stark, t.ex. Emmaboda, Mark eller Malung. I Stockholm finns lokala gratistidningar i områden, där de stora morgontidningarnas bevakning är blygsam, men också *Metro* som indikerar att morgontidningsmarknaden i Stockholm överlag är svagare än landet i övrigt (jfr Kratz, 1995).

Frågan är då vilket samband som finns mellan läsning av gratistidningar och läsning av traditionella lokala dagstidningar. Mot bakgrund av vad som tidigare iakttagits om gratistidningsmarknaden i Stockholm respektive landsorten borde det vara så att gratistidningsläsningen i Stockholm borde vara något högre bland dem som inte prenumererar på någon morgontidning, medan det omvända borde gälla för landet i övrigt. I Stockholm skulle gratistidningarna i större utsträckning ersätta morgontidningen, medan de i landet i övrigt mera är ett komplement.

De resultat som redovisas i tabell 5 (nästa sida) går i förväntad riktning. Skillnaderna är dock mycket små.

**Tabell 5 Gratistidningsläsning i relation till annan medieanvändning (procent)**

	Stockholm		Övriga landet	
	Läser gratistidn.	Läser inte gratistidn.	Läser gratistidn.	Läser inte gratistidn.
Prenumeration i hushållet	61	69	80	79
Läser morgontidning minst 5 dagar/vecka	65	67	79	77
Läser mer än 1 morgontidning, minst 3 dagar/vecka	20	22	19	20
Läser kvällstidning minst 3 dagar/vecka	33	26	27	28
Antal svarande	259	85	509	923

I landet som helhet förutom Stockholm går det inte att spåra några skillnader i mediekonsumtion beroende på läsning av gratistidningar. Det gör det däremot i Stockholm ifråga om hushållsprenumeration och läsning av kvällstidningar. De stockholmare som läser gratistidningar har mindre ofta en prenumeration i hushållet än de som inte läser gratistidningar. Motsatt förhållande gäller för kvällstidningar, som gratistidningsläsarna läser i högre utsträckning än andra.

Även om skillnaderna inte på något sätt är dramatiska antyds således en tendens att läsning av lokala gratistidningar i Stockholm kombineras med kvällstidningsläsning. Det går inte att på grundval av befintligt material bedöma om detta skulle vara en 'Metro-effekt' (se nedan) eller om det är ett mönster som gäller även för de lokala stadsdels- och kommundidningarna i Stockholm. De studier som tidigare gjorts av gratistidningsläsning i Stockholms södra kranskommuner visade dock inte på någon sådan tendens; de som läste den lokala gratistidningen låg på genomsnittet för både morgon- och kvällstidningsläsning (Sifo, 1992). Detta skulle kunna antyda att det skett en förändring av situationen genom tillkomsten av Metro.

### **Betydelsen av *Metro***

Genomgången av gratistidningsläsningen i Sverige har klart visat att dessa tidningar har en betydande spridning. Vidare har det framgått att huvuddelen

är lokala annonsblad med utgivning någon gång per vecka. Tidningen *Metro* som väckt en förnyad diskussion om gratistidningar är i detta sammanhang avvikande bl.a. genom sin femdagarsutgivning. *Metro* är samtidigt en gratistidning som på ett helt annat sätt än de lokala annonsbladen går in på en marknad som traditionellt dominerats av dagspressen. Det är frågan om en femdagars nyhetstidning med ett betydande text- och annonsmaterial.

Även om det i det föregående påvisats vissa tendenser går det inte att från SOM-undersökningens data från hösten 1995 säga något om effekten av *Metro* på den stockholmska dagspressen, men några iakttagelser kan dock göras på grundval av jämförelser mellan läsmönstren i Stockholm 1994 och 1995 (tabell 6).

I Stockholm visar sig klasskillnaderna tydligare ifråga om tidningsläsning än i landet i övrigt (jfr Kratz, 1995). Vi har därför valt att göra en uppdelning baserad på fackföreningstillhörighet. Uppgiften om facklig tillhörighet ger en bild av den sociala skiktningen bland den förvärvsarbetsbefolkningen. Vi bedömer på grundval av tidigare analyser att detta är den faktor som på rimligast sätt karaktäriserar sociala skillnader (jfr Weibull, 1995).

**Tabell 6 Tidningsläsning i Stockholm 1994 och 1995 (procent)**

Läsning	Samtliga		Fackföreningstillhörighet					
	1994	1995	LO		TCO		SACO	
			1994	1995	1994	1995	1994	1995
Har prenumeration i hushållet	64	63	44	50	73	73	83	89
Läser morgontidning minst 5 dagar i veckan	67	66	44	62	80	75	86	89
Läser minst en daglig tidning*	82	78	69	79	91	85	94	93
Antal svarande	314	344	61	76	64	59	36	27

\* Daglig tidning innebär läsning av morgontidning minst 5 dagar i veckan och/eller kvällstidning minst 3 dagar i veckan.

Den första iakttagelsen är att morgontidningsläsningen överlag förändrats tämligen litet i Stockholm mellan 1994 och 1995. Den största differensen mellan åren står att finna i LO-kollektivet. Hushållsprenumeration liksom läsning generellt har ökat mellan de båda åren i denna grupp. Bland TCO- och SACO-an slutna finns också vissa differenser, men inga entydiga mönster. Ett annat sätt att illustrera dagstidningars räckvidd för att försöka placera in *Metro* i den stockholmska mediemiljön är att utgå från hushållsprenumeration och se vilket tillskott andra medier ger (figur 1).

**Figur 1 Kumulativ tidningsläsning i Stockholm, 1995 (procent)**

LO	TCO	SACO
Prenumeration 50%	Prenumeration 73%	Prenumeration 89%
Morgontidningsläsning utöver prenumeration +12%	Morgontidningsläsning utöver prenumeration +2%	Morgontidningsläsning utöver prenumeration ±0
Tillskott av kvällstidningsläsning +17%	Tillskott av kvällstidningsläsning +10%	Tillskott av kvällstidningsläsning +4%
Differens mellan total tidningsläsning 1994 och 1995 +10%	Differens mellan total tidningsläsning 1994 och 1995 ±0	Differens mellan total tidningsläsning 1994 och 1995 ±0

Det är framför allt i LO-kollektivet som ett tillskott finns utanför den traditionella prenumerationen på en morgontidning. Vare sig TCO- eller SACO-medlemmar läser morgontidningen i någon större utsträckning om de inte har en prenumeration i hushållet - vilket å andra sidan de flesta har. Kvällstidningsläsningen ger ett litet tillskott i dessa båda grupper, men det är framför allt bland LO-medlemmar det finns ett generellt tillskott utöver prenumeration.

Det intressanta med *Metro* är således att den faktiskt ser ut att ha bidragit till en ökad morgontidningsläsning bland LO-medlemmar. Inom dessa grupper uppfattas *Metro* som en morgontidning. Bilden är emellertid inte entydig, t ex visar sig inte samma utslag i en analys av skillnader med dem som uppger sig vara arbetare i jämförelse med högre tjänstemän och egna företagare. Trots detta förefaller det vara ett rimligt antagande att *Metro* breddat den sociala basen för morgontidningsläsning, låt vara att den är inte är en traditionell morgontidning. Analysen pekar på att morgontidningsläsningen i

Stockholm 1995 faktiskt är mindre socialt sned än den var före starten av *Metro*. Den nya tidningen har i viss mån nått grupper som inte tidigare haft en morgontidning i bostaden.

Det kan diskuteras hur ett sådant utfall skall värderas. Detta hänger i sin tur samman med hur *Metro* bedöms som tidning respektive hur läsning av *Metro* kan tänkas återverka på läsningen av morgonpressen i Stockholm. Detta är dock en problemställning som det inte möjligt att belysa på grundval av befintligt underlag.

## Sammanfattning

Att läsa en gratisdistribuerad tidning är något som nästan hälften av befolkningen gör regelbundet. Men de geografiska skillnaderna är stora; det är framför allt i Stockholm som läsningen av gratistidningar är utbredd. I Stockholm har *Metro* en särställning, framför allt genom sitt distributions-sätt, men andra lokaltidningar i regionen läses totalt sett av än fler.

Den typ av tidningar som vi här kallat gratistidningar kan se ganska olika ut. Det finns allt från lokala annonsblad utan redaktionell text till tidningar liknande *Metro*, med förhållandevis mycket redaktionellt material.

Kvinnor läser gratistidningar i högre utsträckning än män, liksom äldre läser mer än yngre. Mönstret är likartat i både Stockholm och övriga landet, men siffrorna är betydligt högre i Stockholm. Högutbildade läser gratistidningar i något mindre utsträckning än andra i Stockholm. Motsvarande mönster finns inte i övriga landet; här är det istället SACO-anslutna som uppvisar ett mindre intresse för gratistidningar.

Gratistidningsläsning synes inte ha något som helst samband med traditionell dagstidningsläsning ute i landet. Ett samband mellan läsning av gratistidningar och dagstidningar är emellertid möjligt att se i Stockholm. De stockholmare som läser gratistidningar i Stockholm, läser i större utsträckning än andra kvällstidningar men har mer sällan en prenumeration i hushållet.

Analysen har pekat på att gratistidningen *Metro* i Stockholm spelar en annan roll på tidningsmarknaden än de övriga lokala gratistidningarna. Vilken roll tidningen spelar och hur detta påverkar andra dagstidningars spridning har dock inte varit möjligt att besvara på grundval av 1995 års SOM-undersökning.

## Referenser

- Danske Distriksblade (1990) *Læseanalyse af distriksblade udarbejdet for Danske Distriktblade i områderne A, B, C, D, E (HT-området)*. Hellerup: Gallup Markedsanalyse A/S
- Gallup (1996) Opublicerade uppgifter från Danska Gallup
- Gustafsson, Karl Erik (1996) *Dagspressen i Norden. Struktur och ekonomi*. Lund: Studentlitteratur
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1994) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Stockholm: Bonnier Alba
- Hjort, Gunilla (1993) Gratistidningar i Danmark, Storbritannien, Sverige och Tyskland. I Gustafsson, Karl Erik (red) *Komparativa massmediestudier*. Göteborg: Informations- och massmediegruppen vid Handelshögskolan
- Kratz, Charlotta (1995) Storstad och landsort. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation
- Kratz, Charlotta och Weibull, Lennart (1994) *Den lokala morgontidningen. En sammanställning av Dagspresskollegiets studier*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation
- Levin, Helena och Weibull, Lennart (1984) *Dagspress och lokalt annonsblad: en intervjuundersökning om dagstidnings- och annonsbladsläsning i Falkenberg och Varberg hösten 1984*. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Sifo (1992) *Läsning av lokaltidningarna Mitt i Järfälla och Lokaltidningen Botkyrka*. Stockholm
- Strid, Ingela och Weibull, Lennart (1984) *Annonsbladsläsning i Sverige*. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Temo (1995) *Nacka Värmdö Posten. Läsvärdesundersökning*. Stockholm
- Wadbring, Ingela (1996) Tidningsläsning igår och idag. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Mitt i nittioalet*. Göteborg: SOM-institutet
- Weibull, Lennart (1995) *Dagspressen*. I Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (red) *MedieSverige 1995*. Göteborg: Nordicom-Sverige



# SVENSKA FOLKET OCH MONARKIN

LENNART NILSSON

Enligt 1809 års regeringsform §4 ägde konungen ”allena styra riket”. Den politiska omdaning 1905-1917 innebar emellertid att parlamentarismens princip skulle tillämpas och denna praxis betraktades som gällande rätt. Kungen var i sitt val av statsråd tvungen att ta hänsyn till partiställningen i riksdagen och det var regeringen som i realiteten avgjorde regeringsärendena (Holmberg och Stjernquist 1980).

När författningsutredningen 1963 lade fram sitt förslag till ny regeringsform som skulle kodifiera parlamentarismen utbröt en intensiv debatt om kungens ställning i Sverige. Herbert Tingsten kritiserade i skriften *Skall kungamakten stärkas?* (1964) den bristande överensstämmelsen mellan författningsutredningens mål, att skriva in parlamentarismens princip i grundlagen, och de konkreta förslagen som förstärkte kungens makt i förhållande till vad som under årtionden varit gällande rätt. Tingsten avsåg främst kungens rättigheter enligt förslaget vid regeringsbildningen, särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar, hans rätt att motsätta sig regeringens förslag samt hans rätt att vägra en regering att upplösa riksdagen och utlysa nyval.

Det hade inte ingått i författningsutredningens uppgifter att pröva frågan om monarki eller republik, men utredningens förslag ansågs ge möjligheter till en smidig övergång till republik, genom att de befogenheter som kungen tilldelats direkt skulle kunna överföras på en vald president. I boken *Republiken Sverige* presenterade statsvetaren Pär-Erik Back ett förslag till Grundlag för Republiken Sverige (Back och Fredriksson 1966).

Från konservativa utgångspunkter kritiserades författningsutredningens förslag just för att det kunde tänkas underlätta övergången till republik och för att det reducerade kungen till en högsta PR-man (Heckscher 1963; Herlitz 1963). I en understreckare i Svenska Dagbladet gav professorn i statsrätt Nils Herlitz uttryck för monarkisternas oro över att författningsutredningens förslag gått för långt:

Men den som allvarligt, osentimentalt och med blick för realiteterna bakom orden tror på en monarkisk ordning, måste säga sig att det inte är någon mening med en kung som inte genom sin ställning får ett djupt – om än maktlöst – engagemang i statslivet, dess bekymmer och problem (Herlitz 1966).

Med Torekovskompromissen 1971 avfördes frågan om republik eller monarki från den politiska dagordningen. När statschefen berövats sina maktbefogenheter återstod bara de representativa och ceremoniella uppgifterna. Kompromissen mellan de fyra stora riksdagspartierna under grundlagberedningens arbete gjorde att beslutet om statschefen kunde fattas under bred politisk enighet (Stjernquist 1971). Inte heller införandet av kvinnlig tronföljd 1979 kunde väcka liv i republikfrågan.

Den valundersökning som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, visade att monarkin hade en mycket stark förankring bland svenska folket och att förslaget att införa republik i Sverige hade mycket begränsat stöd (Petersson 1978).

### **Frågan om monarki eller republik 1995**

I denna artikel skall svenska folkets inställning till statsformen, monarki eller republik, tjugo år senare redovisas? Har inställningen ändrats och inom vilka grupper är stödet idag störst för respektive statsform? Underlaget utgörs av en fråga om inställningen till republik och en fråga om förtroendet för kungahuset i SOM-undersökningen 1995.

Det har framhållits att frågan om valet mellan monarki eller republik är i det närmaste meningslös, eftersom republikanska statsskick kan variera från system med en stark presidentmakt som i Frankrike och USA till system med en president med renodlat representativa funktioner som i Schweiz. Så länge inte alternativet till det nuvarande preciserats, är det inte möjligt att ta ställning (Herlitz 1966). Frågan i valundersökningen respektive SOM-undersökningen får emellertid förutsättas utgå från att valet gäller sättet att utse statschef med de uppgifter som den nuvarande regeringsformen tilldelar statschefen.

## Fortsatt starkt stöd för monarkin

Under den senaste tjugoförårsperioden har konungariket Sverige genomgått stora förändringar som kulminerat under 1990-talet. Ekonomisk expansion har övergått i stagnation och nedskärningar i den offentliga sektorn. Den fulla systerställningen har avlösts av hög arbetslöshet, och den svenska modellen för relationerna på arbetsmarknaden har urholkats. Som ett inslag i kompletteringspropositionen 1990 aktualiserade den dåvarande socialdemokratiska regeringen frågan om Sveriges anslutning till den Europeiska Unionen och sedan 1995 är Sverige fullvärdig medlem av EU. I fråga om inställningen till statsformen, monarki eller republik, har det emellertid inte skett några förändringar.

**Tabell 1** Inställningen till republik 1976 och 1995 (procent)

<i>1976 års valundersökning</i> <i>Införa republik i Sverige.</i>		<i>1995 års SOM-undersökning</i> <i>Införa republik med en vald president.</i>	
Bra förslag: mycket viktigt att det genomförs	5	Mycket bra förslag	5
Bra förslag: ganska viktigt att det genomförs	4	Ganska bra förslag	6
Spelar ingen större roll	23	Varken bra eller dåligt förslag	21
Dåligt förslag: Ganska viktigt att det inte genomförs	20	Ganska dåligt förslag	16
Dåligt förslag: mycket viktigt att det inte genomförs	49	Mycket dåligt förslag	52
Summa procent	100		100
Antal svarspersoner	2 622		1 684

Såväl 1995 som 1976 ansåg två tredjedelar av svenska folket att det var ett dåligt förslag att införa republik och hälften tyckte att det var ett *mycket* dåligt förslag. Det var vid båda tillfällena ca tio procent som stödde förslaget att införa republik, medan drygt tjugoför procent inte tog ställning. Trots de stora förändringarna i det svenska samhället var hösten 1995 uppslutningen bakom monarkin fortsatt mycket stor.

## Vilka är monarkister och republikaner?

Huvudresultatet är att svenska folket inte vill ändra statsform och avvisar förslaget att införa republik. Det gäller unga och gamla, kvinnor och män, personer med enbart folk- eller grundskola såväl som akademiker, boende på landsbygden och i storstäderna, vänsterpartister och moderater. Det finns emellertid vissa skillnader mellan olika socio-ekonomiska grupper som är värda att uppmärksamma.

Kvinnor är mera rojalistiska än män och uppslutningen bakom monarkin är störst bland de äldsta. De som var unga 1968 och idag är i fyrtioårsåldern är något mera positiva till att införa republik. Högervågens ungdomar, som är i tjugooårsåldern, stöder kungadömet i något större utsträckning än de allra yngsta. Inom de olika yrkesgrupperna är rojalisterna starkast företrädde bland jordbrukare men också här är differenserna små. Icke svenska medborgare är i större utsträckning för införandet av republik än svenska medborgare.

Även i frågan om monarki eller republik intar de politiska partiernas sympatisörer sina sedvanliga positioner på vänster-höger skalan. Största andelen monarkister finns bland dem som sympatiserar med c och därefter följer m, kds, fp, mp, s och v. Men också bland vänsterpartiets sympatisörer är det en majoritet som avvisar förslaget om republik. Endast tjugo procent av v-sympatisörerna vill byta statsform.

Kungahuset ges stort utrymme i veckopressen och bevakningen är i huvudsak välvillig. Inställningen till monarkin är också mer positiv bland dem som varje vecka läser veckotidningar och omvänt är republikanerna något fler bland dem som aldrig läser veckotidningar. Bland män är skillnaderna små, och bland kvinnor är det endast de som inte alls tar del av veckopressen som är något mera positiva till republik.

Förslaget enligt frågans formulering är neutralt och avser ett principställningstagande till sättet att utse statschefen, men det kan ändå inte uteslutas att taktiska hänsyn kan ha vägts in vid besvarandet. Kännedomen om att det finns en stark folklig uppslutning bakom kungadömet i kombination med att kungen idag har renodlat representativa och ceremoniella uppgifter kan innebära att flera som i princip är för ett annat sätt att utse statschefen inte vill att frågan aktualiseras, då det skulle kunna innebära att det parti man sympatiserar med skulle förlora röster på att driva förslaget. Resultaten från SOM-undersökningen talar för att en sådan bedömning är riktig. Att aktualisera kravet på re-

**Tabell 2**    **Inställningen till republik inom olika socio-ekonomiska grupper (procent)**

	Republi- kaner	Monar- kister	Tvek- samma	Summa procent	An- tal
<i>Kön</i>					
Kvinnor	9	71	20	100	858
Män	13	64	23	100	860
<i>Ålder</i>					
70-80	12	79	9	100	186
60-69	8	76	16	100	212
50-59	12	66	22	100	284
40-49	15	58	27	100	307
30-39	9	67	24	100	319
20-29	8	70	22	100	287
15-19	14	64	22	100	124
<i>Yrkesgrupp/klass</i>					
Jordbrukare	9	86	5	100	44
Företagare	12	67	21	100	145
Högre tjm/akademiker	11	75	14	100	213
Tjänstemän	9	71	20	100	437
Arbetare	12	63	25	100	700
<i>Medborgarskap</i>					
Svensk medborgare	10	69	21	100	1640
Icke svensk medborgare	25	49	26	100	63
<i>Parti</i>					
m	8	78	14	100	421
kds	2	73	25	100	52
fp	6	74	20	100	82
c	6	81	13	100	94
mp	10	72	18	100	195
s	12	61	27	100	482
v	20	58	22	100	213
<i>Läst veckotidning</i>					
Fler gånger i veckan/ någon gång i veckan	10	73	17	100	686
Någon gång i månaden/ kvartalet	10	67	23	100	578
Någon gång i halvåret/ om året	11	65	24	100	262
Aldrig	17	56	27	100	159

**Kommentar:** De som svarat att det är ett mycket eller ganska bra förslag att införa republik benämns *republikaner* medan *monarkister* är de som svarat att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag att införa republik. De *tveksamma* har valt alternativet varken bra eller dåligt förslag.

publik skulle knappast ge några nya röster men man skulle riskera att förlora många, och därmed minska sitt inflytandet över politiken i andra frågor som är viktigare.

## **Förtroendet för kungahuset och frågan om republik eller monarki**

Svenskarna har förtroende för kungahuset; drygt hälften har mycket eller ganska stort förtroende och det är endast drygt tio procent som hyser litet förtroende för de kungliga, medan en tredjedel är obestämnda (Holmberg och Weibull 1996).

Vid en jämförelse med andra samhällsinstitutioner är förtroendet för kungahuset klart lägre än tilltron till sjukvården, ett av välfärdsstatens kärnområden. Också polisen, som svarar för en av statens grundfunktioner, har högre förtroende i allmänhetens ögon medan kungahuset ligger på samma nivå som skolan. Även för domstolarna, försvaret, svenska kyrkan är opinionsbalansen positiv men på en lägre nivå. Av de tre maktsymbolerna i det gamla samhället, tronen, altaret och svärdet, har tronen således det största förtroendet i dagens Sverige.

Av informationssamhällets institutioner har radio och TV högt anseende med en klart positiv förtroendebalans, medan det är lika många som har litet som stort förtroende för dagspressen. Inom näringslivet är det en svagt positiv övervikt för storföretagen. Däremot är förtroendet för bankerna fortfarande lågt med den mest negativa opinionsbalansen i 1995 års undersökning. Förtroendet är också lågt för de politiska institutionerna, riksdagen och regeringen, där vilket block som har majoriteten är av stor betydelse för människors bedömning. Också för de fackliga organisationerna är opinionsbalansen negativ (Elliot 1995 samt Holmberg och Weibull 1996). De demokratiskt valda institutionerna är således mera omstridda och förtroendet är lägre för dem än för det gamla och det nya samhällets "opolitiska" institutioner.

Av alla grupper som undersökts är det endast bland personer som har mycket litet förtroende för kungahuset som det finns fler som vill införa republik än som vill behålla monarkin. Denna grupp uppgår emellertid bara till 6 procent av svenska folket och andelen som vill införa republik är 50 procent. Med ökat förtroende för kungahuset ökar uppslutningen bakom monarkin. Omvänt är förtroendet för kungahuset lägst bland republikanerna. Inställningen till statsformen och förtroendet för kungahuset är två sidor av samma mynt.

**Tabell 3** Inställning till republik samt förtroende för kungahuset (procent)

Förtroende för kungahuset	Republi-kaner	Monar-kister	Tvek-samma	Summa procent	An-tal
Mycket stort	3	90	7	100	338
Ganska stort	5	83	12	100	557
Varken stort eller litet	11	52	37	100	599
Ganska litet	26	56	18	100	100
Mycket litet	50	24	26	100	106

### Monarkins framtid?

Det ärftliga kungadömets princip är en anakronism i en demokrati som vilar på alla människors lika värde och styrelse av folket, för folket och genom folket. Statsformen är dock fast förankrad enligt demokratins praktik. Flera av världens äldsta och mest stabila demokratier är monarkier och monarkin har i flertalet länder ett starkt stöd bland befolkningen. Svenska folket har stort förtroende för kungahuset och inom alla samhällsgrupper avvisas förslaget att införa republik. Uppslutningen bakom monarkin är idag lika stor som för tjugo år sedan.

### Referenser

- Back, P-E och Fredriksson, G (1966), *Republiken Sverige*. Prisma. Verdandi debatt.
- Elliot, M (1995), Förnyat samhällsförtroende. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det gamla riket*. Göteborgs universitet, SOM-13.
- Heckscher, G (1963), *Trygga folkstyret*. Bokförlaget medborgarskolan.
- Herlitz, N (1963), *1969 års regeringsform? Kommentarer till författningsutredningens förslag*. Norstedts.
- Herlitz, N (1966), "Statschefens ställning". SvD 1966-04-07.
- Holmberg, E och Stjernquist, N (1980), *Grundlagarna med tillhörande författningar*. P A Norstedt & Söner förlag.

Holmberg, S och Weibull, L (1996), *Mitt i nittioalet* i denna volym.

Petersson, O (1978), *Valundersökningar*. Rapport 3. Valundersökning 1976. Teknisk rapport. SCB.

Stjernquist, N (1971), Grundlagberedningskompromiss i statschefsfrågan. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1971.

Tingsten, H (1964), *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Aldus aktuellt.



# MONA SAHLINS FÖRLORADE POPULARITET

PETER ESAIASSON

Fritt fall. Botten ur. Som en sten. Refaat-ras. Metaforerna för att beskriva det senare skedet i Mona Sahlins popularitetsutveckling är många. Säkert är att hennes politiska karriär tillhör de mest dramatiska i svensk 1900-talshistoria. Ingen annan som har varit så nära att nå landets högsta valda befattning har fallit så snabbt. Det enda politikeröde som kan kallas mer spektakulärt än Sahlins är CG Ekmans. Ekman var både statsminister och partiledare när han, som en följd av oklart redovisade penningbidrag till det frisinnade partiet, tvingades att avgå mitt under valrörelsen 1932. Övriga politiska affärer under 1900-talet har antingen fått mindre långtgående konsekvenser, eller, i de fall då karriärer spolierats, haft mindre prominenta politiker som huvudpersoner.<sup>1</sup>

Liksom Ekman-affären och så många andra politiska affärer handlade kontroversen kring Mona Sahlin om pengar. Affären började med anklagelser om brottsligt utnyttjande av statens kontokort, men utvecklades snart till en fråga om privatmoral och livsstil. I det senare skedet av affären diskuterades sådant som systematiskt slarv med räkningar, utebliven inbetalning av restskatt, flitigt utnyttjande av hyrbilar, omänskliga arbetsvillkor, överhetens benägenhet att bevilja sig förmåner som inte kommer vanligt folk till del och undvikande svar på journalisternas frågor. De privatmoraliska diskussionerna tog ytterligare en vändning när det blev klart att Mona Sahlin under sin uppmärksammade time-out tagit familj och assistent med sig till det inte alldeles vardagliga semestermålet Mauritius. Hela händelseförloppet, från första Expressen-artikel till dess att Sahlin en dryg månad senare senare meddelade sin avgång, utspelades under extrem medial uppmärksamhet.<sup>2</sup>

I den omfattande debatten kring affären – det snackande samhällsskiktet hade glada dagar – lanserades olika förklaringar till varför Mona Sahlins förlorade sin popularitet och slutligen såg sig tvungen att lämna regeringen. Någon konsensus uppstod aldrig, vilket kanske inte heller var att vänta. Bortsett från de vanliga komplikationerna med att förklara samhällsrelaterade fenomen medan de pågår berörde affären starka intressen. Nu när själva saken är avgjord och vi har fått några månaders perspektiv torde förutsättningarna för att kunna argumentera rationellt ha ökat. I det följande skall vi med hjälp av material från SOM-undersökningarna resonera om ett antal tänkbara förklaringar till varför det gick som det gick.

Ett första steg mot förståelse av Mona Sahlins avtagande popularitet är att försöka överblicka faktorer som *kan* ha funnits med i bilden. Ett sätt att bringa klarhet i alternativen är att skilja mellan dels vilka *aktörer* som var drivande i processen, dels vilka *överbäganden* som låg bakom aktörernas ageranden.<sup>3</sup>

Frågan om vilka aktörer som var drivande i processen kan ges tre olika svar: massmedierna, partiaktivisterna och väljarna. Det *första* svaret innebär att Sahlins föll på grund av mediedrevets intensiva bevakning. Givet den enorma och överbägande negativa uppmärksamheten som affären fick var det i praktiken omöjligt för väljarna att komma till någon annan slutsats än att Sahlins måste värderas mer negativt. Det *andra* svaret innebär att dramas verkliga huvudaktörer var Mona Sahlins politiska motståndare inom partiet och fackföreningsrörelsen. Genom att framträda i massmedierna – journalisterna är beroende av kommentarer från experter och professionella opinionsbildare för att kunna driva en sån här fråga – kunde motståndare vinkla och tolka affären på ett för Sahlins fördömande sätt. Det *tredje* svaret innebär att väljarna, på basis av informationen de fick genom massmedierna och i privata diskussioner, fattade ett självständigt beslut att Mona Sahlins inte var lämplig som statsminister och ledare för det socialdemokratiska partiet.

Svaret på frågan om vilka överbäganden som låg bakom aktörernas (mediernas, partiaktivisternas och väljarnas) agerande kan likaså sorteras under tre huvudrubriker: *person*, *politik* och *kön*. Om det var överbäganden kopplade till Mona Sahlins *person* som låg bakom aktörernas ageranden bedömdes hennes kvalifikationer när det gäller faktorer som kunskaper, erfarenheter och integritet som

otillräckliga för en statsminister och partiledare. Om det var *politiska* överväganden som var styrande uppfattades Sahlins åsikter och ståndpunkter som mindre tilltalande. Åsikter och ståndpunkter kan därvidlag inkludera allt från hennes inställning i EU-frågan till att hon betraktades som en representant för socialdemokraternas högerflygel och för en överhet som förlorat kontakten med folket. Överväganden kopplade till Sahlins *könstillhörighet*, slutligen, kan ha haft direkt betydelse genom att hon fick en hårdare dom än vad en manlig politiker skulle ha fått. Men könstillhörigheten kan också ha haft en indirekt betydelse genom att kvinnliga politiker i allmänhet tenderar att uppträda på ett sätt som inte överensstämmer med invanda föreställningar om ledande politiska representanter.

Det är förstås ett komplicerat företag att förklara opinionsbildningen kring en händelse som Sahlin-affären. De nio tänkbara förklaringarna till Sahlins sjunkande popularitet som framträder vid en sammanslagning av de båda dimensionerna – väljarna själva bestämde att de inte ansåg att Sahlin var lämplig som statsminister därför att det var svårt att acceptera en kvinna på posten och så vidare – är inte ömsesidigt uteslutande och förmodligen inte ens fullt jämförbara. Men komplikationerna är inte större än att samtliga faktorer är åtkomliga för empiriska studier om bara rätt datamaterial samlas in.<sup>4</sup>

De följande resonemangen kommer att ta hjälp av ett par tumregler för att tolka opinionsförändringar. Tumregel nummer ett har att göra med typen av *orsaksprocess*. Det finns i princip två olika processer som kan leda fram till en ändrad värdering av ett politiskt objekt som Mona Sahlin. För det första att väljarna ändrar *värderingsgrund* (man lägger större vikt än tidigare vid exempelvis Sahlins personliga egenskaper eller politiska ståndpunkter). För det andra att väljarna ändrar uppfattning om vad som *kännetecknar* Sahlin (hon uppfattas som en mindre tilltalande personlighet eller som en mer uttalad EU-förespråkare än tidigare).

Tumregel nummer två har att göra med om den förändrade värderingen är huvudsakligen mottagarbestämd eller avsändarbestämd. Om förändringen i värderingen ser olika ut i olika mottagargrupper, om alltså värderingen av Sahlin har blivit mer beroende av väljarnas predispositioner än tidigare (exempelvis att

kvinnor och män skiljer sig åt), kan Sahlins avtagande popularitet sägas vara *mottagarbestämd*. Om däremot olika väljargrupper har förändrat värderingen av Sahlin i ungefär samma utsträckning kan Sahlins minskande popularitet sägas vara huvudsakligen *avsändarbestämd*. Orsaken till Sahlins öde får då mer restlöst sökas i hennes egna göranden och till den förmedlade bilden av hennes göranden.

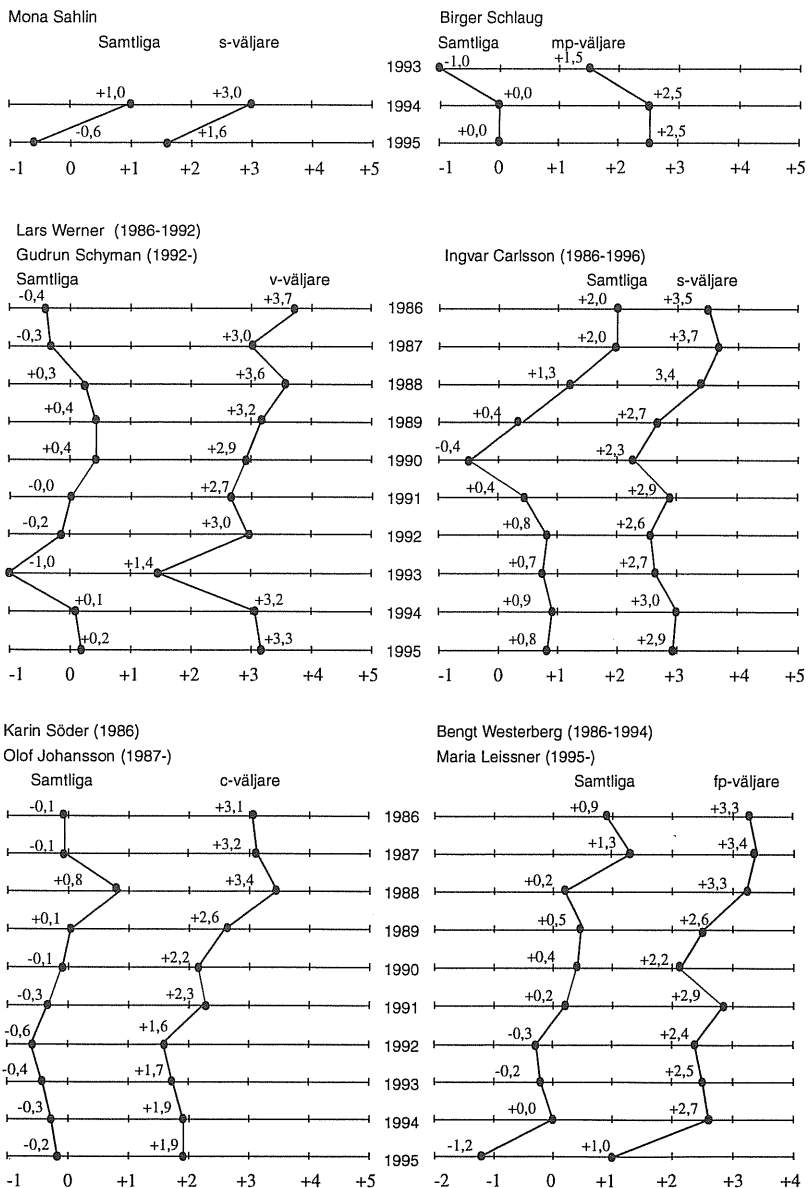
En viktig omständighet att hålla i minnet är att vi vill förklara *förändringen* i Mona Sahlins popularitet och inte vad väljarna tyckte om Sahlin vid ett givet tillfälle. Den relevanta frågan är alltså varför väljarna värderade henne mer negativt hösten 1995 än vad som var fallet ett år tidigare. Tekniskt sett bygger analyserna på en jämförelse av hur väljarna uppfattade och värderade Mona Sahlin senhösten 1994 och senhösten 1995. Det är förändringar i uppfattningar och/eller värderingar som är nyckeln till förståelse av varför det gick som det gick.

### **Hur mycket mindre populär?**

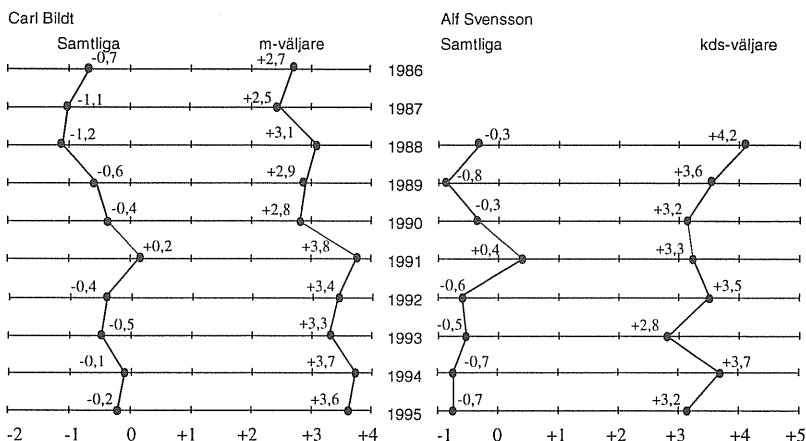
Långsiktighet och kylig analys brukar inte vara adelsmärken för massmediernas bevakning av händelser som Sahlin-affären. Under resans gång publicerades flera opinionsmätningar som visade på en bekymmersam popularitetsutveckling för Mona Sahlin, men i avsaknad av ordentliga jämförelsepunkter är det oklart exakt hur mycket mindre populär hon blev under de där hektiska höstveckorna. SOM-undersökningarnas mätserie av de ledande politikernas popularitet, vilken omfattar fjorton olika politiker under tioårsperioden 1986-1995, ger perspektiv på Mona Sahlins popularitetsförlust.<sup>5</sup>

Mätningarna bygger på en beprövad teknik. Svarspersonerna ombeds värdera de aktuella politikerna med hjälp av en elvagrädig skala som sträcker sig från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) och där värdet 0 står för ett neutralt mittenalternativ (varken gillar eller ogillar). Med denna mätteknik kan en politikers popularitet (definierat som väljarnas genomsnittliga värdering av honom eller henne) variera mellan +5 och -5.

**Figur 1 Partiledarnas popularitet i valmanskåren som helhet och bland de egna sympatisörerna 1986-1995 (genomsnittliga popularitetspoäng)**



Figur 1 Fortsättning



**Kommentar:** Popularitetspoängen kan variera mellan -5 och +5.

Mona Sahlins popularitetsutveckling visar sig vara precis så anmärkningsvärd som kunde förmodas (se Figur 1). På ett år, mellan hösten 1994 och hösten 1995, tappade hon 1.6 popularitetspoäng i valmanskåren som helhet och 1.4 popularitetspoäng bland socialdemokratiska sympatisörer. Den förlusten är den i särklass största som någon enskild politiker gjort mellan två mätningar i SOM-undersökningarnas historia. Den tidigare största nedgången, Bengt Westerbergs sjunkande popularitet i valmanskåren som helhet efter det mindre succéfyllda valet 1988, uppgick till -1.1 poäng. Westerberg lyckades dessutom i det närmaste hålla ställningarna bland folkpartiets sympatisörer (-0.1 poäng).<sup>6</sup> Inte heller i de statsvetenskapliga väljarundersökningarna, som i detta avseende sträcker sig tillbaka till 1979 års val, har någon lika stor nedgång noterats. Ola Ullstens omtalade popularitetsförlust i samband med folkpartiets misslyckande i 1982 års val, den största registrerade nedgången, inskränkte sig till -1.1 poäng bland fp-sympatisörer och -1.3 i valmanskåren som helhet (se Esaiasson 1985, 1990).

För att hitta jämförbara popularitetsförluster får vi vända oss till skiften mellan *olika* partiledare. Ett knappt år efter det att Gudrun Schyman tagit över som ledare för vänsterpartiet fick hon bland egna sympatisörer 1.6 lägre poäng än vad Lars Werner hade haft i sista mätningen före sin avgång (i valmanskåren som helhet var dock förlusten mindre än Sahlins, -0.8 poäng). Även Maria Leissner registrerade i sin första mätning hösten 1995 kraftigt sjunkande popularitetssiffror jämfört med sin företrädare Bengt Westerberg (bland folkpartiets sympatisörer -1.6 poäng, i valmanskåren som helhet -1.2 poäng).

Hösten 1994, efter socialdemokraternas framgång i riksdagsvalet och i samband med folkomröstningen om EU-medlemskap, kunde Mona Sahlin, om än med reservationer, kallas landets populäraste politiker (Esaiasson 1995). I valmanskåren som helhet registrerade hon högre popularitetssiffror än någon annan (+1.0, främste konkurrenten Ingvar Carlsson fick +0.9). Även bland de egna sympatisörerna var hon högt uppskattad (+3.0, Carl Bildt, Alf Svensson och även Gudrun Schyman hade dock högre popularitetssiffror). Ett år senare tillhörde Mona Sahlin de *minst* uppskattade politikerna (-0.6 i valmanskåren som helhet och +1.6 bland s-sympatisörer). Särskilt skall noteras att Sahlins popularitet bland egna sympatisörer var klart lägre än övriga toppolitikers med undantag för Maria Leissner och möjligen även Olof Johansson.<sup>7</sup>

Under de hektiska höstveckorna diskuterades huruvida affären Sahlin skadat socialdemokraterna. På basis av SOM-undersökningarnas material måste svaret på frågan bli jakande. I den utsträckning som en politiker är sammankopplad med sitt parti bidrar han eller hon till att forma väljarnas värdering av partiet. Väljarna gjorde en relativt stark sammankoppling av Sahlin och det socialdemokratiska partiet; värderingen av Sahlins person och det socialdemokratiska partiet följdes åt i betydande utsträckning. Hösten 1995 hade sammankopplingen försvagats, men den var fortfarande tillräckligt stark för att den negativa värderingen av Sahlin rimligen måste ha dragit ned värderingen även av partiet.<sup>8</sup>

I ett viktigt avseende ändrades dock inte Mona Sahlins opinionsställning hösten 1995. Sahlin var före affären en kontroversiell politiker i betydelsen att väljarna var oeniga om hur hon skulle värderas. En analys av variationerna i väljarnas värdering av Sahlin visar att denna oenighet bestod under den turbulenta perioden.

Sahlin må ha blivit avsevärt mycket mindre populär än tidigare, men hon fortsatte att framkalla skiftande reaktioner bland medborgarna.<sup>9</sup>

### **Varför – politik eller kön?**

En favoritförklaring bland analytiskt lagda politiska kommentatorer var att Mona Sahlin till slut fick betala priset för att ensam ha fått försvara obekväma politiska beslut som strejkstoppet vintern 1990 och förslaget att införa en karensdag vid vård av sjukt barn under valrörelsen 1994. Mycket talar för att denna syndabocksteori är riktig om nu bara uppgiften hade varit att förklara Sahlins avtagande popularitet bland ledande socialdemokrater och fackföreningsrepresentanter. Men opinionsbildningen på elitnivå och väljarnivå följer inte nödvändigtvis samma banor. Det är fullt möjligt att ledande socialdemokrater var kritiska mot den politik Sahlin stod för utan att därför väljarna gjorde samma koppling. SOM-undersökningarna visar att Mona Sahlin kunde tillgodoräkna sig en allmänt god popularitetsställning även efter "karensdebatten" under 1994 års valrörelse. Icke desto mindre är det tänkbart att Sahlins politiska ställningstaganden slagit igenom hösten 1995 när effekterna av socialdemokraternas sparpolitik börjat bli märkbara för medborgarna och landet genomfört ett misslyckat val till Europaparlamentet.

Det är svårt att testa syndabocksteorin i alla dess varianter. (Det är t ex möjligt att socialdemokratiska opinionsbildare ogillade Sahlin på grund av hennes politiska ställningstaganden men att man försökte påverka väljarna med andra argument.) Men så mycket är klart att om sakpolitiska ställningstaganden bland väljarna låg bakom Sahlins popularitetsförlust bör hon ha förlorat särskilt mycket i popularitet bland väljargrupper som kan förväntas ha en kritisk inställning till exempelvis nedskärningar i den offentliga sektorn och till ett svenskt EU-medlemskap.

Ett alternativ till de sakpolitiska förklaringarna är att Sahlins fall var ett uttryck för männens revansch mot en uppstickande kvinna. Som vi snart skall diskutera kan de könsrelaterade förklaringarna preciseras i ett otal riktningar, men den kanske mest uppenbara möjligheten är att affären ledde till en ökad polarisering mellan manliga och kvinnliga väljares värdering av Sahlin. Om denna revanschistiska



polariseringsteori är riktig bör vi kunna registrera att Sahlin förlorade mer i popularitet bland män än bland kvinnor.

Resultaten i tabell 1, som visar förändringarna i Mona Sahlins popularitet mellan 1994 och 1995 bland manliga och kvinnliga väljare med olika partisympatier, ger visst stöd för den politikbaserade syndabocksteorin. Som förväntat om väljarnas sakpolitiska överväganden skall ha legat bakom Sahlins försämrade opinionsställning förlorade hon mer i popularitet bland sympatisörer till miljöpartiet och vänsterpartiet än bland framför allt sympatisörerna till moderaterna och kds. Skillnaderna är dock begränsade och, viktigast av allt, Sahlin förlorade kraftigt i popularitet bland samtliga väljargrupper. (Undantaget manliga kds-sympatisörer.) Syndabocksteorin kan därmed karakteriseras som en bidragande faktor men knappast som den tyngsta förklaringen till Mona Sahlins avtagande popularitet.<sup>10</sup>

**Tabell 1 Förändringar av Mona Sahlins popularitet bland kvinnor (k) och män (m) mellan 1994 och 1995. Plustecken indikerar större förändring bland männen (genomsnittliga popularitetspoäng)**

	v-sympatisörer			s-sympatisörer			c-sympatisörer			fp-sympatisörer		
	k	m	diff	k	m	diff	k	m	diff	k	m	diff
Mona Sahlin	-1,6	-1,7	+0,1	-1,2	-1,5	+0,3	-0,6	-2,3	+1,7	-2,6	-0,8	-1,6
	m-sympatisörer			kds-sympatisörer			mp-sympatisörer			samtliga väljare		
	k	m	diff	k	m	diff	k	m	diff	k	m	diff
Mona Sahlin	-0,7	-1,2	+0,5	-0,4	+0,1	-0,5	-2,8	-1,9	-0,9	-1,7	-1,6	-0,1

Den könsbaserade polariseringsteorin får sämre stöd. I den samlade valmanskåren förlorade faktiskt Mona Sahlin något mer popularitet bland kvinnor än bland män. Inom partigrupperna finns flera fall av tilltagande polarisering mellan könen, men för folkpartiets, kristdemokraternas och miljöpartiets del var det kvinnorna som blev mer negativa än männen. Den som vill driva tesen att manliga väljare tog tillfället i akt att markera avstånd från en uppstickande kvinna får göra tillägget att

denna benägenhet enbart gällde män inom centern, moderaterna och socialdemokraterna.

Innan vi tar definitiv ställning till polariseringsteorin finns det emellertid anledning att pröva ett bredare analytiskt grepp än att enbart ta hänsyn till väljarnas partisympati. Eftersom de ledande politikerna är intimt sammankopplade med sina partier bör en tillfredsställande test av könstillhörighetens betydelse för värderingen av Mona Sahlin inkludera även väljarnas värdering av socialdemokraterna som parti.

En sådan analys, där väljarnas könstillhörighet och värdering av socialdemokraterna är oberoende variabler som förklarar värderingen av Mona Sahlin, ger ett par intressanta resultat. För det första visar den tydligt att Sahlin var populärare bland kvinnor än bland män både 1994 och 1995. För det andra visar det sig att skillnaderna ökade mellan de båda undersökningarna. En sådan ökande skillnad i värderingen av Sahlin är precis vad polariseringsteorin föreskriver. Ökningen är inte dramatisk – från 0.3 till 0.5 popularitetspoäng – och polariseringsteorin kan därför inte förklara mer än delar av Mona Sahlins popularitetsras. Men skillnaden mellan de båda könen värdering är tillräcklig för att Sahlin skall sägas ha mötts av större förståelse – eller snarare mindre oförståelse – bland kvinnorna än bland männen.<sup>11</sup>

Slutsatsen att det rör sig om en genuin könsskillnad stärks när vi går vidare med att granska grunderna för värderingen av Sahlin. Före kontokortsaffären var kvinnornas stöd till Mona Sahlin kanaliserat genom politiska ståndpunkter. Fler kvinnor än män ville se en stor offentlig sektor och en ökad jämställdhet och det var bland personer med sådana åsikter som Sahlin hade sitt starkaste stöd. Till skillnad från andra kvinnliga politiker som Gudrun Schyman och Anne Wibble fick Sahlin inte några bonuspoäng på grund av att kvinnliga väljare identifierade sig med henne som person (Esaiasson 1995). Efter kontokortsaffären ändrades sambandsmönstret. I den allmänna turbulensen växte en identifikationsfaktor fram. Kvinnliga väljare tenderade att värdera Sahlin högre än vad manliga väljare gjorde oberoende av vilka politiska ståndpunkter de intog.

Polariseringsteorin hjälper oss avgjort att förstå en del av händelseförloppet kring Sahlins-affären. Men lika lite som den politikbaserade syndabocksteorin är den tillräckligt kraftfull för att kunna sägas vara en huvudfaktor bakom förloppet. För att förklara vice statsministerns jordskredsaktiga popularitetsförlust måste ytterligare faktorer föras in i bilden.

## Personfaktorn

Den tredje typen av överväganden som kan ha spelat in i opinionsutvecklingen gäller Mona Sahlins *person*. Vi vet från tidigare undersökningar att det i fråga om personfaktorernas betydelse inte råder någon principiell skillnad mellan Sverige och ett uttalat personorienterat politiskt system som det i USA. Såväl svenska som amerikanska politiker får räkna med att en betydande del av deras popularitet avgörs av hur väljarna uppfattar deras personliga egenskaper. Kontokortsaffären handlade i hög grad om Mona Sahlins privata förehavanden. Det finns således all anledning att närmare granska hur väljarna såg på hennes person.

I SOM-undersökningarna brukar, efter amerikansk förebild, intervjupersonerna tillfrågas om hur väl sex egenskaper stämmer in på olika politiker: "ärlig", "pålitlig", "sympatisk", "inspirerande", "kunnig" och "stark ledare". Egenskaperna har valts ut för att representera två dimensioner i väljarnas bedömningar av partiledarnas personer som återkommer i de flesta studier av det här slaget: *integritet* (de tre första alternativen) och *kompetens* (resterande tre alternativ).

Om Mona Sahlins popularitetsras är en effekt av ändrade uppfattningar om hennes person bör rimligen bedömningarna av hennes egenskaper ha blivit påtagligt mer negativa mellan 1994 och 1995. Med tanke på kontokortsaffärens karaktär bör vidare bedömningarna av egenskaper som är kopplade till Sahlins personliga integritet ha förändrats särskilt mycket. Resultaten i tabell 2 visar att i synnerhet det senare kravet är väl uppfyllt.

**Tabell 2 Väljarnas uppfattningar om Mona Sahlins och Ingvar Carlssons personliga egenskaper 1994 och 1995 (procent)**

	Samtliga väljare						s-sympatisörer					
	Mona Sahlin			Ingvar Carlsson			Mona Sahlin			Ingvar Carlsson		
	94	95	diff	94	95	diff	94	95	diff	94	95	diff
ärlig	77	28	-49	77	77	+0	93	47	-46	95	95	+0
pålitlig	71	26	-45	71	71	+0	90	46	-44	93	93	+0
inspirerande	67	48	-19	29	23	-6	86	69	-17	51	46	-5
kunnig	78	62	-16	86	85	-1	92	86	-6	97	96	-1
sympatisk	72	52	-20	66	69	+3	90	74	-16	89	92	+3
stark ledare	66	43	-23	58	51	-7	82	64	-18	76	74	-2

**Kommentar:** Resultaten baseras på en enkätfråga med följande formulering: "På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker du att de stämmer in på Ingvar Carlsson och Mona Sahlin?" De fyra svarsalternativen var som följer: "mycket bra", "ganska bra", "ganska dåligt" och "mycket dåligt". Resultaten visar andelen väljare som anser att egenskaperna stämmer bra på respektive partiledare.

Andelen väljare som anser att egenskaperna "ärlig" och "pålitlig" stämmer in på Mona Sahlin sjönk mycket kraftigt i såväl valmanskåren som helhet som bland socialdemokratiska sympatisörer. Raset är så stort – halva den vuxna svenska befolkningen tappade förtroendet för Sahlins personliga integritet – att det är befogat att tala om en raserad personlig image. En jämförelse med utvecklingen av väljarnas syn på Ingvar Carlsson (även den i tabell 2) understryker det dramatiska i Sahlins opinionsutveckling. Samtidigt som väljarna i grunden omdefinierade bilden av vice statsministern förblev den avgående statsministern i stort sett samma person som han varit året innan.

Det förefaller som om väljarnas förändrade bedömning av Mona Sahlins personliga integritet – ärlighet och pålitlighet – är en mycket tungt vägande förklaring till hennes popularitetsras. Innan vi kan dra en säker slutsats behöver vi emellertid pröva om det skedde några förändringar av väljarnas värderingsgrunder. Det skulle kunna vara så att Sahlins popularitetsställning inte skadades så allvarligt av imageförlusten därför att väljarna bestämde sig för att lägga mindre vikt än tidigare vid hennes personliga egenskaper. Samtidigt kan det förstås också vara så att kontokortsaffären ledde till att personbedömningarna fick *ökad*

betydelse för väljarna. I så fall kan vi vara än säkrare på att vi identifierat en viktig orsaksfaktor.

Som kunde förmodas visar en fortsatt analys att den ändrade synen på Mona Sahlins personliga integritet verkligen är en tung faktor bakom hennes avtagande popularitet. Både 1994 och 1995 hade bedömningen av Sahlins personliga egenskaper starka effekter på den samlade värderingen av henne (tabell 3). Det visar sig också att kontokortsaffären ledde till att väljarna lade ännu något större vikt än tidigare vid bedömningarna av Mona Sahlins ärlighet, pålitlighet och även ledarförmåga (jämför storleken på regressionskoefficienterna för åren 1994 och 1995). Förändringarna var begränsade men innebar ändå ytterligare salt i såren för Mona Sahlin. Hennes popularitet undergrävdes av två olika processer – hon uppfattades ha mer negativa egenskaper, och dessa negativa egenskaper gavs dessutom större vikt än tidigare när väljarna tog ställning till vad man tyckte om henne.<sup>12</sup>

**Tabell 3** Hur mycket påverkas Mona Sahlins och Ingvar Carlssons popularitet av hur väljarna bedömer deras personliga egenskaper? Effekten av personbedömningar på den samlade värderingen av Sahlin och Carlsson 1994 och 1995 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Mona Sahlin			Ingvar Carlsson		
	1994	1995	diff	1994	1995	diff
ärlig	1.52	1.66	+ .14	.89	.86	-.03
pålitlig	1.58	1.82	+ .24	.98	.92	-.06
inspirerande	1.65	1.53	-.08	.65	.75	-.10
kunnig	1.48	1.35	-.13	.70	-.70	+ .00
sympatisk	1.75	1.74	-.01	1.00	.87	+ .13
stark ledare	1.29	1.45	+ .16	.63	.67	+ .04

*Kommentar:* Tabellen läses på ett enkelt sätt: ju högre siffra på regressions-koefficienterna desto starkare effekter har personbedömningarna på vad man tycker om Mona Sahlin respektive Ingvar Carlsson. Resultaten bygger på en serie regressionsanalyser med värderingen av Sahlin och Carlsson som beroende variabler och respektive personbedömning samt parti-värderingen som oberoende variabler. I tabellen redovisas dock enbart resultaten för personbedömningarna. Observera att analyserna genomförs för en personbedömning i taget.

## Hårdare bedömningar av kvinnliga politiker?

Om vi nu identifierat en tungt verkande orsak till Mona Sahlins popularitetsras – väljarna ifrågasatte hennes personliga integritet – innebär det inte att vi kan stänga butiken och gå hem. Tvärtom infinner sig på nytt den viktiga frågan om Sahlins drabbades extra hårt därför att hon är en kvinnlig politiker.

Resultaten från forskningen kring väljarnas stereotypiska tänkande – färdiga föreställningar om hur politiken skall tolkas – gör att vi inte kan utesluta att så är fallet. Genom experiment har forskarna kunnat visa att en politikers könstillhörighet har betydelse för hur han eller hon uppfattas av väljarna (Huddy and Terkildsen 1993; Kahn 1994). Det kan till och med vara så att de stereotypiska uppfattningarna är mer dominerande i skandinavisk politik än i amerikansk (Matland 1994). Även icke-experimentella studier av den svenska verkligheten har visat att opinionsbildningen kring de ledande politikerna inte är könsneutral (Esaiasson 1994, 1995).<sup>13</sup>

En elakartad form av diskriminering vore om kvinnliga politiker skulle dömas hårdare än sina manliga kollegor för exakt samma handlingar. En sådan diskriminering kan ha drivits fram av samtliga relevanta aktörer i Sahlins-affären: massmedierna företog en extra tuff bevakning, partiaktivisterna på elitnivå fällde extra kritiska omdömen och väljarna var snarare till att ändra uppfattning. En alternativ, och något mindre obehaglig möjlighet, är att kvinnliga politiker tenderar att uppträda på ett sätt som inte överensstämmer med invanda föreställningar om hur en politiker bör vara. Sahlins skulle i så fall ha snubblat på att generationer av manliga förebilder format en snedvriden mall för vad som kännetecknar en god politiker.

Tyvärr har vi inte möjlighet att i detta sammanhang pröva dessa diskrimineringsalternativ. En sådan prövning förutsätter i praktiken experimentella undersökningar där medierepresentanter, partiaktivister och väljare konfronteras med konstruerade situationer. I stället får vi nöja oss med att diskutera en näraliggande fråga – huruvida kvinnliga politiker värderas på mer personliga grunder än manliga politiker. Om så är fallet kan Mona Sahlins sägas ha varit särskilt känslig för den personfokuserade kontokortsaffären bara för att hon är kvinna. Eller

annorlunda uttryckt och något dramatiserat: en man som på samma sätt fått sin personliga integritet ifrågasatt skulle ha förlorat mindre i popularitet.

Resultaten i tabell 3 ovan ger en förning om att så är fallet. När vi analyserar väljarnas sammanfattande utvärderingar visar det sig att bedömningarna av politikernas personliga egenskaper har nästan dubbelt så stor inverkan på vad man tycker om Mona Sahlin som på vad man tycker om Ingvar Carlsson (jämför återigen storleken på regressionskoefficienterna). Översatt till vår problematik betyder det att Ingvar Carlsson skulle ha klarat sig betydligt bättre opinionsmässigt ur en motsvarande imagekris som Mona Sahlin hamnade i.

Riktigt intressant blir resonemanget om det visar sig att Mona Sahlin och Ingvar Carlsson är typiska representanter för hur kvinnliga och manliga politiker värderas av väljarna. Vår bästa möjlighet att pröva om så är fallet är att gå tillbaka till tidigare SOM-undersökningar där vi frågat om politikernas personliga egenskaper. Varje personbedömning (pålitlighet, ärlighet, kunnighet och så vidare) får vara oberoende variabel i en serie regressionsanalyser med värderingen av den aktuella politikern som beroende variabel. För att inte inställningen till politikerns parti skall påverka resultaten används även värderingen av partiet som oberoende variabel. Storleken på regressionskoefficienterna ger ett mått på hur stor inverkan personbedömningarna har på vad man tycker om politikern ifråga.

Under årens lopp har vi samlat ihop till arton mätpunkter med manliga politiker (Ingvar Carlsson sju gånger, Carl Bildt sju gånger, Ian Wachtmeister en gång, Bengt Westerberg en gång samt göteborgspolitikerna Göran Johansson och Johnny Magnusson vardera en gång) och fem mätpunkter med kvinnliga politiker (Mona Sahlin och Gudrun Schyman vardera två gånger samt Anne Wibble en gång). Urvalet av fall är förstås inte invändningsfritt. Den allvarligaste bristen är att männen i betydande utsträckning representeras av etablerade ledare för de två största partierna medan Gudrun Schyman är den enda kvinnliga partiledaren. Ändå ger en samlad analys en viss uppfattning om förutsättningarna för manliga och kvinnliga politiker att lyckas opinionsmässigt.

Huvudresultatet är entydigt. Bedömningar av politikernas personliga egenskaper väger betydligt tyngre vid värderingen av kvinnliga politiker än vid värderingen

av manliga politiker. De personliga egenskaperna är viktigare för kvinnliga politikernas popularitet än för manliga politikernas popularitet.<sup>14</sup>

Innan vi drar slutsatsen att Mona Sahlin föll så tungt därför att hon är kvinna finns dock två viktiga reservationer att göra. Den första är att de båda manliga kommunalpolitikernas popularitet är lika personbaserad som de kvinnliga politikernas. Det indikerar att även andra faktorer än politikernas könstillhörighet finns med i bilden. Kvinnliga politiker som når positionen som etablerade nationella partiledare med ansvar för landet kommer möjligen att börja värderas på delvis andra grunder än de personliga.

Den andra reservationen är att Mona Sahlin står i en viss särklass även bland de kvinnliga politikerna. På gott och ont var hennes popularitet i alldeles ovanligt hög grad uppbyggd på väljarnas bedömning av hennes personliga egenskaper. Den personliga framtoningen hjälpte henne så länge folk gillade vad de såg, men den innebar också att hon var mer sårbar än andra kvinnliga politiker när hennes personliga integritet ifrågasattes.

Mycket talar för att Mona Sahlin drabbades extra hårt av att vara kvinna. Men det skall samtidigt sägas att vi i fråga om kontokorts-affären talar om grader i helvetet. Även en manlig politiker hade fått svårt att reda ut en motsvarande affär. I den allmänna upphetsningen skall vi inte glömma bort att halva svenska folket förlorade tilltron till Sahlins personliga integritet.

### **Ett komplicerat fall**

En del politik, mycket kön och mycket, mycket person. Så kan vårt resonemang om vad som förklarar Mona Sahlins avtagande popularitet sammanfattas.

Politiken i sammanhanget handlar om att väljare med en kritisk inställning till EU och till nedskärningar inom den offentliga sektorn reagerade extra negativt på kontokorts-affären. Efter vad som kan utläsas ur SOM-undersökningarnas material hade dock sakpolitiken en klart begränsad betydelse för Mona Sahlins



popularitetsras. Den negativa inställningen till Sahlin återfanns över hela det politiska fältet, oberoende av partisympati och ståndpunkter i olika sakfrågor.

Tilläggs kan att den sannolikt bästa chansen att hitta riktigt intressanta sakpolitiska dimensioner i affären vore att specialstudera partielitens agerande. Möjligen var det så att Mona Sahlins politiska motståndare drev på den kritiska tolkningen av händelseförloppet. Det skall i så fall ha skett genom att väljarna tog intryck av att opinionsbildare inom parti och fackföreningsrörelse markerade avstånd till Sahlins göranden.<sup>15</sup>

Könsfaktorns främsta inverkan på affären Sahlin berör grunderna för väljarnas värdering av politikerna. Kvinnliga politiker värderas i högre grad än sina manliga kollegor utifrån personliga egenskaper och de är således särskilt känsliga för kritik riktad mot deras person. Ett annat uttryck för könsfaktorns betydelse är att affären ledde till en tilltagande polarisering i synen på Sahlin. Kvinnliga väljare intog en mindre oförsonlig inställning, delvis på grund av en framväxande känsla av identifikation med Mona Sahlin.

Personfaktorn slutligen, är den starkast verkande direkta orsaken till Mona Sahlins popularitetsras. Den stora förändringen mellan 1994 och 1995 var att väldigt många väljare – halva den vuxna svenska befolkningen – tappade tron på Sahlins personliga integritet. Denna förtroendekris hade varit allvarlig för vilken politiker som helst, men för Mona Sahlin var den förödande. I våra undersökningar har ingen annan nationell politiker, kvinna eller man, i lika stor utsträckning som Sahlin baserat sin popularitet på att väljarna uppskattar hennes eller hans personliga egenskaper.

\*\*\*

Det är en närmast kuslig känsla att i dag läsa tidningsläggen från hösten 1994. Mona Sahlin var *tung* när socialdemokraterna återvann regeringsmakten och ja-sidan segrade i folkomröstningen om EU. "Lita på oss", sade Mona Sahlin och Ingvar Carlsson i en stort upplagd annonskampanj strax före EU-omröstningen. Att denna politiker ett år senare skulle vara allvarligt ifrågasatt och näst intill skandaliserad är en anmärkningsvärd tingens ordning.

Ändå är händelseförloppet inte obegripligt. En viktig ledtråd för att förstå vad som hände är att kritiken mot Mona Sahlin var så utbredd; att den återfanns över hela det ideologiska fältet och i de allra flesta väljargrupper. Den utbredda kritiken säger oss att popularitetsraset till största delen var avsändarbestämt snarare än mottagarbestämt. Huvudorsaken står att finna i Mona Sahlins agerande och i den information om hennes agerande som förmedlades till väljarna. Skillnader mellan olika grupper av väljare hade mindre betydelse i sammanhanget.

Därmed kan problematiken koncentreras till frågan om varför väljarna tappade förtroendet för Mona Sahlins personliga integritet. Kärnfrågan att besvara är om väljarna skall tilltros förmågan att ha fattat ett självständigt beslut att de inte gillade vad de såg hos den potentiella statsministern, eller om vi skall dra slutsatsen att den övervägande negativa mediebevakningen manipulerade väljarna att ta avstånd från Sahlin.

Frågan om medborgarna allmänt sett får tillräcklig information och är tillräckligt engagerade för att fatta självständiga politiska beslut delar samhällsvetenskapen. I dagsläget finns knappast empiriskt underlag för att med trygghet placera sig i det ena eller det andra läget.<sup>16</sup> En omständighet som talar för att beslutet att förkasta Mona Sahlin var någorlunda självständigt är att kontokorts-affären var begriplig för alla och envar. De allra flesta av oss har erfarenheter av att försöka få yrkesliv, privatliv och ekonomi att gå ihop, även om vi förstås inte har levt i toppolitikernas vansinniga tempo. En annan omständighet som talar för att väljarnas beslut var någorlunda självständigt är att en detaljerad analys visar att intresserade och mindre intresserade väljare värderade Sahlin på likartad grund.

Det för samvetet lugnaste svaret är att vi väljare visste vad vi gjorde i affären Sahlin. Om vi *inte* gjorde det har en stor orättvisa blivit begången.

## Noter

1. Uppsatsen ingår i det av Forskningsrådsnämndens finansierade projektet *Väljarnas syn på manliga och kvinnliga politiker*. Den bästa utredningen i ämnet Ekman är Johansson (1980). Se också Svensson (1972).

2. De eventuella likheterna mellan Sahlins och Ekmans respektive fall innefattar definitivt inte mediebevakningen. C G Ekmans hustru Laura underrättades om att hennes make hade avgått som statsminister genom att radioapparaten stod på medan familjen stillsamt drack sitt lördagste. Ekman hade själv inte berättat något hemma och reportarna kom sig aldrig för att efterfråga hennes synpunkter på affären. (Källa till denna information är den liberale publicisten och statsvetaren Lars Freeman som fått uppgiften direkt från Laura Ekman.)

3. För enkelhetens skull utgår det följande resonemanget från att det som skall förklaras är Mona Sahlins avtagande popularitet bland väljarna och inte hennes faktiska beslut att lämna regeringen. Hänsynen till den allmänna opinionen behöver dock inte vara de enda motiven bakom Sahlins beslut. Även faktorer som att hon ansåg sig ha förlorat partipolitiska stöd, att hon inte ansåg partipolitik vara lika roligt som tidigare och att hon gjorde bedömningen att journalisterna framgent inte skulle tillåta henne att tala om andra ämnen kan mycket väl tänkas ha vägt in i beslutsalkylen.

4. Sammanställningen av förklaringar är utförlig men knappast *uttömmande*. Den förmodligen viktigaste förklaringen som delvis faller utanför niofältsmatrisen har att göra med massmediernas kollektiva arbetssätt. Det är möjligt att den massiva och övervägande negativa mediebevakningen drevs fram utan de inblandade aktörerna gjorde andra överväganden än att det var en bra historia som måste berättas på ett visst sätt (se t ex Altheide and Snow 1979; Asp 1986; Petersson och Carlberg 1990; Sabato 1991; Patterson 1993).

5. Utöver de personer som ingår i figur 1 har Ian Wachtmeister, Vivianne Franzén och Anne Wibble inkluderats i undersökningarna.

6. Även Alf Svensson tappade 1.1 popularitetspoäng i valmanskåren som helhet mellan 1989 och 1990. Också han höll dock ställningarna förhållandevis väl bland de egna sympatisörerna (-0.4 poäng).

7. En tröst för Leissner är kanske att senare års erfarenhet antyder att en ny partiledare inte etableras på allvar förrän det blir dags för ett riksdagsval. Exempelvis var Gudrun Schyman mycket lågt värderad bara ett år före riksdagsvalet 1994.

8. Sahlin är inte unik i det här avseendet. Risker att en impopulär partiledare drar ned partiet är lika stora över hela det politiska fältet. Starkast sammankopplade med det egna

partiet är Carl Bildt och Ingvar Carlsson (Pearson's  $r$  är .84 respektive .79). I SOM-94 var motsvarande siffra för Sahlin .69 medan den ett år senare sjunkit till .60. Sambandet partiledare var i övrigt som följer: för kds och Alf Svensson .77, för mp och Birger Schlaug .74, för vänsterpartiet och Gudrun Schyman .72, för centern och Olof Johansson .68 samt för fp och Maria Leissner .58. Ett intressant undantag från regeln om stark koppling person-parti är Anne Wibble som hösten 1994 var närmare sammankopplad med värderingen av moderaterna än med värderingen av folkpartiet (Esaiasson 1995).

9. Standardavvikelsen, en slags genomsnittlig avvikelse från medelvärdet, är ett statistiskt mått på hur oeniga väljarna är om hur en politiker skall värderas. Carl Bildt har under hela sin partiledartid haft störst standardavvikelse kring sin popularitets-siffra. Mona Sahlin kom in på en lika klar andraplats både 1994 och 1995.

10. Skillnaderna mellan partigrupperna minskar ytterligare om vi tar hänsyn till att det finns ett tak för de maximala förändringarna. Eftersom Mona Sahlin i utgångsläget var mer gillad av miljöpartister och vänsterpartister än bland moderater och kristdemokrater fanns det större utrymme för popularitetsförluster i dessa grupper. Var det någon som undrade varför Mark Twain hävdade att statistik är värre ljug än till och med förbannad lögn?

11. Mönstret med tilltagande polarisering mellan könen återfinns även bland socialdemokratiska sympatisörer. Här ökade skillnaden mellan männens och kvinnornas värdering av Mona Sahlin från 0.4 till 0.7 popularitetspoäng.

12. Sättet att undersöka väljarnas värderingsgrund är att låta respektive personbedömning vara oberoende variabel i en serie regressionsanalyser med värderingen av Mona Sahlin som beroende variabel. För att inte inställningen till socialdemokraterna skall påverka resultaten inkluderas värderingen av partiet i analysen. En ändrad värderingsgrund avspeglas i att regressionskoefficienten för personbedömningsvariablerna förändras mellan 1994 och 1995.

13. I fullständighetens namn skall sägas att det stereotypiska tänkandet i vissa avseenden snarare gynnar än missgynnar kvinnliga politiker.

14. Det nuvarande frågebatteriet med sex personegenskaper har använts sedan 1991. I tidigare undersökningar frågade vi om något färre egenskaper (fem stycken 1987 och fyra stycken 1990). Eftersom vi vid varje undersökningstillfälle frågar om flera olika personegenskaper har beräkningarna gjorts på basis av sammanlagt 118 regressionsana-

lyser. (23 mätpunkter med fyra, fem eller sex personegenskaper i undersökningarna.) Räknat på detta sätt är den genomsnittliga effekten av en personbedömning (ostandardiserade regressionskoefficienter) 1.35 för de kvinnliga politikerna och 0.78 för de manliga politikerna.

15. Teorin att opinionsbildare på elitnivå är den drivande kraften i de flesta politiska frågor utvecklas i t ex Brody (1991) och Zaller (1992).

16. En god introduktion till den statsvetenskapliga debatten i ämnet finns i Marcus and Hanson (1993).

## Referenser

Altheide, David and R.P. Snow (1979) *Media Power*. Beverly Hills: Sage.

Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.

Brody, Richard, A. (1991) *Assessing the President. The Media, Elite Opinion, and Public Support*. Stanford: Stanford University Press.

Esaiasson, Peter (1985) *Partiledarna inför väljarna. Partiledarnas popularitet och betydelse för valresultatet*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionens rapportserie 1985:4.

Esaiasson, Peter (1990) "Folket tycker om partiledarna". I Gilljam, Mikael och Sören Holmberg *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.

Esaiasson, Peter (1994) "Om behovet av kvinnliga politiska ledare". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Esaiasson, Peter (1995) "Mosiga Mona och andra historier". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Huddy, Leonie and Nayda Terkildsen (1993) "Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates". *American Journal of Political Science* 37:119-47.

Johansson, Gösta (1980) *Liberal splittring. Skillsmässa och återförening 1917-1934*. Göteborg: Bokförlaget Folk & Samhälle.

Kahn, Kim F. (1994) "Does Gender Make A Difference? An Experimental Examination of Sex Stereotypes and Press Patterns in Statewide Campaigns". *American Journal of Political Science* 38:162-95.

Marcus, George E. and Russel L. Hanson (1993) *Reconsidering the Democratic Public*. University Park, Penn.: The Pennsylvania State University Press.

Matland, Richard E. (1994) "Putting Scandinavian Equality to the Test: An Experimental Evaluation of Gender Stereotyping of Political Candidates in a Sample of Norwegian Voters". *British Journal of Political Science* 24:273-92.

Patterson, Thomas E. (1993) *Out of Order*. New York: Knopf.

Petersson, Olof och Ingrid Carlberg (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.

Sabato, Larry (1991) *Feeding Frenzy*. New York: Free Press.

Svensson, Waldemar (1972) *C.G. Ekman. Frisinnad hövding. Nykterhetsman. Statsman*. Uddevalla: Frisinnad Tidskrifts förlag.

Zaller, John (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York: Cambridge University Press.

# PARTIERNAS ANDRAHANDSSTÖD

HENRIK OSCARSSON

Svenska folkets sympatier för partierna tycks växla nästan lika ofta som vädret. Ljum medvind i opinionen kan snart vara iskall motvind för de politiska partierna. Men människors partisympatier förändras inte bara på ”ytan” – och uppgifter om bästa parti berättar inte hela sanningen om hur omtyckta partierna är. Det finns en ”dold” opinion där partier kan vinna eller förlora sympatier utan att det omedelbart ger utslag i regelbundna opinionsmätningar men som i ett längre perspektiv likväl kan ha betydelse för partiernas väl och ve.<sup>1</sup>

Svenskarnas stora ombytlighet när det gäller politiska preferenser motiverar studier av vilka partier väljarna tycker *näst bäst* om. Det näst bästa partiet kan exempelvis berätta om till vilket parti en person skulle vända sig om en omprövning av förstahandssympatierna blev aktuell – om sympatierna för förstapreferensen av någon anledning skulle svalna.

Partiernas popularitet som andrahandsval kan betraktas som ett ännu outnyttjat *sympatikapital*. Ett parti som har många andrahandssympatisörer antas ha större möjligheter att locka till sig ytterligare sympatisörer än ett parti som har få andrahandssympatisörer. Partiernas stöd i den dolda opinionen kan användas som ett mått på partiernas *framtida möjligheter* att vinna nya sympatisörer. Partiernas andrahandssympatisörer är med andra ord potentiella väljare.

Intervjufrågan om näst bästa parti har ställts i de svenska valundersökningarna vid varje riksdagsval sedan 1968 och i de tre senaste SOM-undersökningarna.<sup>2</sup> En av fördelarna med SOM-materialet är möjligheten att följa förändringar av den dolda andrahandsopinionen också under mellanvalsperioderna. Än så länge är tidsserien ganska kort. I tabell 1 redovisas utvecklingen av svenska folkets näst bästa partier under perioden 1993-1995.

**Tabell 1 Svenska folkets andrapreferenser 1993-1995 (procent och procentenheters förändring)**

	andrapreferens									summa procent	antal svars- personer
	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	vet ej övrigt		
1993	11	12	11	25	9	7	8	8	9	100	1576
1994	15	13	10	19	10	7	14	4	8	100	1499
1995	14	16	13	13	9	8	19	-	8	100	1513
förändring 1993-1995	+3	+4	+2	-12	0	+1	+11	-8	-1		

**Kommentar:** Frågan lyder "Vilket parti tycker Du näst bäst om?" och ställs omedelbart efter frågan om bästa parti. I procentbasen ingår endast de svars personer som uppgivit både ett bästa och ett näst bästa parti. I gruppen vet ej/övrigt ingår de svars personer som uppgivit samma parti både som sitt bästa och näst bästa.

Folkpartiet har mist sin position som svenska folkets vanligaste näst bästa parti. Partiets sympatikapital halverades mellan 1993 och 1995, från 25 till 13 procent av andrapreferenserna (-12 procentenheter). Därmed är folkpartiets nio år långa glansperiod som svenska folkets populäraste andrahandsval till ända – en period som sammanfaller med Bengt Westerbergs tid som partiledare.<sup>3</sup>

Svenskarnas sympatier för folkpartiet har varit minskande under lång tid. Partiet har inte kunnat utnyttja sin starka ställning i den dolda andrahandsopinionen utan lidit nederlag vid de tre senaste riksdagsvalen. Först efter valet 1994 började dock andrahandsympatierna för folkpartiet att minska. Och Maria Leissners tillträde som folkpartiledare i januari 1995 tycks ha undergrävt folkpartiets sympatikapital ytterligare. Folkpartiet har idag en rekordlåg andel andrahandsympatisörer – och har därmed mist många potentiella väljare.

Resultaten från 1995 års SOM-undersökning visar att miljöpartiet nu har övertagit folkpartiets ställning som det vanligaste näst bästa partiet. Andelen av svenska folket som har miljöpartiet som sitt näst bästa parti ökade från 8 procent 1993 till 19 procent 1995 (+11 procentenheter). Miljöpartiet har därmed ökat sina möjligheter att vinna ytterligare opinionsframgångar. En av fem svenskar anger idag miljöpartiet som sitt näst bästa parti.



Ny demokrati är den stora förloraren också i den dolda opinionen. Partiet har förlorat all andrahandspopularitet på två år. Hösten 1993 hade nästan var tionde svensk ny demokrati som näst bästa parti (8 procent). 1995 angav ingen av svarspersonerna i SOM-undersökningen nyd som sitt näst bästa parti (0 procent). Ny demokratis möjligheter att upprepa det norska *fremskrittspartiets* konststycke – att ta sig tillbaka in i parlamentet efter att först ha åkt ur och därefter bytt partiledare – verkar mycket små.

Allt fler partier är med och delar på svenska folkets andrahandsympatier – en trend som i tidigare studier använts som bevis för en allt lägre grad av polarisering i partisystemet (se Oscarsson 1995:93). Fyra partier, vänsterpartiet, socialdemokraterna, centerpartiet och folkpartiet, har idag ett lika starkt stöd i den dolda opinionen (mellan 13 och 16 procent).

Utvecklingen av väljarnas andrapreferenser samvarierar till viss del med utvecklingen av den allmänna opinionen. Att folkpartiet har bleke och miljöpartiet medvind i opinionen vet vi sedan tidigare tack vare otaliga opinionsundersökningar. I det avseendet ger en enkel redogörelse av andrapreferensernas fördelning i befolkningen ingen ytterligare information. Men det finns samtidigt sympatiförändringar i väljaropinionen som *inte* slår igenom i den dolda opinionen. Socialdemokraternas ras i opinionsundersökningarna efter valet 1994 har exempelvis inte satt några spår i svenska folkets andrapreferenser – det har inte heller vänsterpartiets och moderaternas framgångar i väljaropinionen under 1995 gjort.

### Partisympatisörernas andrapreferenser

Andrapreferenserna kan användas som ett mått på *avstånd* mellan grupper av partisympatisörer och partier (se t ex Oscarsson 1994). Väljarna antas ha det parti som de uppfattar står dem närmast i politiken som sitt *bästa* parti. Till *näst bästa* parti utses följaktligen partiet som står *näst* närmast de egna politiska övertygelserna. Ju större andel partisympatisörer som uttrycker andrahandsympatier för ett visst parti, desto kortare är det politiska avståndet mellan partisympatisörerna och partiet i fråga.

Nästa steg i analysen är att studera *kombinationer* av första- och andrahandsympatier. Hur fördelningen av andrapreferenserna ser ut inom olika grupper av partisympatisörer kan ge besked om varifrån de olika partierna har möjlighet att vinna nya sympatisörer – en favoritfrågeställning för parti-

strategier och andra intresserade. I tabell 2 redovisas utvecklingen av andra-preferenserna bland de olika partiernas sympatisörer mellan 1993-1995.

Socialdemokraterna är fortfarande det klart vanligaste näst bästa partiet bland vänsterpartiets sympatisörer och därmed vänsterpartiets närmaste granne i partisystemet (48 procent 1995). Miljöpartiet har dock blivit mer omtyckt bland v-sympatisörerna – en popularitetsökning från 22 procent 1993 till 36 procent 1995 (+14 procentenheter).

Bland socialdemokraternas sympatisörer har vänsterpartiet och miljöpartiets popularitetsaktier stigit under de två senaste åren (+13 respektive +10 procentenheter). Folkpartiets popularitet bland s-sympatisörerna har minskat ordentligt, från 30 procent 1993 till 8 procent 1995 (-22 procentenheter). Merparten av folkpartiets sympatiförluster tycks ha ägt rum sedan Maria Leissner blev partiledare, det vill säga under 1995.

Centerpartisympatisörernas andrapreferenser har förändrats på likartat sätt under mätperioden. Miljöpartiet har stärkt sin popularitet (+16 procentenheter) medan folkpartiets popularitet har minskat (-16 procentenheter) bland centerpartiets sympatisörer. År 1995 hade var fjärde centerpartisympatisör miljöpartiet som sitt näst bästa parti.

Folkpartiets sympatisörer har bytt huvudriktning på sina andrapreferenser mellan 1993 och 1995. Socialdemokraterna var det klart vanligaste näst bästa partiet bland fp-sympatisörerna 1993 (37 procent). Två år senare hade andrahandsympatierna för s sjunkit till 21 procent och moderaterna blev det mest populära andrahandsvalet (41 procent). Förändringen innebär en politisk nyorientering: gruppen av folkpartisympatisörer har förflyttat sig bort från s och närmat sig m. Efter en historiskt unik period av ömsesidig kärlek mellan s- och fp-sympatisörerna i 1993 och 1994 års SOM-undersökningar är ordningen återställd. Idag klappar hjärtat snabbare för moderaterna än för socialdemokraterna bland folkpartiets sympatisörer.

**Tabell 2 Fördelningen av andrapreferenser bland de olika partiernas sympatisörer 1993-1995 (procent)**

parti-sympati	år	andrapreferens									summa procent	antal personer
		v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	vet ej/övrigt		
v	1993	–	56	4	6	0	2	22	2	8	100	50
	1994	–	55	5	3	0	0	33	1	3	100	108
	1995	–	48	4	1	2	0	37	–	8	100	202
s	1993	23	–	11	30	4	3	11	7	11	100	729
	1994	31	–	8	23	6	2	18	1	11	100	661
	1995	33	–	17	9	10	2	23	–	6	100	453
c	1993	3	19	–	26	18	12	9	6	7	100	89
	1994	1	13	–	15	32	14	13	6	6	100	113
	1995	4	19	–	10	23	10	24	–	10	100	94
fp	1993	1	37	16	–	27	8	5	0	6	100	139
	1994	1	32	15	–	27	8	9	0	8	100	127
	1995	1	21	12	–	41	9	9	–	7	100	81
m	1993	1	9	12	34	–	15	2	20	7	100	355
	1994	1	13	14	32	–	18	6	10	6	100	337
	1995	3	12	13	28	–	21	15	–	2	100	395
kds	1993	2	19	22	21	22	–	9	0	5	100	58
	1994	0	4	21	16	39	–	10	4	6	100	51
	1995	2	6	24	12	37	–	16	–	3	100	51
mp	1993	12	31	16	19	8	8	–	4	2	100	51
	1994	29	34	16	8	4	1	–	2	6	100	80
	1995	23	24	22	8	9	3	–	–	9	100	183

Bland kristdemokraternas sympatisörer minskade socialdemokraterna i popularitet mellan 1993 och 1995 (-13 procentenheter) samtidigt som moderaterna ökade från 22 till 37 procent (+15 procentenheter). Kds-sympatisörerna har rört sig närmare m och längre från s under mätperioden. Det är dock ingen självklar slutsats att partiet därigenom förflyttat sig längre högerut i partisystemet – andrahandsympatierna för miljöpartiet har vuxit (+7 procentenheter) och andrahandsympatierna för folkpartiet minskat (-9 procentenheter) mellan 1993 och 1995.

Ny demokratis kollaps i väljaropinionen märks allra tydligast bland moderaternas sympatisörer. Från att ha varit näst bästa parti för var femte m-sympatisör 1993 försvann nyd:s popularitet bland de moderata sympatisörerna helt 1995 (-20 procentenheter).

Miljöpartiets sympatisörer uppskattar vänsterpartiet allt mer. Andelen miljöpartisympatisörer med vänsterpartiet som näst bästa parti har ökat från 12 till 23 procent de två senaste åren (+11 procentenheter). Under samma period har sympatierna för folkpartiet minskat lika mycket, från 19 till 8 procent (-11 procentenheter). Resultaten bekräftar att miljöpartiet orienterar sig allt längre vänsterut i partisystemet. Det enda borgerliga parti som åtnjuter ett något starkare andrahandsstöd bland miljöpartiets sympatisörer är centerpartiet (+6 procent).

Frågan är vad resultaten säger om de olika partiernas möjligheter att samla fler sympatisörer? I vilka grupper finns partiernas outnyttjade sympatikapital? Från vilka grupper åtnjuter partierna ett växande andrahandsstöd och i vilka grupper minskar populariteten som näst bästa parti?

Vänsterpartiet vinner ökat andrahandsstöd framför allt bland miljöpartiets och socialdemokraternas sympatisörer. Miljöpartiet har däremot stärkt sin ställning i *alla* grupper av partisympatisörer och har därmed större möjligheter än vänsterpartiet att stjäla nya sympatisörer från de borgerliga partierna. Socialdemokraterna förlorar andrahandsstöd bland alla grupper av partisympatisörer utom bland m-sympatisörerna. Centerpartiet vinner sympatier framför allt bland socialdemokraternas och miljöpartiets sympatisörer. Folkpartiet har förlorat minst andrahandsstöd bland moderaternas och kristdemokraternas sympatisörer. Moderaterna har blivit ett allt mer populärt andrahandsval bland fp- och kds-sympatisörer. Kristdemokraterna ökar sin popularitet mest bland moderaternas sympatisörer.

Samarbetet mellan centerpartiet och socialdemokraterna om den ekonomiska politiken, som inleddes under våren 1995, har inte gett upphov till några dramatiska förändringar i den dolda opinionen. Men det finns klara bevis på en vaknande ömsesidig kärlek mellan s- och c-sympatisörerna. Sympatierna för socialdemokraterna bland centerpartiets sympatisörer har ökat från 13 till 20 procent mellan 1994 och 1995. Under samma period har centerpartiet blivit ett mer populärt andrahandsval bland socialdemokraternas sympatisörer, en ökning av andrapreferenserna från 8 till 17 procent.

Mittensamarbetet tycks inte ha skadat centerpartiets popularitet bland de andra borgerliga partiernas sympatisörer. Andrahandsstödet för centerpartiet

bland folkpartiets, moderaternas och kds' sympatisörer har varit oförändrat mellan 1994 och 1995 (-3, -1 respektive +3 procentenheter).

Det kanske mest överraskande resultatet i tabell 2 är att hela 15 procent av moderaternas sympatisörer uppgav miljöpartiet som sitt näst bästa parti 1995 (+13 procentenheter). Det är en ovanlig kombination av första- och andrapreferenser – moderaterna och miljöpartiet befinner sig långt ifrån varandra ideologiskt, i såväl traditionella vänster-högerfrågor som miljöfrågor.

Det är sällsynt med jämförelser mellan grupper med olika kombinationer av första- och andrapreferenser. En förklaring är att det inte har förekommit särskilt många udda kombinationer tidigare. Partiernas sympatisörer har tenderat att ha någon av de närmaste grannarna i partisystemet som näst bästa parti. Historiskt sett ovanliga kombinationer som t ex m-mp eller s-m har hittills inte samlat tillräckligt många svars personer för att tillåta statistiska jämförelser.

Ett partis sympatisörer är inte en homogen grupp. Det finns olika ”smakriktningar” representerade inom alla partier. Hur skiljer sig t ex moderatsympatisörer med miljöpartiet som andrapreferens från moderatsympatisörer med folkpartiet som andrapreferens när det gäller några av de bakgrundsvariabler som ofta används för att förklara väljares partival: kön, ålder, utbildning, anställningssektor, boendeort och fackföreningstillhörighet?

Tabell 3 beskriver fördelningen av olika sociala och ekonomiska egenskaper bland svenskar med de 15 vanligaste kombinationerna av första- och andrapreferenser. Som deskriptiva mått används andel män, andel yngre än 44 år, andel högutbildade, andel anställda i privat sektor, andel storstadsbor och andel LO-anslutna.

**Tabell 3 Andel män, unga, högutbildade, anställda i privat sektor, stadsbor och LO-anslutna i grupper med olika kombinationer av bästa och näst bästa parti 1995 (procent).**

bästa parti	näst bästa parti	andel						antal personer
		män	unga <44 år	hög utb	privat sektor	stadsbor	LO-anslutna	
v	s	49	63	38	57	11	57	100
v	mp	38	65	49	37	14	52	77
s	v	56	43	31	57	6	56	155
s	c	62	29	14	65	23	42	78
s	fp	44	64	51	59	23	41	39
s	m	70	48	50	78	20	30	44
s	mp	53	52	37	63	18	57	114
m	s	61	39	41	64	12	12	51
m	c	46	46	42	64	9	24	54
m	fp	57	59	71	69	19	11	115
m	kds	49	38	61	55	20	13	85
m	mp	46	51	53	62	21	25	61
mp	v	42	58	49	36	11	45	45
mp	s	35	50	33	55	11	45	46
mp	c	31	52	52	38	7	30	42

**Kommentar:** Högt utbildade är personer med minst treårigt gymnasium eller studentexamen och personer med högskole- eller universitetsutbildning. Stadsbor är personer boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Observera att procenttalen i tabellen i vissa fall bygger på mycket få svarspersoner. Endast de partikombinationer som samlar fler än 30 svarspersoner redovisas i tabellen. Alla skillnader som kommenteras i texten är statistiskt signifikanta på 95-procentsnivån.

Vänsterpartisympatisörer med socialdemokraterna som näst bästa parti (v-s) skiljer sig från v-sympatisörer med miljöpartiet som näst bästa parti (v-mp) i två avseenden. Kombinationen v-s samlar fler män (49 procent) och fler anställda i privat sektor (57 procent) än kombinationen v-mp (38 respektive 37 procent).

De socialdemokratiska sympatisörerna har kunnat delas in i fem grupper efter vilket näst bästa parti de föredrar. Kombinationen s-m samlar fler män än kvinnor (70 procent), medan kombinationen s-fp har en underrepresenta-

tion av män (44 procent). Unga personer är överrepresenterade i gruppen s-fp (64 procent) och underrepresenterade i gruppen s-c (29 procent). I gruppen s-sympatisörer med folkpartiet eller moderaterna som andrapreferens finns en större andel högutbildade än i andra grupper av s-sympatisörer. Bland s-sympatisörer med m som näst bästa parti finner vi störst andel anställda i privat sektor (78 procent) och lägst andel LO-anslutna (30 procent). Kombinationen s-v samlar betydligt färre stadsbor än andra kombinationer.

Moderata sympatisörer som anger miljöpartiet som näst bästa parti skiljer sig från övriga moderata sympatisörer på två sätt. För det första samlar kombinationen m-mp färre män (46 procent) än kombinationerna m-s och m-fp. För det andra finns en större andel LO-anslutna i gruppen m-mp och m-c än i andra grupper. Unga m-sympatisörer är överrepresenterade i gruppen m-fp. Kombinationer med en relativt stor andel högutbildade är m-fp och m-kds (71 respektive 61 procent), medan m-s och m-c samlar en mindre andel högutbildade (40 respektive 41 procent). Moderata sympatisörer med centerpartiet som andrapreferens har en mindre andel stadsbor (9 procent) än t ex m-fp (19 procent) och m-mp (21 procent).

Mellan de tre grupperna av miljöpartisympatisörer finner vi endast mycket få skillnader. Kombinationen mp-s har dock en lägre andel högutbildade (33 procent) och en större andel anställda i privat sektor (55 procent) än kombinationerna mp-v och mp-c.

Resultaten i tabell 3 ger en slags "skuggbild" av de strukturella skillnader som vi i allmänhet finner mellan olika grupper av partisympatisörer (se t ex Gilljam och Holmberg 1995). Också i andrahandsopinionen samlar t ex miljöpartiet många kvinnor, folkpartiet många högutbildade och moderaterna många privatanställda. Samma förklaringsfaktorer som används för att förklara människors val av förstapreferenser tycks alltså kunna användas för att förklara varför de olika partiernas sympatisörer har olika smak när det gäller näst bästa parti.

Kombinationer av första- och andrahandsval säger mer om väljarnas politiska preferenser än vad uppgifter om förstapreferensen gör ensamt. En beskrivning av grupp sammansättningen när det gäller *sociala och ekonomiska egenskaper* leder oss en bit på vägen för att så småningom förstå också de märkliga kombinationerna av partipreferenser. Men det är sannolikt att även individuella *ideologiska ställningstaganden* ligger bakom "valet" av andrapreferens. Rimligen förekommer skillnader i politiska åsikter mellan t ex en

socialdemokratisk sympatisör med v som andrapreferens och en s-sympatisör med mp som andrapreferens.

I tabell 4 redovisas ideologiska ställningstaganden längs fyra olika åsiktsdimensioner (index) som konstruerats med hjälp av intervjusvar på olika politiska sakfrågor. Det första indexet mäter position längs den traditionella vänster-högerdimensionen. Det andra åsiktsindexet mäter graden av "grönhet" och miljövänlig inställning. Det xenofobisk-kosmopolitiska åsiktsindexet mäter graden av tolerans gentemot flyktingar och inställning till u-hjälp. Det fjärde åsiktsindexet mäter svenskarnas inställning till EU-medlemskap och fortsatt EU-integration.<sup>4</sup>



**Tabell 4** Genomsnittliga positioner längs fyra åsiktsdimensioner för grupper med olika kombinationer av bästa och näst bästa parti 1995 (medeltal).

kombination		åsiktsdimension				antal personer
bästa parti	näst bästa parti	vänster höger	grön	xenofobisk kosmopolitisk	EU	
v	s	32	59	45	27	87
v	mp	30	65	47	21	73
s	v	33	55	45	33	134
s	c	34	52	39	43	68
s	fp	42	51	41	48	37
s	m	47	40	36	51	38
s	mp	40	57	40	38	96
m	s	56	41	32	60	44
m	c	56	50	27	54	46
m	fp	59	42	38	64	105
m	kds	59	43	30	60	79
m	mp	51	53	34	47	55
mp	v	33	70	45	22	40
mp	s	41	65	42	33	39
mp	c	42	74	48	23	37

**Kommentar:** Siffrorna i tabellen är medelvärden längs fyra additiva åsiktsindex från 0 till 100. Vänster-högerdimensionen går från 0 – "vänster" till 100 – "höger", den gröna dimensionen från 0 – "icke-grönt" till 100 – "grönt", den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen från 0 – "intolerans" till 100 – "tolerans" och EU-dimensionen från 0 – "EU-negativ" till 100 – "EU-positiv". Observera att medelvärdena i vissa fall bygger på mycket få svarspersoner. Endast de partikombinationer som samlar fler än 30 svarspersoner redovisas i tabellen. Alla skillnader som kommenteras i texten är statistiskt signifikanta på 95-procentsnivån.

Resultaten visar att vänsterpartisympatisörer som har socialdemokraterna som näst bästa parti är något mindre gröna och något mer positiva till EU än v-sympatisörer som har miljöpartiet som andrapreferens. Grupperna skiljer sig emellertid inte åt vad gäller genomsnittlig position längs vänster-högerdimensionen eller den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen.

Vi finner tydligare åsiktsskillnader mellan olika smakriktningar bland socialdemokraternas sympatisörer. De med moderaterna som andrapreferens står klart till höger om de med vänsterpartiet som andrapreferens. Socialdemokratiska sympatisörer med moderaterna som näst bästa parti är också mindre miljövänliga och mindre flyktingtoleranta än andra grupper av s-sympatisörer. Socialdemokratiska sympatisörer med något av nej-partierna vänsterpartiet eller miljöpartiet som andrapreferens är mer negativa till EU än s-sympatisörer som har folkpartiet eller moderaterna som näst bästa parti.

De fem grupperna av moderata sympatisörer med olika andrahandsympatier skiljer sig inte nämnvärt åt när det gäller vänster-högerposition. Däremot har m-sympatisörer med centerpartiet eller miljöpartiet som näst bästa parti inte oväntat en mer miljövänlig inställning än de övriga grupperna. Moderatsympatisörer med folkpartiet som andrahandsval är den mest flyktingtoleranta kombinationen. Kombinationen m-mp är minst positiv till EU.

Bland miljöpartiets sympatisörer står kombinationen mp-v längre till vänster än kombinationerna mp-s och mp-c. Miljöpartisympatisörer med socialdemokraterna som näst bästa parti är – inte heller oväntat – mindre gröna och mer EU-positiva än mp-sympatisörer med vänsterpartiet eller centerpartiet som näst bästa parti.

Svenska folkets ideologiska övertygelser har betydelse inte bara när det gäller att välja ett bästa parti. Valet av andrahandsalternativ styrs också av ideologi. Partisympatisörer med olika andrapreferens skiljer sig emellertid inte särskilt mycket åt när det gäller inställning i vänster-högerfrågor – skillnaderna tycks vara betydligt större längs de andra åsiktsdimensionerna. Kanske beror skillnaderna på att delvis andra överväganden än vänster-högerideologi kommer till uttryck vid valet av andrapreferens än vid valet av förstapreferens.

## Noter

1. Detta kapitel är en rapport från forskningsprojektet *Dolda politiska opinioner* som finansieras av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).
2. Analyser av svenska väljares andrapreferenser finns i bl a Särllvik 1976, Holmberg 1981, Gilljam och Oscarsson 1994 och Oscarsson 1995.

3. Folkpartiet erövrade förstaplatsen i den dolda opinionen i samband med succévalet 1985 (31 procent; se Oscarsson 1995:73) och behöll den ända fram till efter riksdagsvalet 1994 (19 procent). SOM-undersökningen 1994 genomfördes under oktober/november 1994 då Bengt Westerberg redan annonserat sin avgång men då hans efterträdare ännu inte var utsedd.
4. Åsiktsindexen är additiva index från 0 till 100. I vänster-högerdimensionen ingår, förutom självplacering på en femgradig vänster-högorskala, svarspersonernas åsikter om förslagen att "minska den offentliga sektorn", "överföra statliga affärsverk, t ex Telia, i privata händer", "låta privata företag svara för äldreomsorgen", "öka antalet privatskolor", "bedriva mer av sjukvården i privat regi", "höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen", "höja skatterna", "minska de offentliga utgifterna" och "sänka skatterna" (Cronbachs  $\alpha=.85$ ). I den gröna dimensionen ingår förslagen att "sänka hastigheten på vägarna", "stoppa privatbilismen i innerstäderna", "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt", "lagstifta om obligatorisk källsortering av hushållsavfall" och "behålla kärnkraften även efter 2010" (Cronbachs  $\alpha=.68$ ). I den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen ingår förslagen att "ta emot färre flyktingar i Sverige", "ta emot fler flyktingar" och "minska u-hjälpen" (Cronbachs  $\alpha=.79$ ). Till EU-dimensionen räknas förslagen att "Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi", "införa en gemensam EU-valuta", "Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten" och "Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU" (Cronbachs  $\alpha=.79$ ). Läs om den gröna dimensionen i Bennulf (1994), om den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen i Gilljam och Holmberg (1993) och om EU-dimensionen i Oscarsson (1996).

## Referenser

- Bennulf, M. (1994). *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993). *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.
- Gilljam, M. och Oscarsson, H. (1994). "Svenska folkets näst bästa partier." I Holmberg, S. och Weibull, L. [red.] (1994) *Vägval*. SOM-rapport 11. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, S. (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Oscarsson, H. (1994). Ett krympande partisystem? *Statsvetenskaplig Tidskrift* 97 2:141-174.

- Oscarsson, H. (1995). *Partierna i rymden. Svenska väljares uppfattningar av parti-avstånd och konfliktstrukturer 1968-1994*. LIC-uppsats. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, H. (1996). "EU-dimensionen". I Gilljam, M. och Holmberg, S. [red.] *Ett knappt ja till EU. En bok om väljarna och EU-folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts.
- Särilvik, B. (1976). *Mapping the Party Space. Distances, Evaluations and Ideological Perspectives. An analysis Framework applied to Data on Electors and Elected in Sweden 1964-1973*. Uppsats presenterad vid IPSA:s kongressen i Edinburgh i augusti 1976. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

# POLITISERING AV JÄMSTÄLLDHETEN

MARIA OSKARSON

Under senare år har jämställdhet varit ett centralt begrepp i svensk politisk retorik och debatt. Riksdagsvalet 1994 resulterade i världsrekord vad gäller kvinnor i riksdag och regering, och jämställdhetsaspekter gavs en central plats i regeringsförklaringen. I samband med att Ingvar Carlsson varslade sin avgång, fördes Mona Sahlin fram som den självklara efterföljaren, och Sverige såg fram mot att för första gången få en kvinnlig socialdemokratisk partiledare och statsminister.

Hösten 1995 började något av en "backlash" vad gällde kvinnors position och jämställdheten att visa sig. Mona Sahlin försvann från scenen, den socialdemokratiska besparingspolitiken visade sig alls inte vara könsneutral och från olika håll framfördes besvikelse över att trots allt inte mer hände med jämställdheten i det svenska samhället. Folkomröstningen om EU i november 1994 resulterade i att Sverige anträdde sitt medlemskap den 1 januari 1995. Medlemskapet har ett svagt stöd bland svenska kvinnor - en majoritet av Sveriges kvinnor röstade nej, främst på grund av oro vad gällde den "sociala dimensionen".<sup>1</sup> Samtidigt som jämställdheten inte uppfattades som gående framåt, diskuterades jämställdhetsfrågor mer än tidigare i den politiska debatten.

I Sverige har jämställdhet aldrig varit särskilt politiserat. I exempelvis Danmark har kvinnorörelsen varit betydligt starkare, och bidragit till att tydligare politisera feminism och jämställdhetsfrågor av olika slag.<sup>2</sup> Sverige har ingen tradition av "kvinnorörelser" utanför partierna, utan i den mån kvinnor varit organiserade som kvinnor har det varit inom de olika partiernas kvinnoförbund. Detta har gett jämställdhetsfrågorna en underordnad position i relation till partierna. I Sverige har jämställdhet snarast setts som underavdelning under jämlikhet, där det centrala alltid varit jämlikhet mellan klasser och regioner. Jämställdhetsfrågor har därmed också varit förhållandevis tydligt sammanlänkade med vänster-höger i politiken, snarare än uttryck för en fristående åsiktsdimension.<sup>3</sup>

Vad som egentligen skall menas med jämställdhet är inte okontroversiellt. Teoretiskt kan jämställdhet mellan könen länkas till könsspecifika intressen. Dessa intressen diskuteras i allmänhet längs två dimensioner - intressen rörande politikens form (att vara delaktig där beslut fattas och valalternativ fastställs), och intressen rörande politikens innehåll (åsiktsskillnader beroende på kvinnors och mäns olika relationer till samhällets reproduktion).<sup>4</sup>

Under senare år, när svensk politik präglats av besparingar och nedskärningar snarare än av en expanderande välfärdsstat, har kvinnors och mäns olika relationer till den svenska välfärdsstaten aktualiserats och blivit synliga i högre utsträckning än tidigare. Kvinnor är i högre grad än män offentligt anställda, de är i högre grad än män beroende av den offentliga sektorns service för att möjliggöra kombinationen familj och arbete, och eftersom kvinnor i allmänhet har lägre inkomster än män är de mer känsliga för besparingar i socialförsäkringssystemet. Jämställdhetspolitik kan i och med denna utveckling inte fokuseras enbart på politikens formsida - kvinnors närvaro där beslut fattas - utan måste också fokuseras på kvinnors och mäns olika intressen avseende politikens innehåll. Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att för det första är jämställdhetsfrågan tydligare i debatten idag än tidigare, och dessutom att jämställdhetsperspektiv i och med den besparingspolitik som idag präglar Sverige har kommit att anläggas på allt fler områden. Denna utveckling har i stort sett skett under 1990-talets första år, och har inneburit en politisering av jämställdhetsfrågan på elitnivå.

Om det är så att jämställdhetsfrågan har politiserats under senare år borde detta märkas i medborgarnas inställning till jämställdhet, vilket är vad denna uppsats skall undersöka.<sup>5</sup> Den fråga som utgör uppsatsens beroende variabel handlar om inställning till "att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män", och har ställts i de riksomfattande SOM-undersökningarna tre gånger - 1993, 1994 och 1995.<sup>6</sup> Vad den enskilde svarspersonen menar med jämställdhet vet vi naturligtvis inte - antagligen varierar det mycket från person till person eftersom "jämställdhet" dels är ett vagt begrepp och dels är väldigt positivt laddat (politiskt korrekt) i dagens Sverige. Mitt antagande är emellertid att frågan mäter en grundläggande inställning till jämlikhet mellan könen.

Analysens är strukturerad efter ett antal hypoteser.<sup>7</sup> För det första bör den ökade uppmärksamheten kring jämställdhetsfrågor lett till att framförallt kvinnor blivit mer positiva till ökad jämställdhet och att därmed att skillnaden mellan kvinnors och mäns inställning ökat.

För det andra bör en ökad politisering av jämställdhetsfrågan märkas främst hos vissa grupper kvinnor. Jämställdhetsfrågor aktualiseras ofta främst i anslutning till avvägningar och konflikter förknippade med äktenskap, barn och förvärvsarbete. En andra hypotes är därför att det främst är i de åldersgrupper där dessa avvägningar kan antas vara en vardagsrealitet som förändringen skett.

Eftersom opinionsforskning i allmänhet konstaterar att ökad grad av politisering märks först bland personer som dels uppfattar frågan som relevant och som dels har starka politiska resurser, kan vi vidare förvänta oss att det skett störst förändringar bland politiskt intresserade kvinnor liksom bland kvinnor med hög utbildning, och att det därmed är i dessa grupper som könsskillnaden ökat mest.

På partinivå är jämställdhetsfrågan ännu förhållandevis lite politiserad. Inget parti säger sig vara motståndare till jämställdhet, utan tvärtom försöker samtliga partier framhålla sig som "kvinnopartier". Det är därför svårt att ställa upp någon mer specificerad hypotes än att skillnaden mellan kvinnors och mäns inställning till jämställdhet generellt bör ha ökat.

Ovan beskrevs jämställdhetsfrågan i svensk politik som traditionellt nära kopplad till vänster-högerdimensionen. Om jämställdhetsfrågans politiseringsgrad ökat kan vi förvänta oss att den framförallt bland kvinnor blivit mer fristående från vänster-högerdimensionen. Istället kan den antas fått ett tydligare samband med inställning till den svenska välfärdsstaten.

I tabell 1 redovisas inställning till ett samhälle som satsar på ökad jämställdhet för de tre åren 1993 - 1995. Då jämställdhet är något av ett "honnörsord" och dessutom frågan är mycket allmänt formulerad är svarsvariansen begränsad. Ungefär 80 procent av kvinnorna och 70 procent av männen har vid varje tillfälle uppgett sig vara positiva till jämställdhet (svaret mycket eller ganska bra förslag). Av detta skäl är analysen begränsad till dem som svarat "mycket bra förslag", men även opinionsbalansen (andel positiva minus andel negativa) redovisas.<sup>8</sup>

**Tabell 1 Kvinnors och mäns inställning till ökad satsning på jämställdhet 1993-1995. Procent som svarat "mycket bra förslag".**

	1993	1994	1995	Förändring 1993-1995
<b>"mycket bra förslag"</b>				
Kvinnor	50	53	61	+11
Män	34	29	37	+ 3
Könsskillnad	+16	+24	+24	
<b>Opinionsbalans</b>				
Kvinnor	+75	+82	+82	
Män	+61	+64	+69	

**Kommentar.** Opinionsbalans avser andelen positiva (mycket+ ganska bra förslag) minus andelen negativa (ganska + mycket dåligt förslag).

Jämställdhet är väldigt populärt, och föga förvånande är det allra mest populärt bland kvinnor. En majoritet av kvinnorna uppger sig alla tre åren vara "mycket positiva" till ett samhälle som satsar på en ökad jämställdhet mellan könen. Emellertid har andelen kvinnor som svarat "mycket bra förslag" ökat med 11 procentenheter mellan 1993 och 1995.

Bland männen är ökningen i andelen mycket positiva endast 3 procentenheter, vilket leder till att könsskillnaden ökat från 16 till 24 procentenheter under de tre åren. Värt att notera är att bland männen var andelen jämställdhetspositiva klart lägre 1994 än vare sig 1993 eller 1995. En möjlig tolkning av dessa svängningar är att diskussionerna kring stödstrumpor, kvinnolistor och kvotering medförde en motreaktion bland männen - det blev "för mycket" jämställdhet. Ökningen i andelen mycket positiva mellan 1994 och 1995 var emellertid densamma bland kvinnor och män, +8 procentenheter.

Sett över hela perioden är den första hypotesen är bekräftad. Den ökade politiseringen av jämställdhetsfrågan har lett till att främst kvinnor blivit mer jämställdhetspositiva, och att skillnaden mellan kvinnors och mäns inställning har ökat. De följande hypoteserna berörde trender och könsskillnader i inställningen till jämställdhet i olika befolkningsgrupper.

Utvecklingen i olika åldergrupper redovisas i tabell 2. Åldersindelningen är konstruerad för att fånga in olika livsfaser. Den yngsta gruppen, 15-25 år, är de som i huvudsak är studerande eller har sin första anställning, och som i



allmänhet inte bildat familj. Åldersgruppen 26-45 är framförallt föräldrarna, fast förankrade på arbetsmarknaden. Den därpå följande åldersgruppen, 46-65 år, har generellt perioden med hemmavarande barn bakom sig och deras livssituation präglas framförallt av förvärvsarbetet. Åldersgruppen 66-80 år slutligen, utgörs av pensionärer. De grupper där förändringen i inställning till ökad jämställdhet förväntas vara tydligast är alltså åldersgrupperna 26-45 år och möjligen 46-65 år. I tabell 2 redovisas resultatet.

**Tabell 2 Mycket positiva till ökad jämställdhet i fyra åldersgrupper 1993-1995. Procent.**

		1993	1994	1995	Förändring 1993-1995
Kvinnor	18-25 år	62	60	67	+ 7
	26-45 år	44	55	60	+ 16
	46-65 år	52	51	65	+ 13
	66-80 år	48	48	51	+ 3
Män	18-25 år	34	29	36	+ 2
	26-45 år	31	26	36	+ 5
	46-65 år	33	29	39	+ 6
	66-80 år	40	33	38	- 2
Könsskillnad	18-25 år	+ 28	+31	+31	
	26-45 år	+ 13	+29	+24	
	46-65 år	+ 19	+22	+26	
	66-80 år	+ 8	+15	+13	

Resultatet är det förväntade. Det är framförallt bland kvinnor i åldrarna 26-65 år som förändringen i inställning till jämställdhet återfinns, och i allra högst grad bland dem mellan 26 och 45 år. Trots detta är det inte något år denna grupp som är mest jämställdhetspositiv - det är istället de unga kvinnorna. Både 1993 och 1995 är det dessutom de äldre medelålders kvinnorna som är de näst mest jämställdhetspositiva.

Om vi ser till utvecklingen bland männen sker mycket lite under perioden, med undantag för nedgången i andelen positiva 1994. Denna nedgång återfinns i samtliga åldersgrupper. Störst uppgång mellan 1994 och 1995 återfinns främst i åldersgrupperna 26-65 år, alltså samma åldersgrupper som förändrades mest bland kvinnorna. År 1993 utmärkte sig de äldre männen som de mest jämställdhetspositiva, medan skillnaderna i inställning mellan olika åldersgrupper var mycket begränsad 1994 och 1995.

Könsskillnaden i jämställdhetsinställning är genomgående störst i den yngsta åldersgruppen, och minst i den äldsta. Emellertid är förändringen störst i åldersgruppen 26-45 år - könsskillnaden ökar från 13 procentenheter 1993 till 24 procentenheter 1995. Att förändringen således främst kan isoleras till kvinnor i åldrarna 26-65 år bekräftar alltså hypotesen.

När det gäller utvecklingen bland personer med olika utbildningsnivå är antagandet att det främst är bland högutbildade kvinnor som inställningen till jämställdhet skall ha blivit mer positiv. Om så är fallet framgår av tabell 3.

**Tabell 3 Mycket positiva till ökad jämställdhet bland kvinnor och män med olika utbildningsnivå 1993-1995. Procent.**

		1993	1994	1995	Förändring 1993-1995
Kvinnor	Låg utbildning	51	52	58	+ 7
	Medel utbildning	50	48	58	+ 8
	Hög utbildning	51	61	69	+18
Män	Låg utbildning	35	33	39	+ 4
	Medel utbildning	31	25	35	+ 4
	Hög utbildning	39	29	39	± 0
Könsskillnad	Låg utbildning	+16	+19	+19	
	Medel utbildning	+19	+23	+23	
	Hög utbildning	+12	+32	+30	

**Kommentar:** Med låg utbildning avses som högsta utbildning endast obligatorisk utbildning, med medelutbildning avses utbildning på gymnasienivå och med hög utbildning avses studentexamen och högskole/universitetsutbildning.

År 1993 hade utbildning i stort sett inget samband med kvinnors inställning till ökad jämställdhet. Under de två följande åren förändrades detta tydligt, då de högutbildade kvinnornas inställning till jämställdhet blev mycket mer positiv. Som väntat var alltså förändringen kraftigast bland högutbildade kvinnor; 1995 var de betydligt mer positiva till ökad jämställdhet än vad kvinnor med lägre utbildning var.

Bland männen var förändringarna i inställning mycket blygsamma sett över alla tre åren. År 1994 skiljer ut sig något, eftersom både medelutbildade och högutbildade män var mindre positiva till jämställdhet än vad de var 1993 respektive 1995. När det gäller utbildning var könsskillnaden störst bland personer med medelutbildning 1993, och minst bland personer med hög utbildning. Året därpå, 1994, ökade könsskillnaden med ökande utbildning, och det var alltså bland högutbildade som könsskillnaden var mest markerad. Detta mönster kvarstod 1995. Hypotesen om att ökningen av andelen positiva till ökad jämställdhet varit tydligast bland de högutbildade kvinnorna är därmed bekräftad.

En annan aspekt på politiska resurser är intresse av politik. Hypotesen förutskickar att det främst är personer som är politiskt intresserade som skall påverkas av en frågas politiseringsgrad. I tabell 4 redovisas om så är fallet vad gäller inställningen till ökad jämställdhet.

**Tabell 4 Mycket positiva till ökad jämställdhet bland kvinnor och män med olika intresse för politik 1993-1995. Procent.**

		1993	1994	1995	Förändring 1993-1995
Kvinnor	Intresserade av politik	54	55	66	+12
	Ointresserade av politik	46	51	57	+11
Män	Intresserade av politik	38	30	37	- 1
	Ointresserade av politik	27	26	38	+11
Könsskillnad	Intresserade av politik	+16	+25	+27	
	Ointresserade av politik	+19	+25	+19	

**Kommentar:** Frågan om intresse lyder : "Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?" Svarsalternativen var mycket intresserad, ganska intresserad, Inte särskilt intresserad eller inte alls intresserad.

Kvinnor som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik är mer positiva till jämställdhet än politiskt ointresserade kvinnor. Så långt är

resultatet det förväntade. Emellertid är förändringen mellan 1993 och 1995 densamma bland kvinnor med olika grad av intresse av politik. Om vi däremot jämför endast åren 1993 och 1994, återfinns det förväntade resultatet om än svagt. Mellan dessa år var det framförallt de politiskt intresserade som blev mer positiva.

Bland männen återfinns den lägre andelen positiva 1994, men medan de politiskt intresserade männen var lika positiva 1995 som 1993, var de ointresserade männen betydligt mer positiva 1995 än tidigare. Därmed hade inte inställning till jämställdhet något alls att göra med grad av politiskt intresse bland männen 1995. Effekten av politiskt intresse på könsskillnaden i inställning till ökad jämställdhet har bytt förtecken mellan 1993 och 1995. År 1993 var könsskillnaden något större bland dem som inte var intresserade av politik, 1994 var könsskillnaden oberoende av grad av politiskt intresse medan den 1995 var klart större bland de politiskt intresserade.

Hypotesen om att det främst är de politiskt intresserade kvinnorna som blivit mer jämställdhetspositiva har inte kunnat entydigt beläggas. Bland kvinnor är förändringen densamma både bland politiskt intresserade och ointresserade. Däremot stämmer det att politiskt intresserade kvinnor är mer positiva till jämställdhet än mindre politiskt intresserade, liksom att det främst är bland de intresserade som könsskillnaden ökat, vilket bekräftar hypotesen. Skillnaden är dock ganska måttlig.

Sammantaget kan vi alltså konstatera att det främst är bland kvinnor i åldrarna mellan 26 och 65 och bland högutbildade kvinnor som jämställdhetsfrågan blivit mer politiserad i termer av att alltför många är mycket positiva till ökad jämställdhet, och att skillnaden mellan andelen kvinnor och andelen män som är mycket jämställdhetspositiva har ökat. Bland männen är det mest anmärkningsvärda att män i de allra flesta grupper var mindre positiva till jämställdhet 1994 än vare sig 1993 eller 1995. Nästa steg är att se till partisympati. Hypotesen var att förändringen i jämställdhetspositiv riktning skall återfinnas hos samtliga partiets sympatisörer, och att förändringen skall vara större bland kvinnor än bland män. Tabell 5 redovisar resultatet.

**Tabell 5 Mycket positiva till ökad jämställdhet bland kvinnor och män med olika partisympati 1993-1995. Procent.**

		1993	1994	1995	Förändring 1993-1995
Kvinnor	v	59	70	76	+ 17
	s	54	60	58	+ 4
	c	52	53	68	+ 16
	fp	52	61	60	+ 8
	m	38	38	56	+ 18
	kds	40	37	59	+ 19
	mp	59	57	64	+ 5
Män	v	61	45	50	- 11
	s	40	33	41	+ 1
	c	37	27	30	- 7
	fp	32	29	41	+ 9
	m	25	19	27	+ 2
	kds	19	5	12	- 7
	mp	64	52	43	- 19
Könsskillnad	v	- 2	+25	+26	
	s	+14	+27	+17	
	c	+15	+26	+38	
	fp	+20	+32	+19	
	m	+13	+19	+29	
	kds	+21	+32	+47	
	mp	- 5	+ 5	+21	

Tre partiets kvinnliga sympatisörer har inte blivit märkbart mer jämställdhetspositiva under perioden. Andelen av kvinnor som sympatiserar med socialdemokraterna, folkpartiet respektive miljöpartiet och som är mycket jämställdhetspositiva ligger på en förhållandevis konstant nivå. Bland vänsterpartiets, centerpartiets, moderaternas och kds kvinnliga sympatisörer var det däremot en klart högre andel som svarade "mycket bra förslag" om förslaget att satsa på ökad jämställdhet 1995 än 1993. Andelen bland de vänsterpartistiska kvinnorna ökade framförallt mellan 1993 och 1994, medan andelen bland de borgerliga partiernas kvinnliga sympatisörer (utom folkpartiets) främst ökade mellan 1994 och 1995. År 1993 var vänsterpartiets och miljöpartiets kvinnliga sympatisörer de mest positiva, följda av socialdemokraterna. År 1995 var vänsterpartiets sympatisörer mest positiva, följda av centerpartiets, miljöpartiets och folkpartiets sympatisörer. Först på femte plats kom socialdemokraternas kvinnliga sympatisörer, följda endast av

moderaternas och kds. I vad mån dessa förändringar är en återspeglning av förändringar i partiernas sympatistöd går inte att urskilja här. Det är möjligt att de mest jämställdhetspositiva socialdemokratiska kvinnorna 1993 stöder exempelvis vänsterpartiet 1995, eller att de är andra strömningar i sympatierna som är av betydelse.

Bland män med olika partisympati är förändringarna än mer svårtolkade. I 1993 års SOM-undersökning var det bland män vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer som var mest positiva till ökad jämställdhet. År 1995 var andelen positiva bland dessa partiers sympatisörer betydligt lägre. En möjlig förklaring till denna förändring är att både vänsterpartiet och miljöpartiet fått ett ökat sympatistöd, och att dessa "nya" sympatisörer är mindre jämställdhetspositiva än de "gamla". Även bland centerpartiets och kds manliga sympatisörer har inställningen till ökad jämställdhet svalnat under perioden. Endast de folkpartistiska och moderata männen har blivit mer positiva till jämställdhet, medan andelen av socialdemokraternas manliga sympatisörer som tyckte förslaget var mycket bra var densamma 1995 som 1993.

När det gäller könsskillnaderna bland partiernas sympatisörer har förhållandevis stora förändringar skett mellan 1993 och 1995. Allra störst förändring har skett bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer, där könsskillnaden gått från att männen var något mer positiva till att andelen mycket jämställdhetspositiva är betydligt högre bland kvinnorna. Sannolikt kan detta åtminstone till en del förklaras med de strömningar i väljarkåren som skett under perioden. Stora förändringar i skillnaden mellan andelen kvinnor och män som uppgett sig vara mycket positiva till ökad jämställdhet har också skett bland sympatisörer till kristdemokraterna och centerpartiet, samt i viss mån även moderata samlingspartiet. Bland både socialdemokraternas och folkpartiets sympatisörer är könsskillnaden i stort sett densamma 1995 som 1993. Valåret 1994 var emellertid könsskillnaden bland dessa partiers sympatisörer betydligt större.

Hypotesen om att samtliga partiers kvinnliga sympatisörer blivit mer jämställdhetspositiva mellan 1993 och 1995 kan inte sägas vara bekräftad, eftersom det finns betydande variationer mellan partierna. Detsamma gäller könsskillnaden. Bland socialdemokratiska och folkpartistiska väljare var könsskillnaden störst 1994, inte 1995. Vad gäller fyra av de sju partiernas sympatisörer bekräftas dock hypotesens båda led. Bland sympatisörer till vänsterpartiet, centerpartiet, moderata samlingspartiet och kristdemokraterna har dels kvinnorna blivit betydligt mer positiva, dels könsskillnaden ökat.

Jämställdhetsfrågan har blivit mer politiserad som "kvinnofråga" under perioden 1993-1995. De hypoteser som ställdes upp i uppsatsens början rörande opinionsutvecklingen har med vissa undantag kunnat bekräftas. Detta leder analysen vidare till att undersöka jämställdhetsfrågans samband med vänster-högerposition och med inställning till den offentliga sektorns storlek. Hypotesen som skall testas är att jämställdhetsfrågan i och med den ökade politiseringsgraden blivit mindre av en vänster-högerfråga än tidigare och att den istället hänger närmare samman med inställning till den svenska välfärdsstaten, här operationaliserat som inställning till den offentliga sektorns storlek. Som tidigare antas denna förändring vara tydligare bland kvinnor än bland män. I tabell 6 redovisas korrelationerna mellan dessa tre frågor bland kvinnor och män.

**Tabell 6** Korrelation med inställning till jämställdhet. (Pearson's r).

	Vänster-högerposition		Minska offentlig sektor	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
1993	0.18	0.23	-0.15	-0.14
1994	0.20	0.22	-0.12	-0.14
1995	0.12	0.25	-0.07	-0.17

**Kommentar:** Pearson's r är ett sambandsmått som kan variera mellan +1 (mycket starkt positivt samband) och -1 (mycket starkt negativt samband). Frågan om vänster-högerposition har svaralternativ från klart till vänster (1) till klart till höger (5). Inställning till att minska den offentliga sektorn har svarsalternativ från mycket bra förslag (1) till mycket dåligt förslag (5).

Bland kvinnor har jämställdhetsfrågan blivit mindre av en vänster-högerfråga mellan 1993 och 1995, medan den om något blivit mer så bland männen. År 1994 var korrelationen i stort sett densamma bland kvinnor och bland män, medan den var dubbelt så stark bland män som bland kvinnor 1995. Vad gäller jämställdhetsfrågans samband med vänster-högerposition är därmed hypotesen bekräftad.

Emellertid är det inte så att korrelationen mellan inställning till jämställdhet och inställning till den offentliga sektorn ökat bland kvinnorna. Tvärtom är korrelationen endast hälften 1995 av vad den var 1993.<sup>9</sup> Bland männen däremot finns en svag förstärkning av sambandet mellan 1994 och 1995. Könskillnaden rörande korrelationen är som hypotesen förutskickade störst

1995, men då förtecknen är omvända (korrelationen starkast bland männen) är hypotesen rörande jämställdhetsfrågans samband med inställning till den offentliga sektorn inte bekräftad.

Jämställdhetsfrågan har politiserats bland väljarna under de senaste åren. De politiska diskussionerna har lett till att opinionsmönstret i frågan förändrats på ett konsistent och förväntat sätt. Främst är det resursstarka kvinnor i åldrarna 26-65 år som blivit mer positiva till ökad jämställdhet mellan könen. Könsskillnaden i inställning till ökad jämställdhet har generellt ökat under perioden, men ökningen är mest markerad i just de resursstarka grupperna. Utvecklingen bland de olika partiernas sympatisörer är inte entydig - något som sannolikt till en del kan förklaras med att många människor bytt parti-sympati under perioden.

Den ökade politiseringsgraden har såsom förväntat medfört att jämställdhetsfrågan bland kvinnorna är mindre av en vänster-högerfråga. Motsvarande utveckling återfinns inte bland männen. Emellertid är det inte så att jämställdhet i stället blivit en fråga om inställning till den offentliga sektorn. Jämställdhetsfrågan har inte blivit en fråga om inställning till den svenska välfärdsstaten.. Bland kvinnor minskar istället sambanden med båda dessa ideologiska positioner. Slutsatsen av analysen är därför att jämställdhetsfrågan under senare år i ökande utsträckning utvecklats till en renodlad, politiserad kvinnofråga.

## Noter

- 1 Oskarson (1996).
- 2 Togeby (1995).
- 3 För definition av fristående åsiktsdimension, se Bennulf 1994.
- 4 Oskarson och Wängnerud 1995: 26-34.
- 5 Inställning till jämställdhet utifrån SOM93 analyseras även i Oskarson (1993).
- 6 Frågan ingår i en serie frågor om inställning till olika politiska sakfrågor. Formuleringen är densamma samtliga år, nämligen "Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem? // Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor." Svalternativen var "mycket bra förslag", "ganska bra förslag",



- ”varken bra eller dåligt förslag”, ”ganska dåligt förslag” och ”mycket dåligt förslag.”
- 7 Se Togeby (1995) för en liknande analys av ”feminist attitudes” i Danmark. Se även Fulenwider (1980).
  - 8 Antalet kvinnor som besvarat frågan var 905 1993, 804 1994 och 871 1995. Motsvarande antal män var 880 1993, 835 1994 och 866 1995.
  - 9 Anledningen till att korrelationen mellan inställning till den offentliga sektorn och till ökad jämställdhet minskar mellan 1993 och 1995 är att sambandet framförallt 1995 inte är linjärt. Den största ökningen i andelen mycket jämställdhetspositiva återfinns bland dem som svarat att det är ett mycket bra förslag att minska den offentliga sektorn (+27). Den hypotes som testas innebär också ett antagande om att sambandet mellan vänster-högerposition och inställning till den offentliga sektorns storlek minskat bland kvinnor. Så är knappast fallet, korrelationerna var -0.45 1993, -0.46 1994 och -0.44 1995. Bland männen var motsvarande korrelationer -0.46 1993, -0.49 1994 och -0.48 1995, alltså genomgående något högre än bland kvinnorna.

## Referenser

- Bennulf, Martin (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Fulenwider, Claire Knoche (1980) *Feminism in American Politics*. New York: Praeger.
- Oskarson, Maria (1993) 'Synen på jämställdhet' i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Vägval*. SOM-rapport 11. SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria (1995) 'Kvinnor, män och den Europeiska unionen' i SOU 1996:43. Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder.
- Oskarson, Maria och Wängnerud, Lena (1995) *Kvinnor som väljare och valda*. Lund: Studentlitteratur.
- Togeby, Lise (1995) 'Feminist Attitudes in Times of Depoliticization of Women's Issues' i *European Journal of Political Research* vol 27:1.



# MEDBORGERLIG TILLIT I DET CIVILA SAMHÄLLET

SÖREN HOLMBERG

Tillit är en grundpelare i varje samhälle. Tomas Lappalainen skriver:

-”Utan tillit har du ingenting. Utan tillit till andra människor måste du oavbrutet frukta dem. Utan tillit måste du leva misstänksam, vaka över ditt liv och dina ägodelar.”<sup>1</sup>

Därefter tar Lappalainen hjälp av ett mycket märgfullt citat från filosofen Thomas Hobbes för att beskriva hur livet levs i ett samhälle utan tillit:

- ”I ett sådant tillstånd arbetar man inte, eftersom arbetets frukter är osäkra. Således odlas inte jorden. Sjöfarten förekommer inte och därför inga varor som kan transporteras över haven. Rymliga byggnader uppförs inte, transportmedel konstrueras inte. Inte heller finns på jordens yta någon kunskap, tideräkning, bildning, konst eller samfund och - värst av allt - det råder ständigt fruktan och fara för våldsam död, och människans liv blir ensamt, fattigt, smutsigt, djuriskt och kort.”

Hobbes såg den starka staten som lösningen på det tillitslösa samhällets problem. Många sentida tänkare, både till vänster och till höger, hävdar att Hobbes hade fel. Staten är en del av problemet inte en del av lösningen. Det tillitslösa samhällets gissel avhjälpas inte av en stark stat. Det kan endast avhjälpas av ett väl utvecklat civilt samhälle.<sup>2</sup>

Denna goda cigarr - det civila samhället - definieras som det överlappande nätverket av medlemmar i olika föreningar och frivilliga organisationer. Tesen är att ju mer människor är aktiva i föreningar och frivilliga sammanslutningar desto bättre fungerar inte bara demokratin utan också marknadsekonomin. Den operativa ingrediensen i processen är tillit. Föreningsaktivitet bygger upp medmänsklig tillit som är en basförutsättning för både en fungerande demokrati och en fungerande marknadsekonomi. Demokrati och marknads ekonomi kan inte fungera utan ett visst mått av tillit människor emellan.

Föreningsaktivitet bygger också upp medborgaranda - en vana att inte bara se till egna kortsiktiga intressen utan också till helhetens långsiktiga intressen; att inte glömma bort det allmänna bästa. En av de första som uppmärksammade denna koppling mellan aktivism i föreningar, medborgaranda och demokrati var 1800-tals tänkaren Alexis de Tocqueville i boken *Democracy in America*.

Gabriel Almond och Sidney Verba i boken *Civic Culture* är exempel på mer sentida forskare som varit inne på samma tankar; den politiska kultur som utmärker ett lands medborgare spelar en roll för hur demokratin fungerar.<sup>3</sup> Tanken är lika enkel som den är svår att realisera. Om alla tänker på sig och misstror alla andra blir det svårt att få något gemensamt gjort. Alltså, ju fler som också tänker och litat på andra desto mer blir gjort.

På senare tid har den amerikanske statsvetaren Robert Putnam aktualiserat dessa idéer i boken *Making Democracy Work*. Det spännande med Putnams bok är att han inte bara bollar med luftiga idéer. Han prövar dem också empiriskt med hjälp av regionala data från Italien.<sup>4</sup> Han kan visa på mycket klara samband mellan en fungerande demokrati i regioner med ett väl utbyggt civilt samhälle (norra Italien) och en sämre fungerande demokrati i regioner med ett svagt utvecklat civilt samhälle (södra Italien). Regioner där människor läser tidningar och är aktiva i olika föreningar inklusive fackföreningar uppvisar den bäst fungerande demokratin.

Två typer av aktivism uppvisar dock inte en positiv korrelation med demokrati i Putnams data. Det gäller partiaktivism och deltagande i katolska kyrkan. När det gäller katolsk aktivism blir sambandet negativt medan det blir noll för partiaktivism.<sup>5</sup> Regioner med hög katolsk aktivitet bland medborgarna fungerar sämre demokratiskt (södra Italien).

Graden av partiaktivism i de regioner Putnam studerar har inget samband med hur väl demokratin fungerar; eller annorlunda uttryckt - syditalienare är lika partipolitiskt aktiva som norditalienare. En viktig skillnad som Putnam betonar är dock att den partipolitiska aktivism i Syditalien ofta har karaktären av ett patron-klientförhållande och det gäller inte lika ofta i norra Italien.

Putnam testar större delen av sina hypoteser på aggregerad nivå (regiondata). Det är "institutional performance" som är hans beroende variabel. Det skall vi inte försöka göra efter på de följande sidorna. Vi har inte enkel tillgång till

regionala/lokala output-data av hans slag. Däremot har vi tillgång till ett unikt attitydmaterial som gör det möjligt att empiriskt pröva några av de samband som Putnams teori förutsätter existerar på individnivå, till exempel att föreningsaktiva personer, jämfört med icke-föreningsaktiva personer, tenderar att lita mer på andra människor.

En intervjufråga om tillit till andra människor fanns med i 1994 års svenska valundersökning. Orsaken härtill hade inget att göra med Putnams teori. Skälet var istället att vi ville analysera sambandet mellan partival och åsikter om den mänskliga naturen; vi frågade också om egoism och om människor vet vad som är bäst för dem själva<sup>6</sup>. Intervjufrågan går dock utmärkt väl att använda också för att pröva Putnams hypoteser.

Frågan löd: ”Var någonstans på en skala från 0 till 10 skulle Du placera människor i allmänhet när det gäller om det inte går att lita på eller om det går att lita på människor?”. Resultaten i tabell 1 visar att det finns ett visst samband mellan parti- och fackaktivism och åsikten att människor går att lita på. Sambandet är inte överdrivet starkt, men det går i Putnams riktning.<sup>7</sup>

**Tabell 1    Mänsklig tillit bland partimedlemmar och fackaktiva (procent)**

	parti		fack			samtliga	
	ej medlem	aktiv medlem	ej medlem	aktiv medlem	aktiv medlem		
går <i>inte</i> att lita på varken eller	21	18	18	22	22	15	21
går att lita på	53	62	62	50	54	64	54
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	988	81	55	384	596	145	1124
övervikt lita	+32	+44	+44	+28	+32	+49	+33

**Kommentar:** Resultaten kommer från 1994 års valundersökning (förvalsstudien). Tillitsfrågan redovisas under figur 1. Personer som besvarat lita-frågan med skalvärdena 0-4 har klassificerats som ”går inte att lita på”, 5 som ”varken eller” och 6-10 som ”går att lita på”.

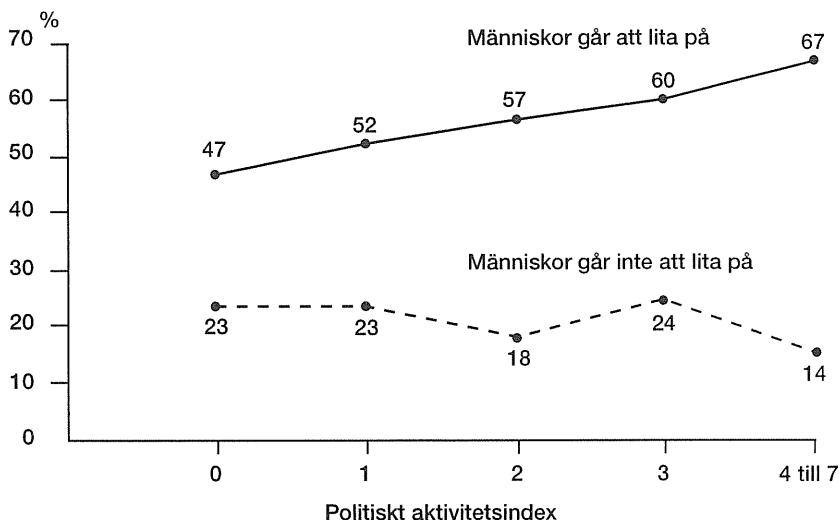
Föreningsaktiva personer - i vårt fall mätt via medlemskap och aktivitet i partier och fackliga organisationer - tenderar att uppfatta att människor går att lita på i något högre utsträckning än personer som inte är aktiva i föreningar. Om resultatet är generaliserbart till andra typer av föreningsaktivitet (idrott, miljö, välgörenhet m fl) kan vi inte uttala oss. Vi frågade inte om dylika aktiviteter i valundersökningen 1994.

Vad vi däremot frågade om var politiskt deltagande utanför partierna och fackföreningarna. Vi frågade om sådana saker som om svarspersonerna i samhälleliga frågor tagit kontakt med politiker, burit kampanjknappp, demonstrerat eller kontaktat massmedia. Aktiviteterna mäter ett mer direktdemokratiskt deltagande. Empiriskt är det dock klart kopplat till föreningsaktivitet. Korrelationerna(r) mellan ett deltagandeindex byggt på sju olika deltagandeformer och måtten på parti- respektive fackaktivitet var .29 och .23 i 1994 års valundersökning. Föreningsaktiva människor tenderar också att vara direktdemokratiskt aktiva.

Vi kan alltså förvänta oss ett positivt samband mellan direktdemokratisk aktivitet och åsikten att det går att lita på människor - antingen som en följd av kopplingen till föreningsaktiviteten eller också därför att aktiviteter som demonstrationsdeltagande, kontakter med politiker och knappbärande är tillitsskapande<sup>8</sup>. Resultaten i figur 1 visar att vår förväntan var riktig.

Personer med en hög politisk aktivitetsgrad tenderar att hysa mer tillit till människor än personer som sällan eller aldrig är politiskt aktiva. Om den kausala påverkan, åtminstone till en del, går från politisk aktivitet till ökad tillit har vi blottlagt en mycket central demokratisk mekanism; en politiskt deltagandemekanism som håller samman samhällen och skapar förutsättningar för samarbete i demokratiska system. Politiskt deltagande, inte bara föreningsaktivitet, är bra för demokratin. Tillit byggs upp när människor umgås och verkar tillsammans, både i föreningslivet och i politiken.<sup>9</sup>

Figur 1 Mänsklig tillit och politisk aktivitet utanför partierna (procent)



**Kommentar:** Resultaten kommer från 1994 års valundersökning (förvalsstudien). Svarepersonerna fick på en skala mellan 0 (går inte att lita på) och 10 (går att lita på) besvara frågan: "Var någonstans på en skala från 0 till 10 skulle du placera människor i allmänhet när det gäller om det inte går att lita på eller om det går att lita på människor?" Det politiska aktivitetsindexet bygger på en intervjufråga omfattande sju olika aktiviteter (kontaktat politiker, kontaktat tjänstemän i stat eller kommun, burit eller satt upp kampanjmärke, skrivit under namninsamling, deltagit i demonstration, bidragit ekonomiskt eller samlat in pengar och kontaktat eller medverkat i massmedia).

Det civila samhället borde inte bara vara bra på att bygga upp det horisontella förtroendet människor emellan. Idealt sett borde också ett väl fungerande civilt samhälle bidra till uppbyggandet och bevarandet av människors vertikala förtroende för samhällets och demokratins institutioner. Människor som litar på varandra borde också lita på de gemensamma institutionerna i samhället.

I SOM-undersökningarna har vi sedan starten 1986 systematiskt mätt människors grad av förtroende för ett tiotal samhällsinstitutioner, alltifrån riksdagen och regeringen till massmedierna, bankerna, polisen och fackföreningarna. I SOM-studierna har vi också, bättre än i valundersökningarna, mätt människors deltagande i föreningslivet. Vi har t ex mätt på människors medlemskap och aktivitet i idrottsföreningar, miljöorganisationer och "andra föreningar", förutom i politiska partier och fackföreningar.<sup>10</sup>

En analys av sambandet mellan olika slag av föreningsaktivitet och grad av förtroende för de fjorton olika samhällsinstitutioner vi undersökte i SOM-studien 1995 visar på mycket svaga samband (korrelationer vanligen lägre än .05), som dock oftast går i hypotesens riktning, åtminstone om vi mäter föreningsaktivitet med ett index byggt på flera olika aktiviteter.<sup>11</sup> Tio korrelationer av fjorton uppvisar ett positivt samband mellan grad av samlad föreningsaktivitet och institutionsförtroende. De institutioner som på detta sätt utmärks av att föreningsaktiva människor har ett större institutionsförtroende än icke-föreningsaktiva är regeringen, polisen, sjukvården, riksdagen, fackliga organisationer, grundskolan, storföretagen, svenska kyrkan, domstolarna och kungahuset. De institutioner som uppvisar ett svagt omvänt samband, dvs att föreningsaktiva personer har ett lägre institutionsförtroende än icke-föreningsaktiva, är försvaret, bankerna, dagspressen och radio/TV.<sup>12</sup>

Mediernas förekomst på denna negativa förtroendelista är intressant. Aktivism i det civila samhället leder uppenbarligen inte till ett förstärkt förtroende för medierna; snarare tvärtom. Föreningsaktiva personer tenderar att misstro medierna något mer än icke-föreningsaktiva personer.

Huvudresultatet av vår odysseé till Putnams civila rike är både positivt och negativt; positivt därför att de flesta samband vi fann gick i hypotesernas riktning, negativt därför att sambanden genomgående var mycket svaga.<sup>13</sup> Det väsentliga är dock att vi fann att Putnams huvudidé äger giltighet även i Sverige. Aktivitet i det civila samhället har ett samband med tillit till andra människor och därmed till demokratins fortlevnad.



## Noter:

1. Citatet från Lappalainen har hämtats från en artikel i Aftonbladet 8 april 1996, sid 4.
2. Se Mats Dahlkvists kritiska analys "*Det civila samhället*" i *samhällsteori och debatt* (1995) där han visar att moderna debattörer med start i Polen på 1970-talet, och med fortsättning hos vänstern på 1980-talet och hos högern på 1990-talet, transformerat ett gammalt begrepp som betecknade hela samhället till ett nytt begrepp som betecknar en delsfär i samhället; en delsfär som dessutom ofta ses som motsatt staten. Sentida svenska tankar om det civila samhället återfinns i Karlson (1993), Arvidsson, Berntson och Dencick (1994), Micheletti (1994) och Trädgård, red (1995)
3. Tocqueville (translation, Mayer (ed) 1969) och Almond and Verba (1963).
4. Putnam 1993. I svensk översättning med ett förord av Olof Petersson och Bo Rothstein (översättare Margareta Eklöf) heter boken *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien* (SNS Förlag, 1996).
5. Putnam 1993:107-109.
6. Frågorna togs med i 1994 års valundersökning efter en idé av Peter Esaiasson. En första analys av materialet återfinns i Mikael Gilljams kapitel Den mänskliga naturen i Gilljam och Holmberg 1995:115-118.
7. Korrelationerna mellan parti- respektive fackaktivitetsvariablerna och åsikterna om man kan lita på människor var .07 och .08; inga imponerande samband men dock i hypotesens riktning.
8. Korrelationerna mellan svaren på lita-frågan och de olika deltagandeformerna är alla positiva (mellan .03 och .11). Högst korrelation uppvisar den individuella deltagandeformen "kontakt med tjänsteman i stat eller kommun", lägst korrelation uppvisar den mest kollektiva deltagandeformen "demonstration". Resultatet kan inte på något enkelt sätt tolkas som att deltagandet bidragit till att skapa tillit till medmänniskorna. En multipel regressionsanalys med åsikterna om det går att lita på människor som beroende variabel och såväl direktdemokratiskt deltagande som parti- och fackaktivitet som oberoende variabler visar på svaga samband, men det direktdemokratiska deltagandet har en oberoende effekt på tilliten efter det att parti- och fackaktiviteten kontrollerats. Framtida analyser med bättre mått på föreningsaktivitet måste till innan vi kan säga någonting mer.
9. Tillitsvariabeln uppvisar flera andra korrelationer av positivt slag. Människor som hyser åsikten att andra människor går att lita på tenderar att var över genomsnittet inte bara när det gäller utbildning, läsning av politik i tidningar och politisk kunskap

utan också när det gäller politikerförtroende. Vi har att göra med en positiv spiral av faktorer som förstärker varandra - föreningsaktivitet, politisk aktivitet, tidningsläsning, tillit till människor, politisk kunskap och politiskt förtroende - och som alla stöttar och stabiliserar den politiska demokratin.

10. Däremot har vi inte frågat om tillit till människor i SOM-studierna. Det är en intervjufråga som hittills endast ställts i valundersökningssammanhang.

11. Föreningsindexet bygger på medlemskap och aktivitet i idrottsförening, miljöorganisation, politiskt parti, "annan förening" och fackförening (endast medlemskap). Andelen personer som uppgav att de var medlemmar i idrottsföreningar var 38 procent, miljöorganisationer 9 procent, parti 11 procent och "annan förening" 46 procent.

12. Om vi ser på de olika slagen av föreningsaktivitet uppvisade idrottsförening endast 5 positiva korrelationer av 14, miljöorganisationer 6 positiva korrelationer, fackmedlemskap 6 positiva korrelationer, politiskt parti 8 positiva korrelationer och "annan förening" 8 positiva korrelationer. Stödet för hypotesen om ett samband mellan föreningsaktivitet och institutionsförtroende är m a o mycket uttunnat om vi begränsar oss till en föreningsaktivitet i taget.

13. Samband byggda på individdata blir oftast mycket svagare än samband byggda på aggregatdata. Putnams italienska resultat med ofta höga korrelationer bygger oftast på aggregatdata (regioner).

## Litteratur

Almond, G. and Verba, S. (1963) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Arvidson, H., Berntson, L. och Denick, L. (1994) *Modernisering och välfärd - Om stat, individ och civilt samhälle i Sverige*. Stockholm: City University Press.

Dahlkvist, M. (1995) "Det civila samhället" i samhällsteori och debatt. i Trägårdh, L. (red). *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag.

Gilljam, M. (1995) Den mänskliga naturen i Gilljam, M. och Holmberg, S. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Karlson, N. (1993) *The State of State*. Stockholm: Almqvist&Wiksell International.

Lappalainen, T. (1996) Utan tillit har vi ingenting. *Aftonbladet*, 8 april 1996.

- Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Micheletti, M. *Det civila samhället och staten. Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik*. Stockholm: Fritzes.
- Putnam, R. (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.
- Tocqueville, A. (1969) *Democracy in America*. Garden City: Anchor Books.
- Trägårdh, L. (red., 1995) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag.



# SVENSKA FOLKETS PARTIKARTOR

HENRIK OSCARSSON

Få länder har haft ett så stabilt partisystem som Sverige. Med undantag av frisinnade folkpartiet som fanns i riksdagen mellan 1923 och 1934, jordbrukarnas riksförbund som höll sig kvar i riksdagen fram till 1929 samt ett otal vänsterpartier under 1920- och 1930-talen förblev det svenska fempartisystemet fruset i nästan sjuttio år.<sup>1</sup>

Mot bakgrund av den tidsrymden är de senaste tio årens förändringar av det svenska partisystemet tämligen dramatiska. De på papperet mest uppenbara förändringarna är att antalet partier har blivit fler och att partiernas stöd bland väljarna har blivit mer föränderligt. Partierna åker berg- och dalbana i opinionsundersökningarna. Och bruttorörligheten – den sammanlagda förändringen av partiernas röststöd mellan två val – har varit rekordhög vid de två valen på 1990-talet.

Den fastfrusna blockpolitiken håller på att tina upp. Under 1990-talet har partisamarbeten över de gamla blockgränserna varit vanligare än kanske på trettio år. Skatteuppgörelsen 1990 mellan folkpartiet och socialdemokraterna och krisuppgörelsen hösten 1992 mellan den borgerliga regeringen och socialdemokraterna är två exempel. I samband med riksdagsvalet 1994 diskuterades en blocköverskridande regeringskoalition mellan socialdemokraterna och folkpartiet. Sedan våren 1995 samarbetar socialdemokraterna med centerpartiet om den ekonomiska politiken.

Utmanarna till den traditionella vänster-högerdimensionen är fler än någonsin tidigare. Miljöpartiet förde upp miljöfrågorna, kristdemokraterna etik- och moralfrågorna och ny demokrati flyktingfrågorna på den politiska dagordningen (Gilljam och Holmberg 1993). Frågan om svenskt EU-medlemskap har inte heller någon helt entydig koppling till den etablerade vänster-högerkonflikten (Oscarsson 1996). Också äldre konflikter krusar ytan – kärnkraftsfrågan spökar alltjämt vidare i svensk politik (Holmberg 1996).

Hur har svenska folket reagerat på de förändringar av partisystemet – i form av fler partier, nya samarbeten och nya sakfrågor – som ägt rum under den senaste tioårsperioden? Frågan är hur de nya riksdagspartiernas positioner i

partisystemet har uppfattats? Hur har avstånden mellan partierna förändrats i svenska folkets ögon? Och hur många och vilka underliggande konfliktdimensioner finns i det svenska partisystemet?

Syftet med det här kapitlet är att kartlägga hur svenska folket har uppfattat konfliktstrukturen i partisystemet under perioden 1986-1995. Kartläggningen sker genom att konstruera kartor över partisystemet med hjälp av data från de riksrepresentativa SOM-undersökningarna.

## Politisk kartografi

Det finns många sätt att studera väljarnas bild av konfliktstrukturen i partisystemet. Ett är att låta svars personer placera ut sig själva och partierna längs olika åsiktsdimensioner som till exempel vänster-högerdimensionen eller den gröna dimensionen (se text Gilljam och Holmberg 1995:61). Det finns dock vissa problem med ett sådant angreppssätt. En del åsiktsdimensioner förändrar sitt innehåll över tid, medan andra är relativt kortlivade och endast tillfälligt spelar en viktig roll i politiken. Därför uppstår svårigheter att studera förändringar över tid. Studier av partipositioner längs olika åsiktsdimensioner ger heller ingen samlad bild av hur väljarna uppfattar konkurrenssituationen i partisystemet. Studierna är dessutom känsliga för vilka åsiktsdimensioner forskaren väljer att mäta – det finns alltid en risk att tillskriva nya åsiktsdimensioner större betydelse än vad de egentligen har.

En kanske mer förutsättningslös strategi är att studera människors *evalueringar* av partier istället för deras *kognitioner* av partipositioner. Jag genomför här en analys av svenska folkets preferensordningar av partierna i syfte att rita kartor över partisystemet. De enda uppgifter som krävs för att upprätta individuella partipreferensordningar är svenska folkets sympatier för de olika partierna – här operationaliserat som poängsättning på en ogillargillarskala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Sympatiskalan har använts i SOM-undersökningarna varje år sedan 1986.

Kartorna över partisystemet har konstruerats med hjälp av multidimensionell unfolding – en analysteknik som är särskilt lämpad för att söka efter den underliggande strukturen i en uppsättning preferensordningar. Principerna bakom analysen är enkel: graden av gillande för olika partier används som ett mått på avstånd. Huvudsyftet är att tilldela både partier (stimuli) och individer (subjekt) positioner i en gemensam rymd med ett visst antal dimensioner. De geometriska avstånden mellan partierna skall så långt det är möjligt vara förenliga med väljarnas partipreferensordningar: det mest gillade par-

tiet skall befinna sig närmast väljarens position i den politiska rymden och det näst mest gillade partiet skall befinna sig näst närmast, och så vidare.<sup>2</sup>

Av tekniska skäl bör antalet stimuli som ingår i unfoldinganalysen vara så många som möjligt. Därför har svenska folkets poängsättning av *partiledarna* och några framträdande partirepresentanter även inkluderats i analysen. Det förändrar inte partiernas positioner i partirynden nämnvärt eftersom bedömningar av partier och deras ledare i allmänhet korrelerar mycket högt. Att ha med fler stimuli i analysen ger dock säkrare och mer robusta lösningar på det multidimensionella unfoldingproblemet.

Skalningsanalysen sker i tre steg. Först fastställs antalet dimensioner som behövs för att bäst representera det empiriska materialet. Därefter tilldelas partier och partiledare positioner i den politiska rymden. I det tredje steget av analysen bjuds möjligheten att bestämma positionerna för varje individ.

### **En tvådimensionell konfliktstruktur**

Första steget i unfoldinganalysen är att empiriskt avgöra hur många dimensioner som bäst kan representera strukturen i svenska folkets partievalueringar. Antalet dimensioner beror helt på hur god passning som råder mellan skalningsmodellen och data. Modellpassningen blir alltid bättre ju fler dimensioner som används. Syftet med alla skalningstekniker är dock att reducera antalet dimensioner till så få som möjligt. Om modellpassningen är tillfredsställande – enligt gängse kriterier – behövs inga fler dimensioner.

Unfoldinganalysen visar att två dimensioner räcker för att på ett tillfredsställande sätt representera strukturen i svenska folkets partievalueringar under perioden 1986-1995. En enda dimension är inte tillräckligt för att representera avstånden mellan de olika partierna och partiledarna – och en utökning av skalningsmodellen till tre dimensioner bidrar inte nämnvärt till förbättrad modellpassning.<sup>3</sup>

Förekomsten av en tvådimensionell struktur kittlar fantasin. I de flesta sammanhang beskrivs det svenska partisystemet som i huvudsak endimensionellt. Tidigare analyser har till exempel visat att drygt hälften av väljarna har preferensordningar som är förenliga med en traditionell vänster-höger-rangordning av de fem ”gamla” partierna, det vill säga v-s-c-fp-m (se Oscarsson 1995a:155). Analyser av data från de svenska valundersökningarna har också visat att vänster-högerdimensionen haft mycket stor genomslagskraft på svenska väljares partievalueringar (Oscarsson 1995b). Vi förväntar oss

med andra ord att en av de två dimensionerna liknar den traditionella vänster-högerdimensionen. Mer intressant är naturligtvis frågan om vad som skiljer partierna åt längs den andra dimensionen.

Det finns ett cykliskt mönster i materialet. Modellpassningen är bäst i samband med valår. Uppenbarligen ser medborgarna konfliktstrukturen *klarare* omedelbart efter ett riksdagsval – då de har fått sina kartor över partisystemet uppdaterade – än under mellanvalsperioderna. Klarare betyder i det här sammanhanget att unfoldingmodellen passar bättre till empiriska data – väljarna är med andra ord *mer överens* om hur konfliktstrukturen i partisystemet ser ut i samband med valen. Vi vet sedan tidigare att väljarnas partievalueringar är mer positiva i valtider och att det förekommer färre delade partiplaceringar i väljarnas preferensordningar under valåren (Holmberg 1994; Oscarsson 1995a:142ff).

### Svenska folkets kartor över partisystemet

Det andra steget i skalningsanalysen är att tilldela partier och partiledare positioner i den tvådimensionella rymden. Eftersom antalet dimensioner är två kan partiernas och partiledarnas avstånd i förhållande till varandra representeras som kartor över partisystemet. Kartläsaren kan med hjälp av ögonmått få ett omedelbart intryck av den avståndsinformation som ryms i de tusentals preferensordningar som ligger till grund för analysen.

Det är endast avstånden mellan punkterna på kartan som är tolkningsbara. Kartorna innehåller med andra ord enbart information om partiernas/partiledarnas positioner i förhållande till varandra. Koordinataxlarna har i sig ingen substantiell tolkning utan används endast för positionsbestämning av de olika punkterna på kartan. Forskaren måste göra sig till tolk för strukturen i kartbilderna och formulera hypoteser för senare prövning.

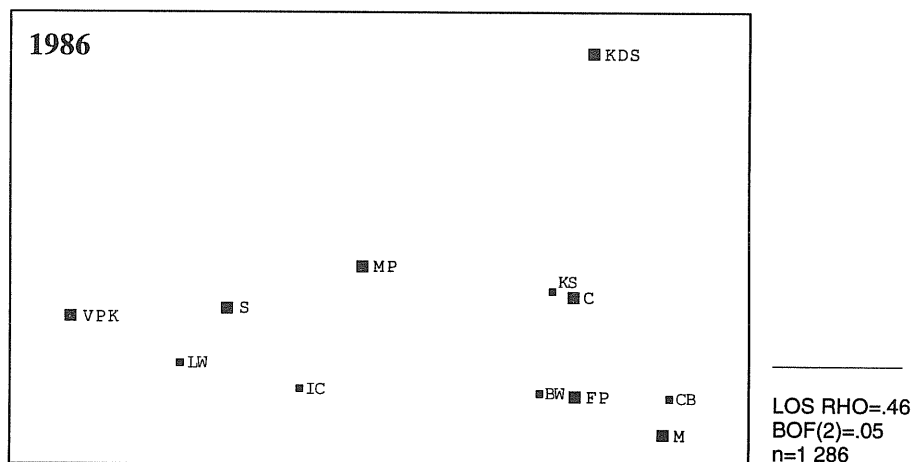
I den följande framställningen presenteras svenska folkets kartor över partisystemet under perioden 1986-1995. Bokstavskombinationerna i anslutning till varje punkt på kartan motsvarar de gängse partibeteckningarna och initialerna för de olika partiledarna.<sup>4</sup> I figur 1 visas kartan över 1986 års partisystem.

Den välbekanta vänster-högerrangordningen av partierna gör sig omedelbart påmind. På kartan över 1986 års partisystem står vänsterpartiet kommunisterna längst till vänster, följt av socialdemokraterna, centerpartiet, folkpartiet och moderaterna. Miljöpartiet står mitt emellan de två politiska blocken,



något närmare s än c. Värt att notera är också att avståndet mellan det socialistiska och det borgerliga blocket är avsevärt längre än avstånden mellan partierna *inom* respektive block.

Figur 1 Svenska folkets karta över partisystemet 1986

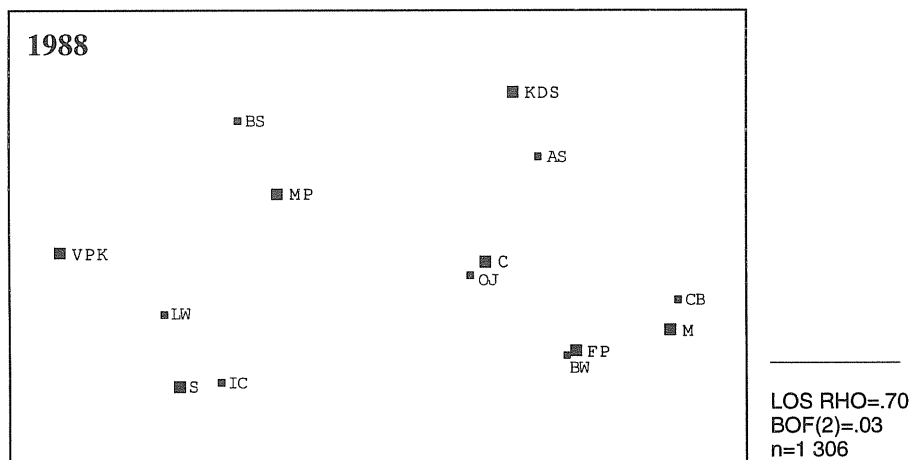


Kds' perifera position bryter ett i övrigt endimensionellt mönster. Det stora avståndet till övriga partier beror på att kds var mycket impopulärt, inte bara bland personer som hör hemma till vänster på kartan utan också bland de borgerliga partiernas sympatisörer.<sup>5</sup> Det är tänkbart att antipatin för kds beror på att partiet var relativt okänt och hade svårt att klara fyraprocent-spärren (2,3 procent av rösterna i valet 1985). Exemplet miljöpartiet ger dock inget stöd för att små okända partier skulle vara mer ogillade än andra – miljöpartiets position på kartan är ju inte perifer. Kds' ensidigt frikyrkliga profil vid den här tiden kan vara en möjlig förklaring till många svenskars ogillande av kds.

De flesta partiledare uppfattades befinna sig i närheten av det egna partiet på 1986 års karta. Ett undantag är Lars Werner (vpk) som befann sig närmare socialdemokraterna än sitt eget parti – en effekt av att Werner var avsevärt mer omtyckt än sitt eget parti bland andra partiets sympatisörer. Ett annat undantag är "oprövade" Ingvar Carlsson som uppfattades stå långt från det egna partiet 1986. Orsaken är inte att Carlsson saknade popularitet bland de egna sympatisörerna. Avståndet till det egna partiet beror på att Carlsson bedömdes relativt positivt av borgerliga partiets sympatisörer.

Kartan över 1987 års partisystem är nästan identisk med 1986 års karta. Svenska folkets partievalueringar hade en stabil struktur under mellanvalsperioden 1986-1987. Av den anledningen fortsätter presentationen med kartan över 1988 års partisystem (se figur 2).

**Figur 2 Svenska folkets karta över partisystemet 1988**



Den horisontella rangordningen av partierna är i stort oförändrad från tidigare och följer vänster-högermonstret (vpk-s-mp-c-kds-fp-m). En viktig skillnad är dock att avstånden mellan partierna längs kartans andra dimension har blivit större. Framför allt uppfattades avståndet mellan socialdemokraterna och miljöpartiet som betydligt längre 1988 jämfört med 1986, samtidigt som miljöpartiet uppfattades stå närmare vänsterpartiet kommunisterna 1988.

Med lite god vilja kan man skönja miljöfrågornas genombrott i svensk politik i samband med miljövalet 1988. Några av avståndsförändringarna mellan 1986 och 1988 kan ha berott på att väljarna i större utsträckning uppmärksammat skillnader mellan partierna i just miljöfrågor. Miljövänliga partier som vpk, miljöpartiet, centerpartiet och kds befann sig längre "norrut" på den politiska kartan 1988 än "betongpartier" som socialdemokraterna, folkpartiet och moderaterna – ett mönster som påminner om resultat från andra analyser av 1988 års partisystem (se Gilljam och Holmberg 1990, Oscarsson 1993). Men någon renodlad "grön" rangordning av partierna (mp-vpk-c-kds-

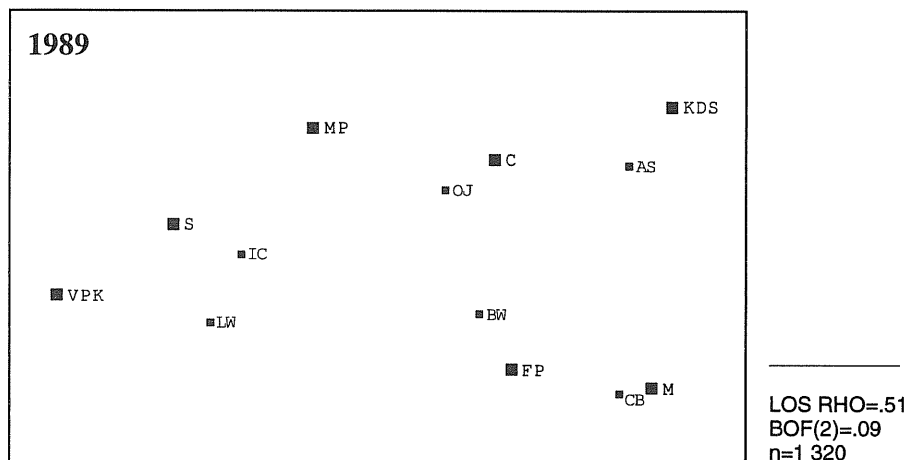
s-fp-m) överensstämmer inte helt med partiernas rangordning längs kartans vertikala dimension (jfr Bennulf 1994).

Sympatierna för miljöpartiets och kristdemokraternas ledare mättes för första gången i 1988 års SOM-undersökning. Alf Svensson var mer populär än sitt eget parti bland borgerliga partisympatisörer. Miljöpartiets språkrör Birger Schlaug hade en mer perifer position än sitt eget parti – vilket visar att bland de flesta svenskar hade mp större popularitet än Schlaug.

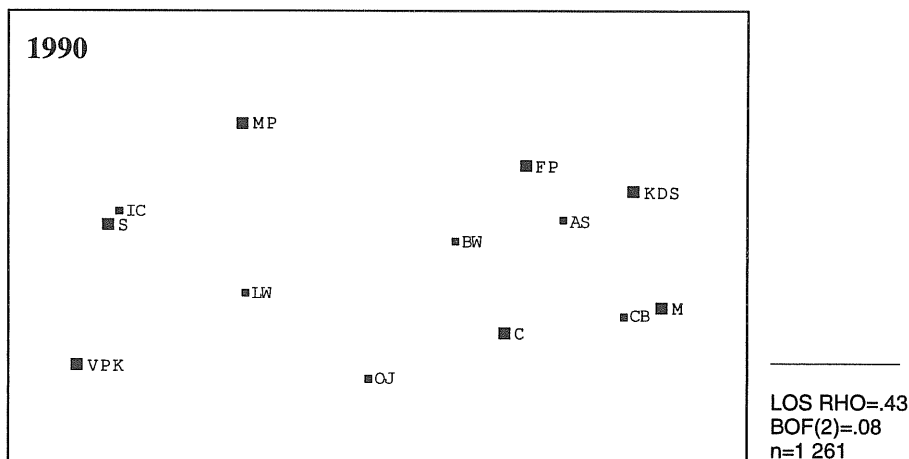
I figur 3a och 3b presenteras kartorna över 1989 och 1990 års partisystem – en period som kännetecknas av allt större avstånd *mellan* de två blocken, samtidigt som avstånden *inom* blocken blir kortare.

Borgerligheten uppfattades som mer samlad 1990 än 1989. Och det var kristdemokraterna som stod för den största avståndsförändringen – under mellanvalsperioden minskade avståndet mellan kds och moderaterna så pass mycket att kds övertog folkpartiets position närmast moderaterna på svenska folkets karta över partisystemet. Mellan 1989 och 1990 införlivades kds på allvar i den borgerliga familjen och därmed var ”fyrklövern” komplett inför stundande uppgörelser om regeringsmakten. Endast centerpartiets ledare Olof Johansson kan sägas ha haft en något perifer position i det borgerliga lägret 1990.

**Figur 3a Svenska folkets karta över partisystemet 1989**



Figur 3b Svenska folkets karta över partisystemet 1990



Också avståndet mellan socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna uppfattades bli något kortare mellan 1989 och 1990 – i varje fall längs kartans väst-östliga sträckning. Ingvar Carlssons position kom allt mer att sammanfalla med det egna partiets. Miljöpartiet uppfattades stå allt närmare de socialistiska partierna och allt längre från de borgerliga partierna – vilket visar att miljöpartiet orienterat sig längre vänsterut i partisystemet i svenska folkets ögon.

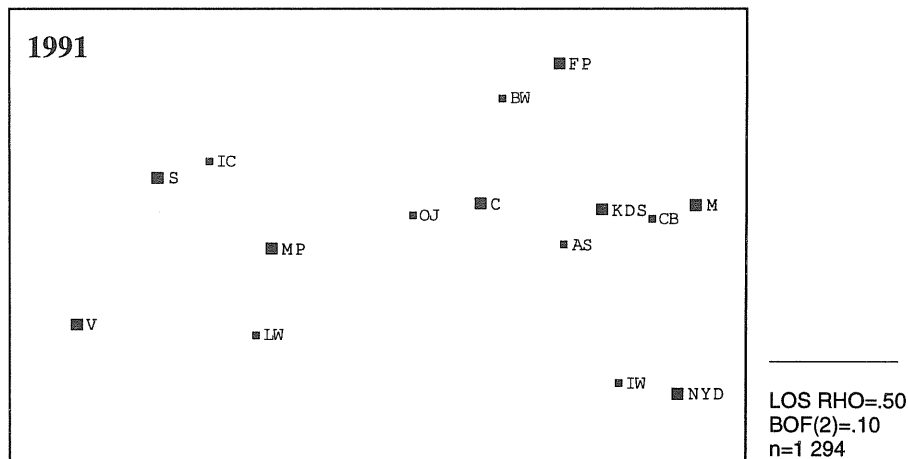
Den gröna dimensionen tycks ha bleknat efter valet 1988. Det är mycket svårt att passa in en grön rangordning av partierna i kartan över 1990 års partisystem. Vilka substantiella politiska skillnader som ligger bakom partiavstånden längs den andra dimensionen är oklart. Helt klart är dock att miljöfrågorna miste sin strukturerande kraft på svenska folkets partievärderingar redan något år efter miljövalet 1988.<sup>6</sup>

Det första blocköverskridande samarbetet under 1990-talet – skatteuppgörelsen mellan socialdemokraterna och folkpartiet – tycks inte ha lämnat några avtryck i svenska folkets bild av partisystemet 1990. Bengt Westerbergs större avstånd till sitt eget parti antyder dock en något försvagad popularitetsställning bland de egna sympatisörerna som kan ha orsakats av missnöje med s-samarbetet.

I figur 4 presenteras kartan över 1991 års partisystem. Vid undersökningens genomförande hade den borgerliga fyrtipartiregeringen tagit makten och Carl

Bildt blivit statsminister. Den borgerliga regeringen nådde dock inte majoritetsställning – efter en stor valframgång fick Ian Wachtmeisters och Bert Karlssons nybildade ny demokrati en vågmästarställning i riksdagen.

Figur 4 Svenska folkets karta över partisystemet 1991



Ny demokratis hastiga inträde i politiken hindrade inte svenska folket från att ha en klar uppfattning om var partiet hörde hemma i de ideologiska rymderna. Trots att nyd samlade väljare från olika politiska läger uppfattades partiet stå långt till höger i partisystemet. Kartan över 1991 års partisystem visar tydligt att ny demokrati var relativt sett mindre impopulärt bland borgerliga partisympatisörer än bland sympatisörer till socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet. Ny demokratis närmaste grannar i partisystemet var kds och moderaterna. Nyds perifera position långt ned till höger i figuren visar att partiet trots sina valframgångar ändå var illa omtyckt av andra partiets sympatisörer.

Det stora avståndet mellan folkpartiet och ny demokrati har troligen en substantiell politisk förklaring. De båda partierna utgjorde var sin motpol på vad man skulle kunna kalla en flyktingdimension i samband med valet 1991. Folkpartiledaren Bengt Westerberg hörde till dem som reagerade kraftigast på ny demokratis kritik av invandrar- och flyktingpolitiken. Alla minns väl hur Westerberg på valnatten lämnade intervju soffan när segerherrarna Karlsson och Wachtmeister ännu inte trädde på scenen. Av de borgerliga partiernas sympatisörer uttryckte fp-sympatisörerna starkast antipatier för ny demokrati.<sup>7</sup>

Av allt att döma är det skillnaderna mellan folkpartiet och ny demokrati i flyktingfrågan som nödvändiggjort en andra dimension. I övrigt radar partierna upp sig som på ett pärlband, helt i enlighet med ett hemtamt vänsterhögermönster. Om svenska folkets sympatier för nyd och Ian Wachtmeister utsluts ur analysen är det tillräckligt med en dimension för att representera strukturen i svenska folkets partievalueringar 1991.

Kartan över 1991 års partisystem visar att kds befäste sin ställning som moderaternas närmaste granne i partisystemet. Miljöpartiet fortsatte sin vandring vänsterut i partisystemet.

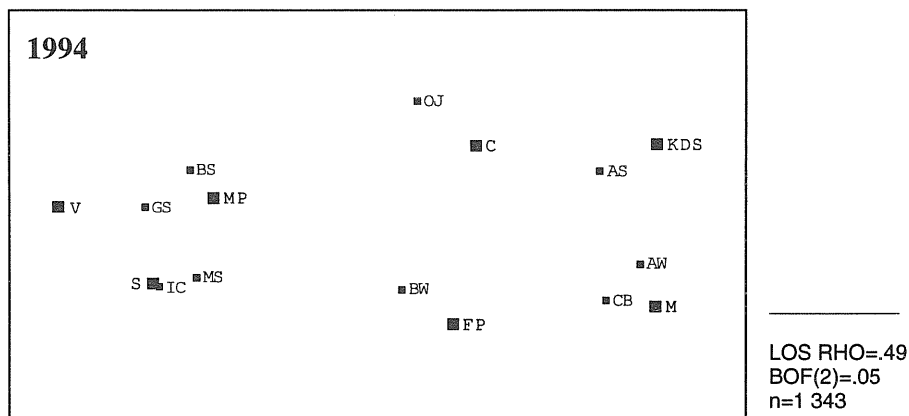
Under den borgerliga regeringsperioden skedde endast små förändringar av partikartan. Kartorna för 1992 och 1993 är i stort identiska med kartan över 1991 års partisystem (se figur 4). Resultaten betyder att strukturen i svenska folkets partievalueringar inte förändras särskilt mycket under mellanvalsperioderna. Partievalueringarna kan därmed tillräknas en viss stabilitet och trögrörlighet – i varje fall på den aggregerade nivå vi här rör oss. De största förändringarna av partikartorna tycks äga rum i samband med riksdagsvalen.

Med ett undantag förblev partiernas relativa positioner i partisystemet oförändrade under den borgerliga regeringsperioden 1991-1994: Folkpartiet uppfattades distansera sig från moderaterna och närma sig socialdemokraterna. Folkpartiet uppfattades med andra ord stå betydligt längre åt vänster vid mandatperiodens slut än vid dess början.<sup>8</sup>

En förklaring till varför folkpartiet uppfattades stå allt närmare socialdemokraterna kan vara de upprepade sympatityttringarna mellan de båda partierna. Westerbergs försvar av välfärden och flirten med socialdemokratin gjorde till exempel folkpartiet till det näst mest omtyckta partiet bland socialdemokraternas sympatisörer (se Gilljam och Oscarsson 1994).

En annan förklaring, som har sitt ursprung i Anthony Downs demokratiteori, är att centrifugala krafter verkat inom den borgerliga koalitionen (Downs 1957:156-159). Folkpartiets förflyttning bort från moderaterna, det regeringsbärande partiet skulle i så fall förklaras av att fp inför valet 1994 sökt sig mot ny politisk terräng i jakten på en större elektoral uppslutning bakom en socialliberal politik – en strategi som misslyckades så till vida att den ledde till både valförlust *och* borgerlig splittring.

Figur 5 Svenska folkets karta över partisystemet 1994



Uttrycket *röd-grön röra* myntades av Carl Bildt under valkampanjen 1994 med avsikt att förmedla en bild av ideologisk oreda på den politiska vänsterkanten. Kartan över 1994 års partisystem visar att de rödgröna partierna – vänsterpartiet, miljöpartiet och socialdemokraterna – uppfattades stå mycket nära varandra. Vi kan alltså ge moderatledaren en poäng för att korrekt ha fört de tre partierna till samma kategori. Huruvida Bildt kan få ytterligare en poäng för beskrivningen *röra* återstår dock att se.

De borgerliga regeringspartierna uppfattades som mer avståndsmässigt splittrade än v, s och mp. Kristdemokraterna, centerpartiet och folkpartiet befann sig relativt långt ifrån moderaterna på kartan över 1994 års partisystem. Olof Johansson lämnade den borgerliga regeringen under försommaren 1994 på grund av meningsskiljaktigheter i Öresundsbrofrågan – ett förhållande som till en del kan förklara centerpartiets och Johanssons längre avstånd från m. Folkpartiledaren Bengt Westerberg uppfattades stå lika långt från socialdemokraterna som från moderaterna, vilket visar att svenska folket inte varit blind för folkpartiets förflyttning åt vänster. Westerberg höll till exempel in i det sista dörren öppen för koalitionsamarbete med socialdemokraterna efter valet 1994.

I kartan över 1994 års partisystem finns även två partirepresentanter med, Mona Sahlin (s) och Ann Wibble (fp). Mona Sahlin uppfattades befinna sig mycket nära sitt eget parti på den politiska kartan. Ann Wibble uppfattades däremot stå betydligt närmare moderaterna än folkpartiet. Wibble var betyd-

ligt mer omtyckt bland moderaternas sympatisörer än bland fp-sympatisörerna 1994 (jfr Esaiasson 1995:103).

1994 års partisystem skulle lika gärna kunna ha representerats med endast en dimension. Modellpassningen för en endimensionell lösning av unfoldingproblemet är tillräckligt god. För kontinuitetens skull har jag ändå valt att använda två dimensioner. Den endimensionella "tendensen" märks dock tydligt i kartan – avstånden mellan partierna är avgjort störst i väst-östlig sträckning. Precis som på de andra partikartorna motsvarar denna huvuddimension den vänster-högerrangordning vi känner igen från tidigare – utom möjligen att det råder viss tvekan om huruvida centerpartiet står längre till vänster än folkpartiet. Dessutom uppfattades kds stå längre "österut" på kartan över 1994 års partisystem än vad de har gjort tidigare. Exempelvis är avståndet mellan vänsterpartiet och kds lika långt som avståndet mellan vänsterpartiet och moderaterna – vilket innebär att kds faktiskt delar högerflankspositionen i partisystemet med moderaterna.

Trots att 1994 års partisystem förefaller vara endimensionellt kan kartans andra dimension ändå ges en tolkning. Avstånden mellan partierna längs den andra dimensionen samvarierar med skillnader i inställning till svenskt EU-medlemskap. (I tiden sammanföll genomförandet av SOM-undersökningen 1994 med EU-folkomröstningen.) Partier som är negativa till EU-medlemskap och partier vars väljare varit djupt oeniga i medlemskapsfrågan (v, mp, c och kds) tenderar att befinna sig längre "norrut" på partikartan än EU-vänliga partier (fp och m). Socialdemokraterna passar dock inte riktigt in i det mönstret eftersom s-sympatisörerna var djupt oeniga om det önskvärda i ett svenskt medlemskap (Holmberg 1996b). En prövning av hypotesen att den andra dimensionen är en EU-dimension följer senare i kapitlet.

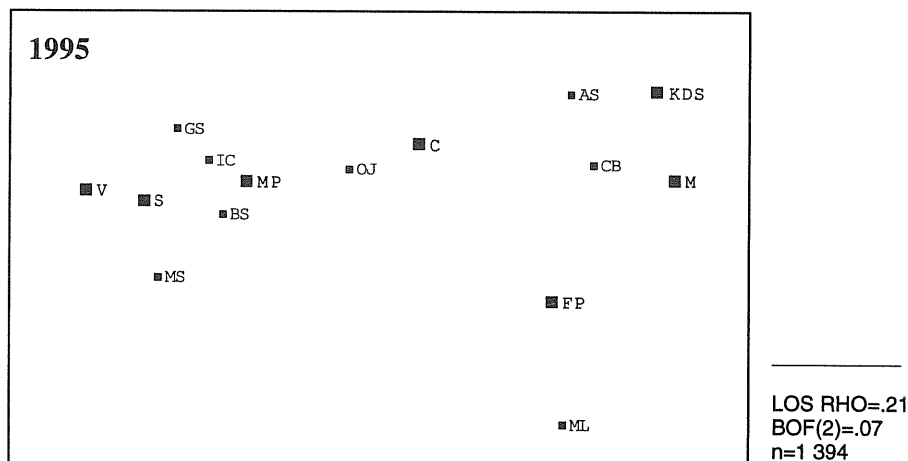
Det här avsnittet avslutas med en presentation av 1995 års partikarta (se figur 6). Den bygger på svenska folkets partievalueringar från oktober/november 1995 och är de senaste uppgifter vi har om hur svenskarna uppfattar konfliktstrukturen i partisystemet.

I huvudsak framträder en endimensionell struktur också i väljarnas karta över 1995 års partisystem. Men centerpartiet och Olof Johansson "fyller igen" den traditionella klyftan mellan de socialistiska och borgerliga partierna. Centerpartiets förflyttning närmare socialdemokraterna mellan 1994 och 1995 beror troligen på att de båda partierna samarbetat om den ekonomiska politiken. Närmandet mellan s och c på riksnivå har fört partierna närmare varandra också på svenska folkets karta över partisystemet.



Kartan bekräftar bilden av en samlad vänster och en splittrad höger. På 1995 års karta är det ”rödgröna” blocket med vänsterpartiet, socialdemokraterna och miljöpartiet väl samlade – och håller kanske på att få ytterligare en medlem i centerpartiet (!). På den borgerliga sidan är situationen den omvända – partierna är geografiskt utspridda på den politiska kartan.

**Figur 6 Svenska folkets karta över partisystemet 1995**



Den andra dimensionen behövs enkom för att kunna ge en rättvisande bild av de stora avstånden till folkpartiet och Maria Leissner. Den nya folkpartiledaren är långt ifrån lika populär som sin företrädare Bengt Westerberg. Leissner hamnar långt ned i svenska folkets preferensordningar, vilket återges som stora avstånd på kartan. Resultaten visar att folkpartiledaren inte bara har svagt stöd bland sina egna sympatisörer, utan också ett mycket svagt stöd bland övriga borgerliga partiers sympatisörer.<sup>9</sup>

Mona Sahlins minskade popularitet efter kontokortsskandalen gör sig också gällande på kartan över 1995 års partisystem. Mellan 1994 och 1995 har Mona Sahlin förflyttat sig längre bort från det egna partiet. Det handlar dock inte om lika omvälvande förändringar som i fallet Leissner.

### Väljarnas positioner i partirymden

Det tredje steget i unfoldinganalysen är att även tilldela varje individ en position i partirymden.<sup>10</sup> Kartor där både partier och individer finns med ger

ökade möjligheter att tolka det politiska innehållet i olika regioner på kartan. Exempelvis kan sambandet mellan individernas kartpositioner och deras åsikter i olika sakfrågor studeras närmare med hjälp av regressionsanalys. Resultaten av sådana analyser kan också representeras grafiskt: när regressionslinjerna ritas in i kartbilderna kan den gåtfulla andra dimensionen ges en tolkning.

Från det tidigare avsnittet bär vi med oss tre hypoteser som vi har möjligheter att testa mer noggrant när vi har tillgång också till individuella positioner på partikartorna. Fanns det en *grön miljödimension* i kartan över 1988 års partisystem? I vilken utsträckning strukturerade flyktingfrågan svenska folkets partievalueringar i samband med valet 1991? Och fanns det en *EU-dimension* i kartan över 1994 års partisystem?

I tabell 1 presenteras ett urval av resultat från ett stort antal regressionsanalyser som genomförts för att studera sambandet mellan svenska folkets åsikter i sakfrågor och individuell position på den politiska kartan. Resultaten presenteras också grafiskt i figurerna 7, 8 och 9.

Regressionsanalyserna slår fast, med all önskvärd tydlighet, att den första dimensionen på kartorna över 1988, 1991 och 1994 års partisystem bör tolkas som en vänster-högerdimension. Svenska folkets positioner i partirymden samvarierar starkt med deras självplaceringar på en femgradig vänster-höger skala. Individuella positioner längs den första dimensionen (dim 1) har starkast samband med vänster-högerplacering, medan sambandet mellan nord-sydlig position och vänster-högerplacering är blygsam eller obefintlig.

Få politiska sakfrågor uppvisar särskilt starka samband med svenska folkets positioner längs kartornas andra dimension, vilket naturligtvis inskränker möjligheterna att tolka densamma. Åsikter om kärnkraft, flyktingar och EU-medlemskap har dock visat sig ha viss samvariation med partikartornas norr-södergående dimension.

Kärnkraftsåsikter har använts som mått på ”grönhet” i analyserna.<sup>11</sup> Inställning till kärnkraft hade ett betydligt starkare samband med position längs kartans andra dimension ( $b_{\text{dim}2}=.62$ ) än längs den första ( $b_{\text{dim}1}=-.30$ ) 1988. Även om passningen av regressionsmodellen är avsevärt sämre än för vänster-högerplacering ( $R=.44$ ) råder ingen tvekan om att individuella åsikter om miljön fanns med och strukturerade vad svenska folket tyckte om de olika partierna 1988. Det förefaller vara en rimlig slutsats att den andra dimensionen på kartan över 1988 års partisystem är en svagt utvecklad miljödimension.

**Tabell 1 Sambanden mellan kartpositioner och självplacering på vänster-högerskalan, åsikter om kärnkraft, flyktingar och EG-/EU-medlemskap 1988, 1991 och 1994 (regressionskoefficienter, multipel korrelation och åsiktsriktning)**

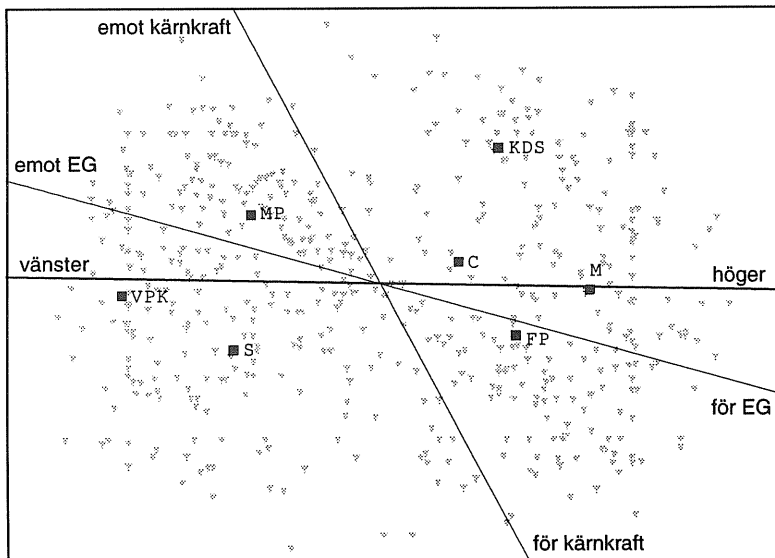
	dim 1 b	dim 2 b	multipel korrelation (R)	åsikts- riktning
1988				
vänster-höger självplacering	.85	-.02	.81	91°
behåll kärnkraften även efter 2010	-.30	.62	.44	344°
Sv bör ansöka om medlemskap i EG	-.47	-.09	.45	287°
1991				
vänster-höger självplacering	.82	-.05	.82	93°
behåll kärnkraften även efter 2010	-.26	.11	.23	293°
Sv bör ansöka om medlemskap i EG	-.39	-.11	.38	254°
ta emot färre flyktingar i Sverige	.11	-.39	.29	333°
1994				
vänster-höger självplacering	.78	.12	.81	81°
behåll kärnkraften även efter 2010	-.47	.11	.40	166°
Sv bör ansöka om medlemskap i EU	-.36	.22	.39	302°

**Kommentar:** I regressionsanalyserna har svenska folkets kartpositioner använts som oberoende variabler. Vänster-högerplaceringar och åsikter om kärnkraft och EG-/EU-medlemskap har använts som beroende variabler. Normaliserade ostandardiserade regressionskoefficienter används för att beräkna riktningskosinus för regressionslinjen – sambandet mellan individernas åsikter och kartpositioner kan då representeras med hjälp av räta linjer som läggs ut på kartorna (se Kruskal and Wish 1978:37-41). Åsiktsriktning anges i grader och har räknats om så att de motsvarar den standard som används för att ange kurs vid navigation (0°/360°=norr, 90°=öst, 180°=syd och 270°=väst).

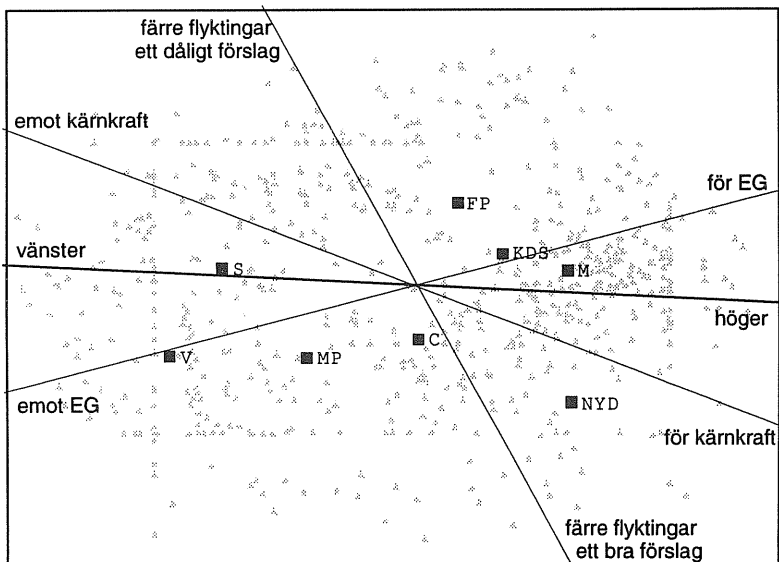
Vid de två senare tillfällena, 1991 och 1994, har åsikter om kärnkraft tenderat att i högre utsträckning sammanfalla med vänster-högerdimensionen: kartorna visar t ex att regressionslinjen för kärnkraftsinställning har krupit närmare vänster-högerdimensionen, från 344° 1988 till 293° 1991 och 284° 1994.

Inställning till förslaget att ta emot färre flyktingar uppvisade inget samband med svenskarnas kartpositioner i analyserna av 1988 och 1994 års partikartor. Men efter valet 1991 fanns ett svagt men säkerställt samband – mer flyktingvänliga personer befann sig längre norrut på kartan medan personer som ville att Sverige skulle ta emot färre flyktingar uppehöll sig längre söderut. Även om sambandet är svagt ( $b_{\text{dim2}} = -.39$ ) tyder regressionslinjens lutning (333°) på att den norr-södergående dimensionen på 1991 års karta bör tolkas som en flyktingdimension (se figur 8). Bevisen är dock inte lika övertygande som för miljödimensionen 1988.

**Figur 7 Svenska folkets karta över partisystemet 1988 (svenska folkets positioner, partiernas positioner och åsiktsriktningar)**

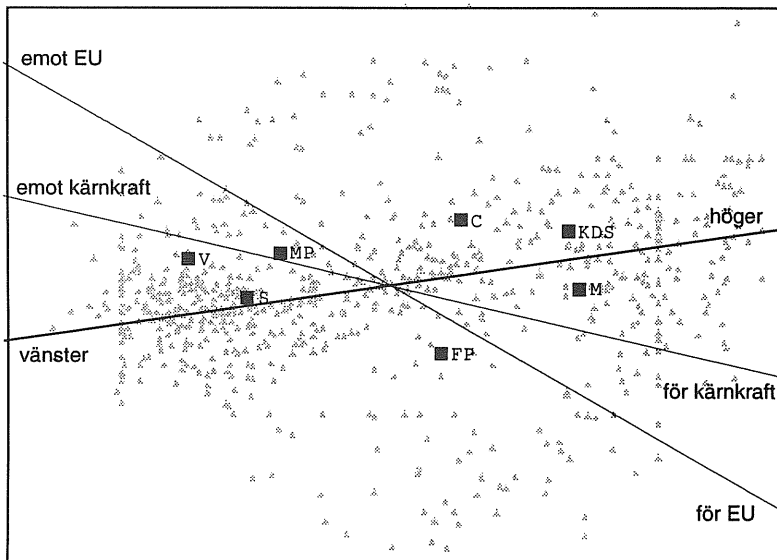


**Figur 8 Svenska folkets karta över partisystemet 1991 (svenska folkets positioner, partiernas positioner och åsiktsriktningar)**



Figur 9

## Svenska folkets karta över partisystemet 1994 (svenska folkets positioner, partiernas positioner och åsiktsriktningar)



Vi kan känna oss ganska säkra på att det fanns en miljödimension i 1988 års karta över partisystemet. Med viss tvekan kan vi också konstatera förekomsten av en flyktingdimension i svenskarnas partievalueringar i samband med valet 1991. I fallet EU-dimensionen är resultaten dock mindre övertygande – svenska folkets åsikter om EU-medlemskap samvarierade exempelvis starkare med vänster-högerdimensionen ( $b_{dim1} = -.36$ ) än med kartans andra dimension ( $b_{dim2} = .22$ ) 1994. Resultaten visar emellertid att EU-dimensionen gick mer på tvären gentemot vänster-högerdimensionen 1994 än vad den gjorde 1988 och 1991. Frågan om svenskt EU-medlemskap levde mer "sitt eget liv" 1994 och hade alltså viss betydelse för hur svenska folket uppfattade och orienterade sig i den politiska rymden.

### Stabil struktur

Analyserna av svenska folkets preferensordningar av partierna har givit ett antal intressanta resultat om hur det svenska partisystemet har förändrats under perioden 1986-1995.

De två mest lyckosamma av de nya partierna i svensk politik, miljöpartiet och kds, har fått finna sig i att successivt inordnas i en befintlig konfliktstruktur. Trots att miljöpartiet en gång i tiden deklarerade sig blocklöst blir det alltmer uppenbart att partiet måste räknas som ett vänsterparti. Miljöpartiet uppfattas befinna sig nära vänsterpartiet och socialdemokraterna på svenska folkets kartor över partisystemet. På samma sätt har kristdemokraterna uppfattats stå allt längre ut på den politiska högerkanten under perioden, med moderaterna och folkpartiet som närmaste grannar.

Förändringar av svenska folkets uppfattningar av avstånden mellan partierna har till stor del hängt samman med avståndstaganden och närmanden i rikspolitiken. Partisamarbeten, koalitionsbildningar och "flirtar" mellan partier och partirepresentanter har givit utslag i svenska folkets kartor. Närmandet mellan socialdemokraterna och folkpartiet under åren 1993-1994 och samarbetet mellan socialdemokraterna och centerpartiet från 1995 har varit särskilt utslagsgivande.

Nya politiska frågor – miljön, flyktingar och EU – har endast i mindre utsträckning haft betydelse för svenska folkets uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet. I jämförelse med andra åsiktsdimensioner står vänsterhögerdimensionen mycket stark. Samtidigt råder inget tvivel om att förekomsten av andra åsiktsdimensioner nödvändiggjort fler dimensioner än en. Resultaten av regressionsanalyserna visar relativt svaga samband mellan position längs kartornas andra dimension och svenska folkets inställning till kärnkraft 1988, flyktingmottagning 1991 och EU-medlemskap 1994.

Vi tycks ha att göra med kortlivade och situationsbestämda men ändå relativt betydelsefulla åsiktsdimensioner som bryter en i övrigt mycket stabil grundstruktur. De största förändringarna av konfliktstrukturen tycks äga rum i samband med valen – under mellanvalsperioderna är strukturen i svenska folkets partievalueringar mer stabil, men samtidigt också mer "luddig".

Trenden i materialet är inte att det svenska partisystemet begåvas med allt fler dimensioner. Tvärtom. En endimensionell skalningsmodell har visat sig passa allt bättre in på svenska folkets partipreferensordningar. Svenskarnas kärnkraftsåsikter har exempelvis kommit att samvariera allt starkare med vänster-högerdimensionen. Det svenska partisystemet kan beskrivas allt bättre med hjälp av bara en dimension.

Förståsigpåare som ännu inte vill utropa det svenska partisystemet som endimensionellt kan hoppas på EU-dimensionen. Samvariationen mellan EU-åsikter och vänster-högerdimensionen har minskat mellan 1988 och

1994. EU-dimensionen har kanske potential att behålla strukturen i svenska folkets partievalueringar tvådimensionell under resten av 1990-talet.

Vid ett par tillfällen är kartornas andra dimension en renodlad antipatidimension, där avstånden är projektioner av ogillande snarare än av politiskt substantiella skillnader och likheter. "Leissner"-dimensionen på 1995 års karta över partisystemet är av allt att döma en dimension som utkristaliserats med anledning av reaktioner på den nya fp-ledaren.

Den omutliga vänster-högerdimensionen lämnar ändå kvar de djupaste intrycken. Svenska folkets sympatier och antipatier för de olika partierna är till största delen strukturerade i enlighet med ett klassiskt vänster-högermönster. Denna "superstruktur" är det enda som tycks ha varit stabilt och oomkullrunkeligt under denna i övrigt turbulenta period i svensk politik. Trots fler partier, nya frågor och nya samarbeten har den politiska spelplanen förblivit i huvudsak intakt.

## Noter

1. Detta kapitel är en rapport från forskningsprojektet *Dolda politiska opinioner* som finansieras av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).
2. Unfoldingtekniken hör hemma i samma klass av dimensionsanalystekniker som tex additiva index och faktoranalys. Teorin bakom multidimensionell unfolding utvecklades av psykologen Clyde H. Coombs i klassikern *A Theory of Data* (Coombs 1964). Det finns flera sätt att utföra analysen (se Jacoby 1991). Här används den s k *Line-of-Sight* proceduren tillsammans med en icke-metrisk multidimensionell skalningsprocedure för att erhålla partiernas positioner i rummet (se Rabinowitz 1976). Väljarnas positioner i partirummet bestäms därefter med hjälp av s k extern unfolding (SPSS-proceduren ALSCAL). För tillämpningar av analystekniken, se tex Nannestad (1989), Listhaug, Macdonald and Rabinowitz (1990), Rabinowitz, Macdonald and Listhaug (1991) och Oscarsson (1995b). Unfoldingmodellen anses vara förenlig med Anthony Downs ekonomiska demokratiteori (Downs 1957).
3. Valet av en tvådimensionell unfoldingmodell har väglets av gängse kriterier och hänsynstagande till egenskaper hos datamaterialet (se tex Young and Hamer 1987). Vissa undersökningsår skulle en endimensionell lösning ha varit fullt tillräcklig, men med hänsyn till jämförbarheten över tid presenteras samtliga resultat i form av tvådimensionella kartor. Ett av de vanligaste misstagen i dimensionsanalyser är att välja för många dimensioner (se Davis and Coxon 1982:8) – en risk som vi här är villiga att ta eftersom vi ännu inte kan vara säkra på vad ytter-

ligare en dimension egentligen tillför i förståelsen av hur väljarna uppfattar konfliktstrukturen i partisystemet.

4. Följande beteckningar på partier och partiledare har använts i de olika kartorna: VPK – vänsterpartiet kommunisterna (1986-1989), V – vänsterpartiet (1990-), S – socialdemokraterna, C – centerpartiet, FP – folkpartiet, M – moderaterna, KDS – kristdemokratiska samhällspartiet, MP – miljöpartiet, LW – Lars Werner (vpk/v 1986-1992), GS – Gudrun Schyman (v 1993-), IC – Ingvar Carlsson (s), KS – Karin Söder (c 1986), OJ – Olof Johansson (c 1987-), BW – Bengt Westerberg (fp 1986-1994), ML – Maria Leissner (fp 1995), CB – Carl Bildt (m). I anslutning till varje karta presenteras antalet svarspersoner (n) som analysen bygger på, graden av skalbarhet (LOS RHO) från Line-Of-Sight-proceduren och ett passningsmått, Badness-of-fit (BOF), från den icke-metriska multidimensionella skalningsrutinen ALSCAL. RHO-värden större än .40 innebär god skalbarhet (se Rabinowitz 1976). BOF-värden lägre än .10 betraktas som mycket god passning mellan modell och data (Young and Hamer 1987).
5. Kds var det i särklass mest impopulära partiet i 1986 års SOM-undersökning. Ogillandet var starkt bland alla partiets sympatisörer. Kds' genomsnittliga poäng på ogillar-gillarskalan var -2,9 bland vpk-sympatisörer, -2,3 bland s-sympatisörer, -1,6 bland mp-sympatisörer, -1,5 bland fp- och m-sympatisörer och -0,8 bland c-sympatisörer.
6. Att miljöfrågorna bleknade något i svenska folkets medvetande under 1989 och 1990 har Martin Bennulf redan konstaterat i boken *Miljöopinionen i Sverige*. Andelen svenskar som på en öppen fråga nämner miljö som en viktig samhällsfråga sjönk från 62 till 32 procent mellan 1988 och 1990 (Bennulf 1994).
7. Folkpartisympatisörernas genomsnittliga sympatipoäng för ny demokrati 1991 var -2,26, att jämföra med kristdemokraternas sympatisörer -1,57, centerpartiets sympatisörer -1,25 och moderaternas sympatisörerna +0,42. I analyserna av 1991 års val placerade sig folkpartiets väljare långt åt det flyktingvänliga hållet längs *den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen*, tillsammans med vänsterpartiets och miljöpartiets väljare (se Gilljam och Holmberg 1993:157). En operationalisering av den xenofobisk-kosmopolitiska åsiktsdimensionen finns i kapitlet *Partiernas andrahandsstöd* i denna SOM-rapport.
8. Ett sätt att analysera de relativa avstånden mellan objekt på kartorna är att beräkna kvoten av två avstånd och jämföra över tid. Avstånden kan uppmätas med en vanlig linjal. Kvoten av avståndet mellan folkpartiet och moderaterna (täljaren) och avståndet mellan folkpartiet och socialdemokraterna (nämnaren) *ökade* under den borgerliga regeringsperioden (0,49 1991, 0,61 1992, 0,81 1993 och 0,64 1994) – alltså blev avståndet fp-s relativt sett *kortare* i relation till avståndet fp-m. Motsvarande avståndskvoter för avståndet mellan fp-ledaren Bengt Westerberg och de två största partierna (s och m) är 0,60 1991, 0,87 1992, 0,91 1993



och 1,0 1994. (Beräkningarna är utförda med reservation för författarens förmåga att exakt kunna mäta upp avstånd med hjälp av linjal).

9. Maria Leissners genomsnittliga sympatipoäng bland de egna sympatisörerna 1995 är föga uppmantrande (+1,04), att jämföra med Bengt Westerbergs ”avgångspoäng” från ett år tidigare (+2,74 1994). Bland de andra partiernas sympatisörer fick Leissner genomgående mycket låga sympatipoäng (v -1,82; s -1,56; c -0,93; m -1,22; kds -0,65 och mp -0,92).
10. Individernas positioner i partirummet har fastställts med hjälp av så kallad *extern unfolding*. Preferensordningar med för många delade placeringar (ties) har måst uteslutas ur analysen – vilket innebär att partiernas positioner i förhållande till varandra inte exakt stämmer överens med de resultat som presenterats tidigare i kapitlet. Passningen är mycket god. Det genomsnittliga passningstalet (Kruskal's Stress-2) är .045 1988, .069 1991 och .086 1994. För ytterligare detaljer om tillvägagångssätt hänvisas till författaren.
11. Det finns flera skäl. För det första fanns inga frågor om inställning i olika miljöfrågor med i SOM-undersökningen 1988. För det andra visar analyser från senare tillfällen att inställning till miljöförslag av typen ”satsa på ett miljövänligt samhälle” samvarierar mycket svagt med svenska folkets kartpositioner. Inställningen till kärnkraft uppvisar dock starkare samband. Orsaken kan vara att kärnkraftsfrågan är en positionsfråga medan andra miljöfrågor är valensfrågor. Sakfrågor där det finns klara mot varandra stående alternativ, som t ex i kärnkraftsfrågan och EU-frågan, har troligtvis större möjligheter att slå igenom på kartorna än frågor där de flesta är överens – inget parti förordar ju mer miljöförstöring eller högre arbetslöshet.

## Referenser

- Bennulf, M. (1994). *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Coombs, C. H. (1964). *A Theory of Data*. University of Michigan: Mathesis Press.
- Davis, P. M. and Coxon, A. P. M. [eds] (1982). *Key texts in Multidimensional Scaling*. London: Heinemann Educational Books Ltd.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.

- Esaiasson, P. (1995). Mosiga Mona och andra historier. I Holmberg, S. och Weibull, L. [red.] (1995). *Det gamla riket*. SOM-rapport 13. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Gilljam, M. och Oscarsson, H. (1994a). *Svenska folkets näst bästa partier*. I Holmberg, S. och Weibull, L. [red.] (1994) *Vägval*. SOM-rapport 11. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993). *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, S. (1994). Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S. och Weibull, L. [red.] (1994). *Vägval*. SOM-rapport 11. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, S. (1996a). Kärnkraftsfrågans återkomst. I Holmberg, S. och Weibull, L. (1996). *Mitt i 90-talet*. SOM-rapport 16. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, S. (1996b). Partierna gjorde så gott de kunde. I Gilljam, M. och Holmberg, S. [red] (1996). *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts.
- Jacoby, W. G. (1991). *Data Theory and Dimensional Analysis*. Quantitative Applications in the Social Sciences, 78, Newbury Park: SAGE.
- Kruskal, J. B. and Wish, M. (1978). *Multidimensional Scaling*. Quantitative Applications in the Social Sciences, 11, Newbury Park: SAGE.
- Listhaug, O., Macdonald, S. E. and Rabinowitz, G. (1990). A Comparative Spatial Analysis of European Party Systems. *Scandinavian Political Studies* 13:227-254.
- Nannestad, P. (1984). Dimensioner i väljarnas uppfattning av partisystemet. I Elklit, J. og Tonsgaard, O. [eds.] (1984) *Valg og vaelgeradfaerd*. *Studier i dansk politik*. Århus: Förlaget Politica.
- Nannestad, P. (1989). *Reactive Voting in Danish General Elections 1971-1979*. Århus: Aarhus University Press.
- Oscarsson, H. (1993). *Politiska avstånd. Väljarnas uppfattningar av de politiska avstånden mellan partierna i det svenska partisystemet*. C-uppsats. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, H. (1995a). *Partierna i rymden. Svenska väljares uppfattningar av partiaavstånd och konfliktdimensioner 1968-1994*. Licenciat-uppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

- Oscarsson, H. (1995b). *Väljarnas kartor över partisystemet 1968-1994*. Arbetspapper presenterat vid VOD-seminariet den 12 december 1995. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, H. (1996). EU-dimensionen. I Gilljam, M. och Holmberg, S. [red] (1996). *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts.
- Rabinowitz, G. (1976). A Procedure for Ordering Object Pairs Consistent with the Multidimensional Unfolding Model. *Psychometrika* 41:349-373.
- Rabinowitz, G., MacDonald, S. E. and Listhaug, O. (1991). New Players in an Old Game: Party Strategy in Multi Party Systems. *Comparative Political Studies* 24:147-185.
- Young, F. W. and Hamer, R. M. (1987). *Multidimensional Scaling: History, Theory, and Applications*. New Jersey: IEA.



# HAR SVENSKARNA EN MEDIEIDEOLOGI?

KENT ASP OCH LENNART WEIBULL

Det som brukar benämnas mediepolitik rymmer inte enbart ställningstaganden till olika politiska åtgärdsförslag utan också till ett grundläggande demokratiskt problem: vilken roll staten bör spela i förhållande till medierna i ett demokratiskt samhälle.

Det är detta klassiska demokratiproblem som återspeglas i de s k normativa pressteorierna. Den auktoritära pressteorien menar att medierna helt bör underordna sig statsmakterna och tjäna statens intressen och den frihetliga pressteorin att medierna bör stå helt fria från staten, där den kontroll som till äventyrs behövs skall skötas av medierna själva utan statlig inblandning. Den sociala ansvarsteorin, som är en modern företeelse kan sägas ligga någonstans emellan de två ursprungliga pressteorierna (Siebert et al, 1956; Asp, 1992, 1994).

Mediepolitiska ideologier hör i första hand hemma i de politiska ideologiernas urkunder och i den politiska idédebatten. Det hindrar inte att de tidvis kommer till uttryck också i praktisk politik t ex när det gäller diskussionen kring statligt presstöd och i debatten om radio- och TV-monopol. Socialdemokraterna, men även centerpartiet, har menat att staten har ett ansvar för att upprätthålla mångfald och motverka koncentration, medan moderaterna och folkpartiet är negativt inställda till ett statligt inflytande inom medieområdet. Socialdemokraterna och centerpartiet drev gemensamt frågan om statligt presstöd, medan folkpartiet och moderaterna har förespråkat en avreglering av radio och TV i syfte att minska statens engagemang inom etermedieområdet (Hadenius och Weibull, 1994).

Frågan är hur sådana mediepolitiska skiljelinjer framträder även bland medborgarna. Mot denna bakgrund är det primära syftet med detta kapitel att försöka

utröna vilken förankring svensk mediepolitik har hos de svenska medborgarna. Framställningen koncentreras till tre huvudfrågeställningar:

(1) Vilken inställning har de svenska medborgarna till de förslag och ståndpunkter som förts fram i den mediepolitiska debatten? Och på vad sätt skiljer sig åsikterna åt i olika grupper av befolkningen?

(2) Finns det bland dessa olika åsikter i enskilda frågor ett sammanhållande attitydmönster - något som kan kallas för en mediepolitisk ideologi? Vilka grundläggande mediepolitiska dimensioner kan man i så fall finna?

(3) Hur kan skillnaderna mellan människors mediepolitiska åsikter förklaras? Vad ligger bakom den mediepolitiska ideologin? Avgörs den enbart av medborgarnas allmänna vänster-högerinställning eller finns det också andra faktorer som har betydelse?

### **Medborgarnas åsikter om olika mediepolitiska förslag och ståndpunkter**

I 1995 års SOM-undersökning fick allmänheten ta ställning till sammanlagt 12 olika förslag som förekommit i den politiska debatten på temat statens förhållande till massmedierna. I tabell 1 redovisas resultaten.

En första iakttagelse är att en mycket stor del av det svenska folket faktiskt uttrycker en bestämd åsikt. Det måste trots allt ses som något överraskande eftersom det i en del fall rör sig om komplicerade och detaljerade frågeställningar som allmänheten ombeds att ta ställning till.

Det populäraste förslaget är att införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm. Sextiosex procent tycker det är ett bra förslag, medan 13 procent tycker det är ett dåligt förslag (balansmätt + 53). De minst populära förslagen är att avskaffa filmcensuren, att överföra TV2 i privata händer och att införa reklam i Sveriges Television (balansmätt - 46, 32 respektive -31).

**Tabell 1      Inställning till olika mediefrågor 1995 (procent)**

*Fråga:* Nedanstående lista innehåller ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten om massmediernas utveckling i Sverige. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

Förslag	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen åsikt	Totalt	Balans
Förbjuda ett företag att äga flera TV-kanaler	19	22	25	11	6	17	100	+24
Införa reklam i Sveriges Television	6	17	18	21	33	5	100	-31
Tillåta statliga myndigheter att ingripa mot ägarkoncentration inom massmedieområdet	12	27	25	12	6	17	99	+21
Förbjuda utländska företag äga massmedier i Sverige	17	21	23	16	10	13	100	+22
Överföra TV2 i privata händer	4	11	26	21	26	13	101	-32
Förbjuda dagstidningar att också äga radio- och TV-kanaler	7	14	31	20	11	17	100	-12
Minska statens inflytande över massmedierna	8	24	33	14	7	14	100	+11
Öka det statliga stödet till dagspressen	3	11	33	21	18	14	100	-25
Införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm	36	30	15	8	5	6	100	+53
Avskaffa filmcensuren	7	8	17	20	41	7	100	-46
Höja åldersgränsen för vuxenfilm från 15 till 18 år	16	21	27	19	13	6	101	+ 5
Minska våldsinslagen i TV-nyheterna	26	20	22	14	10	4	100	+22

## Mediepolitiska åsikter i olika grupper

Det finns klara skillnader mellan inställningen till de mediepolitiska frågorna hos män och kvinnor och hos unga och gamla. Det gäller särskilt i synen på videofilmsgranskning, filmcensur, minska våldsinslagen i TV-nyheterna och att införa reklam i Sveriges Television. Kvinnor och äldre människor ger här uttryck för en klart mer restriktiv inställning än vad män och den yngre delen av befolkningen gör (tabell 2).

Det finns däremot inga enhetliga åsiktsskillnader som kan föras tillbaka till svarspersonernas utbildningsnivå eller boendeort. På några punkter finns emellertid intressanta skillnader.

Högutbildade personer är mera benägna att låta staten gripa in mot ägarkoncentration, liksom att acceptera utländskt ägande i medierna och våldsinslag i TV-nyheterna, än vad lågutbildade är. På två områden visar det sig att storstadsbornas åsikter skiljer sig från dem som bor på landsbygden och i mindre tätorter. Det gäller synen på ägarkoncentrationen - i det ena fallet gäller frågan om förbud för företag att äga flera TV-kanaler och i det andra fallet tillåtelse för statliga myndigheter att ingripa mot ägarkoncentrationen inom massmedieområdet. I båda dessa fall är storstadsbor klart mer positiva till ett statligt ingripande mot ägarkoncentrationen än vad de som bor på landsbygden och i mindre tätorter är.

Det finns också skillnader i allmänhetens mediepolitiska åsikter som kan föras tillbaka till politiska faktorer (tabell 3). De som är mycket intresserade av politik är i allmänhet klart mer benägna att förordna statliga åtgärder för att bryta koncentrationstendenser inom medieområdet är de som är måttligt intresserade av politik.

Moderaternas sympatisörer skiljer ut sig i förhållande till de andra partiernas, särskilt i synen på förslaget att införa reklam i Sveriges Television och att privatisera TV2. Å andra sidan är det med tanke på den debatt som förts noterbart att fler moderata sympatisörer är mot än för att införa reklam i TV2, liksom det endast finns en svag övervikt när det gäller frågan om att privatisera TV2.



**Tabell 2 Inställning till olika mediefrågor efter ålder, utbildning och boendeort 1995 (procent)**

	Kön		Ålder				Utbildning			Ortstyp			
	Män	Kv	15-29	30-49	50-64	65+	L	M	H	L	MT	S	St
Förbjuda ett företag att äga flera TV-kanaler	46	38	28	40	47	57	45	37	44	33	40	45	52
Införa reklam i Sveriges Television	29	18	21	31	21	13	21	24	25	24	24	21	26
Tillåta statliga myndigheter att ingripa mot ägar-koncentration inom massmedieområdet	44	34	28	39	45	49	38	34	47	32	37	44	46
Förbjuda utländska företag äga massmedier i Sverige	34	41	29	33	43	53	44	35	33	40	38	36	39
Överföra TV2 i privata händer	18	11	15	16	15	10	13	15	16	14	14	15	15
Förbjuda dags-tidningar att också äga radio- och TV-kanaler	21	21	11	19	26	31	25	17	21	19	21	19	27
Minska statens inflytande över massmedierna	34	29	33	32	33	28	30	31	35	32	29	31	41
Öka det statliga stödet till dagspressen	12	14	12	13	14	14	14	11	14	13	13	12	18
Införa förhands-granskning av videofilm	58	75	42	67	77	84	70	59	71	65	64	69	68
Avskaffa film-censuren	22	8	26	15	9	9	14	17	13	13	14	17	17
Minska våldsinslagen TV-nyheterna	23	31	27	42	59	74	57	41	45	48	50	45	46
<b>Antal svar</b>	<b>856</b>	<b>843</b>	<b>423</b>	<b>641</b>	<b>406</b>	<b>306</b>	<b>621</b>	<b>634</b>	<b>490</b>	<b>333</b>	<b>629</b>	<b>495</b>	<b>242</b>

**Kommentar:** Ortstyp L=landsbygd, MT=mindre tätort, S=stad, St=storstad

**Tabell 3** Inställning till olika mediefrågor efter politiskt intresse, partisympati och placering på vänster-högerskalan, 1995 (procent)

	Politiskt intresse					Partisympati					Vänster-höger-åsikt						
	MI	GI	ISI	IAI		v	s	c	fp	m	kds	mp	MV	NV	VE	NH	MH
Förbjuda ett företag att äga flera TV-kanaler	55	47	34	24	49	48	34	34	48	36	51	38	49	48	38	38	31
Införa reklam i Sveriges Television	25	24	23	18	17	19	19	19	23	36	29	15	9	19	21	29	42
Tillåta statliga myndigheter att ingripa mot ägarconcentration inom massmediområdet	58	46	30	15	49	44	33	46	31	51	36	36	52	46	36	36	25
Förbjuda utländska företag äga massmedier i Sverige	37	40	37	28	49	41	35	33	26	51	41	41	52	43	38	29	28
Överföra TV2 i privata händer	19	14	14	11	9	8	10	16	28	20	6	6	5	7	10	23	38
Förbjuda dagstidningar att också äga radio- och TV-kanaler	26	24	18	10	25	24	18	19	17	18	21	21	32	23	18	18	17
Minska statens inflytande över massmedierna	38	34	30	22	29	21	23	33	49	32	31	31	22	25	27	40	59
Öka det statliga stödet till dagspressen	18	13	13	9	13	15	15	18	10	14	15	15	18	15	12	11	12
Införa förhandsgranskning av videofilmer	69	73	63	42	68	67	59	66	66	75	75	75	72	69	63	67	63
Avskaffa film-censuren	13	14	16	21	20	14	15	15	16	2	10	10	13	15	16	13	22
Minska våldsinslagen i TV-nyheterna	51	49	47	40	34	49	49	48	48	46	53	59	47	44	51	46	51
Antal svar	206	732	637	123	213	482	92	79	420	51	198	167	416	521	407	157	

**Kommentar.** Politiskt intresse: MI=mycket intresserad, GI=ganska intresserad, ISI=inte särskilt intresserad, IAI=inte alls intresserad; Vänster-höger: MV=mycket till vänster, NV=något till vänster, VE=varken eller, NH=något till höger, MH=mycket till höger

Skillnaderna i åsikter mellan vänsterpartister, socialdemokrater och centerpartister är överlag små, om än systematiska: de följer nästan genomgående ett vänster-höger-mönster. Folkpartisternas, kristdemokraternas och miljöpartisternas åsikter ligger i allmänhet närmare socialdemokraternas än moderaternas.

De åsiktmässiga skillnaderna mellan partiernas sympatisörer följer ett klart mönster. Vänstersympatisörer är generellt sett mer positivt inställda till statliga ingripanden för att motverka koncentration och upprätthålla mångfald, medan högersympatisörer generellt sett är mer negativt inställda till ett statligt inflytande på medieområdet. Som framgår av tabell 3 blir åsiktsskillnaderna särskilt tydliga mellan de medborgare som själva säger sig stå klart till vänster och de som anser sig stå klart till höger i politiken.

Det bör dock noteras att medborgarnas åsikter i de frågor som tar upp videoförhandsgranskning, filmcensur och våldsinslag i TV inte är partiskiljande. När det gäller dessa tre frågor är skillnaderna mellan partierna relativt små.

### **Tre mediepolitiska dimensioner - ansvar, frihet, värn**

Ett kriterium på förekomsten av ett ideologiskt tänkande hos en befolkning är existensen av sammanhängande värderingssystem där man med utgångspunkt ifrån kunskap om en åsikt i en fråga kan sluta sig till individens åsikter i andra närbesläktade frågor. Ju starkare åsiktskonsistens det finns mellan olika frågor, desto säkrare tecken på att det föreligger en bakomliggande strukturerande ideologisk faktor.

En enkel korrelationsanalys visar att det existerar ett sådant sammanhängande attitydmönster i mediepolitiska frågor hos den svenska allmänheten. Den visar på höga samband mellan svaren på olika frågor - den som är positiv till statliga ingripanden på ett område tenderar också att vara det på andra och de som är negativa till samhällsåtgärder i ett avseende tenderar också att vara det i andra.

För att få en bild av de mera grundläggande dimensionerna i människors mediepolitiska bedömningar har genomförts en explorativ faktoranalys. I denna framträder tre olika dimensioner eller faktorer hos allmänheten: *ansvar*, *frihet* och *värn*. Dimensionerna faller ut relativt tydligt för de tolv mediepolitiska förslagen; endast i några fall förekommer att institutioner har relativt höga laddningar på mer än en dimension (tabell 4).

**Tabell 4 Faktoranalys av de mediepolitiska beömningarna för tolv olika förslag 1995 (Faktorladdningar)**

Institution	Faktor 1 Ansvar	Faktor 2 Frihet	Faktor 3 Värn
Förbjuda ett företag att äga flera TV-kanaler	.83131	.03617	.04730
Tillåta statliga myndigheter att ingripa mot ägarkoncentration inom massmedieområdet	.80244	.07604	.08191
Förbjuda dagstidningar att också äga radio- och TV-kanaler	.73353	.21056	.10551
Förbjuda utländska företag att äga massmedier i Sverige	.70547	.03233	.18458
Överföra TV2 i privata händer	.09702	.75414	.05156
Införa reklam i Sveriges Television	-.04086	.72222	.05035
Minska statens inflytande över massmedierna	.24582	.67662	.12004
Avskaffa filmcensuren	.06934	.60815	-.35038
Minska våldsinslagen i TV-nyheterna	.05988	-.01924	.78378
Införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm	.27544	-.11028	.69575
Höja åldersgränsen för vuxenfilm från 15 till 18 år	.09535	.20663	.63214
Förklarad varians	28%	16%	11%

**Kommentar:** Faktörlösningen bygger på en varimax rotering. Antalet faktorer har fastställts med hjälp av Kaiser's kriterium.

Den första faktorn som faller ut i analysen har kallats för en *ansvarsdimension* inom mediepolitiken. Den innebär en positiv grundinställning till samhällskon-

troll och statliga ingripanden och en negativ grundinställning till den fria marknaden som ett instrument för att upprätthålla mångfald och motverka koncentration inom medieområdet.

Den andra faktorn är närmast en spegelbild av den första och kan kallas för en *frihetsdimension* inom mediepolitiken. Den innebär en negativ grundinställning till samhällskontroll och statliga ingripanden inom medieområdet och en positiv grundinställning till den fria marknaden som ett instrument för att upprätthålla mångfald och motverka koncentration inom medieområdet.

Den tredje faktorn som faller ut, vilken alltså inte är relaterad till de två första, kan kallas för en *värndimension* inom mediepolitiken. Den innebär en positiv grundinställning till mediepolitiska åtgärder för att värna eller skydda allmänheten mot medierna och deras utbud. D v s ett positivt ställningstagande till samhällsåtgärder mot sådant medieutbud som exempelvis kan skada barn och ungdom, våldsinslag i videofilmer eller i TV:s nyhetsprogram.

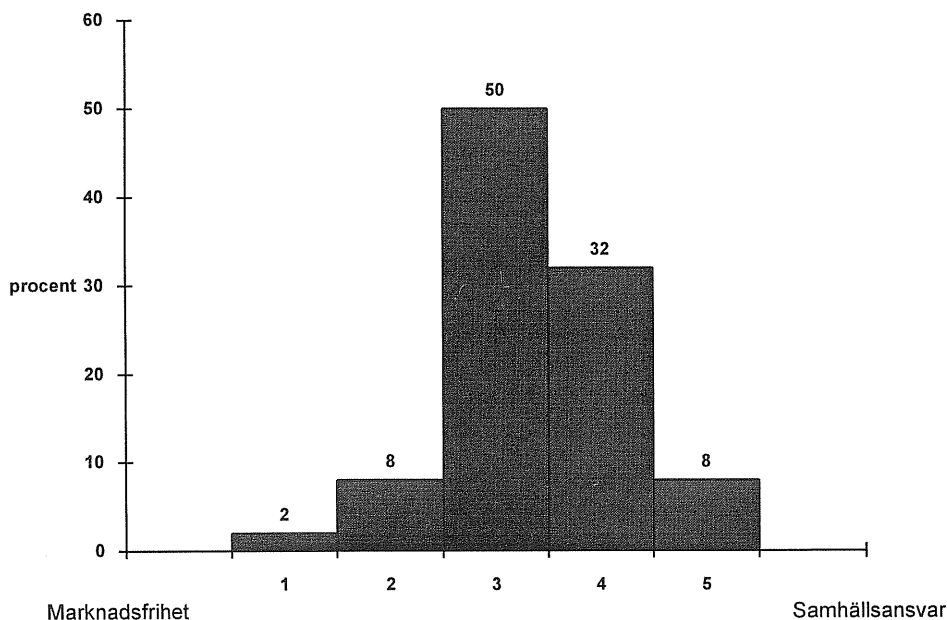
Värndimensionen skiljer sig från ansvarsdimensionen och frihetsdimensionen i så måtto att den inte är förankrad i någon politisk värdestruktur. Den är mer relaterad till människors ålder och kön. Det är framförallt kvinnor och äldre medborgare som bär upp denna attityddimension som går ut på att man anser att det är angeläget att värna samhället och medborgarna från massmediernas skadliga inflytande (jämför Lennart Weibulls artikel Våld, medier och samhälle i föreliggande volym).

### **En mediepolitisk ideologi?**

Ansvarsdimensionen och frihetsdimensionen kan ses som ett uttryck för att det föreligger en grundläggande mediepolitisk konfliktdimension, eftersom ansvar och frihet kan ses som ytterpunkterna på en attitydskala som visar individens inställning till vilken roll som samhället eller staten bör spela i förhållande till massmedierna i ett demokratiskt samhälle.

I figur 1 redovisas en sådan endimensionell mediepolitisk ideologiskala. Den har konstruerats med utgångspunkt från de åtta olika frågor som laddar på ansvars- och frihetsdimensionen. Skalan går från 1 till 5, där värdet 1 står för den mest negativa inställningen till samhällskontroll och statsingripande och värde 5 för den mest positiva inställningen till samhällskontroll och statsingripande inom medieområdet. Hur den svenska befolkningen åsiktsmässigt fördelar sig på de fem olika skalstegen redovisas i figur 1.

**Figur 1** Medborgarnas fördelning på den mediepolitiska ideologiskalan (procent)



**Kommentar:** Skalan går mellan 1 och 5. Medelvärdet för medborgarnas bedömningar 1995 är 3,31.

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

De medborgare som förespråkar samhällskontroll och statsingripande inom det mediepolitiska området är klart fler än de som uttalar en negativ inställning till samhällskontroll och statsingripande. Medelvärdet på den mediepolitiska ideologiskalan är 3,31.

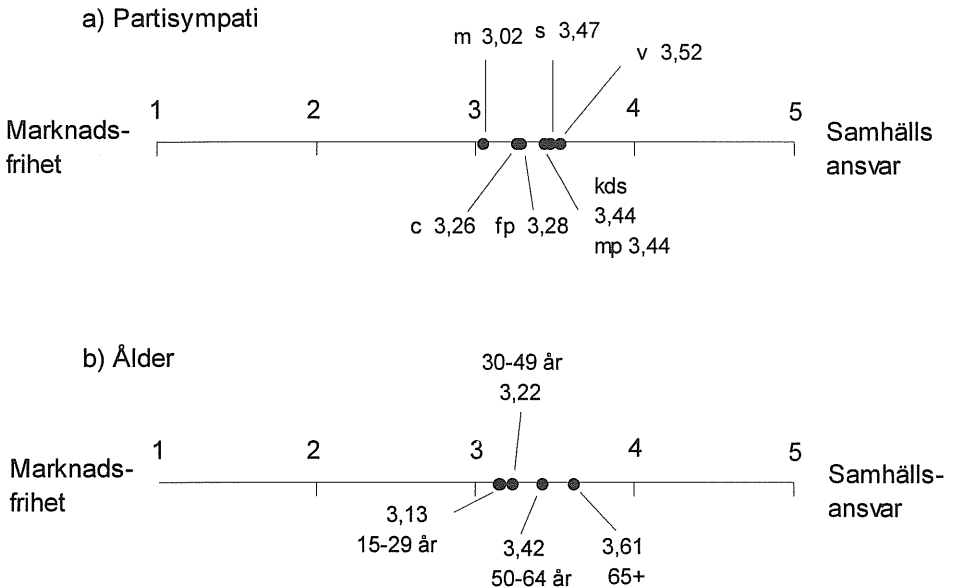
Hälften av svenska folket placerar sig på den femgradiga skalans mittvärde. Detta avspeglar i första hand det förhållande att en stor del på många av frågorna inte gav till uttryck någon åsikt eller att de intog en mittposition - att de varken tyckte bra eller dåligt om det förslag de hade att ta ställning till.

Sammanlagt 10 procent av det svenska folket placerar sig på den mediepolitiska ideologiskalans "frihetssida", medan sammanlagt 40 procent finns på "ansvarsidan". Resultatet kan tolkas som att det finns en åsiktsmässig förankring hos det svenska folket för en mediepolitik som förordar samhällskontroll och offentliga åtgärder.

Med hjälp av denna sammanfattande mediepolitiska ideologiskala är det också möjligt att i mer generella termer än i tabell 2 och 3 ange skillnader i den mediepolitiska grundinställningen mellan olika grupper av medborgare. I figur 2 presenteras medelvärden för de olika (a) partiernas sympatisörer och för olika (b) åldersgrupper på den femgradiga mediepolitiska skalan.

Som framgår av skalan i figur 2 är åsiktsskillnaderna förhållandevis små mellan de olika partiernas sympatisörer. På den ena sidan finner vi moderaterna med ett medelvärde på 3,02 och på den andra vänsterpartisterna med 3,52. Moderaterna intar dock, som vi tidigare noterat, litet av en särställning. Samtliga övriga partiers sympatisörer samlas inom ett intervall mellan 3,3 och 3,5.

**Figur 2 Mediepolitisk grundinställning efter partisympati respektive ålder (medelvärden)**



**Kommentar:** Skalan går mellan 1 och 5. Medelvärdet för samtliga medborgares bedömningar 1995 är 3,31.

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

Även åsiktsskillnaderna mellan olika åldersgrupper framstår på skalan som förhållandevis små - från 3,13 hos dem mellan 15 och 29 år och 3,61 hos dem över 65 år. Men - och det är viktigt - även om resultaten i figur 2 visar på små skillnader uttryckt i medelvärden, handlar det om entydiga och starka samband. När det gäller partierna följer den mediepolitiska inställningen ett mycket klart



vänster-högermonster och när det gäller åldersgrupperna finns det ett mycket klart samband mellan ålder och mediepolitisk inställning.

### **Mediepolitisk ideologi - ett resultat av vänster-högerinställning, ålder och kön**

Den mediepolitiska ideologin kan, inte helt överraskande, föras tillbaka till medborgarnas grundläggande vänster-högerinställning. Men allmänhetens mediepolitiska inställning är även relaterad till andra bakomliggande faktorer.

En regressionsanalys med vänster-högerinställning, ålder, kön, utbildning och intresse för politik som förklaringsfaktorer avslöjar att medborgarnas vänster-högerinställning är den viktigaste faktorn bakom allmänhetens mediepolitiska inställning. Men - och det kanske är mer oväntat - medborgarnas ålder är en nästan lika viktig faktor. Individens ålder har också en egen självständig effekt, vid sidan av den politiska inställningen, på den mediepolitiska ideologin.

I tabell 5 ges detta en konkret illustration. Där jämförs effekterna av parti och ålder. Tabell illustrerar andelen som förespråkar åtminstone någon offentlig åtgärd inom medieområdet bland de yngsta och äldsta respektive bland moderata och socialdemokratiska sympatisörer.

Den ena ytterligheten representeras av unga moderater med mindre än hälften som förespråkar någon åtgärd och äldre socialdemokrater där närmare 85 procent önskar offentliga insatser. Det visar sig att det finns stora ålderskillnader i bedömningar bland de socialdemokratiska sympatisörerna. Den partipolitiska skillnaden är något mindre bland de yngre än bland de äldre.

**Tabell 5 Förespråkande av offentliga åtgärder inom medieområdet med hänsyn till ålder och partisympati (procent som förespråkar minst en offentlig åtgärd)**

		Åldersgrupper		
		15-24 år	65-80 år	Effekt av ålder:
Partisypati	(s)	58%	83%	+25
	(m)	47%	64%	+17
Effekt av partisypati:		+11	+19	

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

Det är svårt att bedöma åldersfaktorns innebörd. Mycket tyder på att de yngsta som vuxit upp med det moderna mediesystemet oavsett partisympati ser mindre risker med detta än vad de äldre gör. Andra analyser ger stöd åt en sådan tolkning: äldre uppfattar på ett helt annat sätt att medierna har en negativ inverkan på samhällsutvecklingen än vad yngre menar (Weibull, 1996). Skillnaden mellan äldre och yngre har troligen att göra med erfarenheten av inte minst de många nya medierna. De unga är vana att använda dem (jfr Lennart Weibulls artikel om IT-samhället i föreliggande volym).

Inte bara ålder och partisympati har inverkan på människors mediepolitiska grundsyn. Också människors kön har en självständig effekt, om än inte lika stor som ålder och allmänpolitisk inställning. Detta innebär att en betydande del av skillnaderna i människors åsikter i mediepolitiska frågor visserligen kan förklaras av om de står till vänster eller till höger i politiken, men också, och det är

kanske mer överraskande, om de är unga eller gamla eller om de är män eller kvinnor.

### **En mediepolitisk grundsyn?**

Resultaten från våra analyser har entydigt visat att de svenska medborgarna har klara uppfattningar när det gäller det mediepolitiska området i stort. De bedömningsskillnader som finns reflekterar i huvudsak en allmänpolitisk grundsyn efter vänster-högerdimensionen i svensk politik.

Mot denna bakgrund är det rimligt att ställa frågan i vad mån människors mediepolitiska bedömningar skall betraktas just som ett uttryck för deras allmänpolitiska värderingar eller om det finns något utmärkande för synen på medierna. Å ena sidan är det naturligt att det finns en nära koppling till allmänpolitiken; också i mediepolitiken handlar det om i vilken utsträckning det offentliga skall vidta åtgärder inom den privata sektorn. Å andra sidan visar sig vid direkta jämförelser att människors bedömningar inom medieområdet är mera samlade än de är när det gäller ingrepp inom andra sektorer. Tyngdpunkten i bedömningarna kommer därmed att ligga ganska nära det synsätt som brukar benämnas social ansvarsideologi. Den samlade bedömningen överensstämmer därmed i huvudsak med den mediepolitik som faktiskt har förts under de senaste decennierna.

Att den allmänpolitiska inställningen inte är avgörande i de mediepolitiska bedömningarna visas även av de relativt stora skillnader mellan yngres och äldres inställning. Det är rimligt att betrakta dessa skillnader som ett uttryck för synen på medierna i stort. Bland de äldre uppfattas dessa som något mera mäktiga och hotfulla medan de yngre inte har någon sådan syn. De senare uppfattar därför inte offentliga åtgärder som så viktiga som fallet är bland de äldre. De yngre har en större vana vid medier och torde i större utsträckning behärska dem.

Att den personliga erfarenheten av medier också har betydelse för en del av människors mediepolitiska bedömningar framkommer i synen på våldsinslag i

TV-nyheter och på behandlingen av video. När det gäller sådan mediepåverkan som gäller enskilda människor har den allmänpolitiska värderingen i stort sett ingen inverkan på människors synsätt. I detta fall är en majoritet av allmänheten restriktiv och skiljelinjen går mellan män och kvinnor respektive mellan yngre och äldre. Privatlivets mediepolitik handlar framför allt om att värna de grupper i samhället som antas vara utsatta för mediernas skadliga inflytande.

## Referenser

Asp, Kent (1992) 'Demokratin och det journalistiska uppdraget', sid. 9–24 i *Uppdraget*. Stockholm: Tiden/Svenska journalistförbundet

Asp, Kent (1994) *Medierna och folkstyrelsen*. Pressutredningen 1994. Arbetsrapport från expertgruppen. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (1994) *Massmedier*. Stockholm, Bonnier-Alba

Siebert, Fred, Theodore Peterson och Wilbur Schramm (1956) *Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press

Weibull, Lennart (1996) *Bio, våld och samhälle*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

# VÅLD, ÖVERGREPP OCH RISKUPPFATTNING

GUNILLA JARLBRO

För de flesta människor är erfarenheterna och information om våld och övergrepp av sekundär art, förmedlad av i första hand massmedierna - i form av nyheter eller fiktionprogram. Medierna har med andra ord en nyckelposition då det gäller allmänhetens kunskaper, inställning och riskbedömning i dessa frågor. Vilken bild förmedlar då medierna av våld, och hur stämmer denna bild med verkligheten och vilka konsekvenser kan medias bild av våld tänkas få för såväl individ som samhälle. Alla dessa frågor kommer dock inte att besvaras i denna artikel. I denna artikel kommer endast allmänhetens bedömning av två risker nämligen våld och övergrepp samt våldsfilm att diskuteras.

Uppfattningen om mediernas våldsrapportering samt effekterna av film- och videovåld varierar. Många menar att mediernas bild av våld och våldets omfattning inte överensstämmer med verkligheten, vilket i sin tur kan skapa en onödig rädsla bland allmänheten samt bidra till att vissa grupper stigmatiseras (se t ex Gerbner 1980; Sarnecki 1994). I samband med introduktionen av videon i början av 1980-talet har debattens tongångar tidvis gått höga rörande videofilms - läs våldsfilmers - negativa effekter på ungdomar. Såväl insändar- som debattsidor har tydligt markerat ett samband mellan filmvåld och det verkliga våldet i samhället. Från forskarvärlden har debatten på tidningarnas insändarsidor rörande filmvåld från och till beskrivits som ett utslag av s k moralisk panik (se t ex Roe 1990).

Att våld och våldsbrott står högt på mediernas dagordning har flera studier visat (Dahlgren 1987; Hvitfelt 1994). Sålunda fann Hvitfelt (ibid), som granskat nyhetsprogrammen i televisionen (Rapport, Aktuellt och TV4-nyheterna) att brott inklusive rättsfrågor var ett av etermediernas fyra stora ämnen. De övriga var politik/diplomati, samhällsekonomi och näringsliv. Mest brott av TV-programmen innehöll TV4-nyheterna och minst brott innehöll Aktuellt. Den allmänna uppfattningen torde även vara att vålds-

rapporteringen i medierna har ökat genom åren. Denna uppfattning bekräftas även av forskningen (se t ex Höijer 1994). Höijer (ibid) som studerat våldsskildringar i TV-nyheter över tid konstaterar att våldsskildringar i televisionens nyhetssändningar blivit mer närgånget. Det visas fler bilder av våldets offer och fler bilder på skadade och lemlästade människor. Vidare menar samma författare att våldet i televisionen har dramatiserat på olika sätt, t ex med musik, ljud effekter eller med slow-motion-visningar. Man fann även att år 1979 handlade mycket av våldet i nyhetssändningarna om politiskt våld medan 1993 års våld oftare handlade om kriminalitet. I samma studie gjordes även telefonintervjuer med ett slumpmässigt urval av personer i åldrarna 15-99 år för att få en uppfattning om publikens reaktioner och upplevelser av våldsskildringar i televisionens nyheter. Resultaten visade att det inte fanns någon stark opinion mot våldsbilder i nyheterna. Tonåringar var vidare den grupp av de tillfrågade som hade den största toleransen för våldsbilder i nyheterna.

Problemet med mediernas rapportering av många brott i allmänhet och våld och övergreppsbrott i synnerhet ligger troligen i dess omedelbarhet. Journalistens krav från redaktionen att rapportera så fort något hänt gör att läsaren ofta får en förenklad och ibland även en felaktig version av ett händelseförlopp. Detta faktum kan bli en bidra till en onödig rädsla hos allmänheten.

För att kunna ge allmänheten information om våld och övergrepp använder sig medierna precis som andra kunskapsproducerande institutioner av bl a den officiella kriminalstatistiken. Utvecklingen av den faktiska brottsligheten är egentligen det intressanta, men statistiken visar endast en del av denna verklighet, dvs den del som kommer till myndigheternas kännedom (Olsson 1993). Enligt tillgänglig statistik har den registrerade brottsligheten ökat under senare delen av 1900-talet. Enligt Olsson (ibid) är endast en av flera möjliga förklaringar att den faktiska brottsligheten har ökat. Beträffande våldsbrott ger den anmälda brottsligheten en mer heltäckande bild av de grova brotten än av de lindriga. Förklaringen till detta är givetvis att en större andel av de grova brotten än de lindriga kommer till polisens kännedom. De viktigaste faktorerna som har betydelse för anmälningsbenägenheten för våld- och övergreppsbrott anses vara dels den sociala relationen mellan gärningsman och offer, dels skadans grovhet. Detta innebär att våld och övergrepp inom familjen blir underrepresenterat i statistiken, medan t ex gatuvåld antas vara väl representerat.

Hur medierna informerar, kommenterar och analyserar vad som händer i samhället beträffande utvecklingen rörande våld- och övergreppsbrott faller utanför denna undersöknings ramar. Det finns emellertid all anledning att tro att berättarstrukturer, som upprepas i vad man ibland brukar kalla meddelandesystem (se Windahl och Signitzer 1991) kan skapa vissa medieeffekter, dvs upprepade typhistorier kan få betydelse som stimulus i effektprocesser. Detta innebär i korthet att ju vanligare det är att medierna framställer våldet som dels anonymt, dels oprovocerat desto troligare är det att en onödig rädsla skapas hos allmänheten.

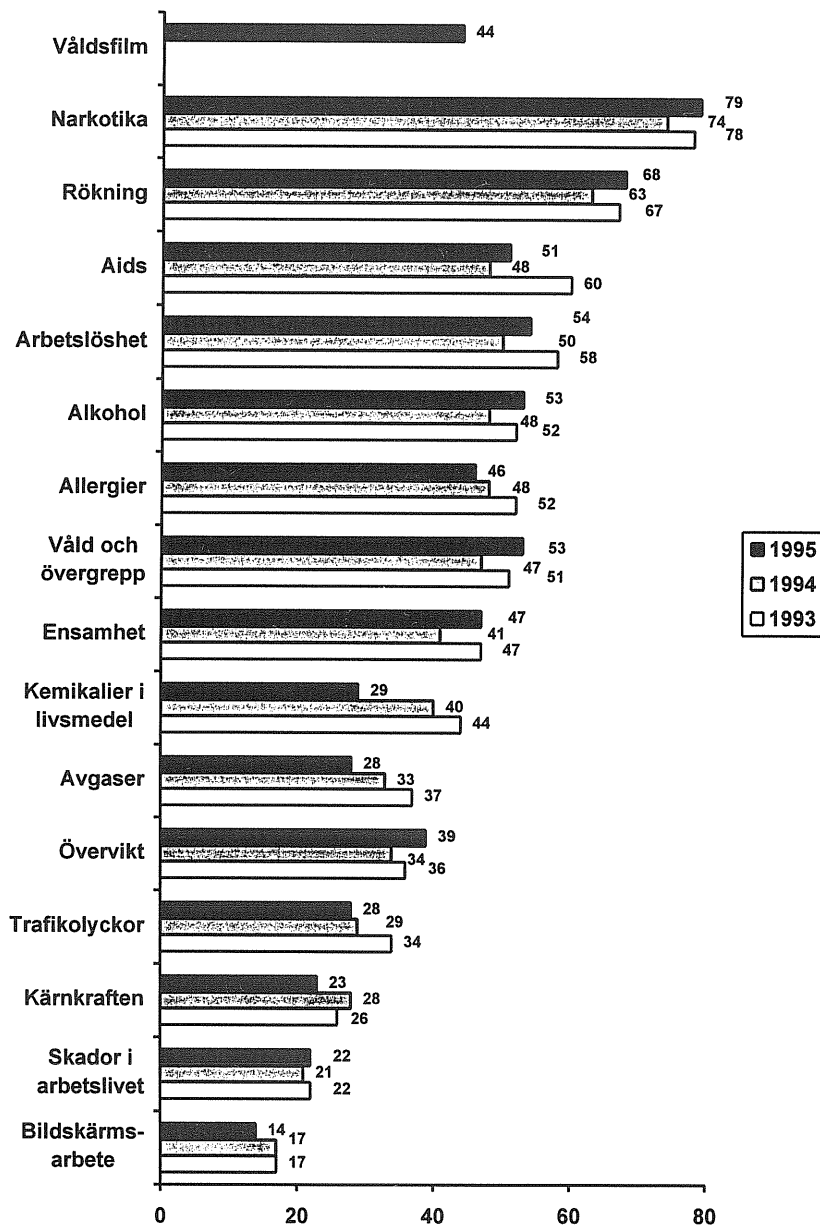
### Vad är farligt?

Föreliggande artikel avser att belysa allmänhetens bedömning av huvudsakligen två risker - våld och övergrepp samt våldsfilm - för det svenska folkets liv och hälsa. I undersökningen har dock respondenterna tagit ställning till hela femton olika risker och det är tredje året som detsamma studeras. Projektet har erhållit finansiellt stöd från Folkhälsoinstitutet.

Respondenterna fick således ta ställning till femton olika risker för dels det svenska folkets liv och hälsa s k allmän risk, dels för sitt eget liv och hälsa s k personlig risk. I denna artikel kommer endast s k allmän risk att diskuteras. Varje hälsorisk bedömdes på en skala från 1 (mycket liten risk) till 11 (mycket hög risk). I den fortsatta framställningen har en sammanslagning gjorts av variabelvärdena 1-3=liten risk, 4-8=måttlig risk och slutligen 9-11=hög risk.

Figur 1 nedan visar den andel av respondenterna, dvs allmänheten 1993, 1994 respektive 1995 som bedömer hälsoriskerna vara höga för det svenska folkets liv och hälsa. Beträffande huruvida våldsfilm är en risk för det svenska folkets liv och hälsa har vi endast studerat detta vid det senaste mättillfället, dvs 1995.

**Figur 1** Andel av respondenterna som bedömer hälsoriskerna som höga för det svenska folket (procent)





Figur 1 visar att det är marginella förändringar rörande allmänhetens bedömningar vid de tre olika mättillfällena. Den största förändringen rörande allmänhetens bedömningar vid de olika mättillfällena är beträffande risken kemikalier i livsmedel, såtillvida att en betydligt mindre andel bedömer denna risk som hög 1995. Att oron för kemikalier i livsmedel har sjunkit så markant kan vi endast spekulera kring. En möjlig förklaring kan vara att livsmedelsfrågan har försvunnit från mediaagendan i och med att folkomröstningen rörande EU-inträde var utagerad. Kemikalier i livsmedel användes som argument av såväl JA- som NEJ-sidan inför folkomröstningen (se Jarlbro och Palm 1996). Samspelet mellan allmänhetens bedömning av risker och mediernas rapportering antas ofta bestå i att medierna exploaterar ett aktuellt riskintresse samtidigt som man förstärker detsamma (se t ex Sjöberg 1989).

Vidare kan vi konstatera att en något större andel av allmänheten 1995 även bedömer risken för våld och övergrepp som mycket höga än vad som var fallet vid de två föregående mättillfällena.

Beträffande våldsfilm som en risk för det svenska folkets liv och hälsa kan vi konstatera att hela 44 procent av respondenterna bedömer denna risk som mycket hög. Detta resultat kan jämföras med t ex trafikolyckor som endast 27 procent bedömer som mycket hög risk för det svenska folkets liv och hälsa.

I den fortsatta framställningen kommer endast riskerna våld och övergrepp samt våldsfilm vid mättillfället 1995 att diskuteras.

### **Våld och övergrepp**

Över hälften av de tillfrågade bedömde att våld och övergrepp var en mycket hög risk för det svenska folkets liv och hälsa år 1995. Inte så förvånande är det en större andel av kvinnorna än av männen som bedömer risken för våld och övergrepp som mycket hög (62 procent respektive 46 procent). Vidare kan vi konstatera att de äldsta av våra respondenter (61-80 år) i större utsträckning än de yngsta (15-30 år) bedömer den aktuella risken som mycket hög (66 procent respektive 52 procent).

Även utbildning visar sig ha betydelse vid de tillfrågades bedömning av risken ifråga, såtillvida att över 20 procentenheter fler av de lågutbildade än bland de högutbildade bedömde risken som mycket hög. Vidare finner vi att bostadsorten har viss betydelse, dvs de som bor på ren landsbygd bedömer i något större utsträckning än de som bor i storstad att risken för våld och övergrepp är mycket hög (59 procent respektive 51 procent).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera - förvisso något tillspetsat - att äldre lågutbildade kvinnor boende på ren landsbygd är de som huvudsakligen bedömer risken för våld och övergrepp för det svenska folkets liv och hälsa som mycket hög. På motsvarande sätt kan vi konstatera att de som i störst utsträckning negligerar risken ifråga är unga högutbildade män boende i storstad. Uttryckt något annorlunda - eller om man hellre vill - relaterat till aktuell brottsstatistik tycks de äldre kvinnorna ha en tendens att överreagera och de unga männen tycks negligerar risken ifråga.

## Våldsfilm

Som vi kunde konstatera ovan bedömde 44 procent av de tillfrågade våldsfilm som en mycket hög risk för det svenska folkets liv och hälsa. Givetvis kan man diskutera vad det egentligen är som respondenterna har tagit ställning till. Min tolkning är emellertid att de tillfrågade har gjort en bedömning av de eventuella negativa effekter som tittande på våldsfilm kan ha på publiken.

Precis som för risken våld och övergrepp finner vi att det framförallt är kvinnor som bedömer våldsfilm som en mycket hög hälsorisk (53 procent). Motsvarande siffra för männens vidkommande är 38 procent. Vidare finner vi att en betydligt större andel av de äldre respondenterna (69 procent) än av de yngre (32 procent) bedömer risken ifråga som mycket hög.

Även utbildningsnivån tycks ha inflytande på bedömningen av risken ifråga, såtillvida att 57 procent av de lågutbildade bedömer våldsfilm som en mycket hög risk. Motsvarande siffra för de högutbildade är 38 procent. Även bostadsorten tycks utöva ett visst inflytande på bedömningen, såtillvida att en större andel av de som bor på ren landsbygd (50 procent) än de som bor i storstad (43 procent) bedömer våldsfilm som en mycket hög risk.

Slutligen kan vi konstatera att det är samma socio-demografiska faktorer som tycks ha betydelse för bedömningen av såväl våld och övergrepp som för bedömningen av våldsfilm som en mycket hög hälsorisk.

## Våld och medier

Tidigare studier har funnit att en viktig riskperceptionsfaktor är riskens tillgänglighet, dvs händelser som man ofta hör talas om tror man även är vanligt förekommande, vilket i sin tur gör att individen bedömer sannolikheten för risken som större (se t ex Jarlbro 1993). Av denna anledning torde mediekonsumtion i allmänhet ha betydelse när det gäller att uppskatta sannolikheten för olika risker. Inte så sällan har kvällstidningarna anklagats för att frossa i sensationella och dramatiska händelser, vilket i sin tur skulle kunna bidra till att publiken dels tror att händelserna är vanligare förekommande än vad de faktiskt är, dels bidra till att skapa en onödig rädsla bland allmänheten.

I denna undersökning har vi studerat huruvida frekvensen av kvällstidningsläsande (Aftonbladet, Expressen, GT och Kvällsposten) har något samband med allmänhetens bedömning av de två aktuella riskerna. Resultaten visar att det är marginella skillnader i respondenternas riskbedömning oavsett de läser Aftonbladet och/eller Expressen ofta eller sällan. Däremot finner vi att läsandefrekvensen av tidningarna GT och Kvällsposten tycks ha betydelse när det gäller att göra riskbedömningar. En betydligt större andel (lite drygt 30 procent) av de som säger sig ofta läsa GT eller Kvällsposten än de som sällan läser tidningarna ifråga bedömer såväl risken för våld och övergrepp som risken för våldsfilm som mycket hög. Sambandet kvarstår -dock svagare - vid kontroll för individens utbildningsnivå. Ett liknande resultat fann vi vid mätningen 1993 för läsandet av tidningen IDAG (se Jarlbro 1994), såtillvida att de individer med hög läsandefrekvens bedömde de studerade riskerna som mycket höga till skillnad från de som sa sig aldrig läsa tidningen ifråga.

Vi studerade även hur viktigt respondenterna tyckte att olika innehållstyper var i den lokala morgontidningen. Resultaten visade inget samband mellan hur viktigt man tyckte olyckor och brott var som innehållstyp och hur man bedömde risken för våld och övergrepp. Däremot fann vi att en större andel av de som bedömde olyckor och brott som en mycket viktig innehållstyp till

skillnad från de som bedömde innehållstypen som oviktig bedömde risken för våldsfilm som mycket hög (59 procent respektive 44 procent). Hur ofta respondenterna läste dagtidningen eller såg nyheter på TV visade sig inte ha någon betydelse för bedömningen av de två studerade riskerna. Inte heller det förtroende som man sa sig hysa för dagspress och radio/TV visade sig ha betydelse för riskuppfattningen.

## Riskuppfattning och föreställningsvärld

Ovan har vi kunnat konstatera att det främst tycks vara socio-demografiska faktorer som förklarar variansen i människors riskbedömning. Mediernas direkta bidrag i detta sammanhang är onekligen svårare att fastställa. Den eventuella påverkan som medierna bidrar med när det gäller riskperception är troligen mer långsiktig, vilket i sin tur försvårar våra möjligheter att fastställa om det verkligen är en medieeffekt. Bilden kompliceras även av att medieeffekter på olika sätt interagerar med annan påverkan från t ex interpersonell kommunikation.

Frågan är då hur ska vi förklara att en så stor andel av våra respondenter bedömer riskerna våld och övergrepp och våldsfilm som mycket höga för det svenska folkets liv och hälsa. Samtidigt som våra respondenter tycks negligera de risker som faktiskt skadar och dödar människor (t ex trafikolyckor).

Med hjälp av ett historiskt och antropologiskt perspektiv kan förståelsen för människors risbedömningar öka. Stattin (1990) menar bl a att det vi är rädda för bestäms kulturellt, dvs när vi ställs inför situationer som präglas av mångtydighet och oklarheter, ger oss rådande kulturella föreställningar verktyg att hantera osäkerheten. Uttryckt något annorlunda kan man säga att den bedömning vi har mätt egentligen är en bedömning av om en företeelse är acceptabel eller ej.

Ytterligare tolkningshjälp kan vi erhålla med hjälp av teorier om kognitiva strukturer. En individs kognitiva struktur bygger på tidigare erfarenheter av olika objekt, händelser etc och hjälper individen att förenkla den omvärld hon lever i. När informationen om olika händelser är ringa och oklar - t ex om orsakerna till det ökade våldet i vårt samhälle - hjälper oss våra kognitiva strukturer att få ett sammanhang i vårt liv. Våra kognitiva strukturer

bildar m a o vår referensram med vars hjälp vi tolkar vår omvärld - mer eller mindre i överensstämmelse med verkligheten.

De respondenter som i denna undersökning har bedömt riskerna våld och övergrepp samt våldsfilm som mycket höga tycks ha en referensram eller kognitiva strukturer där medierna som roten till det onda anses självklar. Sålunda kan vi konstatera att dessa personer i betydligt större utsträckning än de som bedömer de aktuella riskerna som ringa anser att TV, biofilmer, videofilmer, seriemagasin samt film- och musikideoler har mycket stor betydelse när det gäller att förklara våldet i samhället. De som bedömer de studerade riskerna som ringa anser däremot i större utsträckning att skolan, föräldrar, alkohol och droger samt arbetslöshet har en mycket stor betydelse när det gäller att förklara våldet i samhället.

Om det nu är så att människors riskbedömning till stor del består av de kognitiva strukturer som utgör våra referensramar, dvs att uppfattningen om en viss risk beror på individens totala föreställningsvärld torde kommunikation och information om riskkällan bli ganska verkningslös. Vill man åstadkomma förändringar rörande medborgarnas riskuppfattningar, dvs få medborgarna att göra realistiska bedömningar tycks sålunda mer djugående kunskaper om hur vi förändrar människors föreställningsvärld vara behövt.

## Referenser

- Dahlgren, P (1987) Pressens bild av brottslighet. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet, 1.
- Gerbner, G m fl (1980) The mainstreaming of America: Violence profile No 11, Journal of Communication, 30:10-27.
- Hvitfelt, H (1994) Den dramatiska brottsligheten. I Scoop, Tidskrift för grävande journalistik, nr 2.
- Höijer, B (1994) Våldsskildringar i TV-nyheter. produktion, utbud, publik. Våldsskildringsrådets skriftserie, nr 9.
- Jarlbro, G (1993) Krisinformation ur ett medborgarperspektiv. Stockholm:SPF:nr 163:3

- Jarlbro, G (1994) Uppfattningar om häsorisker. I Holmberg, S och L Weibull (red) Vägval. Göteborgs universitet: Som-institutet, nr 11.
- Jarlbro, G och L Palm (1996) EU:s anatomi. SPF Under tryckning.
- Olsson, M (1993) Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- Roe, K (1990) Adolescents' Music Use. A Structural- Cultural Approach. I Carlsson, U (red) Popular Music Research. Göteborg:Nordicom.
- Sarnecki, J (1994) Brot, journalistik och verkligheten. Kriminaljournalistikens betydelse för samhället. I Gadd, P (red) Mord, Blod och Moral. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Stattin, J (1990) Från gastkramning till gatuvåld. Stockholm: Carssons.
- Windahl, S och B Signitzer (1991) Using Communication Theory. An Introduction to Planned Communication. London: Sage.

# VÅLD, SAMHÄLLE OCH MEDIER

LENNART WEIBULL

I mitten av augusti 1995 misshandlades 14-åringen John Hron i Kode strax norr om Kungälv så svårt av några äldre tonåringar att han senare avled. Det tragiska mordet utlöste en intensiv debatt. Det handlade både om ökande våldstendenser i samhället och om nya våldsideologier, spridda bl a genom musik. I debatten ställdes frågor både om samhällets och föräldrarnas ansvar men också om den roll som underhållningsvåldet i olika medier kunde ha spelat (Fast, 1996).

Våldshändelser aktualiserar alltid frågor om vad som ligger bakom. När 15 skolbarn och deras lärare sköts till döds i den skotska byn Dunblane i mars 1996 hade det internationella nyhetsmagasinet Newsweek över hela sin förstasida ordet 'Why?'. I Sverige utlöste skottdramat i Falun år 1995, då en fänrik sköt ihjäl sju människor, samma reaktioner. Vilka faktorer är det egentligen som kan förklara en sådan fruktansvärd händelse? Vilken roll spelar föräldrar, skola och medier?

I de senaste årens debatt har inte sällan utbudet av våldsfilm på biograf, video och TV ofta förts fram som en förklaring till våldsutvecklingen i samhället. Särskilt då det gäller våldsbrott förövade av ungdomar har det hänvisats till förebilder på film eller video. Diskussioner om filmcensurens vara eller icke-vara har också pågått nästan kontinuerligt under de senaste decennierna. Under 1980-talets början var debatten särskilt inriktad på videofilm och det ställdes från bl a föräldragrupper krav på förhandsgranskning av videofilm. 'Videovåld' blev av många en accepterad beskrivning av läget. Det har i sammanhanget talats om ungdomars ökande intresse för allt våldsammare filmer.

Bland svenska forskare har det hela tiden funnits delade meningar om vilken roll medier av olika slag kan spela för våldsutvecklingen i samhället. Inga

Sonesson (1989) har framhållit negativa effekter av videotittande. Senare har även Karl Erik Rosengren m fl (1994) fått fram tydliga samband mellan å ena sidan barns och ungdomars TV-tittande och å andra sidan våldsbenägenhet som oro och ångslan. Det tycks ofta ha varit frågan om cirkelsamband och ett samspel mellan många olika faktorer; de oönskade effekterna hade inte uppkommit om de olika faktorerna, t ex medieanvändningen, inte förelegat. Andra forskare har framhållit att mediernas roll kraftigt överdrivits i debatten och närmast skapat en moralisk panik inför de nya medierna (Roe, 1987). Från en del håll har även resultaten i sig ifrågasatts eller omtolkats (Rönnerberg, 1993; jfr von Feilitzen m fl, 1993).

Uppgiften i föreliggande artikel är inte att värdera forskningen om mediernas tänkbara våldseffekter. Frågan är istället vilka föreställningar allmänheten har om vad som ligger bakom våldet i samhället, särskilt vilken betydelse de i detta sammanhang tillmäter medierna mot bakgrund av den debatt som förekommit under de senaste åren. Vilken betydelse anses t ex film och video ha för våldsutvecklingen i samhället, i förhållande till exempelvis skola, arbetslöshet eller droger? I det följande är avsikten att belysa denna fråga på grundval av frågor ställda i SOM-undersökningen 1995<sup>1</sup>.

Denna artikel har klara paralleller med de frågor som Gunilla Jarlbro berör i sin artikel i föreliggande volym. I båda fallen är gällande det vilka föreställningar den svenska allmänheten har om mediernas roll för våldet i samhället. Jarlbros intresse är att undersöka hur detta kommer till uttryck i människors riskbedömningar medan denna artikel är inriktad på bedömningar av medierna i förhållande till andra faktorer. Hos Jarlbro ligger en större tyngdpunkt i nyhetsvåldet, medan denna artikel fokuserar på underhållningsvåld.

### **Synen på medier och våldsutveckling**

Studier har visat att filmpreferenser skiljer sig kraftigt mellan olika grupper. Ålder och kön är de faktorer som tydligast differentierar mellan olika intresseprofiler (Weibull, 1996). Det visar sig t ex att yngre män har ett särskilt intresse för actionfilm, ofta på video. Detta är givetvis en av de omständigheter som har

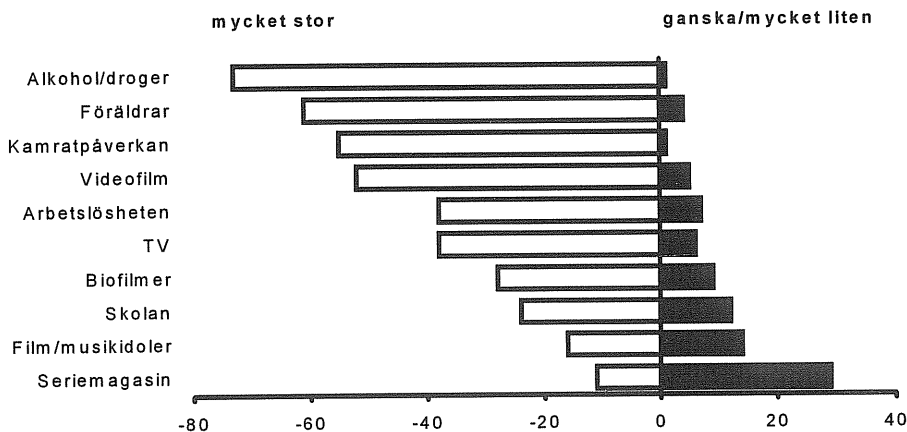


funnits med när det gällt diskussioner om våldsutvecklingen i samhället. Men debatten har även framhållit andra mediers betydelse, t ex TV, seriemagasin och musik. Mot detta har ställts andra faktorer som alkohol och droger, arbetslöshet och skola, liksom föräldrars och kamraters roll.

Som tidigare har framhållits är inte uppgiften här att reda ut sambandet mellan dessa olika faktorer när det gäller den faktiska våldsutvecklingen i samhället. Istället är avsikten att belysa den svenska allmänhetens föreställningar om hur dessa faktorer hänger samman. Det gäller bl a att studera vilken betydelse man uppfattar att de enskilda faktorerna har. I 1995 års SOM-undersökning ställdes en fråga där svarspersonerna fick ta ställning till tio olika faktorer som ansågs kunna ha betydelse för våldsutvecklingen i samhället. För var och en av dem fick man ta ställning till dess tänkbara betydelse. En sammanställning av svarsutfallet redovisas i figur 1.

**Figur 1** Andelen som anser att följande faktorer har mycket stor respektive liten betydelse för våldsutvecklingen i samhället 1995 (procent)

Fråga: Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt Din bedömning, vilken betydelse har följande saker?



**Källa:** SOM-undersökningen 1995

De två faktorer som anses ha störst betydelse för våldsutvecklingen i samhället är dels alkohol och droger, dels föräldrarna - ca 75 respektive 65 procent bedömer att dessa har mycket stor betydelse. Även kamratpåverkan och videofilm ligger högt med över 50 procent som anser att deras betydelse är mycket stor. Lägst ligger film- och musikidoler och seriemagasin. I en mellangrupp finns TV, arbetslöshet, bio och skola.

I listan över tänkbara faktorer fanns således med ett antal 'mediefaktorer': TV, biograffilm, videofilm, film- och musikidoler och seriemagasin. Det visar sig att det finns ett starkt samband mellan dessa i människors svar. De som menar att TV är en viktig faktor bakom våldsutvecklingen framhåller även betydelsen av film- och musikidoler.

En närmare analys visar dessutom att det finns tre grundläggande svarsmönster när det gäller förklaringar till våldsutvecklingen:

- ° *Den sociologiska förklaringsmodellen*: lägger skulden på skolan och föräldrarna, men även kamratpåverkan
- ° *Den sociala problemmodellen*: lägger skulden främst på alkohol och droger, men även på arbetslösheten
- ° *Den mediala förklaringsmodellen*: lägger skulden främst på TV, biofilm och videofilm, men även på seriemagasin samt film- och musikidoler.

Varje förklaringsmodell är förhållandevis konsistent. Analysen visar på relativt höga samband mellan bedömningarna inom var och en av dem. Några avvikelser finns. Det kan noteras det råder ett visst samband mellan förklaringarna inom det som kallas den sociala problemmodellen och videofaktorn; något tillspetsat uttryckt uppfattas video således inte bara som ett medium utan som ett socialt problem. Å andra sidan menar de som betonar mediefaktorerna även att arbetslösheten är en viktig faktor bakom våldsutvecklingen i samhället.

Eftersom de tre modellerna således inte är ömsesidigt uteslutande är det svårt att skatta hur stor del av befolkningen som hamnar i respektive grupp. Det är

emellertid uppenbart att den sociala problemmodellen och den sociologiska förklaringsmodellen är de som har flest förespråkare. Genomsnittsandelen för mycket stor betydelse är för den sociala problemmodellen närmare 60 procent, för den sociologiska knappt 50 och för den mediala ca 30 procent.

Styrkan hos de enskilda modellerna kan även beskrivas så att endast 20 procent av allmänheten menar att den sociala problemmodellen eller den sociologiska förklaringsmodellen inte har någon större betydelse. Uttryckt på ett annat sätt kan konstateras att nästan tre fjärdedelar menar att både föräldrar och skola har stor betydelse. Närmare 50 procent anger att två av den sociala problemmodellens förklaringar spelar en mycket stor roll för våldsutvecklingen.

Betoningen av sociala och sociologiska förklaringar innebär inte att allmänheten menar att den en mediala förklaringsmodellen skulle sakna betydelse. Omkring 60 procent framhåller minst en mediefaktor som mycket viktig, oftast videon, och 30 procent markerar tre mediefaktorer.

### **Förklaringar i olika grupper**

Synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället är delvis likartad mellan olika grupper. I alla grupper anses alkohol och droger spela störst roll, i de flesta kommer föräldrar som den näst viktigaste. Avviker gör de yngre genom att framhålla kamratpåverkan som en klart viktigare påverkansfaktor än föräldrarna (tabell 1).

*Åldersfaktorn* har överlag en stor effekt på bedömningarna. Generellt gäller att de yngre anser att de nämnda faktorerna har en relativt sett mindre betydelse, medan de äldre anser dem betydelsefulla. Effekten är störst i fråga om TV och videofilm: två tredjedelar av de äldre menar att videofilm i hög grad påverkar våldsutvecklingen i samhället, medan andelen bland de yngsta är drygt 40 procent. Det omvända förhållandet gäller för kamratpåverkan; här är det två tredjedelar som tillskriver denna faktor betydelse, i jämförelse med drygt hälften bland de äldsta.

Också mellan *män* och *kvinnor* skiljer sig bedömningarna. Kvinnor tillskriver överlag de nämnda förklaringsfaktorerna en större betydelse än vad män gör. Detta gäller både de förklaringar som har att göra med mediers tänkbara roll och de som är sociala. Skillnaden är minst i fråga om de institutionella förklaringarna.

**Tabell 1** Andelen som anser att följande faktorer har mycket stor respektive liten betydelse för våldsutvecklingen i samhället efter kön och ålder 1995 (procent)

*Fråga:* Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt Din bedömning, vilken betydelse har följande saker?

	Kön		Ålder			
	Män	Kvinnor	15-29	30-49	50-64	65-80
Skolan	24	25	18	22	24	40
Föräldrar	60	63	50	61	66	72
Kamrater	52	62	62	56	54	52
TV	35	44	31	36	42	53
Bio	24	34	24	29	33	33
Film-/musikidoler	13	20	11	16	20	22
Video	48	59	41	51	62	66
Seriemagasin	8	14	4	8	16	22
Alkohol/droger	70	81	68	76	78	81
Arbetslöshet	33	45	26	38	46	50
<i>Genomsnitt efter förklaringsmodell:</i>						
Sociologisk	45	50	43	46	48	55
Medial	26	34	22	28	35	47
Sociala problem	52	63	47	57	62	66
Antal svar	865	860	413	626	383	277

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

När det gäller *utbildning* finns det vissa intressanta skillnader i svarsmönster. Allmänt gäller att lågutbildade tillskriver de redovisade faktorerna något större betydelse än vad högutbildade gör. Lågutbildade, som delvis sammanfaller med personer äldre än ett befolkningsgenomsnitt, betonar genomgående medie-faktorerna, men även arbetslösheten mer; högutbildade ligger högre endast på kamratpåverkan och föräldrar och där är skillnaden trots allt mycket liten (tabell 2).

**Tabell 2 Andelen som anser att följande faktorer har mycket stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället efter utbildning, politiskt intresse och partisympati 1995 (procent)**

	Utbildning			Politiskt intresse				Partisympati	
	L	M	H	H	MH	ML	L	(s)	(m)
Skolan	28	24	20	31	25	23	20	25	26
Föräldrar	59	61	65	65	66	57	54	56	66
Kamrater	51	61	57	56	57	56	57	53	60
TV	45	38	34	42	38	39	45	42	36
Bio	32	31	24	26	27	31	37	31	28
Film-/musikidoler	18	16	15	14	17	16	20	17	14
Video	61	51	47	53	53	55	52	56	51
Seriemagasin	14	11	8	14	11	9	15	11	11
Alkohol/droger	79	75	72	73	74	77	77	74	74
Arbetslöshet	45	35	36	44	37	39	39	42	33
<i>Genomsnitt efter förklaringsmodell:</i>									
Sociologisk	46	49	47	51	49	45	44	45	51
Medial	34	29	26	30	29	30	34	31	28
Sociala problem	62	55	54	59	56	58	58	58	54
<b>Antal svar</b>	<b>602</b>	<b>626</b>	<b>487</b>	<b>206</b>	<b>741</b>	<b>643</b>	<b>128</b>	<b>487</b>	<b>423</b>

**Anmärkning:** Utbildning: L=låg, M=medel, H=hög; Pol intr: uppgivet politiskt intresse: H=mycket intresserad, MH=ganska intresserad, ML=inte särskilt intresserad, L=inte alls intresserad.

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

En analys av genomsnittet för respektive förklaringsmodell visar att i stort samma bedömningar görs i alla grupper. De sociala och mediala förklaringarna skiljer sig mera mellan yngre och äldre än den sociologiska förklaringsfaktorn gör.

Även betydelsen av *politiskt intresse* respektive *partisympati* för bedömningar av våldsutvecklingen har undersökts. Politiskt intresserade personer betonar relativt mer de institutionella faktorerna skola och föräldrar, medan politiskt ointresserade lyfter fram medieförklaringar. När socialdemokratiska och moderata sympatisörer jämförs visar sig en betydande likhet i bedömningarna; rangordningen är i stort sett densamma. De avvikelser som dock finns är i första hand att moderater betonar föräldrar och kamratpåverkan något mera, medan socialdemokrater tillskriver arbetslöshet och videofilm en relativt större betydelse.

Om vi försöker sätta de tre redovisade förklaringsmodellerna i relation till olika grupper är det svårt att se några entydiga samband. Det gäller främst de sociologiska och sociala förklaringsmodellerna. Dessa omfattas av många olika grupper och kan exempelvis inte bindas till någon särskild ålders- eller utbildningsgrupp. Däremot är det tydligt att benägenheten att förklara våldsutvecklingen med mediernas inflytande är vanligare bland kvinnor, äldre och lågutbildade.

### **Synen på medievåld, biobesök och video**

En avslutande fråga är hur synen på mediernas betydelse för våldsutvecklingen i samhället hänger samman med svarspersonernas egen medieanvändning respektive genrepreferens i fråga om film.

Huvudtendensen är att det finns få direkta samband mellan synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen och frekvens för biobesök och videotittande. Visserligen kan det noteras att andelen om uppger kamratpåverkan vara en

viktigt faktor är högkonsumenter av bio- och videofilm; den minsta gemensamma nämnaren är dock att det rör sig om den yngsta åldersgruppen (tabell 3).

**Tabell 3 Andelen som anser att följande faktorer har mycket stor respektive liten betydelse för våldsutvecklingen i samhället efter biobesök och hyrvideotittande 1995 (procent)**

	Bio			Video		
	L	M	H	L	M	H
Skolan	27	19	21	27	22	20
Föräldrar	64	57	59	63	62	55
Kamrater	53	57	68	53	60	63
TV	42	32	36	44	33	29
Bio	30	27	28	32	27	23
Film-/musikidoler	18	13	14	19	13	13
Video	57	46	49	59	49	41
Seriemagasin	13	7	10	15	6	5
Alkohol/droger	76	73	74	76	74	73
Arbetslöshet	43	32	32	43	35	29
<i>Genomsnitt efter förklaringsmodell:</i>						
Sociologisk	48	44	49	48	48	46
Medial	32	25	26	34	26	22
Sociala problem	60	53	54	59	55	51
Antal svar	1 007	472	220	1 002	365	322

**Anmärkning:** För användning av bio och video gäller följande skala: H=minst någon gång i månaden, M=några gånger i kvartalet och någon gång i halvåret, L=mera sällan

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

På motsvarande sätt visar sig att de som sällan går på bio respektive sällan hyr videofilm i större utsträckning tillskriver bl a TV och video en stor påverkan på samhällsvåldet; här är det i första hand frågan om äldre personer.

Genomsnittet för den mediala förklaringsmodellen faller med ökat videotittande. Det finns en motsvarande tendens när det gäller den sociala problemmodellen. I övrigt saknas ett entydigt mönster.

### **Synen på mediepolitiska åtgärder**

Den avslutande frågan är i vad mån de bedömningar människor gör i fråga om våldsutvecklingens orsaker är kopplade till föreställningar om åtgärder. Också detta finns möjlighet att belysa i 1995 års undersökning. I anslutning till frågorna om synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen fanns även ett frågebatteri inriktat på mediepolitiska åtgärder. De senare frågorna ställdes inom ramen för ett forskningsprojekt om synen på mediekoncentration<sup>2</sup> och omfattade bl a inställningen till offentliga restriktioner inom medieområdet. Tre av dessa berörde biograffilm och video.

Om vi närmare studerar sambandet mellan bedömningar av mediernas betydelse för våldsutvecklingen i samhället och restriktiva bedömningar av hur biograf- och videofilm bör behandlas finns det vissa klara mönster. Sambanden är visserligen inte alltid starka men de har en entydig riktning (tabell 5).

De tre frågor som ställts gäller synen på filmcensuren vara och icke-vara, synen på behovet av obligatorisk förhandsgranskning av videogram samt synen på lägsta ålder för vuxenfilm. Utfallet av frågorna presenteras i tabell 4.



**Tabell 4 Inställning till olika filmpolitiska frågor, 1995 (procent)**

*Fråga:* Nedanstående lista innehåller ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten om massmediernas utveckling i Sverige. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

Förslag	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen åsikt	Ej svar	Totalt	BalansmÅtt
Införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm	35	29	15	8	5	5	4	101	+51
Avskaffa film-censuren	6	8	17	19	39	7	4	100	-44
Höja åldersgränsen för vuxenfilm från 15 till 18 år	15	20	26	18	12	6	4	100	+ 5

**Anmärkning:** I procentalen ingår även icke-svar. BalansmÅttet avser procentdifferensen mellan å ena sidan "mycket + ganska bra" och å andra sidan "mycket + ganska dåligt".

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

Det är uppenbart att den opinion som kommer till uttryck i dessa bedömningar måste uppfattas som restriktiv. En mycket klar majoritet är positiv till att införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm. Nästan två tredjedelar menar att detta är ett mycket eller ganska bra förslag. Endast 15 procent anser att film-censuren bör avskaffas och en tredjedel menar att åldersgränsen för vuxenfilm bör höjas.

En närmare analys av sambandet mellan svaren på de tre film- och videofrågorna och de övriga frågorna om synen på offentligt inflytande över massmedierna uppvisar vissa intressanta mönster. Exempelvis har frågorna om förhandsgranskning av video och om höjning av åldersgränsen för vuxenfilm ett högt inbördes samband, liksom de har samband med en kritisk syn på våldsinslag i TV-nyheter.

**Tabell 5 Andel av allmänheten som anser att vissa mediepolitiska åtgärder bör vidtas inom det film- och mediepolitiska området, efter synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället 1995 (procent)**

	Sociologiska orsaker			Sociala problem			Medier		
	Ovikt	Ngt vikt	Mkt vikt	Ovikt	Ngt vikt	Mkt vikt	Ovikt	Ngt vikt	Mkt vikt
Avskaffa filmcensuren	17	14	15	21	20	14	43	14	9
Införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm	58	65	68	49	53	70	9	67	76
Höja åldersgränsen för vuxenfilm från 15 till 18 år	37	36	37	41	31	37	26	34	40
<b>Antal svar</b>	<b>182</b>	<b>431</b>	<b>1093</b>	<b>39</b>	<b>368</b>	<b>1299</b>	<b>201</b>	<b>672</b>	<b>833</b>

**Anmärkning:** Tabellen är konstruerad så att det för varje svarsperson beräknats hur många förklaringar inom varje område man anser betydelsefulla. De som anger få faktorer som betydelsefulla har ansetts värdera denna typ av förklaring som mindre viktig. Den närmare klassificeringen har gjorts enligt följande: Sociologiska orsaker: oviktiga representerar dem som angivit 0 eller endast 1 sociologisk förklaring som betydelsefull, något viktiga dem som anger 2 och mycket viktiga dem som anger 3; Sociala problem: oviktigt =0, något viktigt =1, mycket viktigt =3; Medier: oviktigt =0, något viktigt =1-3, mycket viktigt =4-5.

Tabellen skall läsas så, att av dem som anser att sociologiska förklaringar inte är betydelsefulla vill 17 procent avskaffa filmcensuren; av dem som anser att sådana förklaringar är *mycket* viktiga är det 15 procent, som vill ta bort censuren.

Bilden är tämligen entydig och bekräftar tidigare iakttagelser. Synen på de sociologiska förklaringarnas betydelse har således relativt litet att göra med människors syn på film- och mediepolitiska åtgärder. Man har i stort sett sam-

ma inställning till filmcensur och förhandsgranskning av video oavsett om man anser att föräldrar och skola påverkar våldet i samhället eller ej. Också när det gäller de sociala problemens betydelse är sambandet lågt. Det visar sig dock att benägenheten att förhandsgranska videofilm klart ökar med den vikt man tilldelar droger och arbetslöshet som förklaringar till våldsutvecklingen.

Den förklaringsfaktor som, inte helt oväntat, har störst samband med benägenheten att vidta restriktiva åtgärder inom film- och videoområdet är medierna. Det är mycket klart att de som tillskriver medierna en stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället inte vill avskaffa filmcensuren, liksom att de menar att videogram bör förhandsgranskas respektive att åldersgränsen för vuxenfilm höjas. En mera detaljerad analys ger vid handen att uppfattningen att obligatorisk förhandsgranskning för video bör införas har särskilt starka samband med synen på att TV och seriemagasin är betydelsefulla faktorer bakom våldsutvecklingen.

Slutsatsen är således att det finns ett samband mellan restriktivitet i synen på institutionella ramarna för biograf- och videofilm och uppfattningen att medierna påverkar våldet i samhället. Det är tydligt att denna åsikt främst finns bland kvinnor, äldre och lågutbildade personer.

Det finns en klar konsistens mellan allmänhetens syn på mediernas roll i samhället och uppfattning om mediepolitiken även när vi vidgar analysen till hur människor prioriterar olika filmgenrer (Weibull, 1996). De som föredrar spänningsfilm (action, actionkomedi, skräck etc) uppfattar inte medierna som någon betydelsefull faktor bakom våldsutvecklingen i samhället och är i huvudsak för att filmcensuren avskaffas. Detta är en grupp främst bestående av män. De äldre förenas ofta av att föredra barn- och familjefilm, att framhålla mediernas betydelse för samhällsvåldet och ställa sig positiva till att förhandsgranska videofilm.

## Hur skall opinionen förstås?

Den centrala frågan för denna artikel var vad den svenska allmänheten uppfattar ligga bakom våldsutvecklingen, särskilt vilken roll man tilldelar medierna. Allmänheten visar sig i övervägande grad tillskriva familjen, skolan, kamratpåverkan (den sociologiska förklaringsmodellen) respektive alkohol, droger och arbetslöshet (den sociala förklaringsmodellen) störst betydelse för våldsutvecklingen i samhället. Också en relativt stor grupp av allmänheten betraktar medierna som en betydelsefull faktor för att förklara våldsutvecklingen. De som framhåller mediernas roll består i relativt större utsträckning av äldre och av kvinnor. Yngre män uppfattar inte att medierna har någon större betydelse för våldet i samhället.

Vidare visar det sig att det finns en klar konsistens i människors syn på medie-våldet. De som tillskriver medierna en betydelsefull roll är klart mera benägna att behålla filmcensuren och att införa en förhandsgranskning av video än de som inte tror att medierna spelar någon större roll.

Det är viktigt att erinra sig att slutsatserna gäller allmänhetens föreställningar om samhällsvåldets orsaker, *inte* de faktiska orsakerna till våldet. Däremot kan givetvis frågan ställas vad som påverkar människors bild. Vad är det som gör att relativt många så pass kraftigt betonar mediernas negativa inflytande? Som Gunilla Jarlbro också påpekar i sitt kapitel i föreliggande volym är det troligt att medierna själva här är en viktig förklaring. Det är på dagspressens nyhets- och debattsidor och olika i TV-program som diskussionen om våldet har förts (Hvitfelt, 1994). Mycket talar för att vad som har framkommit där om medier-nas roll som reflekteras i den allmänna opinionen.

Självklart går det inte väga samman de bedömningar som allmänheten gör. Det kan dock konstateras att den bild som framkommer i resultaten har en ganska god överensstämmelse med den som förmedlas av en medieforskare som Karl Erik Rosengren. De sociologiska och sociala problemfaktorerna är de avgörande, men inom den ramen kan också mediernas utbud bidra till våldet i samhället.

## Referenser

- Fast, Jack (1996) *Ett mord i lokalpressen*. Vad rapporterades och på vilket sätt skrev reportrarna på en lokaltidning om ett brutalt mord bland ungdomarna på orten? Projektarbete på journalistprogrammet. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- von Feilitzen, Cecilia, Forsman, Michael, Roe, Keith /red/ (1993) *Våld från alla håll*. Stockholm, Symposion
- Ghersetti, Marina (1996) *Jakten på den försvinnande publiken*. Om besök och besökare på svenska biografier 1988-1994. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hvitfelt, Håkan (1994) Den dramatiska brottsligheten. I *Scoop* nr 2, 1994
- Roe, Keith (1987) The Swedish Moral Panic Over Video 1980-1984. *Nordic-Information*, 7:13-18
- Rosengren, Karl Erik, Johnsson-Smaragdi, Ulla, Sonesson, Inga (1994) For better and for worse: effects studies and beyond. I Rosengren, KE (Ed.) *Media Effects and Beyond*. Culture, Socialization and Lifestyles. London-New York, Routledge
- Rönnberg, Margareta (1993) 'Jag vill vara Michelangelo eller Donatello': om mediernas och barnens våldslekar. I von Feilitzen, C, Forsman, M, Roe, K (red) *Våld från alla håll*. Stockholm, Symposion
- Sonesson, Inga (1989) *Vem fostrar våra barn - videon eller vi?* TV, video och emotionell anpassning. Stockholm, Esselte Studium
- Weibull, Lennart (1996) *Bio, våld och samhälle*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet



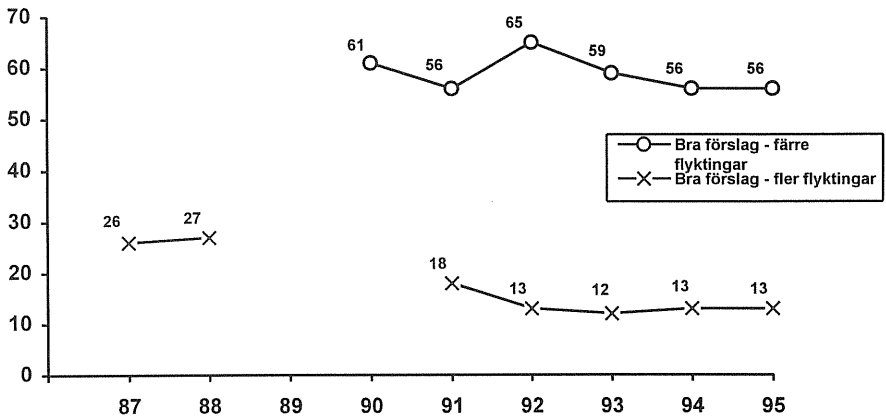
# BLOTT SVERIGE SVENSKA KRUSBÄR HAR

MARIE DEMKER

Svenskarna har blivit alltmera isolationistiska. På några år har intresset för samarbete med omvärlden och stödet för u-hjälpen minskat. En klar majoritet av befolkningen menar dessutom sedan flera år tillbaka att vi skall ta emot allt färre flyktingar och endast en tredjedel tycker att Sverige skall ta ställning i internationella konflikter där inte vårt eget land är direkt inblandat. Tidigare fanns också klara partipolitiska skillnader i utrikespolitiken. Partisympatisörerna uppvisade stora skillnader ifråga om omvärldsorientering, där en vänsterbetonad internationalism stod i kontrast till en högerbetonad isolationism. Men hur är den nya isolationismen spridd i befolkningen? Vilka nya eller nygamla partipolitiska skiljelinjer kan skönjas i den ökade betoningen av Sverige och våra egna nationella intressen? Finns det grupper som inte anfäktats av ny-isolationismen?

Den sentida isolationismen tar sig i denna studie uttryck i en negativ inställning till flyktingmottagning, till bistånd och till samarbete med såväl öst som väst.

Figur 1      **Befolkningens inställning till att ta emot flyktingar (procent)**

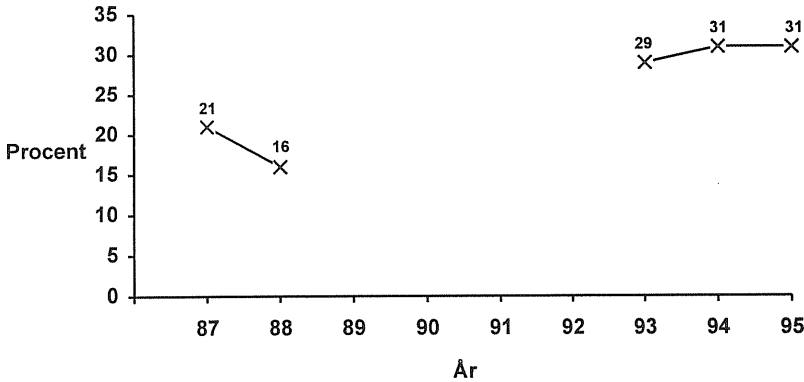


**Kommentar:** Kurvan bygger på två frågor där svarspersonerna fått ta ställning till förslagen att "ta emot fler flyktingar" samt att "ta emot färre flyktingar". Svartalternativen var "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag" samt "mycket dåligt förslag". Kurvorna redovisar den andel av svarspersonerna som svarat att de båda förslagen var "mycket bra" eller "ganska bra".

Inställningen till flyktingmottagning i Sverige har varit övervägande negativ under hela 90-talet med en markerad "topp" 1992. Mer än hälften av befolkningen tycker fortfarande att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar och det är fortfarande en mycket liten minoritet som tycker att det är ett bra förslag att ta emot fler flyktingar. Opinionsläget har således inte förändrats nämnvärt sedan 1990-talets början, trots att antalet flyktingar som faktiskt tas emot i Sverige numera är mycket litet. Något som förändrats, i negativ riktning, är dock stödet till u-hjälpen.



**Figur 2** Befolkningens inställning till förslag att minska utvecklingsbiståndet (procent)

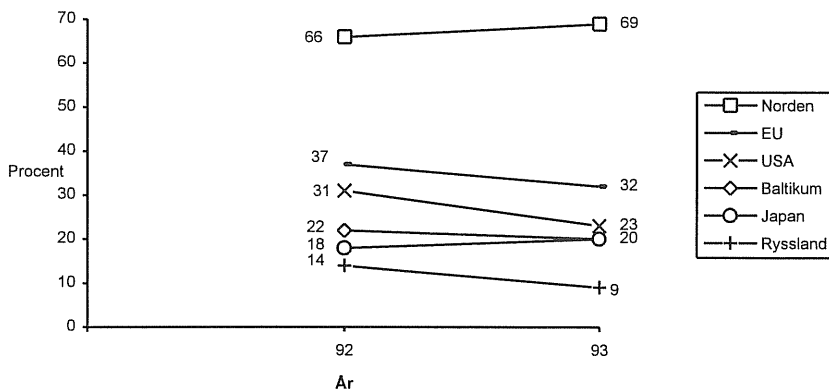


**Kommentar:** Svarspersonerna fick ta ställning till förslaget "Minska U-hjälpen". Svarsalternativen var "mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt" samt "mycket dåligt". Kurvan visar den andel av svarspersonerna som svarat att förslaget är mycket eller ganska bra.

Synen på det svenska biståndet har blivit betydligt mer negativ sedan 1980-talets slut. År 1988 tyckte endast 16 procent att det var ett bra förslag att minska u-hjälpen men 1995 tycker dubbelt så många att det är ett bra förslag. Andelen som tycker att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag att minska u-hjälpen har minskat från 52 procent 1988 till endast 36 procent 1995. Balansen i opinionen - skillnaden mellan de som är för och emot att minska u-hjälpen - har därmed sjunkit från en övervikt på +34 enheter mot att sänka biståndet till en övervikt på endast +5 enheter.

Även uppfattningen om vikten av internationellt samarbete har förändrats i negativ riktning. De enda regioner vars viktighet har ökat något i opinionen är Norden samt Japan/Sydostasien.

**Figur 3** Befolkningens uppfattning om vikten att öka Sveriges samarbete med andra länder och regioner (procent)



**Kommentar:** Kurvorna bygger på frågan "Hur viktigt anser du att det är att Sverige ökar sitt samarbete med följande delar av världen?". Svartalternativen var "mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt" samt "inte alls viktigt". Kurvorna visar den grupp som svarat "mycket viktigt".

Norden har fortfarande en oerhört viktig plats i svenskarnas omvärldsuppfattning; 69 procent av befolkningen menar att samarbete inom Norden är mycket viktigt. Om vi räknar med dem som anser samarbetet ganska viktigt kommer vi upp siffran 94 procent! Vikten som tillmätts Japan/Sydostasien har ökat något till 20 procent. I övrigt har såväl våra östra grannar - Baltikum och Ryssland - som våra västra grannar - EU och USA - förlorat i viktighet för medborgarna.

Men denna nationella inriktning är inte jämnt fördelad i befolkningen. Det finns skillnader såväl när det gäller utbildning som ålder och partisympati. Äldre personer är något mer negativa än genomsnittet till att ta emot fler flyktingar och betydligt mer negativa än yngre till att Sverige skall ta ställning i internationella tvister.<sup>1</sup> Personer med endast grundskoleutbildning är betydligt mer negativa till att ta emot flyktingar än högutbildade samt även mer negativa till att Sverige skall ta ställning i internationella tvister än personer med studentexamen och/eller högskoleutbildning.<sup>2</sup> Mycket stora

skillnader råder dock framför allt mellan partiernas sympatisörer ifråga om inställningen till flyktingar, konflikter i omvärlden samt biståndet.

**Tabell 1 Partisympatisörernas inställning till att ta emot färre flyktingar i Sverige, undvika att ta ställning i internationella tvister samt minska u-hjälpen. (Procent)**

	Partisymptati							
	v	s	c	fp	m	kds	mp	Alla
<b>Bra förslag att:</b>								
Ta emot färre flyktingar	54	55	58	38	67	37	50	56
Undvika ta ställning internationellt	38	38	34	30	38	38	43	37
Minska u-hjälpen	29	30	30	22	40	10	25	31

**Kommentar:** I tabellen anges andel partisympatisörer som uppgivit att förslagen är "mycket bra" eller "ganska bra". Frågeformuleringen löd "Hur ställer du dig till följande förslag?". Förslagen löd "Ta emot färre flyktingar i Sverige", "Sverige bör undvika att ta ställning i internationella tvistefrågor där svenska intressen inte är direkt berörda" samt "Minska U-hjälpen".

I tabell 1 framträder folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer som mest positiva till att ta ansvar för och intressera sig för omvärlden medan moderaternas sympatisörer framträder som de klart mest negativa. Sympatisörerna till centern, vänstern och socialdemokraterna representerar en mellangrupp. Folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer är de som är minst negativa på alla de tre områdena. De kristdemokratiska sympatisörerna profilerar sig framförallt när det gäller sin negativa inställning till att minska u-hjälpen, men intar också, tillsammans med folkpartiets sympatisörer, en betydligt mindre negativ attityd till flyktingmottagning än övriga partisympatisörer. Miljöpartiets sympatisörer är mest negativa till att Sverige skall ta ställning i internationella konflikter där svenska intressen inte är direkt berörda, men är också mindre negativa till flyktingmottagning och till att minska u-hjälpen än övriga partier. Moderaternas sympatisörer profilerar sig genom att vara klart mest negativa till flyktingmottagning och mest

positiva till att minska u-hjälpen. Slutsatsen blir att de kristdemokratiska sympatisörerna tillsammans med folkpartiets skiljer ut sig från de övriga och utgör en grupp av ansvarstagande väljare i förhållande till omvärlden. Miljöpartiets sympatisörer befinner sig i ett gränsområde där viljan att inte ta ställning balanseras av inställningen till flyktingar och u-hjälp.

Vi noterade i figur 3 att den viktighet som tillmätts Sveriges samarbete med olika regioner i omvärlden sjunkit sedan 1987. Även här finns dock stora skillnader mellan partisympatisörernas inställning till olika regioners viktighet.

**Tabell 2 Partisympatisörernas inställning till vikten av att Sverige ökar samarbetet med Norden, Baltikum, Ryssland, EU, USA samt Japan inklusive Sydostasien (procent)**

	Partisympati							
	v	s	c	fp	m	kds	mp	Alla
<b>Viktigt att samarbeta med:</b>								
Norden	75	66	67	66	70	63	69	69
Baltikum	20	18	27	26	23	29	21	21
Ryssland	11	10	8	16	9	14	4	9
EU	16	28	21	53	53	23	16	32
USA	15	22	16	23	36	14	14	23
Japan samt Sydostasien	17	20	11	20	24	14	16	20

**Kommentar:** Frågeformuleringen löd: "Hur viktigt anser du det är att Sverige ökar sitt samarbete med följande delar av världen?". Svartalternativen var "mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt" samt "inte alls viktigt". Tabellen redovisar andelen personer som svarat "mycket viktigt" på de olika regionalalternativen.

I tabell 2 skiljer sig återigen folkpartiets sympatisörer från övriga, nu som mer samarbetsinriktade. Emellertid visar sig också moderaternas sympatisörer vara starkt inriktade på samarbete. För både folkpartiet och moderaterna är regionen för samarbete EU, men folkpartiet prioriterar också Baltikum och moderaterna USA samt Japan. Vänsterpartiets sympatisörer är de mest "nordistiska" av partisympatisörerna medan kristdemokraternas sympatisörer är de som prioriterar Baltikum högst. Folkpartiets sympatisörer är de enda som i någon liten mån prioriterar Ryssland som en region för samarbete medan centerpartiets sympatisörer, i likhet med kristdemokrater och folkpartister, prioriterar Baltikum. Noterbart är också att miljöpartiets sympatisörer anser Ryssland stå lägre ned på prioriteringslistan än någon annan grupp av sympatisörer, medan centerpartiets sympatisörer prioriterar Japan/sydostasien lägst av alla. Centerpartiets, miljöpartiets och vänsterpartiets sympatisörer är de som prioriterar samarbete med de här nämnda regionerna lägst av partierna.

Slutsatsen av tabell 2 blir att folkpartiets och moderaternas sympatisörer framträder som mer samarbetsinriktade ifråga om de nämnda regionerna än övriga partisympatisörer. De övriga partierna prioriterar visserligen vissa regioner men har en sammanlagt låg samarbetsprofil både ifråga om de östra och västra närområdena samt USA och Japan. Kristdemokraterna, som utmärkte sig i tabell 1 genom ett starkt ansvarstagande för omvärlden, prioriterar endast Baltikum. Miljöpartiet, som hade en mellanposition i frågan om ansvarstagande för omvärlden, visar i tabell 2 den minst positiva inställningen till samarbete.

En kombination av resultaten från tabell 1 och tabell 2 kan illustreras i en fyrfältstablå:

**Figur 4 Partisympatisörernas positioner ifråga om samarbete och ansvar för omvärlden**

		SAMARBETE VIKTIGT	
		Ja	Nej
ANSVAR FÖR	Ja	fp	kds
OMVÄRLDEN	Nej	m	s, v, c, mp

I tablån har partiernas sympatisörers inställning till u-hjälp, flyktingmottagning samt till att Sverige skall ta ställning i internationell tvister fått tjäna som underlag för placeringen ifråga om ansvarstagande. Partisympatisörernas prioritering av samarbete med de regioner som nämnts i tabell 2 har fått tjäna som underlag för inplaceringen ifråga om vikten av samarbete.<sup>3</sup> Folkpartiets sympatisörer framstår här som en internationalistisk brigad vilka vill såväl ta ansvar som prioritera samarbete med omvärlden. Moderaterna framstår som marknadsförare utan gränser, där någon annan får ta ansvaret för konsekvenserna. Kristdemokraternas sympatisörer vill gärna hjälpa till, men stannar s a s gärna hemma och tar ansvar. Varken vänsterpartiets, socialdemokraternas, miljöpartiets eller centerpartiets sympatisörer tycks prioritera ansvar eller samarbete i någon större grad.

Den första allvarliga invändningen mot vårt förfarings sätt är att inga av tredje världens regioner finns med bland de regioner partisympatisörerna får ta ställning till. Varken Latinamerika, Mellanöstern eller Afrika återfinns bland alternativen. Dessa regioner har tidigare haft stark ställning bland vänsterpartiets, miljöpartiets, kristdemokraternas och delvis centerns sympatisörer.<sup>4</sup> Något som emellertid talar emot att dessa regioner skulle vara starkt prioriterade av t ex vänsterpartiets sympatisörer idag är att inställningen till biståndet blivit så mycket mer negativ, även bland vänsterpartiets sympatisörer.<sup>5</sup> En stor del av den svenska u-landsbiståndet har gått till dessa regioner och en negativ inställning till bistånd torde därför indikera en lägre prioritering av dessa regioner.

En följdinvändning är att de regioner som nämns i tabell 2 har mycket olika karaktär. Samarbete med Baltikum och Ryssland är kanske mer att se som

biståndsarbete än samarbete, medan samarbete med EU, USA och Japan handlar om ekonomisk utveckling även för Sverige. Vi kan således säga att samarbete med vissa regioner kräver mer altruism än med andra regioner, åtminstone kortsiktigt. Men socialdemokrater, miljöpartister och vänsterpartister prioriterar varken den ena eller andra typen av regioner.

Det finns således mycket som talar för tolkningen att svenskarna blivit mer isolationistiska och att detta nu fått genomslag i vänsterpartiets och miljöpartiets tidigare biståndspositiva och flyktingpositiva anhängargrupper. Socialdemokraternas väljare tycks ha genomgått en förändring av sin inställning redan tidigare. I väljarundersökningarna 1988 och 1991 låg socialdemokraternas biståndsvilja över genomsnittet i befolkningen medan SOM-undersökningen 1993 visar en kraftig nedgång där socialdemokraternas väljare inte längre skiljer sig från befolkningen som helhet.<sup>6</sup> Socialdemokraternas sympatisörer visar i de ovan redovisade siffrorna inte heller någon som helst internationell profilering i förhållande till andra partiers sympatisörer. En jämförelse av partisympatisörernas inställning till förslaget att minska u-hjälpen visar också att opinionen som helhet blivit mycket mer negativ till bistånd och att detta slagit igenom, förutom bland socialdemokrater, även bland miljöpartister och vänsterpartister, partier som alla har internationell solidaritet som ett av sina allra viktigaste ideologiska värden.<sup>7</sup> Att det värdet idag förlorat fotfästet bland de egna väljarna borde stämna partiernas ledning till eftertanke.

## Noter

1. **Flyktingmottagning:** Åldersgruppen 20-29 år 58 procent negativa, åldersgruppen 30-39 år 57 procent negativa, åldersgruppen 40-49 år 54 procent negativa, åldersgruppen 50-59 år 58 procent negativa samt gruppen över 60 år 62 procent negativa till att ta emot flyktingar. **Internationella tvister:** Åldersgruppen 20-29 år 28 procent negativa, åldersgruppen 30-39 år 32 procent negativa, åldersgruppen 40-49 år 31 procent negativa, åldersgruppen 50-59 år 41 procent negativa samt gruppen över 60 år 51 procent negativa till att Sverige skulle ta ställning i internationella tvistefrågor där svenska intressen inte är direkt berörda.
2. **Flyktingmottagning:** I gruppen med endast grundskola eller yrkesskola var 68 procent negativa, i gruppen med lägre gymnasieutbildning var 60 procent negativa och bland de med student- eller högskoleexamen var 42 procent negativa till att ta emot flyktingar. **Internationella tvister:** I gruppen med grundskola eller yrkesskola var 48 procent negativa, i gruppen med lägre gymnasieutbildning var 36 procent negativa och i gruppen med student- eller högskoleexamen var 29 procent negativa till att Sverige skulle ta ställning i internationella tvistefrågor där Sveriges intressen inte var direkt berörda.
3. För en annan operationalisering och ytterligare diskussion av partisympatisörernas omvärldsuppfattning se Bjereld och Ekengren 1996 (uppsats i denna skrift).
4. Bjereld och Demker 1995:70.
5. Hos vänsterpartiets sympatisörer har opinionsbalansen sjunkit från +30 till +15 sedan 1993, hos miljöpartiets sympatisörer från +66 till +15.
6. Se Gilljam och Holmberg 1992:155. Socialdemokraternas opinionsbalansmätt 1988 var +56, 1991 +38 och i SOM-undersökningen 1993 +12 samt i SOM-undersökningen 1995 +8. Opinionsbalansen i befolkningen var 1988 +47, 1991 +31 och i SOM-undersökningen 1993 +10 samt i SOM-undersökningen 1995 +5.
7. Opinionsbalansen inom vänsterpartiet från +70 1988 (VU) till +15 1995 (SOM). Det kan finnas metodskillnader mellan undersökningar som genomförts med intervju respektive enkät. Dock har alla partiers opinionsbalans sjunkit, men vänsterpartisternas och miljöpartisternas mest. Folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer har förändrats minst. Eftersom socialdemokraternas andel av väljarna är så stor är det rimligt att antaga att det är deras förändring som slår igenom i den allmänna förändringen.



## Referenser

- Bjereld, U och Demker, M. *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna* Nerenius och Santéus förlag, Stockholm 1995.
- Bjereld, U och Ekengren, A-M. 'Du gamla, du fria?' i Holmberg, S och Weibull, L (red) *Mitt i nittioalet* SOM-rapport nr 16, Göteborgs universitet, 1996.
- Gilljam, M och Holmberg, S. *Väljarna inför 90-talet*, Norstedts juridik, Stockholm 1992.



# DEN KOMPLEXA EU-OPINIONEN

RUTGER LINDAHL

Debatten om Sveriges medlemskap i EU har fortsatt även efter folkomröstningen i november 1994. Den har tidvis varit mycket intensiv. Ett sådant tillfälle inträffade inför valet i september 1995 av 22 svenska ledamöter i Europaparlamentet. Valresultatet visade på en framgång för motståndarna till och kritikerna av EU. I efterdyningarna av Europa-parlamentsvalet genomfördes 1995 års SOM-undersökning. Liksom i tidigare SOM-undersökningar ställdes ett antal frågor till väljarna om inställningen till det svenska EU-medlemskapet. Frågorna gällde också bedömningen av vilka konsekvenser för Sverige EU-medlemskapet förväntades innebära.

I denna artikel inriktas intresset mot förändringar i inställningen till Sveriges EU-medlemskap, mot hur välinformerade i väljarna upplevde sig vara i EU-frågor, samt mot deras attityder inom tre för EU:s framtida utveckling viktiga områden. Det första gällde EU-medlemskapets konsekvenser för den politiska självständigheten. Det andra sökte fånga in den ekonomiska betydelsen av EU-medlemskapet och den tredje tog upp frågan om svenskt deltagande i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU. Samtliga tre frågor förekom flitigt i den politiska debatten och i partiernas och kampanjorganisationernas argumentation både inför folkomröstningen 1994 och inför Europa-valet 1995.

## Minskat stöd för svenskt EU-medlemskap

Det knappa övertag i folkopinionen som Ja-sidan lyckades uppnå strax innan folkomröstningen i november 1994 och som resulterade i att den svenska riksdagen beslutade ratificera avtalet om EU-medlemskap förbyttes under 1995, enligt undersökningsresultat som publicerats av en rad olika opinionsinstitut, snabbt i stigande missnöje bland väljarna. Även om inte resultaten i 1995 års SOM-undersökning visar på en lika dramatisk svängning som tidigare redovisats av en del av opinionsinstituten så är opinionsbalansen klart negativ. Det kan dock noteras att andelen väljare som är i huvudsak för

svenskt EU-medlemskap inte minskat utan låg jämfört med 1994 i stort sett kvar på en oförändrad nivå. Förändringen i opinionen hade bl.a. sin grund i en minskning av andelen väljare som 1994 uppgav sig inte ha någon bestämd åsikt i frågan. En betydande del av dessa väljare valde 1995 att ta ställning emot EU-medlemskapet.

Kvinnor var liksom vid tidigare mätningar i högre grad än män emot svenskt EU-medlemskap. De uppgav emellertid också oftare än män att de inte hade någon bestämd åsikt i frågan. Åldersgruppen 15-19 år uppvisade den klart högsta andelen som var emot EU-medlemskap, men också den högsta andelen som inte hade någon bestämd åsikt i frågan. Även bland medelålders personer var mer än 50 procent i huvudsak emot svenskt EU-medlemskap.

Liksom tidigare undersökningar visade resultaten från 1995 års SOM-undersökning att inställning till EU-medlemskap hade ett klart samband med väljarnas utbildningsnivå. Ju högre utbildning desto mer positiv inställning till Sveriges medlemskap i EU. Med högre utbildning minskade också andelen väljare som uppgav sig inte ha någon bestämd åsikt i frågan. Lika tydligt samband fanns mellan bostadsort och inställning till EU-medlemskap. Den positiva inställningen var starkast i storstadsområdena och svagast på landsbygden. Storstockholmsområdet skilde ut sig från övriga regioner i Sverige genom att vara det enda område där andelen förespråkare var större än andelen motståndare (50 - 38%). Det klart starkaste motståndet mot EU-medlemskapet återfanns liksom tidigare i den nordliga halvan av Sverige. Det kunde också konstateras att kommunanställda i betydligt högre utsträckning än statligt och privat anställda var emot Sveriges medlemskap i EU. Vidare kunde konstateras att inställningen till EU-medlemskapet varierar med uppgiven inkomst. Låginkomsttagare var i högre utsträckning än höginkomsttagare negativa till det svenska EU-medlemskapet.

**Tabell 1 Inställning till Sveriges medlemskap i Europeiska Unionen (EU) efter kön, ålder, utbildning, bostadsort, region, arbetsgivare och partisympati (procent)**

		i huvudsak för	i huvudsak emot	ingen bestämd åsikt	s:a
<b>Kön</b>	Män	42	46	12	100
	Kvinnor	31	52	17	100
<b>Ålder</b>	15-19	23	55	22	100
	20-29	38	49	13	100
	30-39	34	53	13	100
	40-49	40	51	9	100
	50-59	40	47	13	100
	60-75	38	44	18	100
<b>Utbildning</b>	Låg	25	57	18	100
	Medel	31	53	16	100
	Hög	49	41	10	100
<b>Bostadsort</b>	Landsbygd	22	67	11	100
	Tätort	33	50	17	100
	Stad	43	43	14	100
	Storstad	53	34	13	100
<b>Region</b>	Stor-Stockholm	50	38	12	100
	Ö. Mellansverige	34	51	15	100
	Småland ,Gotland	35	52	13	100
	Sydsverige	39	43	18	100
	Västsverige	38	46	16	100
	N. Mellansverige	26	57	17	100
	Nedre Norrland	23	64	13	100
Övre Norrland	15	73	12	100	
<b>Arbetsgivare</b>	Statlig	43	47	10	100
	Kommunal	29	57	14	100
	Privat	40	46	14	100
<b>Partisympati</b>	v	11	81	8	100
	s	33	49	18	100
	c	25	61	14	100
	fp	64	23	13	100
	m	67	22	11	100
	kds	46	42	12	100
	mp	12	74	14	100
<b>Sammanlagt</b>		37	49	14	100

I tidigare SOM-undersökningar har kunnat konstateras att inget av de politiska partierna hade ett hundraprocentigt stöd av sina sympatisörer för den officiella partilinjen i EU-frågan. Mönstret återfanns också i den senaste undersökningen. EU-motståndet inom vänsterpartiet och miljöpartiet hade dock ett förhållandevis kraftigt stöd bland partiernas sympatisörer. Moderata samlingspartiet och folkpartiet hade också ett omfattande stöd för sin officiella starkt EU-positiva partilinje. Socialdemokraternas och kristdemokraternas officiella linje var under hela 1990-talet positiv till ett svenskt EU-medlemskap trots vetskap om att väljarkåren var starkt splittrad i frågan. 1995 års SOM-undersökning visade att socialdemokraterna hösten 1995 fortfarande hade problem med att övervinna det starka motståndet mot EU-medlemskap bland partiets sympatisörer. Andelen utan bestämd åsikt i frågan var också betydande. Bland kristdemokraterna vägde det jämt mellan förespråkare och motståndare till EU-medlemskap. Centern intog inför folkomröstningen 1994 officiellt en EU-positiv linje trots att opinionsundersökningar och interna rådslag visade på ett starkt EU-motstånd inom partiet. Inför Europa-valet 1995 hade den EU-positiva profilen tonats ned vilket, av resultaten i tabell 1 att döma, låg mer i linje med stämningarna bland partiets sympatisörer.

### **Allt färre tveksamma i sin inställning .....**

Närmare två tredjedelar av väljarna uppgav sig 1995 vara säkra på sin inställning till svenskt EU-medlemskap. Det innebar en ökning med 10 procentenheter sedan föregående undersökning.

Män uppgav sig i något högre utsträckning än kvinnor ha en bestämd uppfattning i frågan. Bland de olika åldersgrupperna kunde endast noteras en avvikelse och det var i den allra yngsta gruppen (15-19 år) där tveksamheten var något större än i övriga åldersgrupper. Anmärkningsvärt nog visade resultaten inte någon skillnad mellan väljare med olika utbildningsnivå. Högutbildade var alltså lika säkra respektive tveksamma som lågutbildade. När det gällde bostadsort fann vi den största andelen med en bestämd uppfattning om svenskt EU-medlemskap på landsbygden och i norra halvan av Sverige. I övrigt visade det sig att tätortsgrad och regiontillhörighet inte hade någon betydelse. Skillnaden mellan statligt, kommunalt och privat anställda var marginell. Sympatisörer med vänsterpartiet respektive miljöpartiet var mest bestämda i sin uppfattning. Sjuttiosex respektive 70 procent av dem uppgav att de hade en bestämd uppfattning i frågan om Sveriges medlemskap i EU. För folkpartiet var motsvarande tal 63 procent, för moderaterna 62, centern 58, socialdemokraterna 56 och för kristdemokraterna 53 procent.

**Tabell 2 Inställning till Sveriges medlemskap i EU fördelat på säkra och tveksamma i sin uppfattning (procent)**

		Grad av säkerhet i den egna uppfattningen		
		säker	tveksam	summa
Inställning till Sveriges medlemskap i EU	i huvudsak för	61	39	100
	i huvudsak emot	79	21	100
	ingen bestämd åsikt	8	92	100

Hur bestämda var förespråkare och motståndare till svenskt EU-medlemskap i sin uppfattning? Av uppgifterna i tabell 2 finns det skäl att särskilt uppmärksamma den höga andelen tveksamma (39 procent) bland dem som hade en positiv inställning till EU-medlemskapet, liksom att i det närmaste fyra femtedelar av dem som uppgav sig vara emot var bestämda i sin uppfattning.

**..... men uppger sig samtidigt allt sämre informerade**

I föregående avsnitt kunde konstateras att andelen med bestämd uppfattning i frågan om Sveriges medlemskap i EU ökade med 10 procentenheter mellan åren 1994 och 1995. Som framgår av tabell 3 sjönk emellertid samtidigt andelen väljare som upplevde sig "mycket välinformerade" eller "ganska välinformerade" med 10 procentenheter. Detta betydde att två tredjedelar av dem som besvarade 1995 års SOM-undersökning uppgav sig vara "ganska oinformerade" eller "helt oinformerade" i frågor som gällde Sveriges relationer till EU.

**Tabell 3 Informationsnivå i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU, jämförelse mellan 1993, 1994 och 1995 (procent)**

	Mycket eller ganska välinformerade	Ganska eller helt oinformerade	Summa
1993	32	68	100
1994	46	54	100
1995	36	64	100

Svaret på frågan "Hur pass informerad tycker du att du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU?" blir med nödvändighet subjektivt. Eftersom det i en enkätundersökning av det slag som används i SOM-studierna är omöjligt att genom andra typer av frågor fastställa ett objektiva mått på väljarnas informationsnivå måste vi använda den subjektiva bedömningen trots att kriterierna kan variera från väljare till väljare. Det är därför viktigt att resultaten inte uppfattas som några absoluta mått på "kunskap", utan att de ses som indikatorer på det subjektiva informationsläget hos olika väljargrupper.

Resultaten från 1995 års undersökning visade att sambandet mellan ålder och uppgiven informationsnivå inte var entydigt. Inom den yngsta åldersgruppen (15-19 år) uppgav sig i det närmaste tre fjärdedelar vara oinformerade. Minst oinformerade uppgav sig 40 - 60-åringar vara.

Sambandet mellan utbildning och informationsnivå framgick dock klart. Ju högre utbildning desto mer välinformerad. Samma förhållande gällde mellan bostadsort och informationsnivå. Storstadsinnevånare uppgav sig vara bättre informerade än boende på landsbygden. Mellan statligt, kommunalt och privat anställda framkom inga skillnader.

Bland partiernas sympatisörer var det moderater och folkpartister som uppgav sig vara mest välinformerade. Sympatisörer med socialdemokraterna uppgav sig vara mest oinformerade. Det bör dock noteras att det var en majoritet bland samtliga partiers sympatisörer som ansåg sig "ganska oinformerade" eller "helt oinformerade" i EU-frågor.



**Tabell 4**    **Subjektiv uppfattning bland väljarna om hur informerade de tycker sig vara i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU (procent)**

		Välinformerad	Oinformerad	summa
<b>Kön</b>	Män	42	58	100
	Kvinnor	30	70	100
<b>Ålder</b>	15-19	27	73	100
	20-29	36	64	100
	30-39	33	67	100
	40-49	41	59	100
	50-59	42	58	100
	60-75	34	66	100
<b>Utbildning</b>	Låg	26	74	100
	Medel	29	71	100
	Hög	48	52	100
<b>Bostadsort</b>	Landsbygd	32	68	100
	Tätort	35	65	100
	Stad	38	62	100
	Storstad	42	58	100
<b>Region</b>	Stor-Stockholm	41	59	100
	Ö. Mellansverige	35	65	100
	Småland ,Gotland	37	63	100
	Sydsverige	31	69	100
	Västsverige	40	60	100
	N. Mellansverige	31	69	100
	Nedre Norrland	38	62	100
	Övre Norrland	28	72	100
<b>Arbetsgivare</b>	Statlig	36	64	100
	Kommunal	36	64	100
	Privat	37	63	100
<b>Partisympati</b>	v	37	63	100
	s	30	70	100
	c	36	64	100
	fp	42	58	100
	m	47	53	100
	kds	33	67	100
	mp	34	66	100
<b>Sammanlagt</b>		36	64	100

Ett av de vanligaste sätten att skaffa sig information i EU-frågan är att följa nyhetsrapporteringen och kommentarerna i massmedia. En jämförelse av den uppgivna informationsnivån i EU-frågor mellan hög- och lågkonsumenter av utrikesnyheter i morgontidningar visade att det fanns ett samband mellan nyhetskonsumtion och uppgiven informationsnivå. I tabell 5 visas dock att det endast var bland de 15 procent som läser "allt" när det gäller utrikesnyheter som det fanns en övervikt för välinformerade i frågor rörande Sveriges förhållande till EU. Redan bland dem som konsumerar "ganska mycket" av utrikesnyheterna förändrades bilden kraftigt och 60 procent ansåg sig vara ganska eller helt oinformerade.

**Tabell 5     Subjektiv uppfattning bland väljarna om hur informerade de tycker sig vara i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU, fördelat efter konsumtion av utrikesnyheter (procent)**

Konsumtion av utrikesnyheter	Välinformerad	Oinformerad	Summa
Allt	55	45	100
Ganska mycket	41	59	100
Inte särskilt mycket	23	77	100
Inget alls	17	83	100
Vet ej	14	86	100

En fråga som väcker visst intresse i detta sammanhang är hur personer som uppgav sig vara välinformerade respektive uppgav sig vara ganska eller helt oinformerade i EU-frågor ställde sig i frågan om svenskt EU-medlemskap. I tabell 6 redovisas resultaten från 1995 års SOM-undersökning. Av dem som ansåg sig välinformerade uppgav drygt hälften sig vara i huvudsak för EU-medlemskap. Endast 5 procent uppgav sig sakna bestämd åsikt i frågan. Bland dem som uppgav sig vara oinformerade var drygt hälften i huvudsak emot svenskt EU-medlemskap. Tjugo procent hade inte någon bestämd åsikt i frågan.

**Tabell 6**     **Inställning till Sveriges medlemskap i EU efter subjektivt uppskattad informationsnivå i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU (procent)**

Informationsnivå	I huvudsak för EU-medlemskap	I huvudsak emot EU-medlemskap	Ingen bestämd åsikt	Summa
Välinformerad	53	42	5	100
Oinformerad	27	53	20	100

Bland de välinformerade hade närmare fyra femtedelar en bestämd uppfattning i EU-medlemskapsfrågan. Bland dem som uppgav sig vara oinformerade var motsvarande andel drygt 50 procent.

Även med beaktande av de försiktighetsmått som togs upp i inledningen till detta avsnitt förefaller det ur ett demokratiskt perspektiv föreligga ett besvärande förhållande när det gäller informationsnivån i EU-frågor bland svenska väljare. Oavsett var den faktiska informations- eller kunskapsnivån ligger (svenskar anses vara förhållandevis kunniga i EU-frågor) kan konstateras att närmare två tredjedelar av svenskarna uppgav sig vara ganska oinformerade eller helt oinformerade i frågor rörande Sveriges förhållande till EU. Trots detta uppgav sig 54 procent av dem, vilket innebar den numerärt klart största enskilda gruppen, ha en bestämd åsikt i frågan om Sveriges medlemskap i EU.

### **Ökat EU-motstånd både bland politiskt intresserade och ointresserade.**

I artikeln "Efter EU-omröstningen" som publicerades i SOM-rapporten "*Det gamla riket*" konstaterades att benägenheten att vara för svenskt EU-medlemskap ökade med stigande politiskt intresse. Benägenheten att rösta nej ökade på motsvarande sätt med minskande politiskt intresse. Som framgår av tabell 7 visar resultaten från 1995 års SOM-undersökning samma profil. Några förändringar bör dock uppmärksammas.

För det första hade andelen som var för svenskt EU-medlemskap minskat kraftigt bland personer som saknade politiskt intresse. För det andra hade andelen som var emot ett svenskt medlemskap i EU ökat mellan 1994 och 1995 såväl bland politiskt intresserade som bland politiskt ointresserade. Ett svenskt EU-medlemskap stöddes av 69 procent av dem som uppgav sig vara mycket eller ganska politiskt intresserade och av 31 procent av de politiskt

ointresserade. Motståndet mot EU-medlemskapet hade sitt stöd till 52 procent inom denna kategori och till 48 procent bland de politiskt ointresserade.

**Tabell 7      Inställning till Sveriges medlemskap i EU efter intresse för politik (procent)**

Politiskt Interesse	I huvudsak för EU-medlemskap	I huvudsak emot EU-medlemskap	Ingen bestämd åsikt	Summa
Mycket intresserad	54	40	6	100
Ganska intresserad	44	47	9	100
Inte särskilt intresserad	29	52	19	100
Inte alls intresserad	9	55	36	100
Samtliga	37	49	14	100

### **EU-medlemskapet och den politiska självständigheten, ekonomin och det eventuella försvarssamarbetet.**

Det svenska medlemskapet i EU innebar anpassning till ett för samtliga medlemsstater gemensamt regelsystem. Erfarenheterna från perioden fram till årsskiftet 1994/95 gav vid handen att Sverige i alla lägen var beroende av en viss anpassning till EU:s regelsystem. Skillnaden mellan medlemskap och utanförståendeskap har emellertid aldrig och kommer förmodligen aldrig att fullt ut kunna klarläggas. För väljarna har det varit att ta ställning till medlemskapet på grundval av de bedömningar som presenterats av politiska partier, myndigheter, organisationer, etc. samt på egna praktiska erfarenheter.

I den politiska debatten i Sverige har tre områden kommit att inta en framskjutna position i anknytning till Sveriges förhållande till EU. Det första innefattar frågan om hur Sveriges politiska självständighet påverkas av ett EU-medlemskap. Det andra omfattar utvecklingen inom det ekonomiska området och den tredje utvecklingen med avseende på en framtida gemensam försvarspolitik och på sikt kanske också ett gemensamt försvar inom EU. I det följande avsnittet analyseras attitydmönstret inom dessa tre områden.

## Betydelsefullt med politisk självständighet

För att problematisera väljarnas bedömning av konsekvenserna av EU-medlemskapet har väljarna sedan 1987 tillfrågats om sin inställning till påståendet "Sverige bör var medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten". I de tidigare undersökningarna har framgått att påståendets formulering har en tendens att öka motståndet mot EU-medlemskap. Detta innebär att även personer som på en tidigare fråga svarat att de i huvudsak var för svenskt EU-medlemskap har tvingats ompröva sin inställning.

Det bör observeras att frågan om den politiska självständigheten var en av de mest framträdande frågorna i den valkampanj som föregick Europa-valet i september 1995. Det bör ha inneburit att problematiken var om inte välkänd så i varje fall känd för de flesta väljare när SOM-undersökningen genomfördes några månader senare.

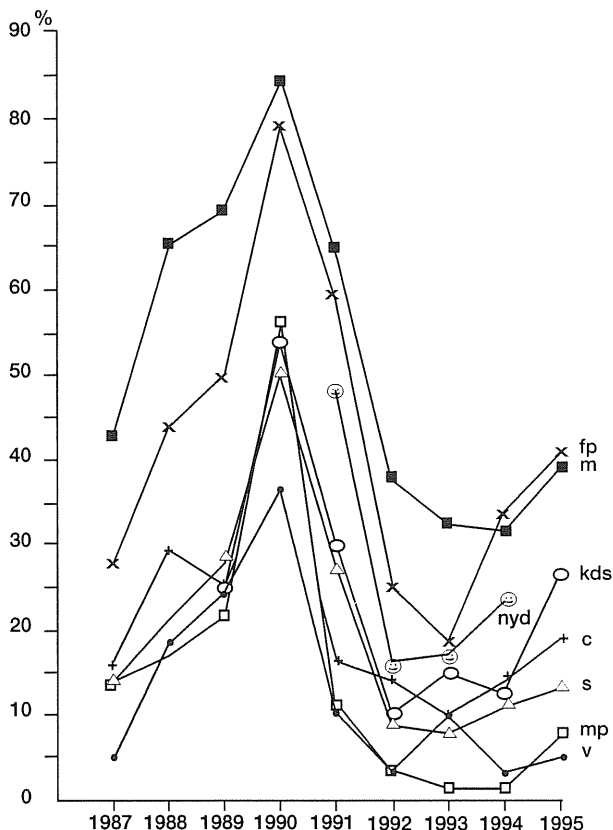
Allmänt karakteriseras resultatet även i 1995 års SOM-undersökning av att stödet för EU-medlemskap sjönk i jämförelse med resultatet på den inledande allmänna frågan om synen på Sveriges medlemskap i EU. Många personer som uppgett sig vara i huvudsak för ett svenskt EU-medlemskap vacklade i sin uppfattning när de konfronterades med risken för minskad politisk självständighet. Tendensen i resultaten var likartad oberoende av väljarnas kön, ålder, utbildning, bostadsort, etc. Högutbildade liksom storstadsbor verkade dock ha lättare att acceptera påståendet än övriga.

**Tabell 8**      **Inställning till Förslaget att Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten fördelat på kön, ålder, utbildning, bostadsort, region, sektor och partisympati.**

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	s:a
<b>Kön</b>	Män	23	58	19	100
	Kvinnor	15	65	20	100
<b>Ålder</b>	15-19	14	61	25	100
	20-29	19	63	18	100
	30-39	16	66	18	100
	40-49	19	61	20	100
	50-59	24	69	17	100
	60-75	21	57	22	100
<b>Utbildning</b>	Låg	13	63	24	100
	Medel	19	62	19	100
	Hög	25	58	17	100
<b>Bostadsort</b>	Landsbygd	13	73	14	100
	Tätort	16	59	25	100
	Stad	23	58	19	100
	Storstad	30	53	17	100
<b>Region</b>	Stor-Stockholm	26	52	22	100
	Ö. Mellansverige	20	59	21	100
	Småland ,Gotland	17	62	21	100
	Sydsverige	23	56	21	100
	Västsverige	20	60	20	100
	N. Mellansverige	15	66	19	100
	Nedre Norrland	15	76	9	100
Övre Norrland	6	82	12	100	
<b>Sektor</b>	Statlig	21	59	20	100
	Kommunal	14	67	19	100
	Privat	22	59	19	100
<b>Partisympati</b>	v	5	85	10	100
	s	13	63	24	100
	c	18	63	19	100
	fp	41	44	15	100
	m	39	40	21	100
	kds	26	50	24	100
	mp	7	82	11	100
<b>Inställning till EU</b>	För	46	30	24	100
	Emot	2	88	10	100
	Ingen bestämd åsikt	12	45	43	100
<b>Samtliga</b>		<b>19</b>	<b>61</b>	<b>20</b>	<b>100</b>

Under de gångna åren har åsikterna hos partiernas sympatisörer följt ett likartat mönster i utvecklingen. 1995 års uppgifter tyder hos vissa partier, t.ex. folkpartiet och socialdemokraterna, på en förstärkning av den redan förra året registrerade positiva trenden när det gällde attityden till EU-medlemskap trots risken för inskränkning av den politiska självständigheten. Hos vissa andra partier, t.ex. miljöpartiet, vänsterpartiet, kristdemokratiska samhällspartiet och moderata samlingspartiet, betydde resultatet från 1995 ett brott i en tidigare trend.

**Figur 1** Procent andel av de politiska partiernas sympatisörer som är positiva till svenskt EU-medlemskap under perioden 1987-1995



**Anmärkning:** Det bör observeras att kurvorna som här presenteras, bygger på inställningen till påståendet "Sverige bör ansöka om medlemskap i EU även om det betyder minskad politisk självständighet" vilket har visat sig öka den andel som är negativa i medlemskapfrågan jämfört med svarmönstret på en direkt fråga om inställningen till svenskt EU-medlemskap.

## Negativa ekonomiska konsekvenser av EU-utträde oroad

Ett annat av de flitigt förekommande temana i den politiska debatten rörande Sveriges EU-medlemskap gällde ekonomiska konsekvenser. I tidigare undersökningar har kunnat konstateras att det under hela 1990-talet, både hos EU-förespråkare och -motståndare, funnits en tendens att förvänta sig ekonomiskt gynnsamma konsekvenser av ett svenskt EU-medlemskap. I 1994 års undersökning var ekonomin det enda område där det genomgående förelåg en övervikt för positiva bedömningar. I den svenska ekonomiska krisens spår var kanske detta inte att förundra sig över.

Vi kunde tidigare konstatera att de EU-positiva blev färre när de ställdes inför risken för att Sverige vid ett EU-medlemskap skulle tvingas acceptera minskad politisk självständighet. Som framgår av tabell 9 drabbas personer som uppgav sig vara emot ett svenskt EU-medlemskap av samma problem när de tvingades ta ställning till risken för negativa ekonomiska konsekvenser som följd av ett utträde ur EU.



**Tabell 9** Inställning till förslaget att Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi, fördelat på kön, ålder, utbildning, bostadsort, region, sektor och partisympati.

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	summa
<b>Kön</b>	Män	30	48	22	100
	Kvinnor	35	37	28	100
<b>Ålder</b>	15-19	34	39	27	100
	20-29	27	50	23	100
	30-39	37	41	22	100
	40-49	34	41	25	100
	50-59	28	45	27	100
	60-75	34	42	24	100
<b>Utbildning</b>	Låg	41	30	29	100
	Medel	39	40	21	100
	Hög	23	55	22	100
<b>Bostadsort</b>	Landsbygd	48	30	22	100
	Tätort	35	38	27	100
	Stad	27	48	25	100
	Storstad	19	60	21	100
<b>Region</b>	Stor-Stockholm	26	54	20	100
	Ö. Mellansverige	36	36	28	100
	Småland ,Gotland	31	43	26	100
	Sydsverige	30	43	27	100
	Västsverige	30	46	24	100
	N. Mellansverige	38	35	27	100
	Nedre Norrland	46	29	25	100
	Övre Norrland	54	28	18	100
<b>Sektor</b>	Statlig	37	44	19	100
	Kommunal	37	34	29	100
	Privat	30	46	24	100
<b>Partisympati</b>	v	54	23	23	100
	s	29	39	32	100
	c	43	30	27	100
	fp	9	65	26	100
	m	16	62	22	100
	kds	30	48	22	100
	mp	53	22	25	100
<b>Inställning till EU</b>	För	3	85	12	100
	Emot	59	12	29	100
	Ingen bestämd åsikt	20	38	42	100
<b>Samtliga</b>		33	42	25	100

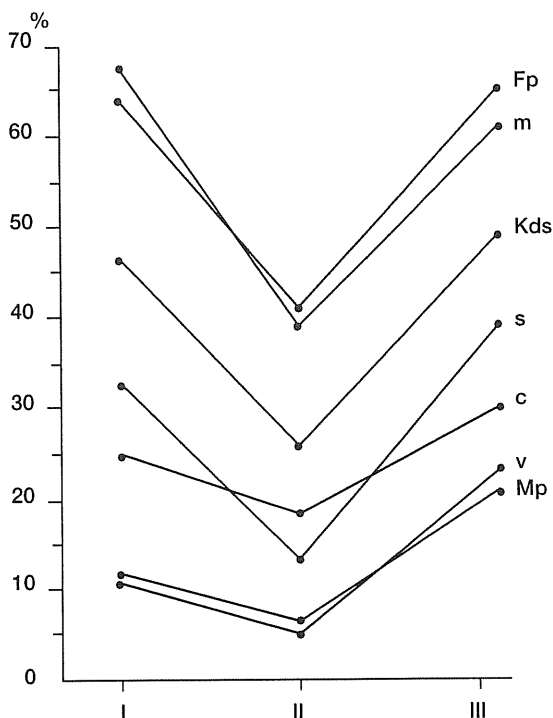
Både kvinnor och män reagerade på påståendet och i båda fallen övervägde de som tycker ett utträde ur EU under dessa förutsättningar var ett dåligt alternativ. Tendensen var likartad inom samtliga åldersgrupper, men starkast bland 20-29-åringar och 50-59-åringar. Endast bland de lågutbildade fanns en övervikt för förslaget att Sverige skall lämna EU även om det får negativa ekonomiska konsekvenser. När det gällde boendet var det endast bland personer som bor på ren landsbygd samt bland dem som bor i norra halvan av landet som förslaget vann gehör. Statligt och privat anställda var mer negativa än kommunalt anställda. Därutöver kunde konstateras, vilket inte torde komma som någon överraskning, att motståndet mot förslaget ökade med stigande inkomst.

Bland partiernas sympatisörer var det främst inom vänsterpartiet och miljöpartiet som en majoritet av väljarna vidhöll att Sverige inte borde vara medlem i EU. Tveksamheten hade dock ökat även inom dessa väljargrupper. Inom centern fanns också en övervikt för åsikten att Sverige, trots ekonomiska nackdelar, skulle lämna EU. Skillnaden mellan förespråkare och motståndare var dock väsentligt mindre än inom vänsterpartiet och miljöpartiet. Inom det socialdemokratiska partiet förorsakade det aktuella förslaget en kraftig opinionssvängning som i sin tur ledde till att motståndarna till att Sverige skulle lämna EU blev den största gruppen. Sympatisörer med folkpartiet och moderata samlingspartiet var tillsammans med kristdemokratiska samhällspartiet liksom tidigare de starkaste förkämparna för att Sverige skall kvarstå som EU-medlem.

Allmänt kunde också noteras att andelen sympatisörer som ansåg att förslaget att Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi var förhållandevis högt inom samtliga partier. Den genomsnittliga andelen var 25, vilket kan jämföras med motsvarande värde på frågan om den politiska suveräniteten som var 18 procent. Detta tyder på att många i detta fall haft särskilt svårt att bedöma betydelsen av ett sådant beslut.

Figur 2 ger en sammanfattande bild av åsiktsmönstret gällande de tre hittills analyserade frågorna som alla rör synen på det svenska EU-medlemskapet. Det kan bl.a. noteras att inom samtliga partier utom inom moderata samlingspartiet och folkpartiet, där den EU-positiva attityden genomgående är starkt representerad, leder den uppmärksammade risken för "en försämrad ekonomi" till ett förstärkt stöd för fortsatt medlemskap.

**Figur 2** Andel positiva till svenskt medlemskap efter partisympati. Jämförelse mellan tre frågor (procent)



- I I huvudsak för svenskt EU-medlemskap.
- II Positiva till svenskt EU-medlemskap även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten.
- III Negativa till att Sverige lämnar EU om det betyder försämrad ekonomi.

### Inte helt lätt för väljarna att redovisa sammanhållna åsikter

Till de tre hittills analyserade frågorna kan det teoretiskt konstrueras ett logiskt svarsmönster. Den som säger sig vara för svenskt EU-medlemskap borde som huvudalternativ på påståendet att Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten välja att

säga att det är ett mycket bra eller ganska bra förslag. På samma sätt borde samme väljare uppge att det är ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag att Sverige skall lämna EU även om det betyder försämrad ekonomi. Det omvända skall då gälla för de väljare som på första frågan svarade att de var emot Sveriges medlemskap i EU.

I figurerna 3 a-c redovisas väljarnas faktiska svar i 1995 års SOM-undersökning. Av resultaten framgår att de EU-positiva hade uppenbara besvär med att acceptera minskad politisk självständighet. Endast 42 procent valde det "logiska" huvudalternativet medan 24 procent valde motalternativet. Även om personer som uppgett sig vara emot EU-medlemskapet uppvisade en bättre samling kring sitt huvudalternativ (55 procent) indikerade de 23 procent som valde varken bra eller dåligt alternativet en viss tveksamhet i ställningstagandet inför risken av försämrad ekonomi om Sverige skulle lämna EU. Slutligen illustrerar figur 3c tydligt den stora spridningen på åsikter bland dem som på den första allmänna frågan om inställning till svenskt EU-medlemskap uppgett att de inte hade någon bestämd åsikt.

**Figur 3 a** **Inställning till Förslaget att Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten respektive förslaget att Sverige bör lämna EU även om det betyder försämrad ekonomi bland dem som är i huvudsak för (a), i huvudsak emot (b), och dem som inte hade någon bestämd åsikt (c) beträffande Sveriges medlemskap i EU (procent)**

		Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder en inskränkning av den politiska självständigheten		
		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag
Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi	Bra förslag	1	1	1
	Dåligt förslag	42	24	19
	Varken bra eller dåligt förslag	3	5	4
				100%

**Kommentar.** Procentandelarna är uträknade så att de totalt i figurens nio celler summerar till 100. Antal personer = 614

Figur 3 b

Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder en inskränkning av den politiska självständigheten

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag
Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi	Bra förslag	1	55	4
	Dåligt förslag	1	10	0
	Varken bra eller dåligt förslag	1	23	5
				100%

**Kommentar:** Procentandelarna är uträknade så att de totalt i figurens nio celler summerar till 100. Antal personer = 822

Figur 3 c

Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder en inskränkning av den politiska självständigheten

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag
Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi	Bra förslag	2	10	8
	Dåligt förslag	8	21	9
	Varken bra eller dåligt förslag	2	15	25
				100%

**Kommentar:** Procentandelarna är uträknade så att de totalt i figurens nio celler summerar till 100. Antal personer = 232

## Förvånansvärt starkt stöd för försvarssamarbete inom EU

Frågor rörande den svenska neutraliteten och alliansfriheten har alltid varit känsliga eftersom de ofta betraktats som någon slags nationella ödesfrågor. Under senare år har dock debatten kommit igång och en omprövning av den traditionella inställningen i dessa frågor har möjliggjorts. Ann-Marie Ekengren och Ulf Bjereld konstaterar i ett annat kapitel i denna bok att stödet för den traditionella formuleringen av den svenska säkerhetspolitikens grundvalar - "alliansfrihet i fred och neutralitet i krig" - fortfarande är starkt och att stödet för medlemskap i försvarsalliansen NATO är svagt. Eftersom det finns ytterligare alternativ som har stark anknytning både till den aktuella politiska framtidsdebatten och till Sveriges medlemskap i EU ställdes också en fråga om inställningen till svenskt deltagande i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU.

Mot bakgrund av det tidigare redovisade starka stödet för fortsatt militär alliansfrihet och svaga stödet för NATO-medlemskap får det anses något förvånande att närmare en tredjedel av väljarna ställde sig positiva till att Sverige skall delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU. Andelen som ansåg att det varken var ett bra eller dåligt förslag var 33 procent. Den största gruppen väljare utgjordes dock av dem som ansåg att det var ett dåligt förslag (36 procent). (Se tabell 10)

Män var mer positiva till förslaget än kvinnor. De äldre var mer positiva än de yngre. Starkaste stödet fick förslaget bland de högst utbildade. Det kunde dessutom noteras att de högutbildade också uppvisade det starkaste motståndet. Den positiva inställningen till försvarssamarbete inom EU övervägde bland stads- och storstadsbefolkningen, medan motståndet var starkast bland landsbygdsbefolkningen.

Bland riksdagspartiernas sympatisörer var det enbart inom moderata samlingspartiet och folkpartiet som förslaget stöddes av mer än 50 procent. På motsvarande sätt var det enbart bland sympatisörer till vänsterpartiet och miljöpartiet som det fanns ett motstånd som uppgick till mer än 50 procent. Andelen som svarade att det varken var ett bra eller dåligt förslag låg högt. Genomsnittsvärdet var 32 procent med toppar inom socialdemokratiska partiet och centern på 38 respektive 36 procent.

**Tabell 10** **Inställning till förslaget att Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU efter kön, ålder, utbildning, bostadsort, region, sektor och partisympati**

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	s:a
<b>Kön</b>	Män	35	34	31	100
	Kvinnor	28	38	34	100
<b>Ålder</b>	15-19	29	40	31	100
	20-29	27	42	31	100
	30-39	28	37	35	100
	40-49	33	38	29	100
	50-59	34	32	34	100
	60-75	34	31	35	100
<b>Utbildning</b>	Låg	23	36	41	100
	Medel	33	33	34	100
	Hög	36	39	25	100
<b>Bostadsort</b>	Landsbygd	20	46	34	100
	Tätort	31	34	35	100
	Stad	35	34	31	100
	Storstad	38	34	28	100
<b>Region</b>	Stor-Stockholm	38	34	28	100
	Ö. Mellansverige	30	34	36	100
	Småland ,Gotland	26	40	34	100
	Sydsverige	38	36	26	100
	Västsverige	32	36	32	100
	N. Mellansverige	26	37	37	100
	Nedre Norrland	19	42	39	100
	Övre Norrland	18	44	38	100
<b>Sektor</b>	Statlig	32	36	32	100
	Kommunal	27	44	29	100
	Privat	34	32	34	100
<b>Partisympati</b>	v	12	58	30	100
	s	25	37	38	100
	c	28	36	36	100
	fp	51	18	31	100
	m	56	17	27	100
	kds	35	36	29	100
	mp	14	55	31	100
<b>Inställning till EU</b>	För	55	18	27	100
	Emot	14	54	32	100
	Ingen bestämd åsikt	28	20	52	100
<b>Samtliga</b>		31	36	33	100

För att pröva konsistensen i åsiktsmönstret när det gäller frågor rörande säkerhetspolitiken jämförs i figur 4a-b väljarnas inställning i frågan om framtida försvarssamarbete inom EU med inställningen till en politik grundad på alliansfrihet och neutralitet respektive till svenskt NATO-medlemskap.

**Figur 4 a** Inställning till förslaget att Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU efter inställning till förslaget att Sverige i fredstid bör föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig (procent)

Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Summa procent
Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik syftande till neutralitet i krig	Bra förslag	26	45	29	100
	Dåligt förslag	67	14	19	100
	Varken bra eller dåligt förslag	32	52	16	100

**Figur 4b** Inställning till förslaget att Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU efter inställning till förslaget att Sverige bör söka medlemskap i NATO (procent)

Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU

		Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Summa procent
Sverige bör söka medlemskap i NATO	Bra förslag	74	11	15	100
	Dåligt förslag	14	61	25	100
	Varken bra eller dåligt förslag	31	50	19	100



Huvudmönstret när det gäller åsikterna bland personer som ansåg att Sverige i fredstid bör föra en alliansfri politik syftande till neutralitet i krig borde innebära att förslaget om svenskt deltagande i ett framtida försvarssamarbete inom EU skulle avvisas. Men så gjorde endast 45 procent. En dryg fjärdedel ansåg att försvarssamarbete inom EU är ett bra förslag och närmare en tredjedel ansåg att förslaget är varken bra eller dåligt. Även personer som var negativa till den traditionella alliansfriheten spred sig på de tre alternativen, men med en stark koncentration till åsikten att försvarssamarbete inom EU är bra. De som tydligast avvisade svenskt deltagande i försvarssamarbete inom EU var den grupp väljare som ansåg att fortsatt alliansfrihet varken var ett bra eller dåligt förslag.

Inte heller när det gällde åsikterna om svenskt NATO-medlemskap å ena sidan och deltagande i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU å den andra blev svarsmonstret speciellt konsistent. Visserligen ansåg i det närmaste tre fjärdedelar av dem som stödde NATO-medlemskap att både NATO-medlemskap och försvarssamarbete inom EU var bra förslag. Samtidigt var det dock 11 procent av väljarna som ansåg det sistnämnda vara ett dåligt förslag och 15 procent som ansåg att det var varken bra eller dåligt. Bland personer som ansåg NATO-medlemskap vara ett dåligt förslag var det knappt två tredjedelar som hade samma åsikt om svenskt deltagande i försvarssamarbete inom EU. Fjorton procent tyckte i stället att detta var ett bra förslag och en fjärdedel att förslaget var varken bra eller dåligt. Inom den förhållandevis stora andel av väljare (36 procent) som valde mittenalternativet ("varken bra eller dåligt förslag") när det gällde förslaget om NATO-medlemskap ställde sig hälften negativa till försvarssamarbete inom EU. Närmare en tredjedel av denna grupp ställde sig dock positiv till förslaget.

## Referenser

- Bjereld, Ulf (1995) "Neutralitet eller NATO-medlemskap" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Bjereld, Ulf och Marie Demker (1995) *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius&Santérus.
- Herolf, Gunilla och Rutger Lindahl (1996) Av vitalt intresse - *EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen*. SOU 1996:7. Stockholm: Fritzes.
- Lindahl, Rutger (1994) "Inför avgörandet - åsikter om EU" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Vägval*, SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lindahl, Rutger (1995) "Efter EU-omröstningen - svåra frågor återstår" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

# DU GAMLA, DU FRIA?

ULF BJERELD OCH ANN-MARIE EKENGREN

Under de senaste åren har Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik genomgått stora förändringar. Neutralitetspolitiken och den aktiva utrikespolitiken, med kritik mot stormakterna och politiskt stöd åt tredje världen som särskilda kännetecken, försvann i samband med det kalla krigets slut. EU-medlemskapet innebär mindre utrymme för Sverige att agera på egen hand i världspolitiken. Den militära alliansfriheten består visserligen, men utgör inget hinder för ett svenskt nära samarbete med NATO. Sverige genomför till exempel gemensamma övningar med NATO inom ramen för "Partnerskap för fred" och medverkar i den NATO-ledda FN-operationen i Bosnien.

Hur har förändringarna av svensk utrikes- och säkerhetspolitik påverkat svenska folkets inställning till neutralitet och alliansfrihet? Har EU-medlemskapet bidragit till att skapa en större vilja till försvarssamarbete med andra stater? Har samarbetet med NATO medfört ett minskat stöd för alliansfriheten och en mer positiv inställning till NATO-medlemskap? I denna uppsats kommer vi att undersöka svenska folkets åsikter kring neutralitet, alliansfrihet och NATO-medlemskap. Vi kommer också att analysera vilka åsiktsdimensioner som finns i den svenska folkopinionen i dessa frågor.

## Natomedlemskap eller alliansfrihet?

Svenska folket har av tradition hyst en motvilja mot alla tankar på att Sverige skall ingå i ett västligt försvarsförbund. Inte ens under Herbert Tingstens mest intensiva kampanj i Dagens Nyheter i slutet av 1940- och början av 1950-talet lyckades NATO-anhängarna samla mer än omkring en femtedel av folkopinionen.<sup>1</sup> I tabell 1 visas svenska folkets inställning till alliansfrihet och NATO-medlemskap 1994 och 1995.

**Tabell 1 Svenska folkets inställning till alliansfrihet respektive NATO-medlemskap (procent)**

förslag	år	bra förslag	varken eller	dåligt förslag	summa procent
alliansfrihet	1994	70	23	7	100
	1995	69	21	10	100
NATO-medlemskap	1994	15	37	48	100
	1995	17	37	46	100

**Kommentar.** Förslagen som de svarande fick ta ställning till var följande: "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig", samt "Sverige bör söka medlemskap i NATO". Svartalternativen var mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag eller mycket dåligt förslag. Mycket bra förslag och bra förslag respektive ganska dåligt förslag och dåligt förslag har slagits samman i tabellen. 1994 är antalet svarande på alliansfrihetsfrågan 1615 och på NATO-frågan 1606. 1995 är antalet svarande på alliansfrihetsfrågan 1701 och på NATO-frågan 1687.

Alliansfriheten har en stark och stabil förankring i den svenska folkopinionen. Ungefär 70 procent anser att det är ett bra förslag att Sverige skall föra en alliansfri utrikespolitik syftande till neutralitet i händelse av krig. Andelen som anser att förslaget om alliansfrihet är dåligt har mellan 1994 och 1995 ökat från 7 till 10 procent.

Förslaget om NATO-medlemskap har däremot inget starkt stöd i den svenska opinionen. Endast 17 procent anser 1995 att Sverige bör söka medlemskap i NATO, en liten ökning från 15 procent 1994. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag har minskat från 48 till 46 procent.

Andelen som svarar "varken bra eller dåligt förslag" vittnar om att alliansfrihetsförslaget är lättare att ta ställning till. År 1995 var det 37 procent som

ansåg att förslaget om NATO-medlemskap varken är bra eller dåligt, medan motsvarande andel för förslaget om alliansfrihet endast var 21 procent. Skälet är sannolikt att alliansfrihetsförslaget förknippas med traditionell svensk utrikespolitik, medan NATO står för något mer okänt och osäkert.

Resultaten visar således på mycket små förändringar mellan de två undersökningsåren. Stödet för alliansfriheten och motståndet mot NATO-medlemskap är fortfarande starkt. Under 1995 har emellertid den säkerhetspolitiska debatten intensifierats i både medierna och inom partierna. Har denna debatt fått starkare genomslag i vissa väljargrupper? Tabell 2 och 3 svarar på frågan om den entydiga bilden kvarstår i samtliga grupper eller om det finns större förändringar i vissa sociala grupper eller bland de olika partiernas sympatisörer.

**Tabell 2 Svenska folkets inställning till alliansfrihet efter kön, ålder, utbildning och partisympati (balansmått)**

Förslag: Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	1994	1995	differens 1994-1995
<i>samtliga</i>	+63	+60	-3
<i>kön</i>			
man	+61	+53	-8
kvinna	+65	+66	+1
<i>ålder</i>			
15-30	+62	+50	-12
31-60	+61	+61	0
61-75	+69	+63	-6
<i>utbildning</i>			
låg	+63	+60	-3
mellan	+60	+62	+2
hög	+63	+58	-5
<i>partisympati</i>			
vänsterpartiet	+83	+72	-11
socialdemokraterna	+69	+67	-2
centerpartiet	+65	+66	+1
folkpartiet	+45	+49	+4
moderaterna	+49	+42	-7
kristdemokraterna	+70	+52	-18
miljöpartiet	+81	+71	-10

**Kommentar:** Balansmåttet visar andelen som tycker att det är ett bra förslag att Sverige i fredstid bör föra en alliansfri politik syftande till neutralitet i krig minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag.<sup>2</sup>

Kvinnor är något mer positiva än män till förslaget om alliansfrihet. År 1994 var skillnaden mellan kvinnor och män tämligen liten; 1995 är skillna-

den något större. Bland äldre väljare finns en mer positiv inställning till alliansfrihet än bland yngre och denna skillnad kvarstår mellan 1994 och 1995. Vår analys visar att det framförallt är de yngre männen som har blivit mer skeptiska till förslaget om bibehållen alliansfrihet. Utbildning förklarar i mycket liten utsträckning skillnader i inställning till alliansfrihet.

Partisynpati påverkar inställning till alliansfrihet mer än vad kön, ålder och utbildning gör. Vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer är fortsatt mycket positiva till svensk alliansfrihet. Men de två gruppernas inställning till alliansfriheten är mindre positiv 1995 än vad den var 1994. Socialdemokraternas och centerpartiets sympatisörer utgör en mellangrupp, medan folkpartiets och moderaternas sympatisörer är minst positiva till förslaget om svensk alliansfrihet. Kristdemokraternas sympatisörer har genomgått en relativt stor förändring mellan 1994 och 1995. Från att ha tillhört den grupp av sympatisörer som kan karaktäriseras som mycket positiva till alliansfrihet är de nu mindre positiva.

Av särskilt intresse är att skillnaden mellan de två yttergrupperna, vänsterpartiets och moderaternas sympatisörer, är mindre 1995 än 1994. Det har således skett en minskad polarisering mellan de olika partiernas sympatisörer i alliansfrihetsfrågan. Detta kan vara ett uttryck för att frågan blivit mindre ideologiskt laddad under det gångna året.

En jämförelse med NATO-frågan kan visa om samma utveckling ägt rum i de olika sociala grupperna och bland partisynpatisörerna. Vilka resultat erhålls vid motsvarande analyser i NATO-frågan?

**Tabell 3 Svenska folkets inställning till NATO-medlemskap efter kön, ålder, utbildning och partisympati (balansmått)**

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i NATO	1994	1995	differens 1994-1995
<i>samtliga</i>	-33	-28	+5
<i>kön</i>			
man	-30	-22	+8
kvinna	-35	-33	+2
<i>ålder</i>			
15-30	-45	-29	+16
31-60	-32	-32	0
61-75	-20	-17	+3
<i>utbildning</i>			
låg	-25	-25	0
mellan	-33	-23	+10
hög	-39	-32	+7
<i>partisympati</i>			
vänsterpartiet	-58	-53	+5
socialdemokraterna	-36	-39	-3
centerpartiet	-35	-26	+9
folkpartiet	-27	-4	+23
moderaterna	-17	+2	+19
kristdemokraterna	-32	-9	+23
miljöpartiet	-61	-42	+19

**Kommentar:** Balansmåtten visar andelen som tycker att det är ett bra förslag att Sverige bör söka medlemskap i NATO minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag.

Männen är fortsatt mer positiva till NATO än vad kvinnorna är. Skillnaden mellan kvinnor och män är ungefär lika stor som i frågan om alliansfrihet. Äldre väljare är mer positiva till NATO än vad medelålders och yngre är. Individer med hög eller medelhög utbildning har blivit mer positiva till



NATO-medlemskap. Men det är fortfarande de med hög utbildning som är mest negativa. En förklaring kan vara att högutbildade är mer informerade om vad NATO är, medan lågutbildade är mer okunniga och lättare dras till ja-alternativet i enkäten.

Vänsterpartiets och miljöpartiets respektive moderaternas sympatisörer utgör ånyo de båda ytterpunkterna. Vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer är mycket negativa till ett svenskt NATO-medlemskap, medan moderaterna är mer positiva. Socialdemokraternas, centerpartiets, folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer är väl samlade kring en negativ inställning till NATO 1994.

Alla partiernas sympatisörer, utom socialdemokraterna, blir 1995 mer positiva till ett svenskt medlemskap i NATO. Särskilt stora är förändringarna bland folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer. Bland moderaterna finns det nu ett flertal, om än knappt, som förespråkar ett svenskt NATO-medlemskap. Att miljöpartiets sympatisörer är mindre negativa gentemot NATO 1995 kan möjligen förklaras av att miljöpartiet hämtat många nya sympatisörer från det borgerliga blocket.

Frågan om ett svenskt NATO-medlemskap uppvisar en ökad polarisering på väljarnivå. Vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer är mycket negativt inställda till förslaget om ett NATO-medlemskap, medan moderaterna är måttligt positiva. Skillnaden mellan dessa två yttergrupper har ökat mellan 1994 och 1995. Differensen mellan de två grupperna är 44 balansmåttsenheter 1994 och 55 balansmåttsenheter 1995. Även åsiktskillnaderna mellan socialdemokraternas och folkpartiets samt moderaternas sympatisörer har ökat i NATO-frågan mellan 1994 och 1995. Om opinionen i frågan fortsätter att polariseras har NATO-frågan förutsättningar att bli en stridsfråga mellan partierna i svensk debatt.

## Åsiktsdimensioner i svensk utrikespolitik

Neutralitetsvilja och önskan om alliansfrihet har av NATO-anhängarna i debatten ibland tolkats som ett uttryck för likgiltighet och isolationism. Analyser av neutralitetsvänners och neutralitetsmotståndares inställning i andra utrikespolitiska frågor visar emellertid att de förra ingalunda hyser större motvilja att ta emot flyktingar eller att ge bistånd till u-länderna. Re-

sultaten visar att det snarare är tvärtom, då NATO-anhängare i större utsträckning instämmer i förslag som syftar till minskad flyktingmottagning och minskat bistånd.<sup>3</sup>

Neutralitetsvänner betraktar sannolikt den militära alliansfriheten som en möjlig väg undan inblandning i motsättningen mellan maktblocken. Därmed utgör alliansfriheten grunden för en fortsatt aktiv utrikespolitik, vilken kan betraktas som ett försök att befrämja globalism och internationalism snarare än isolationism.

Statsvetaren Philip Converse diskuterade i flera uppmärksammade artiklar frågan om hur sofistikerad opinionen är och hur väl utvecklade de underliggande åsiktsdimensionerna är. Om väljarnas åsikter ej är sammanhållna tyder det på avsaknad av eller svagt framträdande underliggande dimensioner. Detta kan då tas som intäkt för att väljarna egentligen saknar åsikter i olika sakfrågor. Motsvarande analyser på elitnivå visar enligt Converse betydligt högre samband mellan olika åsikter och därmed att det i elitgruppens föreställningsvärld finns vissa dimensioner som fungerar som en ideologisk ram utifrån vilka ställningstaganden kan göras. Om vi känner till en individs åsikt i en fråga som hör hemma på exempelvis vänsterhögerdimensionen kan vi predicera individens åsikter i andra frågor på samma dimension. Ju bättre utvecklad dimensionen är, desto större möjlighet att förutsägelsen slår in.<sup>4</sup>

Panelanalyser av svenska väljare och riksdagsledamöter bekräftar Converses resultat att elitgruppers åsikter oftare uppvisar samband. Svenska riksdagsledamöter har mer sammanhållna åsikter än väljare i allmänhet och partimedlemmar har mer sammanhållna åsikter än personer som inte är medlemmar i ett politiskt parti. De personer som avstår från att rösta i riksdagsvalen uppvisar minst sammanhållna åsikter.<sup>5</sup>

På det utrikespolitiska planet har den dominerande dimensionen bland amerikanska väljare oftast namngetts med termen isolationism-internationalism. Denna dimension har emellertid bara i ringa utsträckning kunnat strukturera utrikespolitiska åsikter. Slutsatsen har varit att de utrikespolitiska åsikterna är instabila, inkonsistenta och osammanhängande. Ytterst har väljarnas åsikter i dessa frågor karaktäriserats som icke-attityder.<sup>6</sup>

Benjamin Page och Robert Shapiro driver tesen att opinionen är mer rationell, mer stabil och mer förutsägbar på aggregerad nivå än vad som tidigare antagits. Opinionen svarar på inträffade händelser på den internationella scenen på ett rimligt och förutsägbart sätt. Detta gäller inte bara opinionen i inrikespolitiska frågor, utan även i de utrikespolitiska.<sup>7</sup>

Converses slutsats, att väljarnas åsikter inte hänger samman i enlighet med vad den liberal-konservativa dimensionen eller isolationism-internationalism dimensionen förutsäger, har även den stött på ett visst motstånd. Som ett resultat av politikernas strävan att hålla vissa utrikespolitiska uppgifter hemliga kan det antas att väljarna har en låg kunskapsnivå i de utrikespolitiska frågorna. Alltför tunn sådd information och därmed mindre kunskap om utrikespolitiska förhållanden kan vara ett skäl till att väljarnas åsikter uppfattas som inkonsistenta eller osammanhängande, även om det finns underliggande dimensioner eller ideologier efter vilka åsikterna kan struktureras. De utrikespolitiska åsikterna har även antagits vara strukturerade efter andra dimensioner än isolationism-internationalism-dimensionen.<sup>8</sup>

I Sverige har Olof Petersson argumenterat för att de svenska väljarna har tämligen väl sammanhållna åsikter i utrikespolitiska frågor, men att den underliggande dimensionen i det här fallet är identisk med den grundläggande skiljelinjen mellan vänster och höger. Som exempel kan nämnas att väljare som i början av 1970-talet är positiva till USA tenderar att inta sakfrågeståndpunkter som placerar dem till höger i politiken, medan Sovjetunionens anhängare oftare hyser åsikter som kan placera dem till vänster.<sup>9</sup>

Vad finns det då för stöd för de två teserna att opinionen i NATO-medlemskaps- respektive alliansfrihetsfrågan antingen är inkonsistent och osammanhängande eller konsistent och sammanhängande?

Ett sätt att mäta inkonsistens i åsikter är att undersöka om svarspersonen instämmer i både förslaget om NATO-medlemskap och förslaget om fortsatt alliansfrihet. Att efterfråga medlemskap i en militär organisation som kräver bindande åtaganden i händelse av att en annan medlemsstat blir angripen är inte konsistent med en fortsatt neutralitetspolitik. Det är 8 procent av de svarande som både vill se ett svenskt medlemskap i NATO och en fortsatt neutralitetspolitik. Om vi utesluter dem som i någon fråga svarar att det "varken är ett bra eller dåligt förslag" stiger andelen inkonsistenta svar till

14 procent. Detta är en något högre siffra än vad som är förekommande i frågor som berör inrikespolitik.<sup>10</sup>

Även om de svenska väljarna uppvisar en något högre andel osäkra och en något större andel inkonsistenta svar i de utrikespolitiska frågorna än i de inrikespolitiska frågorna är ändå slutsatsen att skillnaden är förhållandevis liten. Vi skall nu gå vidare och genom en dimensionsanalys undersöka i vilken utsträckning den svenska folkopinionen uppvisar sammanhängande åsikter i de utrikespolitiska frågorna och vilka de viktigaste dimensionerna i så fall är.

Vi har ovan diskuterat utrikespolitiska åsiktsdimensioner, dels i termer av alliansfrihet och alliansmedlemskap, dels i termer av isolationism och internationalism med avseende på t ex flyktingmottagning och biståndsvilja. I tabell 4 redovisas, utifrån en faktoranalys, huruvida dessa åsiktsdimensioner återfinns bland de svenska väljarna.

**Tabell 4** Åsiktsdimensioner identifierade bland de utrikespolitiska frågorna (faktorladdningar)

fråga	faktor 1	faktor 2
delta i framtida försvarssamarbete inom EU	0,81	0,10
svenskt deltagande i FN:s fredsbevarande operationer, även om det innebär risk för inblandning i militära stridshandlingar	0,62	-0,22
i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	-0,67	0,03
söka medlemskap i NATO	0,79	0,20
undvika att ta ställning i internationella konflikter där svenska intressen ej hotas	-0,26	0,63
minska u-hjälpen	0,12	0,79
ta emot färre flyktingar	0,11	0,77

**Kommentar:** När analysen påbörjades ingick alla frågor som hade en koppling till utrikes- eller säkerhetspolitik. De frågor som uppvisade låga korrelationer har tagits bort ur analysen, där gränsen för en låg korrelation bestämdes till lägre än 0.25 Pearson's r. Likaså togs en av flyktingfrågorna bort. De EU-frågor som ej har koppling till försvarsfrågor korrelerar delvis med den traditionella vänster-högerdimensionen och ingår ej i analysen. Om de tas med laddar de på en egen faktor.<sup>11</sup>

På den första dimensionen laddar frågor som har en koppling till hur Sverige på ett mycket grundläggande plan skall organisera sin säkerhetspolitik. Frågorna handlar om vilken säkerhetspolitisk strategi Sverige skall välja. Skall grundvalen för svensk utrikes- och säkerhetspolitik vara alliansfrihet eller medlemskap i någon försvarsallians? Skall Sverige delta i FN:s fredsbevarande operationer, även om det innebär risk för inblandning i militära stridshandlingar?

Frågorna som laddar på den första dimensionen handlar om huruvida Sverige skall söka bevara sin förmåga att självständigt utforma utrikespolitiken eller om det skall ske i direkt samarbete med andra stater. Den första dimensionen handlar därför om i vilken utsträckning som Sveriges utrikespolitik skall präglas av handlingsfrihet och utformas oberoende av andra stater. Att ingå i en försvarsallians, hur utformningen av den än kommer att se ut, samt att delta i FN:s fredsbevarande operationer, leder till att beslutskompetens överflyttas från Sverige till andra stater eller organisationer. Frågan om deltagande i FN:s fredsbevarande operationer ligger något vid sidan av, eftersom Sverige själv kan acceptera att bidra med fredsbevarande styrkor när generalsekreteraren efterfrågar detta.<sup>12</sup> Vi har valt att tolka denna dimension i termer av autonomi kontra bundenhet.

Den andra dimensionen utgörs av frågor som i ett utrikespolitiskt perspektiv berör Sveriges engagemang och solidaritet med andra folk och stater. U-hjälpen och Sveriges ställningstaganden i avlägsna konflikter utgör traditionella element i den aktiva utrikespolitiken. Frågan om i vilken utsträckning Sverige skall ta emot flyktingar kompletterar de två andra frågorna och handlar också om huruvida Sverige skall agera aktivt och solidarisera sig med andra folk, denna gång på hemmaplan. Vi har valt att tolka denna dimension i termer av internationalism kontra isolationism.<sup>13</sup> De två dimensionerna kan då förhålla sig till varandra enligt figur 1 nedan.

**Figur 1 Dimensionerna autonomi-bundenhet och internationalism-isolationism i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor**

	Autonomi	Bundenhet
Internationalism	Självständig idealism	Samverkande idealism
Isolationism	Självständig etnocentrism	Samverkande etnocentrism

Genom att ställa autonomi-bundenhetsdimensionen och internationalism-isolationismdimensionen mot varandra skapas fyra kategorier enligt figur 1. Den kategori som består av internationalism och autonomi har vi valt att kalla för självständig idealism. Här återfinns personer som har en positiv inställning till bistånd, flyktingmottagning och att Sverige skall ta ställning i internationella konflikter samt förespråkar alliansfrihet.

Kategorin internationalism och bundenhet kallas här för samverkande idealism. Här återfinns personer som är positiva till bistånd, flyktingar och att ta ställning i internationella konflikter, men som samtidigt tar avstånd från neutralitet och alliansfrihet.

Kategorin isolationism och autonomi kallas självständig etnocentrism. I den kategorin finns de som är negativa till bistånd, flyktingmottagning och till att Sverige tar ställning i internationella konflikter samtidigt som de är positiva till den svenska alliansfriheten.

Den sista kategorin - isolationism och bundenhet - kallas samverkande etnocentrism. I den kategorin återfinns personer som är negativt inställda till bistånd, flyktingar och att Sverige tar ställning i konflikter där svenska intressen ej hotas, samtidigt som de anser att Sverige bör söka säkerhetspolitiskt samarbete med andra stater.

Vilken av de fyra kategorierna passar bäst in på svenska folkets inställning i dessa frågor? Och hur fördelar sig de politiska partiernas sympatisörer och andra befolkningsgrupper över de fyra kategorierna? Vi har försökt att besvara dessa frågor genom att skapa ett index som bygger på faktorvärden. Därefter jämför vi olika befolkningsgruppers medelvärden på indexen med medelvärdet för hela befolkningen.<sup>14</sup>

Svenska folket betraktat som grupp kan placeras in i gränlandet mellan kategorierna självständig idealism och självständig etnocentrism. Uppslutningen bakom alliansfriheten och neutraliteten är stark, stödet för NATO-medlemskap och försvarssamarbete är begränsat. Samtidigt finns det en positiv inställning till bistånd, en negativ inställning till flyktingmottagning och en delad opinion huruvida Sverige skall ta ställning i internationella konflikter där svenska intressen ej hotas.<sup>15</sup> I figur 2 visas hur respektive partis sympatisörer grupperar sig längs de två dimensionerna.

**Figur 2** Kategorisering av partiernas sympatisörer längs de utrikespolitiska dimensionerna autonomi-bundenhet och internationalism-isolationism

	Autonomi	Bundenhet
Internationalism	<p>Självständiga idealister:</p> <p>Vänsterpartiet Socialdemokraterna Miljöpartiet Centerpartiet</p>	<p>Samverkande idealister:</p> <p>Folkpartiet Kristdemokraterna</p>
Isolationism	<p>Självständiga etnocentrister:</p>	<p>Samverkande etnocentrister:</p> <p>Moderaterna</p>

**Kommentar:** Figuren bygger på två index som konstruerats med hjälp av faktorvärden. Faktorvärdena bygger på resultaten från faktoranalysen och de två dimensioner som denna resulterade i. Se vidare i not 14.

Jämförelsen mellan hela befolkningens medelvärden och medelvärden för de enskilda partiernas sympatisörer längs de två dimensionerna visar att vänsterpartiets, miljöpartiets, centerpartiets och socialdemokraternas sympatisörer är mest måna om att bevara den svenska handlingsfriheten i säkerhetspolitiska frågor. De är också positiva till bistånd, flyktingmottagning och svenska ställningstaganden i internationella konflikter. Dessa partiers sympatisörer kan därför klassificeras som självständiga idealister.<sup>16</sup>



Folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer är samverkande idealister, eftersom de är positiva till bistånd och flyktingmottagning, samtidigt som de är mer kritiska till svensk alliansfrihet.

De moderata sympatisörerna slutligen är mest negativt inställda till bistånd och flyktingmottagning, men positivt inställda till svenskt NATO-medlemskap. De klassificeras därför som samverkande etnocentrister.<sup>17</sup>

Inget parti återfinns i kategorin självständiga etnocentrister.

## Avslutning

I den svenska folkopinionen finns en stark uppslutning bakom den militära alliansfriheten och en negativ inställning till svenskt NATO-medlemskap. Däremot är opinionen mera kluven i fråga om bistånd, flyktingmottagning och svenska ställningstaganden i internationella konflikter. Åsikterna i dessa två typer av frågor uppvisar så starka samband att det är rimligt att tala om två dimensioner - autonomi-bundenhet samt internationalism-isolationism - i den svenska opinionen i utrikespolitiska frågor.

Vilken betydelse har då förekomsten av dessa åsiktsdimensioner för det politiska livet i Sverige? Vi kan konstatera att partisympatisörernas placering längs autonomi-bundenhetsdimensionen i stort sett överensstämmer med blockpolitiken. Vänsterpartiets, socialdemokraternas, miljöpartiets och centerpartiets sympatisörer utgör en grupp i dessa frågor, medan folkpartiets, moderaternas och kristdemokraternas sympatisörer utgör en annan. Åsiktsskillnaderna mellan de olika grupperna har ökat och NATO-frågan har polariserats i opinionen.

Internationalism-isolationismdimensionen uppvisar andra skiljelinjer. Här är det folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer som framstår som mest bistånds- och flyktingvänliga. Vänsterpartiets, socialdemokraternas, centerpartiets och miljöpartiets sympatisörer utgör en mellangrupp, medan de moderata sympatisörerna i särklass är mest isolationistiska.

Frontlinjerna mellan de olika partisympatisörerna ser således olika ut på autonomi-bundenhetsdimensionen och internationalism-isolationism-dimen-

sionen. Därför är det inte sannolikt att utrikespolitiken som helhet kommer att politiseras under överskådlig tid. Däremot är det möjligt att två partipolitiska debatter uppstår- en för varje dimension- där NATO-frågan respektive bistånds- och flyktingfrågan ställs i centrum.

## Noter

1 Håstad 1950, Bjereld och Demker 1995.

2 Låg utbildning har definierats som folkskola, enhetsskola, grundskola eller yrkesskola. Medelhög utbildning har definierats som tvåårigt gymnasium, flickskola/realexamen och folkhögskola. Hög utbildning har definierats som minst treårigt gymnasium, studentexamen eller högskola/universitet.

3 Bjereld 1995. Skillnaderna kvarstår efter kontroll för vänster-högerposition.

4 Converse 1964:207ff. Se även Almond 1960.

5 Granberg och Holmberg 1996.

6 Converse 1964.

7 Page och Shapiro 1992: kap 5 och 6.

8 Se t ex Caspary 1970, Graham 1988, Peffley och Hurwitz 1993 samt Chittick, Billingsley och Travis 1995.

9 Petersson 1982:55.

10 Jfr Hinnfors 1996. I de frågor som ställts om finansmarknadens avreglering eller inte uppvisas en mycket hög andel inkonsistenta svar. Hela 34 procent av svenska folket vill t ex både ”verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln” och ”öka den internationella kontrollen av valutahandeln”.

11 Analysen är en varimaxroterad principalkomponentanalys. Kaisers kriterium har använts för att fastställa antalet faktorer.

12 Tolkningen att denna faktor handlar om svensk självständighet och oberoende stärks av det faktum att det finns ett samband mellan inställningen till alliansfrihet/NATO-medlemskap och andra frågor som berör det nationella oberoendet. Till

exempel är neutralitetsvänner betydligt mer kritiska till att knyta den svenska kronan till D-marken än vad NATO-anhängare är. Neutralitetsvänner är betydligt mer skeptiska än vad NATO-anhängare är till förslaget att Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten.

13 Jfr Gilljam och Holmberg 1993:157. Gilljam och Holmberg väljer att diskutera biståndsvilja och inställning till flyktingar i termer av xenofobism och kosmopolitism.

14 I ett index som bygger på faktorvärden tas hänsyn till i vilken grad variablerna korrelerar med det skapade indexet. Varje variabel som ingår i indexet viktas i enlighet med hur starkt den korrelerar med den nya variabeln. Partiernas medelvärden på de två dimensionerna bygger på partisympatisörernas faktorvärden. Faktorvärdena har erhållits från faktoranalysen som presenterades i tabell 4.

15 En jämförelse mellan andra befolkningsgruppers medelvärden och hela befolkningens medelvärde visar på små skillnader mellan olika sociala grupper. En indelning resulterar emellertid i att kvinnor hamnar i kategorin självständig idealism, medan män hamnar i kategorin samverkande etnocentrism. Personer i åldern 15-30 hamnar i kategorin samverkande idealism, 31-60-åringar i kategorin självständig idealism och personer i åldern 61-75 i kategorin självständig etnocentrism. Lågutbildade personer kan placeras i kategorin självständig etnocentrism, personer med medelhög utbildning i kategorin samverkande etnocentrism och högutbildade i gränslandet mellan självständig och samverkande idealism.

16 För en diskussion och delvis annorlunda klassificering av partisympatisörerna längs internationalism-isolationsindimensionen, se Demker 1996.

17 Medelvärden för respektive partis sympatisörer längs autonomi-bundenhetsindexet: vänsterpartiet 0,45, socialdemokraterna 0,15, centerpartiet 0,01, folkpartiet -0,45, moderaterna -0,54, kristdemokraterna -0,06 och miljöpartiet 0,41. Medelvärden för respektive partis sympatisörer längs internationalism-isolationismindexet: vänsterpartiet 0,18, socialdemokraterna 0,06, centerpartiet 0,04, folkpartiet 0,32, moderaterna -0,20, kristdemokraterna 0,36 och miljöpartiet 0,08.

## Referenser

Almond G. A (1950): *The American People and Foreign Policy*. New York: Praeger

- Bjereld U (1995): "Neutralitet eller NATO-medlemskap?" i Holmberg S och Weibull L (red) *Det gamla riket*. SOM-rapport 13, Göteborgs Universitet
- Bjereld U och Demker M (1995): *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius och Santérus
- Caspary W. R (1970): "The Mood Theory: A Study of Public Opinion and Foreign Policy." *American Political Science Review*, Vol 64, 1970:2
- Chittick W.O, Billingsley K. R och Travis R (1995): "A Three-Dimensional Model of American Foreign Policy Beliefs." *International Studies Quarterly*, Vol 39, 1995:3
- Converse P. E (1964): "The Nature of Belief Systems in Mass Publics" i Apter D (ed) *Ideology and Discontent*. New York: Free Press
- Demker M (1996): "Blott Sverige svenska krusbär har." i Holmberg S och Weibull L (red) *Mitt i Nittioalet*. SOM-rapport 16, Göteborgs Universitet
- Gilljam M och Holmberg S (1993): *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts
- Graham T.W (1988): "The Pattern and Importance of Public Knowledge in the Nuclear Age." *Journal of Conflict Resolution*, Vol 32, 1988:2
- Granberg D och Holmberg S (1996): "Attitude Constraint and Stability among Elite and Mass in Sweden." *European Journal of Political Research*, Vol 29, 1996:1
- Hinnfors J (1996): "Marknadsopinion i blindo?" i Holmberg S och Weibull L (red) *Mitt i Nittioalet*. SOM-rapport 16, Göteborgs Universitet
- Håstad E (red) (1950): *Gallup och den svenska väljarkåren*. Stockholm: Hugo Gebers förlag
- Page B. I och Shapiro R.Y (1992): *The Rational Public. Fifty Years of Trends in American's Policy Preferences*. Chicago och London: The University of Chicago Press
- Peffley, M och Hurwitz, J (1993): "Models of Attitude Constraint in Foreign Affairs." *Political Behavior*, Vol 15, 1993:1
- Petersson O (1982): *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedts

# VÄRLDEN UTANFÖR

ANNA RÖNSTRÖM OCH LENNART WEIBULL

Svenskarna är ett resande folk. Genom charterflygets expansion under 1960- och 1970-talen blev resandet inte längre något som var förbehållet begränsade grupper av befolkningen utan en möjlighet för alla. 1995 åkte drygt hälften av alla svenskar mellan 15 och 80 år utomlands, mest till Spanien och Grekland (SCB, 1993). Även världen i övrigt har öppnat sig. Semesterresor till Florida, Thailand eller Bali är inte längre ovanliga. Bland ungdomar har det blivit vanligare med skjorden-runt-resor.

Vårt förhållande till världen utanför är emellertid inte bara en fråga om resor eller flyttning. Det handlar om traditioner och kulturell samhörighet och inflytande från medier (Gould, 1975). Den stora emigrationen till USA i slutet av 1800-talet skapade för många berörda en särskild anknytning till detta land. Under början av 1900-talet var inflytandet från Tyskland påtagligt, medan efterkrigstidens populärkultur, framför allt inom musik och film, i första hand har anknytning till Storbritannien och USA (Reimer, 1987). Också den bild av världen som förmedlas i mediernas utbud, i såväl fakta som fiktion, är en annan faktor av stor betydelse för vår världsbild (Werner, 1980; Hägred. 1983).

En påverkan av helt annat slag kommer från den ekonomiska internationaliseringen. Våra föreställningar om omvärlden påverkas även av hur vi bedömer t ex EU:s betydelse för Sverige. Viljan att samarbeta med länder i omvärlden hänger självklart samman med uppfattningar om vad man kan vänta sig av ett sådant samarbete.

Syftet med denna artikel är att mot den redovisade bakgrunden belysa förändringar i den svenska allmänhetens syn på världen 1991-1995. Underlaget är i huvudsak de två öppna frågor som ställts i SOM-undersökningarna under dessa år och som rör å ena sidan den attraktion som omvärlden utövar på den svenska

allmänheten och å andra sidan svenskarnas acceptans för olika länder. Vidare kommer synen på ekonomiskt och politiskt samarbete med omvärlden att redovisas.

Redovisningen är i första inriktad på att beskriva utvecklingen i synen på omvärlden. På några punkter kommer även tänkbara förklaringar att diskuteras.

### **Omvärldens attraktionskraft**

Även om många svenskar regelbundet reser utomlands innebär detta inte att något flertal av befolkningen funderar på att bosätta sig utomlands. Tvärtom har de flesta människor inte haft funderingar på att flytta utomlands överhuvudtaget. På den ställda frågan är det 27 procent som har angivit något land som de någon gång har funderat att flytta till (tabell 1).

Andelen som är benägen att flytta är ungefär på samma nivå alla undersökta år. De små variationer som finns uppvisar inget systematiskt mönster, men 1995 års siffra är den högsta som noterats under mätperioden.

Det är uppenbart svårt att värdera om 27 procent är en hög eller låg siffra. Å ena sidan kan det beskrivas anmärkningsvärt att en dryg fjärdedel av befolkningen har haft funderingar på att flytta utomlands. Å andra sidan kan det sägas att det inte ens är 30 procent som någon gång i sitt liv haft sådana funderingar. De enda jämförelser som finns gäller de baltiska länderna visar att de svenska siffrorna ligger betydligt lägre. I Estland, Lettland och Litauen ligger motsvarande siffror på mellan 75 och 85 procent (EMOR, 1994). Jämförelsen med de baltiska länderna är dock med tanke på deras historia knappast rättvisande.

**Tabell 1 Länderpreferenser bland allmänheten i Sverige 1991 till 1995 (procent)**

A. Andelen som övervägt att flytta till ett annat land (procent av samtliga) respektive angivet land (procent av dem som övervägt att flytta)

B. Andelen som anger ett land att flytta till om de var tvungna att flytta från Sverige (procent av samtliga) respektive angivet land (procent av dem som kunnat ange land)

A. Har övervägt att flytta	År					B. "Tvingad" att flytta	År				
	91	92	93	94	95		91	92	93	94	95
Nej	75	76	78	77	73	Kan ej ta ställn	15	11	13	19	12
Ja	25	24	22	23	27	Anger land	85	89	87	81	88
<b>Totalt</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>Totalt</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>
<b>Antal svar</b>	<b>1303</b>	<b>1591</b>	<b>1857</b>	<b>1702</b>	<b>1777</b>		<b>1303</b>	<b>1591</b>	<b>1857</b>	<b>1702</b>	<b>1777</b>
<b>Angivet land</b>	91	92	93	94	95	<b>Angivet land</b>	91	92	93	94	95
Danmark	3	6	5	3	4		8	14	11	12	9
Norge	3	4	7	6	13		17	19	25	25	32
Finland	1	4	3	4	5		2	3	2	3	3
<b>Totalt Norden</b>	<b>7</b>	<b>14</b>	<b>15</b>	<b>13</b>	<b>23</b>		<b>28</b>	<b>30</b>	<b>40</b>	<b>41</b>	<b>45</b>
Belgien	1	-	-	1	-		1	-	-	-	-
Frankrike	4	5	5	1	4		5	5	4	3	2
Grekland	1	2	3	2	2		1	1	2	2	1
Italien	3	2	2	1	3		3	2	2	1	2
Portugal	1	2	1	-	1		1	-	-	-	1
Spanien	8	7	5	7	4		7	5	4	5	5
Storbritannien	6	9	8	8	8		7	7	6	8	7
Tyskland	6	4	3	8	4		4	5	3	5	4
Österrike	2	2	2	2	3		4	3	2	2	2
Schweiz	2	2	1	2	1		2	2	2	2	2
<b>Totalt Europa exkl Norden</b>	<b>39</b>	<b>37</b>	<b>34</b>	<b>40</b>	<b>35</b>		<b>35</b>	<b>39</b>	<b>28</b>	<b>28</b>	<b>28</b>
<b>Totalt Asien</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>8</b>	<b>2</b>		<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>2</b>
<b>Totalt Afrika</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>6</b>	<b>1</b>		<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
USA	23	19	21	20	19		14	13	13	12	12
Kanada	4	3	4	4	3		3	3	3	2	2
<b>Totalt Nordamerika</b>	<b>28</b>	<b>22</b>	<b>26</b>	<b>23</b>	<b>23</b>		<b>18</b>	<b>17</b>	<b>17</b>	<b>14</b>	<b>14</b>
<b>Totalt Sydamerika</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>		<b>1</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>1</b>
Australien	18	16	14	12	13		13	10	11	8	8
<b>Totalt Oceanien</b>	<b>22</b>	<b>21</b>	<b>17</b>	<b>16</b>	<b>16</b>		<b>16</b>	<b>12</b>	<b>13</b>	<b>10</b>	<b>10</b>
<b>Antal svar</b>	<b>326</b>	<b>381</b>	<b>379</b>	<b>384</b>	<b>469</b>		<b>1303</b>	<b>1591</b>	<b>1617</b>	<b>1379</b>	<b>1526</b>

Det kan också diskuteras vad flyttningsfrågan egentligen ger svar på. Den exakta ordalydelsen är ”Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?”. Formuleringen kan associera till mycket skilda typer av funderingar, alltifrån allvarliga planer att emigrera för alltid, till att flytta för några månader eller år för att pröva på något kul. Mycket talar för att den senare tolkningen är mest representerad i resultaten. Ålder är nämligen den faktor som spelar störst roll när det gäller att förklara skillnader i fråga om att flytta eller inte. Hela 41 procent av dem mellan 15 och 29 år har någon gång funderat på att flytta till ett annat land, medan motsvarande siffra för de äldsta (65 till 80 år) är 7 procent (tabell 2).

**Tabell 2** Flyttningsfunderingar 1995 efter ålder, utbildning och resvanor (procent)

Flyttnings- fundering	Ålder				Utbildning			Utlandsresor	
	15-29	30-49	50-64	65-80	Låg	Medel	Hög	Ofta	Sällan
Ja	41	30	24	7	16	28	41	43	23
Nej	59	70	76	93	84	72	59	57	77
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	423	641	406	306	621	634	490	359	1365

**Kommentar:** Resvanor: med ofta menas en utlandsresa minst en gång i halvåret

**Källa:** SOM-undersökningen 1995

Det visar sig också att utbildningsnivå och boendeort har betydelse. Högutbildade har oftare funderat på att flytta än lågutbildade. Personer i storstäder har i större utsträckning flyttningsfunderingar än vad personer boende på landsbygden har. Detta bekräftar tidigare studier som klart visat att graden av kosmopolitism är högre bland högutbildade och i städer (Merton, 1949).

Bakom detta ligger även att det finns ett samband mellan att faktiskt resa utomlands och funderingar att flytta från Sverige. Bland dem som reser ofta (en gång



i halvåret eller mer) är andelen som någon gång funderat på att resa utomlands dubbelt så hög som den är bland dem som inte reser så ofta.

Slutsatsen är att det är yngre personer och personer med högre utbildning och regelbundna resvanor som haft funderingar att flytta utomlands. Det har betydelse för tolkningen av svaren på vilka länder man har funderat på att flytta till.

### *Enskilda länder*

När det gäller preferensen för enskilda länder bland dem som svarat att de någon gång funderat på att flytta utomlands, är det samma två länder som ligger i topp år efter år: USA, som ligger på runt 20 procent, och Australien, som visserligen har tappat mark något de senaste åren, men som ändå nämns av ungefär 13 procent. Även om Oceaniens popularitet har minskat något under de år som frågan ställts i SOM-undersökningen, förefaller Australien fortfarande vara ett drömland för många svenskar.

Norden har markant ökat sin andel mellan 1994 och 1995. Bakom ökningen ligger ett enda land: Norge. Mellan tre och sju procent har tidigare angivit att de funderat på att flytta till Norge, en siffra som på ett år har stigit till 13 procent. Intresset för de nordiska länderna har stadigt ökat sedan 1991, då frågan ställdes första gången i SOM-sammanhang och med Norges höga siffra 1995 har Norden en mycket stark ställning i människors medvetande.

Storbritannien är det mest attraktiva europeiska landet, Norge borträknat. När det gäller övriga Europa är intresset stabilt år från år och Spanien, Tyskland och Frankrike ligger högst samtliga år. Det totala intresset för Europa exklusive Norden har dock minskat i 1995 års undersökning, precis som intresset för de anglosaxiska länderna. Intresset har i stället förflyttats till Norden.

När det gäller attraktionen hos USA, Australien och Storbritannien är det uppenbart att det finns en anglosaxisk faktor. Om vi lägger samman preferenserna för samtliga anglosaxiska länder (Storbritannien, Irland, USA, Canada, Australien och Nya Zeeland) till en grupp visar sig dock att dessa har tappat i

popularitet. År 1991 föredrog 56 procent av dem som funderat på att flytta något anglosaxiskt land, medan motsvarande siffra 1995 är 46 procent. Den senare andelen är dock dubbelt så hög som den för de nordiska länderna tillsammans.

När vi närmare studerar vilka personer som föredrar Norden, vilka som helst skulle flytta till något anglosaxiskt land och vilka som har funderat på något annat land, är det svårt att se några klara mönster. Intresset att flytta till ett anglosaxiskt land skiljer sig marginellt med hänsyn till utbildning, kön, var man bor, hur politiskt intresserad man är eller hur ofta man resor utomlands. Den enda faktor som ger ett visst utslag är ålder: de två yngsta grupperna är mera positiva än de två äldsta (tabell 3).

**Tabell 3** Andel som har funderingar att flytta till något anglosaxiskt, nordiskt eller annat land i olika grupper (procent av dem som funderat på att flytta)

	Ålder				Utbildning			Utlandsresor	
	15-29	30-49	50-64	65-80	Låg	Medel	Hög	Ofta	Sällan
Norden	25	22	23	29	23	32	16	17	27
Anglosaxiska länder	47	50	39	33	46	44	47	46	46
Övriga länder	28	29	38	38	31	24	37	37	26
Antal svar	167	184	97	21	97	177	191	151	309

**Kommentar:** Resvanor: med ofta menas här en gång i halvåret eller mer.

När det gäller intresset för Norden och övriga länder finns något tydligare skillnader. Personer med hög utbildning är mindre intresserade av Norden och mer intresserade av övriga länder, än vad personer med låg utbildning är. Det finns också en boendefaktor som har viss betydelse. Personer som bor på landsbygden har funderat mer på Norden än vad personer boende i städerna har gjort. Likaså är personer som reser ofta inte lika intresserade av Norden som personer

som inte reser lika ofta; omvänt förhållande gäller i fråga om intresset för övriga länder. Mönstret har varit i stort sett detsamma samtliga undersökta år (Weibull och Rosengren, 1995).

En särskild fråga gäller vad som kan ligga bakom den enda stora förändringen mellan 1994 och 1995 – det ökade intresset för Norge. Ett rimligt antagande är att det har att göra med Sveriges medlemskap i EU. Eftersom det trots allt rör sig om en relativt liten grupp är det svårt att säga något med säkerhet. Det finns dock en indikation i det faktum att bland dem som uppger sig ha funderat på att flytta till Norge är 73 procent negativa till Sveriges EU-medlemskap. Motsvarande siffra för hela gruppen som haft funderingar på att flytta till något annat land är knappt 45 procent.

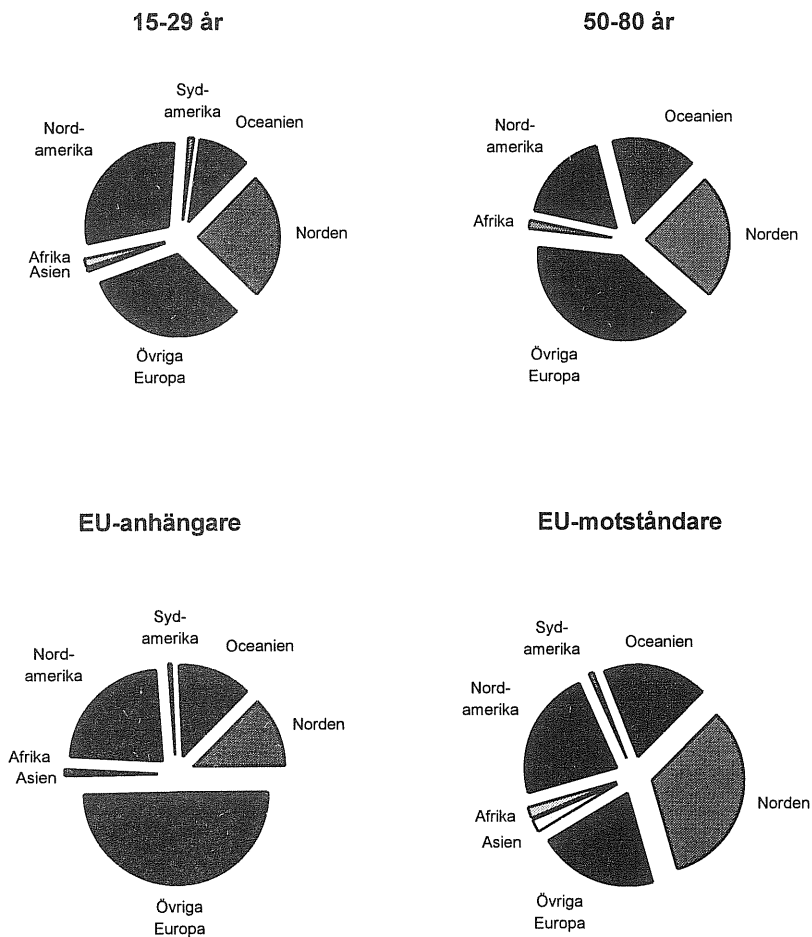
Att det finns en EU-faktor i människors länderorientering framgår även i övrigt. Europa som helhet är betydligt populärare bland EU-anhängare än bland dem som har en mer negativ inställning. Bland dem som är för medlemskapet i EU och som någon gång funderat på att flytta till ett annat land, vill 63 procent flytta till ett europeiskt land utanför Norden, medan motsvarande siffra bland EU-negativa är 35 procent.

## **Two world images**

Vi kan sammanfatta olika världsdelars attraktionskraft för människor med olika bakgrund och synsätt genom att studera världsbilden hos de yngsta och de äldsta respektive bland EU-anhängare och EU-motståndare (figur 1). Figuren visar fördelningen mellan världsdelar och länder för de olika grupperna.

Figur 1

Olika världsdelars attraktionskraft hos yngre (15-29 år) och äldre (50-80 år) samt bland EU-anhängare och EU-motståndare (procent av dem som funderat på att flytta till ett annat land)



**Kommentar:** Antal svarande: 15-19 år 167 personer; 50-80 år 118 personer; EU-anhängare 207 personer; EU-motståndare 208 personer.

Det visar sig där att världen bland de yngsta är mera mångfacetterad än bland de äldsta. Bland de yngre finns strimmor av Afrika, Asien och Sydamerika medan dessa världsdelar nästan helt saknas hos de äldre. Bland de äldsta upptar Norden och övriga Europa två tredjedelar av uppmärksamheten, i jämförelse med omkring hälften hos de yngsta.

Skillnaden mellan EU-anhängarnas och EU-motståndarnas länderpreferenser gäller inte oväntat Europa. Bland motståndarna prioriteras Norden på det övriga Europas bekostnad, medan omvänt förhållande gäller bland anhängarna. Övriga delar av världen får i stort sett samma uppmärksamhet i båda grupperna.

Det är tämligen tydligt att vad som attraherar hos ett land inte främst är den geografiska närheten eller det geografiska avståndet, utan en sorts kulturell gemenskaps känsla. När det gäller de yngre är säkert äventyret en viktig faktor och man kanske lockas av avståndet, varför Norden inte är lika lockande som Australien. Det är svårare att skilja ut någon politisk faktor utom möjligen relationen till EU.

### **Acceptansen för olika länder**

Frågan om vart man funderat på att flytta speglar vissa människors tankar om andra länder. En majoritet av befolkningen uppger sig dock inte ha haft några sådana funderingar. För att fånga in även dessa människors preferenser, har i SOM-undersökningen ställts en fråga om vilket land man skulle flytta till om man blev tvungen att lämna Sverige. Här ges således svarspersonerna inte någon möjlighet att kryssa för att de aldrig tänkt flytta utomlands. Svaren är tänkta att ge en bild av vilka länder människor uppfattar som mest acceptabla att bosätta sig i om man måste flytta.

Även om det i frågan saknas svarsalternativ för att överhuvudtaget inte kunna tänka sig något land att flytta till finns det ändå möjlighet för svarspersonerna att hoppa över den. Det gör drygt tio procent av de svarande (tabell 1). De som inte svarar finns i större utsträckning bland äldre, lågutbildade och personer som bor i mindre tätort eller på landsbygden. Det hör till bilden att skälet till att

vissa hoppar över frågan kan vara att de har svårt att besvara en öppen fråga i största allmänhet. Att detta dock har att göra med att de helt enkelt har svårt att föreställa sig att flytta från Sverige stöds av att svarsmonstret är detsamma som för dem som inte haft några funderingar på att flytta utomlands.

Andelen som valde att inte svara på frågan var 1995 lägre än 1994. Det finns dock inte någon entydig tendens över de undersökta åren.

### *Enskilda länder*

Fördelningen mellan vilka länder de svarande nämner skiljer sig till stor del åt från den fördelning som gäller när frågan handlar om vart man har funderat på att flytta. De nordiska länderna nämns i ännu högre utsträckning och står för ungefär hälften av alla svar. Norge, som nämns av en tredjedel av de svarande, är det i särklass mest populära landet 1995. Norge har även här ökat sin andel i jämförelse med 1994, medan Danmark däremot har tappat. Norden har dock totalt ökat sin andel.

När det gäller anglosaxiska länder har även här USA och Australien haft en stark ställning samtliga undersökta år. I 1995 års undersökning ligger USA stadigt på 12 procent, liksom Australien som ligger på åtta procent. I övrigt är det relativt låga andelar för de flesta länder. Att närhetsfaktorn har större betydelse när man tvingas flytta är uppenbart. Europa inklusive Norden står för nästan tre fjärdedelar av svaren; när det gäller flyttningsfunderingar var motsvarande andel under 60 procent. För de nordiska länderna är relationen ännu tydligare – 23 respektive 45 procent.

Även när det gäller vart människor skulle flytta om de var tvingade att lämna landet, finns det en klar anglosaxisk faktor. Storbritannien är det mest populära landet i Europa utanför Norden. Om man lägger samman de anglosaxiska länderna föredras dessa av en tredjedel. Även här visar sig att länderpreferenserna varierar med ålder. Intresset för Norden stiger med ålder – bland de äldsta är det nästan 60 procent som anger något nordiskt land. Omvänt gäller de anglosaxiska länderna, som har sina förespråkare bland de yngsta (tabell 4).

**Tabell 4** Andelen som föredrar något anglosaxiskt, nordiskt eller annat land om de tvingades flytta från Sverige, i olika grupper (procent av dem som avgivit land)

	Ålder				Utbildning			Utlandsresor	
	15-29	30-49	50-64	65-80	Låg	Medel	Hög	Ofta	Sällan
Norden	39	43	48	58	52	43	40	34	48
Anglosaxiska länder	41	31	25	24	27	33	34	33	31
Övriga länder	20	25	27	19	22	23	26	33	20
Antal svar	388	571	342	224	502	561	450	333	1171

*Kommentar:* Resvanor: med ofta menas här en gång i halvåret eller mer.

Lågutbildade föredrar de nordiska länderna medan intresset för både anglosaxiska och övriga länder stiger med utbildningsnivå. De som ofta reser utomlands föredrar oftare övriga länder, medan de som sällan reser har sina preferenser inom Norden.

Personer som inte funderat på att flytta väljer således ett mera närliggande land när de ställs inför en mer tvingande fråga. Ungefär en tredjedel av dem som säger att de funderat på att flytta till USA respektive Australien, väljer ett land i Europa om de skulle bli tvingade att flytta.

### **Intresse av internationellt samarbete**

Ett tredje perspektiv på svenskarnas omvärldsorientering är deras intresse av samarbete med andra länder eller grupper av länder. I SOM-undersökningarna har det ställts frågor 1992 och 1995 om vilka regioner som Sverige bör ha politiskt och ekonomiskt samarbete med. Utgångspunkten har varit att få en bild av förhållandet mellan väst- och östorientering, särskilt hur intresset för sam-

arbetet över Östersjön har utvecklats mot bakgrund av utvecklingen i detta område. En översiktlig bild redovisas i tabell 5.

**Tabell 5 Intresse för att samarbeta med olika regioner 1992 och 1995 (procent)**

*Fråga:* Det finns många förslag om en ökad politisk och ekonomisk samverkan mellan olika länder. Hur viktigt anser Du det är att Sverige ökar sitt samarbete med följande delar av världen?

Region	Mycket viktigt		Ganska viktigt		Inte särskilt viktigt		Inte alls viktigt		Ej svar		Totalt		Balansmått	
	92	95	92	95	92	95	92	95	92	95	92	95	92	95
De nordiska länderna	66	65	26	28	2	2	1	1	5	4	100	100	+89	+90
De baltiska länderna	22	19	47	46	20	25	3	4	7	6	99	100	+46	+36
Ryssland	14	8	45	39	29	36	5	10	7	7	100	100	+25	+1
EU-länderna	37	30	41	46	12	14	3	5	6	5	101	100	+63	+57
USA	31	22	44	49	15	19	3	4	6	6	99	100	+57	+48
Japan/Sydostasien	18	18	41	44	28	25	6	6	7	7	100	100	+25	+31

*Kommentar:* Antalet svars personer 1992 var 1889 och 1995 1777. Balansmålet redovisar andelen som anser samverkan mycket eller ganska viktig minus dem som inte anser den särskilt viktig eller inte alls viktig.

Den allmänna bilden 1995 är att det finns ett relativt stort intresse för samverkan. För alla redovisade regioner utom Ryssland ligger balansmålet på ett klart plus. Den region som svenskarna framför allt vill ha politisk och ekonomisk samverkan med är Norden. Omkring två tredjedelar anser 1995 att det är mycket viktigt att öka samarbetet med de nordiska länderna. Det är dubbelt så hög andel som för nästa grupp av länder – EU-länderna – som en knapp tredjedel andrer som viktiga samarbetspartners. Ytterligare något lägre, med omkring en femtedel som anser samarbetet viktigt, kommer de baltiska länderna samt Japan och Sydostasien.



När det gäller utvecklingen mellan 1992 och 1995 kan konstateras att intresset för politisk och ekonomisk samverkan överlag har gått ner. Endast de nordiska länderna och Japan/Sydostasien har andelar på ungefär samma nivå båda åren.

Den största nedgången noteras för Ryssland, som från ett balansmått på +25 har fallit till endast +1. Även intresset för samverkan med de baltiska länderna har fallit något. En förklaring till detta är troligen att intresset för dessa länder var särskilt högt i början av 1990-talet mot bakgrund av den politiska och ekonomiska utvecklingen där. Den bild som senare har förmedlats om den problematiska ryska ekonomin har säkerligen påverkat allmänhetens uppfattning. Den mera positiva bilden av framför allt Estland har medfört att nedgången för de baltiska länderna inte är lika stor.

Analyserna av människors flyttningsfunderingar respektive acceptans för andra länder visade på att äldre människors preferenser ligger i Sveriges närområde medan yngre söker sig längre bort. Frågan är om det finns motsvarande tendenser i synen på vilka länder man vill ha politisk och ekonomisk samverkan med. I tabell 6 finns en översikt av hur människor i olika grupper bedömer vikten av att öka samarbetet med olika regioner.

När det gäller synen på samverkan 1995 visar sig genomgående anmärkningsvärt små ålderskillnader i bedömningarna. De äldsta prioriterar visserligen Norden, men ligger även relativt högt på USA. Också de yngsta ligger mycket högt på Norden och snarast under genomsnittet för samverkan med USA. Utbildning har något större effekt på bedömningarna. Med ökad utbildning bedöms samverkan överlag mera positivt; enda undantaget gäller USA. De högt utbildade prioriterar samverkan med EU och de baltiska länderna relativt sett högre än lågutbildade.

**Tabell 6** Intresse för att samarbeta med olika regioner 1992 och 1995 efter ålder, utbildning, politiskt intresse, EU-åsikt och vänster-högerinställning (procent)

	EU-inställn		Ålder			Utbildning			Intresse för politik					Väster-höger	
	Ar	För Mot	15-29 30-49 50-64 65-80			L	M	H	MI	GI	ISI	IAI	V	VE	H
De nordiska länderna	92	75 70	56 70 78 80	71 67 71	84 74 62 54	74 66 69	69	95	69 70	66 67 68 73	66 68 70	78 72 63 54	70 64 69		
De baltiska länderna	92	27 21	20 23 26 31	23 23 26	35 26 19 17	22 24 25	24	95	27 17	18 18 23 22	15 19 26	38 23 12 12	18 18 24		
Ryssland	92	15 14	13 15 15 14	15 14 15	24 16 10 14	15 15 14	14	95	13 7	7 9 11 9	8 9 10	16 11 5 7	9 9 9		
EU-länderna	92	75 17	34 39 48 37	34 38 50	50 46 31 17	33 57	95	59 13	31 30 35 32	28 30 39	48 34 26 21	21 24 48			
USA	92	48 25	28 29 40 41	35 33 31	39 36 29 25	30 44	95	32 17	22 18 28 28	24 23 21	32 25 18 22	16 22 30			
Japan/Syd-ostasien	92	26 16	21 19 20 18	20 20 20	32 20 16 20	20 21	95	26 16	18 20 23 16	17 19 23	29 21 16 18	17 19 23			
Antal svar	92	559 683	440 645 375 272	664 649 434	212 808 612 116	562 628 556	95	620 810	406 610 379 262	561 605 476	197 724 609 117	564 495 559			

**Kommentar.** Utbildning: L=låg, M=medel, H=hög; Intresse för politik: MI=mycket intresserad, GI=ganska intresserad, ISI=inte särskilt intresserad, IAI=inte alls intresserad; Vänster-höger: V=vänster, VE=varken eller; H=höger

Eftersom det i frågan talas om politisk och ekonomisk samverkan är det inte överraskande att de politiska faktorerna spelar en större roll än de sociala. Politiskt intresserade personer vill överlag öka Sveriges samverkan med omvärlden. I likhet med de högutbildade har dessa en realtvt sett högre prioritering för EU-länderna och Baltikum, i jämförelse med de politiskt ointresserade. De som är positiva till Sveriges medlemskap i EU är också genomgående mera positiva till politisk och ekonomisk samverkan med omvärlden. Deras preferenser gäller inte bara EU-länderna, även om deras bedömning där skiljer sig klarast från EU-motståndarna (59 respektive 13 procent för ökad samverkan med EU-området), utan samtliga nämnda regioner.

I jämförelse med 1992 har intresset för samverkan gått ner i så gott som samtliga grupper. Med endast två mätpunkter är det svårt att bedöma om viljan till samverkan var särskilt hög 1992 eller om den är särskilt låg 1995. Mycket tyder på att omvärldsintresset överlag har gått ner. En förklaring kan vara effekterna av EU-opinionsbildningen, en annan kan vara att lågkonjunkturen har bidragit till att problem i Sverige har satts i centrum.

Det finns några få undantag. De yngsta har minskat sitt omvärldsintresse något mindre än andra. Det finns t o m inom denna grupp ett klart ökat intresse för Norden. Bland de politiskt intresserade noteras även en viss uppgång ifråga om samverkan med de baltiska länderna.

## **Slutsatser**

Intresset för världen utanför är överlag ganska stabilt i den svenska befolkningen. Andelen som har funderingar på att flytta utomlands har visserligen ökat något 1995, men ökningen sammanfaller nästan helt och hållet med ett ökat intresse för Norden, i synnerhet Norge. Attraktionen för länder längre bort har snarast minskat. Detta gäller t ex USA och Australien.

Intresset för samverkan med omvärlden har också minskat något. Svenskarna har för mycket problem hemmavid för att orka hålla omvärldsintresset konstant.

Ett genomgående drag är samtidigt att det finns ett stabilt och t o m ökande intresse för vårt närområde – de nordiska länderna. Detta är den del av världen som 1995 på alla sätt verkar ligga svenskarna närmast.

## Referenser

- Emor (1994) *Frågeundersökning om omvärldsorientering och värden i Estland, Lettland och Litauen*. Estonian Market and Opinion Research Centre LTD, Tallinn.
- Gould, Peter (1975) *Mental Maps of Information Surfaces of Sweden*. Lund 1975
- Hägred, Per (1983) *Barns bild av omvärlden*. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet
- Merton, Robert (1949) *Patterns of Influence. A Study of Interpersonal Influence and Communication Behavior*. I Lazarsfeld, Paul F, Stanton, Frank (Eds.) *Communication Research 1948-49*. New York
- Reimer, Bo (1987) *Populär och impopulär populärkultur*. I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1990) *A Research Proposal Concerning Changing Values in The Baltic Area*. Projektansökan till Kungliga vetenskapsakademien
- SCB (1993) *Sveriges offentliga statistik Fritid 1976-1991 Rapport nr 85*
- Skogerbö, Eli, Lundby, Knut (1988) *Medieutveckling, kultur och regional identitet*. Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992) *The International View of the Swedish Public. A descriptive report of the results from the Swedish Balticom Study in 1991*. Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1995) Svenskarnas omvärldsorientering 1990-1994. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det gamla riket*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Werner, Anita (1980) *Holdningar til andre land og fjernsynsseing blant barn i Finmark*. Institutt for presseforskning, Universitetet i Oslo



# SOM-UNDERSÖKNINGEN 1995 – METOD OCH UTFALL

ANNA RÖNSTRÖM

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år en nationell frågeundersökning - Riks-SOM. 1995 års undersökning är den tionde i ordningen. Undersökningen genomförs som ett samarbete mellan tre institutioner - Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen. Forskare och projekt från de tre institutionerna medverkar med frågor. SOM-undersökningen har genomförts sedan 1986 och 1992 gjordes för första gången en västsvensk motsvarighet, Väst-SOM, med samma inriktning som Riks-SOM. Varje undersökning genomförs med i det närmaste identiska förutsättningar för att resultat från de olika åren skall vara helt jämförbara. Varje undersökning resulterar i en rapport där de medverkande forskarna redovisar sina resultat i kortare uppsatser. I varje rapport finns ett metodkapitel (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991, 1992; Rönström, 1993, 1994, 1995). För att underlätta jämförelser har föreliggande metodkapitel samma uppläggning som tidigare kapitel.

## **Population och urval**

I SOM-undersökningarna används ett OSU - obundet slumpmässigt urval - på 2 800 personer i åldrarna 15 till 80 år. Riks-SOM är en nationell undersökning och inkluderar personer boende i hela landet, alltså även utländska medborgare. Fram till 1992 såg urvalet annorlunda ut. Undersökningen skickades då ut till 2 500 personer i åldrarna 15 till 75 år och utländska medborgare var inte inkluderade i urvalet. För att alla tio undersökningarna skall bli helt jämförbara måste alltså utländska medborgare och personer i åldrarna 76-80 år exkluderas vid analyserna. Det finns ingen uppgift om medborgarskap i offentliga register, varför formuläret innehåller en fråga där svarspersonen får ange om han/hon är svensk medborgare eller inte. Det finns också en fråga som handlar om var personen har vuxit upp någonstans, där "annat land i Norden" och "annat land utanför Norden" finns

med som alternativ. Det går dock aldrig att få exakt kunskap om hur stor del av urvalet som är utländska medborgare.

I 1995 års undersökning begicks ett misstag när det gäller urvalet. För att undvika att en och samma person fick både Riks-SOM och Väst-SOM-formuläret drogs ett urval till Riks-SOM som var på 2 900 personer i stället för 2 800. Intentionen var att gå igenom de två urvalen och rensa för dubletter. Genom ett hanteringsfel inom det företag som genomförde fältarbetet utelämnades i stället 100 personer ur urvalet. De 100 utelämnade personerna var alla födda mellan 1978 och 1980 och tillhörde alltså de yngsta åldersgrupperna. Detta uppmärksammades inte förrän datamängden levererades till Göteborgs universitet. För att komplettera urvalet gick enkäter ut till den bortglömda gruppen i februari/mars. Genom den vidtagna åtgärden blev undersökningen således komplett. Det totala urvalet blev därmed inte 2 800 personer som planerat, utan 2 900 personer.

### **Frågeformuläret**

Formuläret utarbetas i samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Det består av sex sammanhållna delar:

Fråga 1-13	Massmedier
Fråga 14-29	Politik och samhälle
Fråga 30-35	Sverige och omvärlden
Fråga 36-49	Energi, kärnkraft och miljö
Fråga 50-65	Fritid och medier
Fråga 66-89	Bakgrundsfrågor

Svarspersonerna fick alltså 89 frågor att besvara. De flesta frågorna bestod av flera delar, varför den svarande fick göra ungefär 540 ställningstaganden. Formulärets omfång har ökat kraftigt under de senaste åren; 1992 fick svarspersonerna ta ställning till 360 delfrågor. De allra flesta frågorna besvaras lätt med ett kryss i en ruta. Det finns ett fåtal frågor med öppna svarsalternativ. De öppna frågorna handlar bland annat om vilken morgontidning man läser, vilka samhällsproblem man tycker är de viktigaste just nu, vilket land man skulle flytta till om man var tvungen att lämna Sverige samt vilken bil man har i sitt hushåll. Också de flesta öppna frågor är lättbesvarade och kräver endast ett kort svar.



## Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet genomfördes 1995 av TEMO AB, som ansvarade både för Riks-SOM och Väst-SOM. Själva fältarbetet var upplagt på samma sätt som tidigare år, förutom att det blev uppdelat i två delar. Den första och huvudsakliga delen av fältarbetet genomfördes under hösten 1995. Det första utskicket gick ut den 10 oktober. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett följebrev, ett svarskuvert och en informationsbroschyr. Efter tre dagar skickades ett kort ut till samtliga 2 800 personer i utvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 24 oktober skickades ett nytt formulär till alla som ännu inte svarat, tillsammans med ett följebrev. En dryg vecka senare påbörjades telefonanmaningarna och formulär skickades efter det endast ut till personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som önskade ett nytt formulär. Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetsperioden. Fältarbetet avslutades den 25 januari.

Fältarbetet så sålunda ut på följande sätt:

tisdag 10 oktober

Utskick av formulär, svarskuvert broschyr och följebrev

fredag 13 oktober

Utskick av påminnelsekort

tisdag 24 oktober

Utskick av påminnelsebrev med enkät och svarskuvert

30 oktober-17 november

Telefonpåminnelser till respondenter som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

7 december-20 december

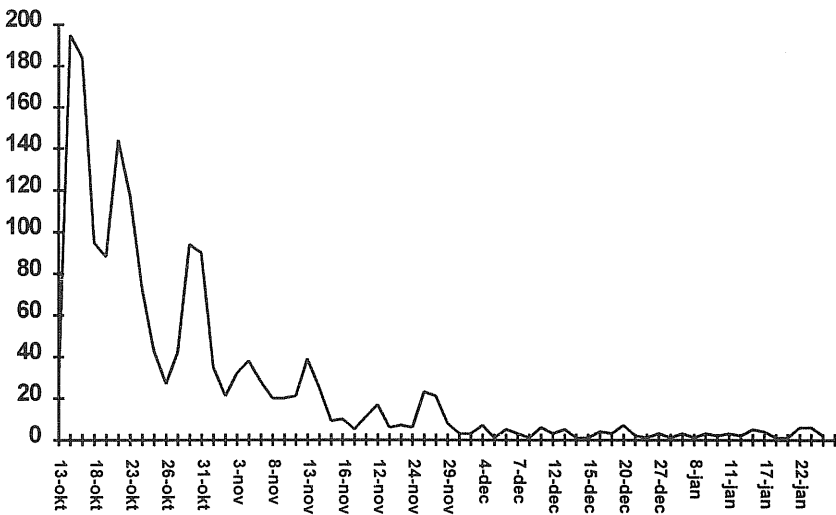
Telefonpåminnelser till respondenter som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

8 januari-19 januari

Telefonanmaning till alla som tidigare begärt att få nytt formulär.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 80 procent av det totala antalet enkäter hade inkommit en månad efter fältarbetets början. De sista 20 procenten är betydligt svårare att få in. De kom in sporadiskt under november, december och första delen av januari 1996. Den 25 januari avslutades fältarbetet. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter dag för dag under fältarbetet.

**Figur 1**      **Dagligt inflöde av enkäter i 1995 års SOM-undersökning**



På grund av det urvalsfel som skedde i den ursprungliga studien genomfördes ett nytt fältarbete under våren 1996. Detta avsåg de 100 personerna födda 1978, 1979 och 1980. Det fältarbetet hade i princip samma uppläggning som den större studien men genomfördes i något mer komprimerad form och genomfördes mellan 19 februari och 29 mars 1996.

### Svarsfrekvens och bortfall

SOM-undersökningarna har under alla år haft en hög svarsfrekvens. Svarsfrekvensen för samhällsvetenskapliga postenkätstudier ligger i allmänhet på

mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). Svarsfrekvensen för SOM-undersökningen har varierat från år till år och har legat på mellan 65 och 71 procent. Resultatet från 1995 års undersökning är bland de lägre, med 65,5 procent. Det är vanskligt att spekulera i vad som påverkar svarsfrekvensen när det gäller en sådan här omfattande och utdragen undersökning. Det faktum att enkäten blivit mer omfattande för varje år, är sannolikt en bidragande orsak.

Under de tio år som SOM-undersökningen har genomförts har svarsfrekvensen sett ut som följer:

---

SOM-86:	68 procent
SOM-87:	70 procent
SOM-88:	69 procent
SOM-89:	66 procent
SOM-90:	66 procent
SOM-91:	67 procent
SOM-92:	71 procent
SOM-93:	70 procent
SOM-94:	67 procent
SOM-95:	65 procent

---

Om man slår ihop den huvudsakliga undersökningen med den kompletterande undersökning, som genomfördes under våren 1996, blev antalet svarande 1 777 personer. Från den ursprungliga urvalet på 2 900 personer har 185 personer räknats bort som naturligt bortfall. Det naturliga bortfallet har blivit större på senare år, vilket till delvis beror på att, eftersom mer tid har lagts på telefonpåminnelserna, har man fått tag på fler människor och därigenom fått reda på att de klassificerar sig som naturligt bortfall. Det naturliga bortfallet består av personer som av naturliga skäl inte borde ingått i urvalet, till exempel människor som bor utomlands en längre tid eller som är svårt sjuka. I tabell 1 ges en översikt av det naturliga bortfallet i SOM-undersökningen 1995.

**Tabell 1 Naturligt bortfall och bortfallsorsaker i SOM-undersökningen 1995**

Ursprungligt urval	2 900
Bortdefinierade	185
varav	
sjuka, institutionell vård	56
bosatt/studerar/arbetar utomlands	37
adress okänd, avflyttad	59
ej svensktalande	31
avliden	2
Nettourval	2 715
Svarsvägrare, ej anträffade	939
Svar	1 777
Svarsfrekvens i procent	65,5

De senaste åren har antalet personer som avlägsnat sitt identifikationsnummer varit mycket lågt. I 1995 års undersökning var det endast sex personer som på något sätt gjort sin enkät oidentifierbar. Att de är så få torde delvis förklaras av att svarspersonerna i följebrevet får en utförlig försäkran på att deras svar kommer att behandlas anonymt.

### **Svarsfrekvens i grupper**

Efter tio SOM-undersökningar är det möjligt att urskilja ett visst mönster när det gäller hur svarsbenägenheten ser ut i olika grupper. I tabell 2a visas en jämförelse hur benägna människor med olika bakgrund har varit på att svara under åren 1986 till 1993.

**Tabell 2a Svandsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1993 (procent)**

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93
<b>Kön</b>								
Män	66	68	65	65	66	64	70	66
Kvinnor	63	72	70	66	64	63	65	66
<b>Alder</b>								
15-19 år	<b>73</b>	<b>77</b>	<b>76</b>	64	66	65	64	65
20-24 år	61	68	<b>60</b>	66	<b>59</b>	60	62	<b>60</b>
25-29 år	<b>60</b>	<b>62</b>	64	<b>59</b>	62	<b>56</b>	65	63
30-39 år	<b>60</b>	69	65	66	61	59	65	68
40-49 år	64	68	69	<b>67</b>	65	62	<b>73</b>	<b>69</b>
50-59 år	66	66	69	66	67	65	71	67
60-75 år	67	70	67	66	<b>70</b>	<b>70</b>	70	67
76-80 år							<b>57</b>	<b>60</b>
<b>Riksområde</b>								
Stockholm	<b>53</b>	66	<b>59</b>	61	63	<b>60</b>	66	63
östra Mellansverige	67	69	70	66	66	67	67	65
Småland och öarna	<b>77</b>	71	<b>74</b>	66	<b>70</b>	64	<b>70</b>	<b>72</b>
Sydsverige	68	72	67	61	<b>61</b>	61	<b>64</b>	64
Västsverige	62	<b>74</b>	66	<b>60</b>	66	62	68	71
norra Mellansverige	70	72	69	64	64	62	68	64
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	<b>71</b>	68	65
övre Norrland	65	<b>64</b>	<b>74</b>	<b>68</b>	67	67	<b>70</b>	<b>62</b>

**Kommentar:** Den bästa och den sämsta svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil.

Under åren 1986 till 1993 beräknades svarsandelen på bruttourvalet, det vill säga hela urvalet, inklusive det naturliga bortfallet. År 1994 började datamängden rapporteras på ett sådant sätt att det blev möjligt att beräkna svarsandelar även på nettourvalet - alltså bruttourvalet exklusive det naturliga bortfallet. 1994 och 1995 års svarsandelar redovisas i tabell 2b, beräknat på nettourvalet. En beräkning på nettourvalet ger en lite annan bild av olika gruppers svarsbenägenhet än den i tabell 2. Det framgår att åldersgrupperna runt 25 år, som traditionellt fått en låg svarsprocent, egentligen inte svarar i fullt så låg utsträckning som vi tidigare trott. Det naturliga bortfallet är större i dessa grupper än i andra, sannolikt beroende på att personer i dem befinner sig utomlands, studerar på annan ort, för militärtjänst eller av annat skäl inte finns på den adress där de är folkbokförda. Det större naturliga bortfallet gör att svarsandelen blir större i dessa grupper.

**Tabell 2b Svarsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1994 och 1994 (procent)**

	SOM -94	SOM -95
<b>Kön</b>		
Män	67	65
Kvinnor	66	66
<b>Alder</b>		
15-19 år	<b>57</b>	66
20-24 år	65	64
25-29 år	64	<b>60</b>
30-39 år	64	67
40-49 år	63	62
50-59 år	<b>70</b>	67
60-75 år	<b>70</b>	<b>69</b>
76-80 år	61	63
<b>Riksområde</b>		
Stockholm	65	64
östra Mellansverige	69	65
Småland och öarna	<b>72</b>	<b>69</b>
Sydsverige	64	67
Västsverige	66	<b>63</b>
norra Mellansverige	67	65
mellersta Norrland	63	68
övre Norrland	<b>60</b>	67

**Kommentar.** Den bästa och den sämsta svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil.

Vad gäller svarsbenägenheten hos män och kvinnor har det aldrig varit någon större skillnad mellan mäns och kvinnors vilja att svara. Inte heller 1995 är det någon egentlig skillnad mellan män och kvinnor.

Svarsbenägenheten i olika delar av landet varierar från år till år. Det finns dock några områden som följer ett visst mönster. Småland med öarna har i många undersökningar svarat i hög utsträckning och även i 1995 års undersökning var det detta området som svarade bäst. En annan iakttagelse i 1995 års undersökning är att man i Norrland svarat i högre utsträckning än vad man gjort många andra år.

På det hela taget är skillnaderna i svarsfrekvens små år från år. Det gör att SOM-materialet måste anses ha en god representativitet.

I tabell 3a och 3b jämförs åldersfördelningen i SOM-undersökningarna. I tabell 3a redovisas åren 1986 till 1991, och i tabell 3b åren 1992 till 1995. Både urvalets och svarsmängdens åldersfördelning redovisas. Uppdelningen i två tabeller beror på förändringen i urvalet när det gäller åldersintervallet. 1992 utökades urvalet till att också inkludera personer i åldrarna 76 till 80 år.

**Tabell 3a Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1986-1991 i jämförelse med Sverige totalt 1985 (procent)**

	SOM-86		SOM-87		SOM-88		SOM-89		SOM-90		SOM-91		Sverige totalt
	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	
<b>Ålder</b>													
15-29 år	29	30	25	26	26	27	27	27	27	26	27	26	27
30-49 år	36	34	37	37	37	36	38	40	38	37	37	37	37
50-75 år	35	36	38	37	37	37	35	33	35	37	37	37	36
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1668		1672		1645		1578		1582		1573		

**Kommentar:** Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk årsbok 1986. Samtliga urval är 2 500 personer i åldern 15-75 år. Urv=hela urvalet, svar= de svarande.

**Tabell 3b Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1992-1995 i jämförelse med Sverige totalt 1992 (procent)**

	SOM-92		SOM-93		SOM-94		SOM-95		Sverige totalt
	urval	svar	urval	svar	urval	svar	urval	svar	
<b>Ålder</b>									
15-29 år	26	25	26	25	26	24	25	24	27
30-49 år	36	37	36	37	36	35	36	36	37
50-64 år	20	21	20	21	21	23	22	23	20
65-80 år	18	17	18	17	18	18	18	17	17
	100	100	100	100	101	100	101	100	101
Antal svarande	1889		1857		1704		1777		

**Kommentar:** Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. Urval 2 800 personer 15-80 år, även utländska medborgare.

SOM-undersökningarnas representativitet, när det gäller åldersgruppernas fördelning, är mycket god. Både bland urvalet och bland de svarande är fördelningen i det närmaste identisk med Sverige totalt.

## **Internbortfall**

Det interna bortfallet är ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga, en fråga i sin helhet eller ett frågeblock. De formulär som sändes tillbaka helt tomma registrerades som svarsvägrare.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret hade ett internbortfall på två-tre procent. Några frågor har emellertid ett högre internbortfall, på runt tio procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra att besvara, dels frågor som kan kännas alltför personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i Sverige just nu (fråga 15), vilka egenskaper vissa ledande politiker har (fråga 21), frågor som rör finansmarknadens inflytande över samhället (fråga 24 till 27) samt vilket land man skulle flytta till om man var tvungen att lämna landet. Frågor som av en del anses vara alltför personliga är vilket parti man tycker bäst respektive näst bäst om (fråga 22 och 23) samt frågor om inkomst och subjektiv klasstillhörighet (fråga 82 och 83). Frågor av mer privat karaktär besvarades i högre utsträckning i 1995 års undersökning än vad de gjorts i tidigare SOM-undersökningar. Det interna bortfallet var överhuvudtaget lägre i 1995 års undersökning än tidigare.

## **Bakgrundsvariabler**

I tabell 4 jämförs fördelningen mellan olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningen 1995 med tidigare SOM-undersökningar. Fördelningen är i det närmaste identisk år från år. Vissa bakgrundsvariabler kan också jämföras med hur fördelningen ser ut i landet som helhet. I de fall där det går att göra en jämförelse visar det sig att fördelningen har mycket hög överensstämmelse. SOM:s svarspopulation har mycket hög representativitet liksom den uppvisar hög stabilitet över åren. Några förändringar kan man dock se. Andelen deltidsarbetande har minskat under åren, liksom andelen förvärvs-



arbetande. Detta är dock fråga om förändring som speglar utvecklingen i landet.

**Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler SOM-undersökningarna 1986 till 1995 och samtliga svenskar (procent)**

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94	SOM -95	Samtliga svenskar
<b>Kön</b>											
Män	51	49	47	48	51	52	52	50	49	50	49
Kvinnor	49	51	53	52	49	48	48	50	51	50	51
<b>Ålder</b>											
15-29 år	30	26	27	26	26	26	25	25	24	24	26
30-49 år	34	37	36	39	37	37	37	37	35	36	36
50-75 år	36	37	37	35	37	37	34	34	37	36	33
76-80 år							4	4	4	4	5
<b>Arbetstid</b>											
Heltid	76	74	74	76	77	78	78	79	80	78	81
Deltid	24	26	26	24	23	22	22	21	21	22	19
<b>Sektor</b>											
Statlig	17	17	18	16	15	13	16	15	15	15	10
Kommunal	28	28	27	31	27	30	27	28	29	26	31
Privat	55	55	55	53	58	57	57	57	56	59	59
<b>Facklig tillhörighet</b>											
LO	59	59	55	56	56	56	53	56	56	56	58
TCO	33	33	33	34	32	32	33	32	31	32	33
SACO	8	8	12	10	13	12	13	12	13	12	9

**Tabell 4 Fortsättning**

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94	SOM -95
<b>Sysselsättning</b>										
Förvärvsarbete	63	63	63	64	63	60	57	52	54	53
Beredskapsarbete	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
AMS-utbildning	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Arbetslös	2	2	2	1	2	4	5	7	6	7
Ålderspensionär	14	15	14	15	15	14	17	17	18	16
Förtidspensionär	5	4	5	4	3	4	4	4	4	4
Hemarbetande	5	4	3	4	3	4	2	3	2	1
Studerande	11	11	11	10	10	10	10	11	11	11
Ej svar	2	3	2	2	3	3	3	3	2	5
<b>Yrkesgrupp</b>										
Tjänsteman	24	28	28	25	25	23	26	26	25	28
Tjm arbetsledande	13	12	14	15	15	15	13	12	14	12
Tjm företagsledande	2	3	2	2	2	3	3	2	3	3
Arbetare	44	42	39	40	39	41	40	41	40	40
Arb arbetsledande	6	5	6	7	7	7	7	6	6	6
Egenanställd arbetare	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Jordbruk ingen anst	3	3	3	3	2	2	2	2	2	1
Jordbruk anställda	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Företagare 0 anst	3	3	4	3	4	3	3	4	3	4
Företagare 1-9 anst	3	3	2	3	4	3	3	3	3	3
Företagare >10 anst	1	1	0	1	1	2	1	2	2	1
<b>Klasstillhörighet</b>										
Arbetsfamilj	52	46	48	45	46	45	47	47	45	46
Jordbrukarfamilj	4	4	5	5	4	5	4	4	4	3
Tjänstemannafamilj	25	29	27	29	29	26	27	27	29	28
Högre tjm/ak.familj	10	11	11	11	10	12	12	11	13	14
Egen företagarfamilj	9	10	8	10	11	12	10	10	9	10
<b>Politiskt intresse</b>										
Mycket intresserad	9	12	9	10	10	10	12	11	11	12
Ganska intresserad	38	41	41	41	42	44	45	43	47	42
Inte särskilt intr	44	40	41	42	39	37	36	38	34	37
Inte alls intresserad	10	7	8	7	8	8	7	7	7	8
Ej svar	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1

**Kommentar.** Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. I SOM-86 ställdes frågan om facklig tillhörighet som 'är' medlem; fr o m SOM-87 är frågan formulerad som 'är/var' medlem.

## Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmeda 1989 - metod och genomförande', sid 131-142 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid 63-77 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) '*SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kod-bok*'. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid 119-133 i Weibull, Lennart och Holmberg, Sören (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) 'SOM-undersökningen 1991: Genomförande och tillförlitlighet' sid 221-235 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Trendbrott?* SOM-rapport nr 8. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggnings och utfall' sid 5-7 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande Deltagare Huvudresultat*. SOM-rapport nr 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1994) 'Samhälle Opinion Massmedia 1993' sid 305-317 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Vägval*. SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1995) 'SOM-undersökningen 1994' sid 287-301 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Det gamla riket*. SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistisk Årsbok 1986

Statistisk Årsbok 1993

## FÖRFATTARNA

*Kent Asp*, professor i journalistik, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han forskar kring journalistik, makt och demokrati.

*Martin Bennulf*, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen och CEFOS, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring miljöopinion och lokalt miljöarbete.

*Ulf Bjereld*, docent, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

*Marie Demker*, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på politiska partier samt svensk och västeuropeisk politik.

*Ann-Marie Ekengren*, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på svensk utrikes- och säkerhetspolitik, främst svensk erkännandepolitik.

*Peter Esaiasson*, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring partiledare, politisk opinionsbildning och riksdagen.

*Marina Ghersetti*, fil kand, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring berättarstrukturer inom journalistiken.

*Per Hedberg*, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

*Peter Hillve*, fil mag, Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet. Han forskar kring grundläggande värderingar och kvalitetsfrågor på TV-området, samt arbetar nu med utveckling av nya mått på kvalitet.

*Jonas Hinnfors*, docent, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring partistrategier och om förhållandet mellan politik och marknad.

*Sören Holmberg*, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och är ledare för valforskningsprogrammet. Han forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

*Gunilla Jarlbro*, docent, är verksam vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet. Hennes forskning är inriktad på riskperception, speciellt hälsorisker.

*Hanna Kjellgren*, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad mot informationsstyrning och miljöpolitik.

*Rutger Lindahl*, Jean Monnet-professor i europeisk politisk integration och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på Europafrågor, samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

*Henrik Oscarsson*, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring politiska avstånd och konfliktstrukturer i partisystemet.

*Maria Oskarson*, fil dr, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på väljarbeteende, främst dess sociala baser och könsskillnader i politiken.

*Lennart Nilsson*, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

*Karl Erik Rosengren*, professor i massmedieforskning vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet. Han studerar kultur och masskommunikation på individ- och samhällsnivå.

*Anna Rönström*, fil kand, är verksam inom SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hon samordnar SOM-undersökningarna och verksamheten inom SOM-institutet.

*Jan Strid*, universitetsadjunkt, finns vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring tidningsläsning och tidningsinnehåll.

*Ingela Wadbring*, fil kand, är verksam vid Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning.

*Lennart Weibull*, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediestruktur, medieanvändning och journalistisk etik.

# SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1995

SOM-institutet  
GÖTEBORGS UNIVERSITET



- **Minskar förtroendet för massmedierna?**
- **Vad tycker medborgarna om samhälls-servicen?**
- **Hur intresserade är svenskarna av internationella frågor?**
- **Vad tycker svenskarna om miljön?**

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 1995* försöker besvara.

Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet i samarbete med TEMO.

## Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

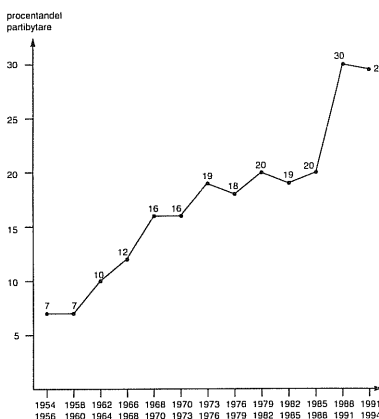
Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år särskilt har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskning om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan. Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna knappt sex timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

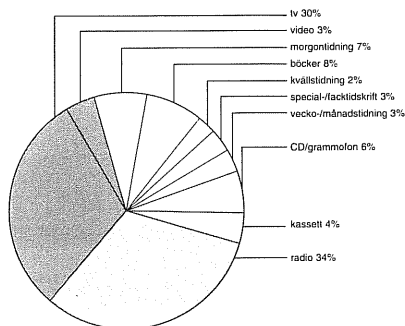
De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

### Andelen partibytare 1956–1995



### Medieanvändning 1995

Så fördelar sig den tid människor ägnar åt massmedier





# Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2 800 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommer med i undersökningen. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

## Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter

sedan med frågor om politik, kärnkraft, internationella frågor, samhällsservice osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras med kryss i tillämplig ruta.

## Resultat från 1994 års undersökning om svenskarnas åsikter och intressen

- 39 procent vill att kärnkraften skall avvecklas senast år 2010 – 11 procent tror att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010.
- 80 procent har stort förtroende för sjukvården – 26 procent har stort förtroende för bankerna.
- 39 procent av svenskarna vill se en minskning av den offentliga sektorn.
- Kvinnor utnyttjar den offentliga servicen oftare än män och är mera positiva till den offentliga sektorn.

## Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Varje år kommer det två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Perspektiv på krisen* (1993), *Vägval* (1994) och *Det gamla riket* (1995). De kan beställas från SOM-institutet (adress, telefon- och faxnummer nederst på sidan).

## Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, kön, namn, adress och bostadsort från offentliga befolkningsregister (DAFA/SPAR).

Uppgifter om ekonomiska och politiska förhållanden i kommuner hämtas från offentlig statistik.

# Förvaltningshögskolan Institutionen för journalistik och masskommunikation Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

De i undersökningen deltagande projekten stöds av ett antal forskningsfonder, bland

andra Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Forskningsrådsnämnden och Centrum för forskning om offentlig sektor.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil dr Martin Bennulf: Miljöopinion	Professor Sören Holmberg: Politik och kärnkraft
Fil dr Ulf Bjereld: Utrikesfrågor	Fil dr Gunilla Jarlbro: Hälsöfrågor
Fil dr Marie Demker: Flyktingfrågor	Docent Rutger Lindahl: EU-frågor
Universitetsadj Maria Elliot: Förtroende	Universitetslektor Lennart Nilsson och professor Lars Strömberg: Kommunal service
Docent Peter Esaiasson: Partiledarna	Professor Karl Erik Rosengren: Internationell kommunikation
Docent Mikael Gilljam: Partisympatier	Studierektor Jan Strid: Ungdomar och tidningar
Fil dr Jonas Hinnfors och tf professor Jon Pierre: Finansmarknaden	Professor Lennart Weibull: Massmedier

## Aktuella böcker från institutionerna

- Bennulf, Martin (1994): *Miljöopinionen i Sverige*. Dialogos.
- Bjereld, Ulf (1992): *Kritiker eller medlare? Sveriges utrikes-politiska roller 1945-1990*. Nerenius & Santérus Förlag.
- Demker, Marie (1993): *I nationens intresse*. Nerenius & Santérus Förlag.
- Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i förskingring*. Svensk Informations Mediecenter.
- Esaiasson, Peter (1990): *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Publica.
- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995): *Väljarnas val*. Norstedts.
- Gustafsson, Karl Erik och Lennart Weibull: (1994) *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*. SOU 1994:94
- Jarlbro, Gunilla (1993): *Krisinformation ur ett medborgar-perspektiv. En kamskapsöversikt*. Styrelsen för psykologiskt försvar Rapport 163:3.
- Lindahl, Rutger och Lars-Göran Larsson (1991): *Det europeiska politiska samarbetet*. SNS förlag.
- Nilsson, Lennart (1993): *Stadsdelspolitikerna i Göteborg 1989-1991*. SDU 1993:1 Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria (1994): *Klassröstning i Sverige. Rationa-litet, lojalitet eller bara slentrian*. Nerenius & Santérus Förlag
- Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (1995): *Tidnings-miljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborgs universitet.

## Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

SOM-institutet  
Göteborgs universitet  
Sprängkullsgatan 21  
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-773 12 39. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.  
Fax 031-773 45 54.

De första frågorna gäller vilka massmedier Du tar del av

Fråga 1. Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande typer av program i radio och TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V1 Lokalnyheter i radion	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V2 Dagens Eko i riksradien	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V3 Aktuellt i Kanal 1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V4 Rapport i TV2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V5 Regionala nyheter i TV2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V6 Morgon-TV i TV2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V7 Nyheterna i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V8 Morgon-TV i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V9 Lokala nyheter i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V10 3-minutersnyheterna i TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 2. Vilken morgontidning brukar Du läsa regelbundet? (Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka. Om Du läser mer än en morgontidning ange vilken Du betraktar som Din lokala morgontidning.)

1  ...TIDN1 TIDN2... (SE KODSCHEMA)  
(Tidningens namn)

V11

2  Läser ingen morgontidning regelbundet

Fråga 3. Om Du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar Du läsa denna tidning?

V12

7 dagar	6 dagar	5 dagar	4 dagar	3 dagar	2 dagar	1 dag
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7	6	5	4	3	2	1

Fråga 4. Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på denna tidning?

V13 1  Ja  
2  Nej

Om nej, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

V14  Läser hos bekant

V15  Lånar av bekant

V16  Läser på arbetet/skolan

V17  Läser på bibliotek

V18  Köper lösnummer

V19  Annat sätt (ange vilket): .....

95 om V13=1

Fråga 5. Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

V20

- Nej  
 Ja, någon enstaka gång  
 Ja, flera gånger  
 Tveksam, vet ej  
 Prenumererar ej på någon tidning → Gå vidare till fråga 7

Fråga 6. Av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration?  
(Fler än ett svar kan anges.)

- V21  Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till  
 V22  Prenumerationspriset har höjts  
 V23  Jag får lokal information i radio och TV  
 V24  Tidningsutdelningen sköts dåligt  
 V25  Jag har inte tid att läsa den  
 V26  Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan  
 V27  Jag kan låna den av bekant/granne  
 V28  Tidningens politiska linje passar mig inte  
 V29  Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra  
 V30  Tidningen innehåller för lite annonser  
 V31  Jag flyttade från orten  
 V32  Tidningen har blivit så förändrad  
 V33  För dålig bevakning av vad som händer i min kommun  
 V34  Annat skäl nämligen: .....
- 95 om V20 = 1  
eller V20 = 5

Fråga 7. Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?

	0-5 min	Ca 5-10 min	Ca 10-15 min	Ca 15-20 min	Ca 20-25 min	Ca 25-30 min	Ca 30-35 min	Ca 35-40 min	Ca 40-45 min	Ca 45-50 min	Ca 50-55 min	Ca 55-60 min	Ca 60-60 min	Över 60 min
V35 Före kl 08.00	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V36 Kl 08.00-12.00	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V37 Kl 12.00-17.00	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V38 Efter kl 17.00	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Fråga 8. Läser Du ytterligare någon morgontidning - åtminstone tre dagar i veckan?

- V39  Ja  
 Nej

Fråga 9. Hur viktigt anser Du personligen att nedanstående typer av tidningsinnehåll är? Markera för varje innehållstyp hur viktigt Du anser det vara att Din lokala morgontidning innehåller just detta.

	Oviktigt			Varken eller/ Vet ej			Viktigt
	Mycket	Ganska	Något	Något	Ganska	Mycket	
<b>Allmänt</b>							
V40 Sport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V41 Familjenyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V42 Insändare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V43 Inrikesnyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V44 Ekonomi och handel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V45 Riksdag och regering	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V46 Fackliga frågor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V47 Olyckor och brott	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V48 Ledare och kommentarer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V49 Utrikesnyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V50 Kulturartiklar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V51 Debattartiklar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V52 Miljöfrågor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7
<b>Lokala nyheter</b>							
V53 Lokal arbetsmarknad	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V54 Organisationer och föreningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V55 Känt folk på orten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V56 Kommunalpolitik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V57 Lokala arbetsplatser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V58 Skolfrågor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V59 Nöjen/lokala arrangemang	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7
<b>Särskilda ämnen</b>							
V60 Seriesida	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V61 Noveller, följetonger	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V62 Musik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V63 Samlevnadsfrågor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V64 Om radio- och TV-program	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V65 Heminredning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V66 Matlagning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V67 Mode	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V68 Konsumentupplysning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V69 Korsord och tävlingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V70 Populärvetenskap	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7
<b>Annonser</b>							
V71 Lokala affärsannonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V72 Veckoannonser från livsmedelsbutiker/varuhus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V73 Statliga och kommunala annonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V74 Platsannonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V75 Fastighetsannonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V76 Allmänhetens varumarknad/prylltorg etc.	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 10. Hur ofta brukar Du läsa följande kvällstidningar?

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V77 Aftonbladet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V78 Expressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V79 GT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V80 Kvällsposten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 11. Läser Du någon utländsk tidning eller tidskrift?

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V81 Dagstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V82 Annan tidning eller tidskrift	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 12. Läser Du regelbundet något lokalt annonsblad eller lokal gratistidning som innehåller nyheter?

V83  Nej  
 Ja, nämligen: ..... FRITIDN ..... (SE KODSCHEMA) .....

Fråga 13. Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
V84 Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V85 Polisen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V86 Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V87 Försvaret	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V88 Riksdagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V89 Bankerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V90 Dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V91 De fackliga organisationerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V92 Radio och TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V93 Grundskolan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V94 Storföretagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V95 Svenska kyrkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V96 Domstolarna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V97 Kungahuset	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

## Nu följer några frågor om politik och samhälle

Fråga 14. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

- V98
- 1  Mycket intresserad  
 2  Ganska intresserad  
 3  Inte särskilt intresserad  
 4  Inte alls intresserad

Fråga 15. Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag?  
 Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

V99

Svar: .....  
 ..... (SE KODSCHEMA)  
 .....  
 .....

Fråga 16. Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- V100
- 1  I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU  
 2  I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU  
 3  Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- V101
- 1  Bestämd uppfattning  
 2  Mera tveksam

Fråga 17. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V102 Minska den offentliga sektorn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V103 Minska försvarsutgifterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V104 Behålla kärnkraften även efter år 2010	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V105 Ta emot färre flyktingar i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V106 Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V107 Minska finansmarknadens inflytande på politiken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V108 Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia i privata händer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V109 Låta privata företag svara för äldreomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V110 Öka antalet privatskolor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V111 Bedriva mer av sjukvården i privat regi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V112 Höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V113 Införa republik med en vald president	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V114 Tillåta aktiv dödshjälp	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 18. Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

- 1 Mycket bra  
 2 Ganska bra  
 V115  3 Varken bra eller dåligt  
 4 Ganska dåligt  
 5 Mycket dåligt

Fråga 19. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höger skala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-höger skala?

- 1 Klart till vänster  
 2 Något till vänster  
 V116  3 Varken till vänster eller höger  
 4 Något till höger  
 5 Klart till höger

Fråga 20. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt					Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V117 Centerpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V118 Moderata samlingspartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V119 Vänsterpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V120 Folkpartiet liberalerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V121 Socialdemokraterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V122 Miljöpartiet de gröna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V123 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna och några andra ledande politiker var skulle Du placera:

	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V124 Olof Johansson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V125 Carl Bildt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V126 Gudrun Schyman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V127 Maria Leissner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V128 Ingvar Carlsson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V129 Birger Schlaug	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V130 Alf Svensson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V131 Mona Sahlin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11



Fråga 21. På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos politiker. Hur bra tycker Du att de stämmer in på Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Mona Sahlin?

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
<b>Ingvar Carlsson</b>				
V132 Ärlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V133 Pålitlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V134 Inspirerande	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V135 Kunnig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V136 Sympatisk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V137 Stark ledare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4
<b>Carl Bildt</b>				
V138 Ärlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V139 Pålitlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V140 Inspirerande	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V141 Kunnig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V142 Sympatisk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V143 Stark ledare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4
<b>Mona Sahlin</b>				
V144 Ärlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V145 Pålitlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V146 Inspirerande	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V147 Kunnig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V148 Sympatisk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V149 Stark ledare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Fråga 22. Vilket parti tycker Du bäst om idag?

- PSYMP1 98 = fler än ett svar på PSYMP1
- V150  1 Vänsterpartiet V154  5 Moderata samlingspartiet
- V151  2 Socialdemokraterna V155  6 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
- V152  3 Centerpartiet V156  7 Miljöpartiet de gröna
- V153  4 Folkpartiet liberalerna V157  8 Annat parti (v g ange vilket): .....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- V158 1  Ja, mycket övertygad
- 2  Ja, något övertygad
- 3  Nej

Fråga 23. Vilket parti tycker Du näst bäst om?

- PSYMP2 98 = fler än ett kryss på PSYMP2
- V159  1 Vänsterpartiet V163  5 Moderata samlingspartiet
- V160  2 Socialdemokraterna V164  6 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
- V161  3 Centerpartiet V165  7 Miljöpartiet de gröna
- V162  4 Folkpartiet liberalerna V166  8 Annat parti (v g ange vilket): .....

Fråga 24. I den politiska debatten hävdas ibland att finansmarknadens inflytande över politiken ökat under de senaste åren. Kan Du med hjälp av nedanstående skala ange hur mycket Du anser att finansmarknaden har att säga till om respektive hur mycket den bör ha att säga till om i dagens svenska samhälle.

Finansmarknaden har att säga till om:

	litet att säga till om												mycket att säga till om
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
V167	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		

Finansmarknaden bör ha att säga till om:

	litet att säga till om												mycket att säga till om
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
V168	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		

Fråga 25. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i debatten angående finansmarknadens politiska inflytande. Vad är Din åsikt?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
V169	Begränsa handeln med den svenska valutan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V170	Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V171	Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V172	Underlätta den internationella valutahandeln	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V173	Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V174	Knyta den svenska kronan till D-marken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
		1	2	3	4	5	6

Fråga 26. I den politiska debatten hävdas ibland att finansmarknadens inflytande över politiken skulle minska om statens finanser förbättrades. Vad anser Du om den bedömningen?

V175	Helt riktig bedömning	Delvis riktig bedömning	Delvis felaktig bedömning	Helt felaktig bedömning	Ingen uppfattning
	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 27. I den politiska debatten har ett antal olika förslag framförts om hur den svenska ekonomin skall förbättras. Vad är Din åsikt?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V176	Höja skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V177	Minska de offentliga utgifterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V178	Öka regleringen av valutamarknaden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V179	Sänka skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V180	Införa en gemensam EU-valuta	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V181	I lag förbjuda underskott i statsbudgeten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
		1	2	3	4	5

Fråga 28. Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
V182 Barnomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V183 Skola	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V184 Barnvårdscentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V185 Vårdcentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V186 Sjukhusvård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V187 Privatläkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V188 Folk tandvård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V189 Privattandläkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V190 Äldreomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V191 Socialvård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V192 Kollektivtrafik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V193 Idrottsanläggningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V194 Bibliotek	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V195 Kulturaktiviteter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V196 Fritidsverksamhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V197 Miljövård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V198 Tillgång på bostäder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V199 Gator och vägar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 29. Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande yrkesgrupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
V200 Advokater	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V201 Domare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V202 Ekonomer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V203 Ingenjörer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V204 Arkitekter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V205 Läkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V206 Tandläkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V207 Veterinärer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V208 Officerare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V209 Psykologer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V210 Lärare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V211 Präster	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V212 Socionomer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V213 Universitetslärare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V214 Journalister	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V215 Banktjänstemän	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V216 Polisier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V217 Jurister	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

*Detta block gäller Sveriges förhållande till omvärlden*

**Fråga 30. Det finns många förslag om en ökad politisk och ekonomisk samverkan mellan olika länder. Hur viktigt anser Du det är att Sverige ökar sitt samarbete med följande delar av världen?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V218 De nordiska länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V219 De baltiska länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V220 Ryssland	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V221 EU-länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V222 USA	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V223 Japan och andra länder i Sydostasien	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V224 = blank	1	2	3	4

**Fråga 31. Hur tror Du att Sveriges samarbete med omvärlden kommer att utvecklas under det närmaste decenniet?**

	Öka kraftigt	Öka något	Oförändrat	Minska något	Minska kraftigt
V225 De nordiska länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V226 De baltiska länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V227 Ryssland	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V228 EU-länderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V229 USA	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V230 Japan och andra länder i Sydostasien	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

**Fråga 32. Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?**

V231  Nej  
 Ja - till vilket land ..... FLYTTA (SE KODSCHEMA) ..... (landets namn)

**Fråga 33. Om Du skulle vara tvungen att flytta från Sverige till något annat land - vilket land skulle Du då välja?**

V232 Svar: ..... Tvingad (SE KODSCHEMA) ..... (landets namn)

**Fråga 34. Hur pass informerad tycker Du att Du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU?**

	Mycket välinformerad	Ganska välinformerad	Ganska oinformerad	Helt oinformerad
V233	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Fråga 35. Hur ställer Du Dig till följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V234 Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V235 Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V236 Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V237 Minska u-hjälpen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V238 Sverige bör delta i FN:s fredsbevarande operationer även om det innebär risk för inblandning i militära stridshandlingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V239 Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V240 Sverige bör söka medlemskap i NATO	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V241 Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V242 Sverige bör undvika att ta ställning i internationella tvistefrågor där svenska intressen inte är direkt berörda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

*Dessa frågor gäller Din uppfattning om energi, kärnkraft och miljö*

Fråga 36. År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?

- V243
- 1  Stoppa kärnkraften omedelbart
  - 2  Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010
  - 3  Avveckla kärnkraften till år 2010
  - 4  Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010
  - 5  Använd kärnkraften, avveckla den inte
  - 6  Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- V244
- 1  Bestämd uppfattning
  - 2  Mera tveksam

Fråga 37. Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?

- V245
- |                          |                          |                          |                          |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Ja, absolut              | Ja, troligen             | Nej, troligen inte       | Nej, absolut inte        |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| 1                        | 2                        | 3                        | 4                        |

Fråga 38. Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige.  
Enligt Din åsikt, när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?

- V246
- 1 Omedelbart
  - 2 Någon gång under perioden 1995-1998
  - 3 Avvecklingen bör starta senare
  - 4 Kärnkraften bör inte avvecklas
  - 5 Ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 39. Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften?  
Hur stor är risken för:

	Mycket liten risk											Mycket stor risk
	↓	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓
V247 En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V248 Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V249 Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V250 Att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Fråga 40. Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i Din egen kommun?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
V251 Oljeraffinaderi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V252 Anläggning för miljöfarligt avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V253 Kärnkraftverk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V254 Vindkraftverk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V255 Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 41. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
V256 Miljöorganisationer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V257 Kärnkraftsindustrin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V258 Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V259 Forskare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V260 Journalister	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V261 Statliga myndigheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Fråga 42. Tror Du att vi i Sverige kommer att kunna hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt?

På kort sikt (de närmaste 50 åren)

- V262  Ja  
 Nej

På lång sikt (så länge avfallet är farligt för människor och miljö)

- V263  Ja  
 Nej

Fråga 43. Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla skall slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?

- V264  Vi skall en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden  
 Vi skall slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det  
 Har ingen bestämd åsikt

Fråga 44. Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

	Mycket litet hot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Mycket stort hot
V265 Utsläpp från industrier		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V266 Avgaser från biltrafiken		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V267 Oljeutsläpp vid kusterna		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V268 Hantering av industriutsläpp		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V269 Hantering av hushållsavfall		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V270 Utrotning av djur- och växtarter		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V271 Användandet av kemikalier i jordbruket		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V272 Hantering av kärnkraftens högaktiva avfall		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V273 Uttunnningen av ozonskiktet		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Fråga 45. Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V274 Sänka hastigheten på vägarna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V275 Stoppa privatbilismen i innerstäderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V276 Lagstifta om sortering av hushållsavfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V277 Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V278 Införa bitullar vid infarterna till större städer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 46. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller miljöinformation?

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
V279 Forskare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V280 Greenpeace	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V281 Journalister	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V282 Kommunen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V283 Näringslivet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V284 Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V285 Naturskyddsföreningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V286 Statliga myndigheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Fråga 47. I vilken utsträckning tror Du att nedanstående åtgärder kan bidra till en bättre miljö i Sverige?

	Inget bidrag alls till en bättre miljö										Mycket viktigt bidrag till en bättre miljö											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
V287 Skärpt miljölagstiftning för människor i allmänhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V288 Skärpt miljölagstiftning för företagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V289 Högre skatt på miljöskadliga verksamheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V290 Bättre miljöinformation till människor i allmänhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V291 Bättre miljöinformation till företagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V292 Engagera människor i allmänhet i miljöarbetet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V293 Låta enskilda individer och miljöorganisationer föra naturens talan i domstol	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V294 Acceptera civil olydnad för att skydda viktiga naturvärden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11											

Fråga 48. Hur ofta har Du under den senaste månaden gjort någon av följande saker?

	Varje dag	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	-Mer sällan	Aldrig
V295 Promenerat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V296 Cyklat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V297 Åkt kollektivt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V298 Kör/åkt bil	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5



Fråga 42. I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till bättre miljö i Din kommun?

	Inte alls beredd att göra						I mycket hög grad beredd att göra				
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
V299 Sortera sopor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V300 Arbeta aktivt i en miljöorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V301 Avstå från miljöfarliga varor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V302 Betala högre skatt om pengarna används till miljöändamål	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V303 Kompostera	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V304 Lämna in miljöfarligt avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V305 Minska bilåkandet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V306 Spara energi i hemmet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V307 Välja ekologiskt producerade livsmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V308 Välja miljömärkta varor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V309 Uppmuntra vänner och bekanta att bete sig mer miljövänligt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Här kommer några frågor om Dina medievanor och om Dina fritidsintressen

Fråga 50. Hur mycket brukar Du normalt läsa av följande typer av innehåll i Din lokala morgontidning?

	Allt/i stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingenting/nästan inget alls	Vet ej
V310 Ledare och kommentarer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V311 Lokala nyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V312 Kulturartiklar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V313 Insändare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V314 Riksdag och regering	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V315 Sport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V316 Familjenyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V317 Annonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V318 Radio-TV-material	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V319 Utrikesnyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V320 Olyckor och brott	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V321 Debattartiklar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5
V322 <input type="checkbox"/> Läser ingen morgontidning					

Fråga 51. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång	Tittar på kanalen: Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V323 Kanal 1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V324 TV2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V325 TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V326 TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V327 Femman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V328 TV6	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V329 MTV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V330 Filmnet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V331 TV 1000	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V332 Eurosport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V333 Lokal kabel-TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 52. Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V334 P1 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V335 P2 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V336 P3 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V337 P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V338 Radio Rix	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V339 Radio City	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V340 Radio Energy	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V341 P6 (f d Z-radio)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V342 Annan privat lokalradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V343 Närradiokanal	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 53. Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller...  
(Kryssa för endast en kanal per programtyp.)

	Kanal 1	TV2	TV3	TV4	Annan TV- kanal	Ingen uppfattning
V344 Barnprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V345 Nyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V346 Ungdomsprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V347 Sport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V348 Lättare underhållning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V349 Naturprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V350 Samhällsprogram/magasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V351 Teater, opera, konsert	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V352 Kulturprogram/magasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V353 TV-serier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V354 Långfilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V355 Populärmusik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 54. Vilket är Ditt allmänna intryck av de svenska TV-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
V356 Kanal 1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V357 TV2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V358 TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V359 TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V360 Femman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V361 Z-TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V362 TV6	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V363 TV21	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 55. Tycker Du att TV-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

	Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte speciellt värd priset	Inte alls värd priset
V364	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Fråga 56. Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
V365	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 57. I en del länder finns så kallad "beställ-TV", vilket innebär att man bara betalar för de program man tittar på (exempelvis långfilmer, sport, shower). Hur intresserad skulle Du vara av en sådan betal-TV-kanal vid sidan av de andra TV-kanalerna?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Ganska ointresserad	Helt ointresserad	Vet ej
V366	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

Fråga 58. Hur gärna ser Du följande typer av filmer?

	Ser mycket gärna	Ser ganska gärna	Ser inte särskilt gärna	Ser helst inte
V367 Action	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V368 Thrillers	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V369 Komedi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V370 Drama	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V371 Romantik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V372 Western	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V373 Erotik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V374 Barnfilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V375 Familjefilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V376 Skräckfilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V377 Science Fiction	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V378 Actionkomedi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

**Fråga 59. Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt Din bedömning, vilken betydelse har följande saker?**

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse	Ganska liten betydelse	Mycket liten betydelse
V379 Skolan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V380 Föräldrar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V381 TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V382 Biofilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V383 Kamratpåverkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V384 Alkohol och droger	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V385 Film- och musikidoler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V386 Videofilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V387 Seriemagasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V388 Arbetslösheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

**Fråga 60. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten om massmediernas utveckling i Sverige. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
V389 Förbjuda ett företag att äga flera TV-kanaler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V390 Införa reklam i Sveriges Television	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V391 Tillåta statliga myndigheter att ingripa mot ägarkoncentration inom massmedieområdet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V392 Förbjuda utländska företag att äga massmedier i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V393 Överföra TV2 i privata händer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V394 Förbjuda dagstidningar att också äga radio- och TV-kanaler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V395 Minska statens inflytande över massmedierna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V396 Öka det statliga stödet till dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V397 Införa obligatorisk förhandsgranskning av videofilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V398 Avskaffa filmcensuren	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V399 Höja åldersgränsen för vuxenfilm från 15 till 18 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V400 Minska våldsinslagen i TV-nyheterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

Fråga 61. Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
V401 Idkat friluftsliv (skog, hav eller sjö)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V402 Sysslat med individuell motion eller idrott	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V403 Gått på bio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V404 Gått på teater	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V405 Läst någon bok	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V406 Diskuterat politik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V407 Besökt gudstjänst eller religiöst möte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V408 Sysslat med trädgårdsarbete	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V409 Läst veckotidningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V410 Läst direktreklam som kommit i brevlådan	1	2	3	4	5	6	7
V411 Spelat på Tips, Lotto eller V75	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V412 Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V413 Rest utomlands	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V414 Hyrt videofilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V415 Spelat in TV-program på video	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V416 Köpt grammofon/CD-skiva	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V417 Använt persondator	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V418 Kört på Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V419 Rök/snusat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V420 Druckit sprit/vin/starköl	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V421 Gått på bibliotek	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V422 Bett till Gud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 62. Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem	Medlem och har varit på möte under senaste halvåret	Medlem och har någon typ av uppdrag
V423 Idrotts- eller friluftsförening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V424 Miljöorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V425 Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V426 Annan förening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4

Nedan följer två frågor som handlar om hälsorisker. I den första frågan skall Du tänka på risker för hela svenska folket och i den andra skall Du tänka på risker för Dig personligen.

Fråga 63. Om Du ser till Sverige idag, vad anser Du om följande risker för det svenska folkets *liv och hälsa*?

	Mycket liten risk										Mycket stor risk	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
V427 Rökning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V428 Alkohol	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V429 Narkotika	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V430 Aids	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V431 Övervikt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V432 Våld och övergrepp	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V433 Kärnkraften	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V434 Bildskärmsarbete	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V435 Arbetslöshet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V436 Ensamhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V437 Skador i arbetslivet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V438 Trafikolyckor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V439 Avgaser från biltrafiken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V440 Kemikalier i livsmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V441 Allergier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V442 Våldsfilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	

Fråga 64. Vad anser Du om följande risker för Ditt eget *liv och hälsa*?

	Mycket liten risk										Mycket stor risk	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
V443 Rökning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V444 Alkohol	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V445 Narkotika	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V446 Aids	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V447 Övervikt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V448 Våld och övergrepp	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V449 Kärnkraften	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V450 Bildskärmsarbete	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V451 Arbetslöshet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V452 Ensamhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V453 Skador i arbetslivet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V454 Trafikolyckor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V455 Avgaser från biltrafiken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V456 Kemikalier i livsmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V457 Allergier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
V458 Våldsfilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	

Fråga 65. Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V459 En ren värld	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V460 Teknisk utveckling	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V461 Ett behagligt liv	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V462 Ett spännande liv	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V463 Självförverkligande	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V464 En värld i fred	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V465 En vacker värld	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V466 Jämlikhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V467 Familjetrygghet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V468 Frihet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V469 Lycka	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V470 Inre harmoni	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V471 Kärlek	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V472 Landets säkerhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V473 Ett liv fullt av njutning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V474 Frälsning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V475 Självaktning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V476 Socialt anseende	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V477 Sann vänskap	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V478 Visdom	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V479 Rättvisa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V480 Makt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V481 Hälsa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V482 Rikedom	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V483 Ärlighet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

*Till sist några frågor om Dig själv. När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.*

Fråga 66. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i?

- V484  Ren landsbygd  
 Mindre tätort  
 Stad eller större tätort

Fråga 67. Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- V485  Har alltid bott här  
 Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, tex studier på annan ort  
 Inflyttad, har bott här mer än 10 år  
 Inflyttad, har bott här 6 till 10 år  
 Inflyttad, har bott här 1 till 5 år  
 Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 68. Var någonstans har Du huvudsakligen vuxit upp? Markera det alternativ som passar bäst in på Dig.

- V486
- 1  Ren landsbygd i Sverige
  - 2  Mindre tätort i Sverige
  - 3  Stad eller större tätort i Sverige
  - 4  Stockholm, Göteborg eller Malmö
  - 5  Annat land i Norden
  - 6  Land utanför Norden

Fråga 69. Hur bor Du för närvarande?

- V487
- 1  På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
  - 2  I villa eller radhus i småhusområde
  - 3  I lägenhet i flerfamiljshus

Fråga 70. Vilket år är Du född?

V488 Årtal: .....

Fråga 71. Är Du man eller kvinna?

- V489
- 1  Man
  - 2  Kvinna

Fråga 72. Är Du svensk medborgare?

- V490
- 1  Ja
  - 2  Nej

Fråga 73. Är Du ensamstående, samboende eller gift?

- V491
- 1  Ensamstående
  - 2  Samboende
  - 3  Gift

Fråga 74. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

- V492
- |                                                         |                                                     |
|---------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| 1 <input type="checkbox"/> Folkskola                    | 6 <input type="checkbox"/> Minst treårigt gymnasium |
| 2 <input type="checkbox"/> Enhetskola                   | 7 <input type="checkbox"/> Flickskola/realexamen    |
| 3 <input type="checkbox"/> Grundskola                   | 8 <input type="checkbox"/> Folkhögskola             |
| 4 <input type="checkbox"/> Yrkesskola                   | 9 <input type="checkbox"/> Studentexamen            |
| 5 <input type="checkbox"/> Tvåårigt gymnasium/Fackskola | 10 <input type="checkbox"/> Högskola/universitet    |



Fråga 75. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

- Q75 98 = fler än ett kryss på Q75*
- |                                                                   |                                                  |
|-------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| V493 <input type="checkbox"/> 1 Förvärvarsbetande                 | V497 <input type="checkbox"/> 5 Ålderspensionär  |
| V494 <input type="checkbox"/> 2 Har beredskapsarbete              | V498 <input type="checkbox"/> 6 Förtidspensionär |
| V495 <input type="checkbox"/> 3 Genomgår arbetsmarknadsutbildning | V499 <input type="checkbox"/> 7 Hemarbetande     |
| V496 <input type="checkbox"/> 4 Arbetslös                         | V500 <input type="checkbox"/> 8 Studerande       |

Fråga 76. Vilket yrke har/hade Du?

- V501  1 ..... YRKE (KODAT ENLIGT VALUNDERSÖKNINGENS YRKESKODER)  
(Yrke/sysselsättning)
- 2 Har aldrig yrkesarbetat (om Du aldrig yrkesarbetat, gå vidare till fråga 81!)

Fråga 77. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- V502  1 Heltid  2 Deltid

Fråga 78. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- V503  1 Tjänsteman  7 Jordbrukare: ingen anställd
- 2 Tjänsteman med arbetsledande funktion  8 Jordbrukare: en eller flera anställda
- 3 Tjänsteman med företagsledande funktion  9 Företagare: ingen anställd
- 4 Arbetare  10 Företagare: 1-9 anställda
- 5 Arbetare med arbetsledande funktion  11 Företagare: 10 eller fler anställda
- 6 Egenanställd arbetare

Fråga 79. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

- V504  1 Statlig
- 2 Kommunal/landstingskommunal
- 3 Privat

Fråga 80. Är Du medlem i någon fackförening?

- V505  1 Ja, LO-förbund
- 2 Ja, TCO-förbund
- 3 Ja, SACO-förbund
- 4 Nej

Fråga 81. Hur många personer ingår i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

V506 Svar: ..... personer

Har Du barn i Ditt hushåll i följande åldrar? (fler än ett svar kan markeras)

- V507  0-3 år
- V508  4-6 år
- V509  7-16 år
- V510  Inga barn under 16 år i hushållet

Fråga 82. Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i Ditt hushåll före skatt. (Pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)

- |      |                                                 |                                              |
|------|-------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| V511 | 1 <input type="checkbox"/> 100.000 eller mindre | 6 <input type="checkbox"/> 301.000 - 350.000 |
|      | 2 <input type="checkbox"/> 101.000 - 150.000    | 7 <input type="checkbox"/> 351.000 - 400.000 |
|      | 3 <input type="checkbox"/> 151.000 - 200.000    | 8 <input type="checkbox"/> 401.000 - 450.000 |
|      | 4 <input type="checkbox"/> 201.000 - 250.000    | 9 <input type="checkbox"/> 451.000 - 500.000 |
|      | 5 <input type="checkbox"/> 251.000 - 300.000    | 10 <input type="checkbox"/> över 500.000     |

Fråga 83. Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

- |      |                                                                |      |                                                                |
|------|----------------------------------------------------------------|------|----------------------------------------------------------------|
| V512 | <b>Din nuvarande familj</b>                                    | V513 | <b>Den familj Du växte upp i</b>                               |
|      | 1 <input type="checkbox"/> Arbetarfamilj                       |      | 1 <input type="checkbox"/> Arbetarfamilj                       |
|      | 2 <input type="checkbox"/> Jordbrukarfamilj                    |      | 2 <input type="checkbox"/> Jordbrukarfamilj                    |
|      | 3 <input type="checkbox"/> Tjänstemannafamilj                  |      | 3 <input type="checkbox"/> Tjänstemannafamilj                  |
|      | 4 <input type="checkbox"/> Högre tjänstemanna/akademikerfamilj |      | 4 <input type="checkbox"/> Högre tjänstemanna/akademikerfamilj |
|      | 5 <input type="checkbox"/> Egen företagare                     |      | 5 <input type="checkbox"/> Egen företagare                     |

Fråga 84. Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera mer än en ruta.)

- |                               |                                 |                               |                                                                                          |
|-------------------------------|---------------------------------|-------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| V514 <input type="checkbox"/> | TV-apparater, antal: ..... V521 | V523 <input type="checkbox"/> | Parabolantenn                                                                            |
| V515 <input type="checkbox"/> | Telefon/er, antal: ..... V522   | V524 <input type="checkbox"/> | Persondator                                                                              |
| V516 <input type="checkbox"/> | Telefonsvare                    | V525 <input type="checkbox"/> | Microvågsugn                                                                             |
| V517 <input type="checkbox"/> | Mobiltelefon                    | V526 <input type="checkbox"/> | Fax                                                                                      |
| V518 <input type="checkbox"/> | Text-TV                         | V527 <input type="checkbox"/> | CD-spelare                                                                               |
| V519 <input type="checkbox"/> | Video                           | V528 <input type="checkbox"/> | Fritidshus                                                                               |
| V520 <input type="checkbox"/> | Kabel-TV                        | V529 <input type="checkbox"/> | Bil: märke och modell ..... BIL1<br>Årsmodell ..... AR1 AR2 AR3 BIL2 BIL3 (SE KODSCHEMA) |

Om Du har persondator i Ditt hushåll, vilken utrustning har Du?

- V530  Modem  
 V531  Internet-anslutning  
 V532  CD-ROM-enhet  
 V533  Personlig E-mail adress

Fråga 85. Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under det senaste året?

	Förbättras	Förblivit ungefär densamma	Försämras
V534 Din egen ekonomiska situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V535 Ekonomin i Din kommun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V536 Den svenska ekonomin	1	2	3

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under det kommande året?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
V537 Din egen ekonomiska situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V538 Ekonomin i Din kommun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
V539 Den svenska ekonomin	1	2	3

Fråga 86. Vilket parti röstade Du på i EU-parlamentsvalet i år?

- V540
- 1 Vänsterpartiet
  - 2 Socialdemokraterna
  - 3 Centerpartiet
  - 4 Folkpartiet liberalerna
  - 5 Moderata samlingspartiet
  - 6 Kds-Kristdemokratiska samhällspartiet
  - 7 Miljöpartiet de gröna
  - 8 Annat parti, nämligen: .....
  - 9 Röstade blankt
  - 10 Röstade ej
  - 11 Ej röstberättigad
- } → Gå till sista frågan, nummer 89

Fråga 87. Vilken typ av valsedel röstade Du på?

- V541
- 1 På en valsedel utan kandidatnamn
  - 2 På en valsedel med en EU-positiv kandidat överst
  - 3 På en valsedel med en EU-negativ/EU-kritisk kandidat överst
  - 4 Kommer inte ihåg/Vet inte
- 95 om V540 = 9,10,11

Fråga 88. Utnyttjade Du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på Din valsedel?

- V542
- 1 Ja
  - 2 Nej
  - 3 Kommer inte ihåg/Vet inte
- 95 om V540 = 9,10,11

Fråga 89. Hur tycker Du att det har varit att besvara frågorna i detta formulär?

- V543  Jag tyckte det var roligt/intressant att svara
- V544  Jag tyckte inte att det var några större problem att svara
- V545  Jag tyckte att frågorna nummer ..... var svåra att svara på

### TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på alla våra frågor. Du kanske också har tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

V546 Andra synpunkter på undersökningen: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

